

UDK 808.1 + 881.09 (05)

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS ZA JEZIKOSLOVJE IN LITERARNE VEDE
JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY SCIENCES

SRL 1977
4

IZDAJA-ISSUED BY: SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

SRL	LETNIK 25	ŠT. 4	STR. 385-538	LJUBLJANA	SEPT.-DEC. 1977
-----	-----------	-------	--------------	-----------	-----------------

RAZPRAVE

<i>Jože Toporišič</i> , Pojmovanja in poimenovanja za pojme zvrstnosti slovenskega jezika	387
<i>Alois Jedlička</i> , Problematika stylové diferenciacie jazyka, zvláště spisovného	407
<i>Aleksandr I. Gorškov</i> , O stanovenii norm sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka na urovne teksta	425
<i>Danuta Buttler</i> , Niektóre problemy opisu zjawisk uniwerbizacji	435
<i>Helmut Faska</i> , Intelektualizacija rečnych srědkow, jeje zaměr a jeje wuskutki	449
<i>Tomo Korošec</i> , Nekaj pogledov na avtomatizacijo in aktualizacijo	457

OCENE — ZAPISKI — POROČILA

<i>Jakob Rigler</i> , Problematika glasoslovnih in oblikoslovnih variant v Trubarjevi Cerkovni ordningi	465
<i>Jože Munda</i> , Bibliografsko kazalo Slavistične revije I—XXV, 1948—1977	491

TABLE OF CONTENTS

STUDIES

<i>Jože Toporišič</i> , Conceptions and Denotations of Phenomena Associated with the Language Levels in Slovene	387
<i>Alois Jedlička</i> , Problems of the Stylistic Differentiation of (Literary) Language	407
<i>Aleksandr I. Gorškov</i> , The Emergence of the Norms in the Contemporary Russian Literary Language at the Text Level	425
<i>Danuta Buttler</i> , Some Problems in Describing the Univerbization Phenomena	435
<i>Helmut Faska</i> , The Intellectualization of Linguistic Means, Its Purpose and Effects	449
<i>Tomo Korošec</i> , Some Viewpoints concerning Actualization and Automation	457

REVIEW — NOTES — REPORTS

<i>Jakob Rigler</i> , The Problems of Phonological and Morphological Variants in Trubar's <i>Cerkovna ordninga</i>	465
<i>Jože Munda</i> , Bibliographical Index of <i>Slavistična revija</i> , I—XXV, 1948—1977	491

Uredniški odbor: France Bernik, Franc Jakopin, Vatroslav Kalenić, Janko Kos, Boris Paternu (glavni urednik za literarne vede), Fran Petre, Jakob Rigler, Jože Toporišič (glavni urednik za jezikoslovje), Franc Zadravec

Odgovorni urednik: Jože Toporišič

Naročila sprejema in časopis pošilja: Založba Obzorja, 62000 Maribor, Partizanska 5. Za založbo Drago Simončič

Natisnila: Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani

Editorial Board: France Bernik, Franc Jakopin, Vatroslav Kalenić, Janko Kos, Boris Paternu (Editor in Chief for Literary Sciences), Fran Petre, Jakob Rigler, Jože Toporišič (Editor in Chief for Linguistics), Franc Zadravec

Editor: Jože Toporišič

Subscription and distribution: Založba Obzorja, 62000 Maribor, Partizanska 5. Za založbo Drago Simončič

Printed by: Tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana

ZVRSTNOST IN POIMENOVALNI POSTOPKI
SODOBNIH
SLOVANSKIH KNJIŽNIH JEZIKOV

Zbornik razprav z delovnega zasedanja
Mednarodne komisije za slovanske knjižne jezike
Ljubljana, 28.—30. 5. 1977

VSEBINA ZBORNIKA

<i>Jože Toporišič</i> , Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika	387
<i>Alois Jedlička</i> , Problematika stylové diferenciacie jazyka, zvláště spisovného	407
<i>Aleksandr J. Gorškov</i> , O stanovlenii norm sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka na urovne teksta	425
<i>Danuta Buttler</i> , Niektóre problemy opisu zjawisk uniwerbizacji	435
<i>Helmut Faska</i> , Intelktualizacija rěčnych srědkow, jeje zaměr a jeje wusutki	449
<i>Tomo Korošec</i> , Nekaj pogledov na avtomatizacijo in aktualizacijo	457

POJMOVANJA IN POIMENOVANJA ZA POJAVE ZVRSTNOSTI SLOVENSKEGA JEZIKA

Zvrstna razslojenost slovenskega jezika je zelo živ problem sodobnega slovenskega jezikoslovja, in sicer bodisi v smislu tipologije zvrstnosti bodisi kot definicijski problem posameznih zvrsti in skupin zvrsti. Zlasti od 30-tih let tega stoletja sem se je v literaturi nabrala obilica pojmovanj in poimenovanj te pojavnosti, ki jo je tako za jezikoslovje kot za uporabnika jezika nujno spraviti na skupni imenovalec vsaj v smislu sopomenskih snopov, iz katerih se nekatere enote na podlagi večje pogostnosti v sodobnih jezikoslovnih delih in večje pomenske izčističnosti obravnavajo kot kristalizacijske točke oziroma kot priporočljiva strokovna poimenovanja in pojmovanja.

The stratification of Slovene as exhibited by the various language levels is a problem of topical interest in the current linguistic study of Slovene. This problem is present both in the typology of the language levels and as regards the attempts at defining the language levels or particular groupings thereof. It is particularly since the nineteen-thirties that we find in the literature an increasing amount of different conceptions of and denotations for the phenomenon in question. It would be in the interest of linguistics as well as of language users to bring the different conceptions and denotations down to a common denominator, at least in terms of semantically related groups, in which certain units would either on the strength of their higher frequency in contemporary linguistic works or by virtue of their greater denotative clearness become treated as crystallizing points or rather as recommendable technical concepts and denotations.

1 Izraz *zvrst* (z izpeljankami *zvrsten*, *zvrstnost*) je kot jezikoslovni strokovni izraz uvedel avtor tega sestavka:¹ *zvrst* mu zaznamuje posamezne pojavne oblike velikoobraznega pojma in poimenovanja jezika (v konkretnem primeru slovenski jezik). Nanaša se na svet jezika (langue), za vsako zvrst pa obstajajo seveda tudi besedila s takimi ali drugačnimi delnimi značilnostmi.

V tej razpravi hočemo posamezna naša poimenovanja in pojmovanja soočiti z ustreznimi v doslejšnji slovenistični literaturi, posebej z Breznikovimi, Voduškovimi in Bajčevimi, sicer pa tudi z drugim, kar se za naš problem zdi relevantno.²

¹ Prim. Zvrsti slovenskega jezika, Jezikovni pogovori (dalje JP), 1967, str. 107—113.

² Podatki iz *Breznika* se nanašajo na knjigo Življenje besed, Priredil Jakob Šolar, Založba Obzorja, Maribor, 1976, 359 str. Pri *Vodušku* je mišljena njegova razprava Za preureditev nazora o jeziku, Krog, Zbornik umetnosti in razprav, 1953, str. 66—76, pri *Bajcu* pa knjižica Rast slovenskega knjižnega jezika, 1951, 46 str., konkretno od str. 3 do 46.

Pred tem se je izraz *zvrst* rabil v leposlovni teoriji, kjer je *zvrst* vrstna oznaka za epiko, liriko in dramatiko.³ A. Breznik uporablja podoben izraz, tj. *vrsta*,⁴ za to, kar se po češki teoriji sedaj imenuje funkcijski stil: ko govori o časniškem jeziku, kar je v našem pojmovanju del publicistične *zvrsti*, omenja še »druge vrste jezika« (132), izrecno pa navaja znanstvenega in umetnostnega (n. m.). Mestoma uporablja v istem pomenu besedo *vrsta* tudi A. Bajec: »za eno vrsto jezika, recimo za znanstveno razpravo ali za poljudno pisanje« (19), »vsaj za eno vrsto jezika«, »vsaj za katero vrsto jezika« (21), »vsaj za katero vrsto jezika (tj. znanstveno razpravo nasproti lepi knjigi)« (27), časniški jezik kot »svoje vrste jezik« (31), »leposlovje« proti »vse obsežne panoge pisanja v slovenščini« (42).

Besedi *zvrst* Pleteršnik pripisuje pomen 'die Gattung', SP 1950 navaja *zvrst* in *zvrsten* brez kvalifikacije, SP 1968 pa za *zvrst* navaja v kurzivu⁵ *vrsta*.

1.1 Raba besede *zvrst* je sedaj pri nas jezikoslovno precej utrjena (prim. France Novak, France Jesenovec, Janez Dular, Tomo Korošec);⁶ za t. i. socialne *zvrsti* ga sprejema tudi Urbančič,⁷ ne pa za prenosniške in funkcijske (prvo so mu enostavne *oblake*, drugo pa *stili*).⁸ Avtor tega sestavka besedo *stil* v tem pomenu zavrača zaradi njene pomenske preobremenjenosti.

2 Pojem slovenski jezik v tem uvodnem delu ne potrebuje podrobnejše določitve, zadostuje naj nam le potrditiv z nasprotnimi enakovrednimi pojmi tipa srbohrvaški, nemški, madžarski... jezik. Glede na Breznika (in seveda na zgodovino slovenskega (knjižnega) jezika) bi bilo vendarle treba spregovoriti še o nekaterih poimenovanjih s področja (med)jezikovnih stikov, npr. o t. i. mešani slovenščini, kot je zgodovinsko izkazana npr. razlagovska ali majarjevka ali jurčičevska ali levstikovska itd. knjižna jezikovna mešanica, ali neknjižna

³ Prim. M. Kmecl, Mala literarna teorija, 1976: »ena od troje temeljnih knjiž. zvrsti« (23); namesto *zvrst* se rabi v lit. teoriji sedaj tudi *vrsta* in *narobe*.

⁴ Zivljenje besed, str. 132, 133, 136; odslej citirano le s številkami za strani v oklepaju; tako tudi pri Vodušku in Bajcu.

⁵ Kurziv je »napotilo za rabo«, str. 6, pri besedah »z istim pomenom«.

⁶ France Novak, Slovenski poslovni jezik, JiS 1972/73, na str. 172—179; France Jesenovec, Oznaka slovenskega pogovornega jezika v Celju in okolici, JiS 1971/72, 76—81; Tomo Korošec, Razslojenost slovenskega besedišča, SJLK, Ljubljana, 1974, 75—90; Janez Dular, Zvrstnost slovenskega jezika, SJLK, 1974, 57—74.

⁷ V članku Knjižni jezik skozi prizmo praške šole, SR 1976, 308—313.

⁸ Razmerja med izrazoma funkcijska *zvrst* in (funkcijski) *stil* se dotika T. Korošec v pod 5 cit. delu (str. 75) tako: »Stil je pojav, prisoten šele v jezikovnem sporočilu, ne pa v sami jezikovni strukturi. Gre torej za prikaz fonda, iz katerega se črpa za organizacijo s pomočjo izbire in z načinom zgradbe. Zato na tej stopnji govorimo o funkcijskih *zvrsteh*, ne o *stilih*.«

mešanica priseljencev na Slovensko, ali slovenskih (dostikrat le duhovnih) odseljencev na neslovenska jezikovna območja.

2.1 V zvezi s slovensko jezikovno samobitnostjo se pri Brezniku srečujemo z zanimivim pojmom 'slovenski prajezik' (87), ki mu pomeni nekako matrico tipično slovenskega. Pri Vodušku bi temu ustrezala poimenovanja kot »slovenski jezikovni genij« ali »splošni genij slovenskega jezika« (68), pri Bajcu pa »duh slovenskega jezika« (9).

S tem osnovnim pojmom v zvezi govori nato Breznik na eni strani o »čisti slovenščini« (156, 170) ali o »čistem slovenskem jeziku« (156) oz. o »čistem jeziku« (182, 183), pa še o »domačem jeziku« (144, 242) in o »pristni domači besedi« (242). Temu nasprotna je »jezikovna mešanica« (152, 159, 166, 183) oz. »mešanje (157), konkretno »srbohrvatska mešanica« (151, v pozitivnejši smeri »čistejši jezik« (167)), pa tudi »troizraznost« (155), namreč mešanica prvin slovenskega, slovanskega in neslovenskega (zahodnoevropskega) izvora.

V veliki meri za pojem mešanega jezika gre še pri izrazih »slovanski edini knjižni jezik« (157), »enotni slovanski jezik« (145), »skupni slovanski jezik« (146), »jezikovno zedinjenje« (160, 161), »edini južnoslovanski knjižni jezik« (161).

Isto tematično področje izražajo pri Vodušku naslednja poimenovanja: »pravi slovenski knjižni jezik« (76), »naš jezik kot ustrezajoče izrazilo naše kulture« (76) z ene strani, z druge pa »panslavistična miselnost« (67), »stilaska enotnost jezika« /zaradi uvajanja slovanskih tujk/ (68), »slovanski, ne slovenski purizem« /pri nas/ (68), »tuje, zlasti srbskohrvatske besede« (74).

Še več je tega pri Bajcu, čeprav se (v skladu z obravnavano tematiko) najpogosteje omejuje samo na besedoslovno jezikovno ravnino: z ene strani »domače« (5), »domače besede« (7), »domače /vzporednice/ tujkam« (9), »degermanizacija z novotvorbami in izposojanjem iz slovanskih« j. (9–10), »čiščenje« (10), »čisti jezik« (20), »izposojenke s slovensko dvojnico/domačinko« (25), »domača beseda« (27), krajevna domačnost in čistost« (42), »prečistiti se« (42), z druge strani pa: »nedomače, tuje učeno« (4), »od bogve kod, tujke« (4), »izposojenke« (7), »tujke /.../ neprienačene« /tj. kar v tuji podobi/ (9), »izposojenke kot politični argument« (10), »iz nemških pisarn« /.../ v naš jezik« (10), »prvi časnikarji so suženjsko slovenili nemščino« (10), »stare sposojenke« (10), »neslovenske izposojenke« (10), »izposojenke /.../ že splošno sprejete v knjižno rabo« (10), »kar se je rodilo v časnikih /.../ iz tuje predloge« (15), »jezikovno zedinjenje južnih Slovanov« (14), »mešanje slovenskih in srbohrvatskih izrazov« (14), »nepotrebne slovanske izposojenke« (20), »knjižna izposojenka« (25), »tujke /.../ torej zlasti izrazi, ki rabijo v posameznih strokah« (25), »mednarodni izrazi« (25), »mednarodnost kot pglavitna značilnost tujk« (25), »tuje« (27), »mestna navlaka tujščine« (42), »svetovljanska mešanica« (42).

V ustroj slovenskega knjižnega jezika je precej prvin prišlo po tej poti in še danes zavzemajo posebno mesto v njem (večinoma se tega malo zavedamo).⁹

⁹ Prim. moje sestavke in druge, h katerim vodi razprava Prezete prvine slovenskega knjižnega jezika (Glasovi, pisava, oblike, tvorba, besede), SR 1972, 285–318.

3 Avtor tega sestavka je vpeljal posebno tipologijo zvrsti s. j.:¹⁰ pri tej gre za številsko nezaključeno vrsto, najvažnejše skupine zvrsti pa so mu: socialne (s t. i. interesnimi govoricami), funkcijske, prenosniške, udeleženske, časovne, mernostne.

Prizadevanja za označitev posameznih zvrsti so bila prvotno brez celotnosti-ne poimenovalne sistematizacije: SKJ 1¹¹ loči naslednje vrste jezika: knjižni, narečni (kraja ali pokrajine), pogovorni, strokovni, posebnih plasti slovenskega prebivalstva (npr. meščanska govorica), stanovske skupine (npr. latovščina, poseben jezik mladinskega tropa), starostne skupine (npr. otroški govor) (str. 11); jezik kmetov, osrednjega meščanskega sloja, izobražencev, vojakov (str. 17); kmečka, meščanska govorica, vsakdanja govorica, pogovorni jezik (str. 18); pogovorni jeziki posameznih večjih kulturnih in gospodarskih središč (str. 19); sleng, žargon, jezik sedanjosti in preteklosti (str. 20). V SKJ 2¹² je posebej obdelana »pesniška zvrst jezika, v SKJ 3¹³ t. i. prozne (v bistvu funkcijske) zvrsti, konkretno umetnostna in neumetnostna, zadnja pa kot praktično sporazumevalna, praktično strokovna, publicistična in znanstvena. V SKJ 4¹⁴ je bil podrobneje prikazan pogovorni jezik, in sicer kot del knjižnega (komplementarni del t. i. splošnega pogovornega jezika je zborni). Takoj nato je sledila tipologija:¹⁵ najprej funkcij skih zvrsti (naslonitev na češko poimenovanje). Oznaka socialne zvrsti je bila uvedena najprej v seminarju (takoj po l. 1970), objavljen izraz šele 1972.¹⁶ Ta tipologija zvrsti je uveljavljena v sestavkih (napisanih na mojo pobudo in po mojih navodilih) Janeza Dularja in Toma Korošca.¹⁷

3.1 Kot socialne zvrsti se imenujejo pojavne oblike slovenskega jezika na podlagi upoštevanja družbene in družabne vloge, ki jo imajo sem spadajoče zvrsti: knjižna (s podvrstama zborna in pogovorna) in neknjižna (s podvrstama narečna in pogovorna). Delovalni radij na celotnem slovenskem jezikovnem ozemlju ima širši knjižni jezik, manjšega (delnega) neknjižni. Razlika med tema nasprotnima poloma je, da je knjižni vseslovenski (vsenaroden) in en sam (četudi v zborni i splošni pogovorni obliki), neknjižnih pa je več, to pa tako narečnih kot pokrajinskih pogovornih.¹⁸ Vse to se da ponazoriti z besedili.¹⁹

¹⁰ Prim. Slovenska slovnica (dalje SS) 1976, str. 9 do 30.

¹¹ Maribor, 1965, poglavje Slovenski jezik in zvrsti jezika, str. 11—28.

¹² Maribor, 1966, str. 83—86.

¹³ Maribor, 1967, str. 55; prim. »glede na to, čemu služi«; pri Urbančiču, JP, 1965, str. 223, »Jezikovni stili so /.../ odsev funkcij«.

¹⁴ Maribor, 1970, str. 61—74.

¹⁵ V seminarskem delu, leta 1971.

¹⁶ Položaj slovenskega pogovornega jezika med jezikovnimi zvrstmi (referat v Skopju 1972), izšlo v *Govornite formi i slovenskite literaturni jazici*, Skopje, 1975, str. 125—126.

¹⁷ Prim. citirano pod 6. ¹⁸ Prim. prispevek pod 16.

¹⁹ Glede teh primerjav od mene urejeno knjigo *Besedila slovenskega jezika*, Ljubljana, 1975, kjer so besedila najprej razdeljena po funkcijskih zvrsteh, nato po socialnih, na koncu pa so zgodovinska besedila. Pri socialnih zvrsteh je vredno opozoriti na eksplicitno poglavje *Mestne govornice* (str. 276—280) kot opozicijske »tradicionalnim narečjem«, od str. 281 dalje. Pri zgodovinskih besedilih velja opozorilo na *Pisno izročilo in nato na Knjižno izročilo*.

3.1.1 Pojem poimenovanje socialne zvrsti je sedaj precej utrjen, sprejet tudi v načrt pravil slovenskega pravopisa pri SAZU.²⁰ Ugovor se je pojavil od Žive Gruden²¹ (in po njej, vendar že po nastanku tega referata) od Brede Pogorelec.²² Ž. Gruden se izrazu socialna zvrst upira z naslednjo argumentacijo: »Zaradi tega /tj. ker »začenjajo široke plasti prebivalstva polno obvladovati diasistem šele v različnih oblikah socialistične ureditve, ko raba določene vrste jezika izgubi značaj označevalca socialne pripadnosti« se mi zdi termin socialne zvrsti jezika za današnjo jezikovno situacijo neprimeren ter govorim o vrstah jezika. Hierarhija vrst jezika od krajevnih govorov do knjižnega jezika namreč pri nas ni socialna (in to ne samo zaradi današnje družbene ureditve, temveč tudi zaradi posebnih zgodovinskih razmer), temveč se opira predvsem na obsežnost teritorija, ki ga posamezne vrste jezika pokrivajo, pa tudi na frekvenco posameznih vrst.« Za njo Breda Pogorelec: »V tem okviru je bilo potrebno v zadnjem času tudi na novo definirati zvrstnost slovenskega jezika kot diasistema delnih sistemov. Čeprav je teoretično ogrodje prevzeto po Havránkovi delitvi (deloma po Brozovičevi modifikaciji) in dopolnjeno z nekaterimi novejšimi spoznanji, naj pokažem, kako so pri urejanju predstav potrebni kriteriji konkretne slovenske družbe in ne nekritično prevzemanje tujih teoretičnih spoznanj. Govorni delni sestavi v slovenskem diasistemu nimajo vrednosti socialnega določitelja, zato počasi iz teorije prevzeto označitev socialna zvrst nadomeščamo z nevtralnimi pojmom jezikovna vrsta! Seveda je ta določitev šele uvod v strokovno topologijo.«

Sam seveda nikoli nisem trdil, da mi socialen pomeni socialno pripadnost, ne pa družben v najširšem smislu; in v tem smislu opravljajo socialno različne vloge vse te zvrsti, od zborne preko pogovornih do narečja in dalje vse do jezika posameznika, ki je tudi socialno dejstvo. Samo nedokazano se lahko trdi, da bi bil naš izraz socialne zvrsti pobran pri Havránku (ali celo pri Brozoviču), in še nekritično seveda, pa da bi bilo nato vse skupaj kombinirano še z dodatnimi spoznanji drugih. (Nesmiselno sklepanje na podlagi lastne prakse!) In čudežni ključek, ki odpira vrata v kraljestvo znanosti? Preimenovanje: socialna zvrst bodi vrsta (Gruden) oz. jezikovna vrsta (Pogorelec), seveda kot »g o v o r n i delni sestav« (*govorni razprl J. T.*), ko jaz vendar zavestno govorim o j e -

²⁰ Prim. Načrt pravil za Slovenski pravopis, Ljubljana 1976, str. 211–219, kserokopirano.

²¹ Jezik in slovstvo, 1976/77, str. 75: Prispevek k spoznanju jezikovne situacije tržaških Slovencev.

²² XIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj, Lj. 1977: Slovenski knjižni jezik v slovenskem jezikoslovju.

z i k u, ker zanj gre. Ali ne bi bilo pametneje izraz vrsta ohraniti kot nespecialni izraz za tisto, kar je pri Brezniku in nato pri Bajcu)? Seveda se ni mogoče strinjati tudi z vulgarnim sociologiziranjem v zvezi z obvladovanjem višjih socialnih zvrsti našega jezika.

3.2 Kot socialne podzvrsti obravnavam t. i. interesne govornice, konkretno sleng, žargon²³ in argo, nekako v naslednjem smislu: da gre tu v bistvu za socialno pogojene modifikacije funkcijskih besedil: sleng kot modifikacija praktično sporazumevalnega jezika v smeri k igrivosti, žargon strokovnega v smeri neoficialnosti, argo pa je izrazit modifikacijski transform socialne oblike jezika v smeri k zakritosti, nerazumljivosti. Pri tem gledanju na govornice torej odpade pojmovanje, da bi šlo za funkcijske utelesitve ene same socialne zvrsti, v slovenskem primeru konkretno pogovorne; ne — socialne govornice so možne tako v knjižnih kot neknjižnih zvrsteh slovenščine.

3.3 Delitev knjižnega jezika na zbornost in pogovornost se v naši strokovni in znanstveni publicistiki sprejema²⁴ ali pa se ji skuša ugovarjati. Kot že nakazano, bi Urbančič²⁵ splošni pogovorni jezik raje imenoval knjižna govornica, »zborna izreka pa mu je ozkoknjižn/a/, pridvignjen/a/, slavnostn/a/«. Za podrobno obravnavo zadevne problematike prim. mojo razpravo Slovenski pogovorni jezik.²⁶ Ta razprava je bila — neznatno prilagojena in brez znanstvenega aparata — prevzeta v SKJ 4²⁷ in kot taka je postala predmet kritične obravnave Jaké Müllerja.²⁸ Jaka Müller tam nekako noče (ali ne more) videti, da je *pogovorni jezik* v mojem pojmovanju postal komplementarna varianta zbornemu v okviru knjižnega jezika na podlagi prilastka *splošni* (v njegovi okrajšavi bi to bil *spj*). Ker torej jemlje *spj* kot *pj* in *zj* (zborni j.) kot *kj* (knjižni j.), se zamotava v pojmovno-izrazno zmedo, ki je v moji sistemizaciji²⁹ ni. *Spj* je namreč res primarno (prosto)pogovorna realizacija *kj*, vendar (prosto)govornost ni omejena samo na *pj*, ampak je možna v vseh socialnih zvrsteh, tudi v narečju.

²³ Prvotno se je pri nas od prvih dveh izrazov uporabljal predvsem žargon, vidneje je izraz sleng uvedel J. Toporišič v SKJ 1, 1965. Pojmovno je oba izraza ločil Velemir Gjurin v sestavku *Interesne govornice sleng, žargon, argo*, SR 1974, 65—81.

²⁴ Gl. cit. pod 6, 7 in 8.

²⁵ SR 1976, str. 309, 311—312.

²⁶ SR 1970, str. 55—70.

²⁷ 1970, str. 61—74.

²⁸ Razmišljanje o(b) Slovenskem knjižnem jeziku 4, *Prostor in čas*, 1974; zadevna problematika str. 305—322 in 405—407.

²⁹ SR 1970.

Glede splošne pogovornosti primerjaj pri Vodušku:³⁰ »Nič zato, da /občevalni oziroma pogovorni jezik/ ponekod nosi veliko bolj jasne sledove obdajajočih ga dialektov, bistveno je to, da obstoji in da v slovenski deželi izobraženci in sploh mestni prebivalci konec koncev kljub vsemu skeptičnemu vpraševanju vendarle v glavnem že govorimo en skupen slovenski pogovorni jezik, ki po svoji vsebini in obliki nikakor nima samo vrednosti poljubnega izmed naših kmečkih dialektov, ampak ima kljub temu, da se ne ujema natančno z uradnim pisnim jezikom, vso zedinjevalno vlogo in kulturno poslanstvo skupnega kulturnega jezika.«

3.3.1 Ker mi izraz *pogovoren* označuje pojmovnost socialne zvrstnosti, mi za pridevniško vzporednico k *pogovarjati se/pogovor* rabi beseda *občevalen* (*pogovarjalen* bi bilo morda preblizu izrazu *pogovoren*). O izrazih in pojmihi *pogovoren/govoren* bi se dal napisati zanimiv sestavek na podlagi podrobnega razbora zadevne slovenske literature, vendar to sega preko tu danega okvira. Nekaj tega je najti v moji razpravi Slovenski pogovorni jezik.³⁶

Izraz zborni se je do Toporišiča omejeval v glavnem na izgovorno stran jezika, vendar gre že pri Ruplu preko tega.³¹

Izraz pogovorni za socialno zvrst jezika ni najbolj posrečeno izbran, saj se pojem pogovoren v nejezikoslovnem izražanju naslanja na pojem pogovarjati se, tj. govoriti eden z drugim.³² Zlasti nestrokovnjak zato meni, da je pogovorni jezik enostavno jezik pogovarjanja (torej u d e l e ž e n s k a zvrst), kar je seveda velika zmeta. Pogovarjam se namreč lahko tudi v narečju, pa seveda tudi v zbornem jeziku. Brez razumevanja strokovnega pomena besede pogovoren v zvezi pogovorni jezik ni tudi razumevanja zvrstne teorije in tako prihaja do nesporazumov in govorjenja drug mimo drugega. Jezik pogovora zato imenujem (kot spredaj že nazkazano) občevalni (ev. pogovarjalni) jezik, za kar imamo delno oporo že pri Brezniku.³³

Izraz občevalni je v funkcijsko zvrstnost nespretno prenesel J. Dular v že citiranem sestavku,³⁴ in sicer na mesto praktično sporazumevalnega. Tako pri njem pomeni spet nekaj drugega, kot prej pri Vodušku,³⁵ kateremu je izraz občevalni

³⁰ Citirano po SR 1970, str. 59.

³¹ Prim. Urbančič, SR 1976, str. 311–312; J. Toporišič, Slovenski pogovorni jezik, SR 1970, str. 55–70, zlasti uvodni del do str. 60.

³² Prim. SP 1962, 606: pogovoriti se s kom o čem, pogovor -a m: telefonski ~, napeljati ~ na kaj ...; pogovoren -rna -o: ~ jezik.

³³ Življenje besed, str. 218: »občevalni jezik meščanske družbe«.

³⁴ Gl. delo, navedeno pod 6.

³⁵ Npr. v sestavku Kakšen naj bo naš odrski jezik? Ali imamo pogovorni jezik na odru in ali ga imamo v življenju? SPor 1953, št. 296, str. 4, 16. XII. (Cit. po SR 1970).

valen sinonim za pogovoren: »Kje se ta občevalni oziroma pogovorni jezik govori«, »naš občevalni ali pogovorni jezik«.

Za izraz pogovorni jezik še nekaj potrditev iz Bajca: »domači, normalni pogovorni jezik« (29), »vsakdanja govorica izobražencev v prestolnem mestu« (29), »vzvišena zborna izreka« (46), »manj skrbni vsakdanji izgovor knjižnega jezika« (46).³⁶

3.4 V okviru socialnih zvrsti bi bilo na drugih ravneh mogoče obravnavati še nekatere zadeve, npr. iz Breznikovega seznama³⁷ atribucije jezikov. Tako se pri njem pojavlja neka raba izraza jezik za n a r e č j e : »živ dolenjski jezik« (211), »dolenjski jezik« (226), »vzhodnoslovenski jezik« (177), »zahodnoslovenski jezik« v pomenu jezik, kot se govori na Dolenjskem (177), itd.

3.4.1 Za slovenski knjižni jezik, namreč za njegovo narečno podstavo, so pomembni Breznikovi izrazi kot »osrednja narečja« (213), že omenjeno vzhodno oz. zahodno jezikovno področje (prim. še »južnovzhodno dolensko narečje« (225), »pismeno zahodno narečje« (242), domače dolensko narečje« (226) in prav podrobno »Stritarjevo domače narečje« (201).

Podobno najdemo tudi pri Bajcu: »necentralni slovenski dialekti« (67), »primorska narečja« (12), »vzhodna narečja« (12), »pesniški jezik iz malo obdelanih narečnih prvin« (29), »kranjski knjižni jezik« (29), »Štajerci, Korošci in Prekmurci so pisali svoje narečje« (29), »skupni jezik« (29), »knjižni jezik in bogatitev besednega zaklada z narečnim blagom« (30), »vzhodna narečja« (30), »obrobna narečja« (30), »slovar narečja tega ali onega kraja« (12).

Pokrajinskost je pri Brezniku genetično družilna, v sedanjem času se nasproti zahod — vzhod pojavlja bolj nasprotje severovzhod — jugozahod.

3.4.2 Pokrajinskost se pojavlja tudi v naši literaturi o pogovornem jeziku, npr. pri A. Bajcu: »Pogovorni jezik je drugačen na mariborskem odru, drugačen na ljubljanskem in drugačen na jeseniškem« (40); »ker ta govor še dolgo ne bo izenačen, ga SP ni hotel predpisati«³⁸ (40). — Vodušek: »Gre samo še za kraj, kje se ta občevalni oziroma pogovorni jezik govori, me boste vprašali. No vendar, v Ljubljani, v prvi

³⁶ Breznik ne pozna razlike med zbornim in pogovornim knjižnim jezikom; ustrezna določila v SP 1935 so od Ramovša. Namesto izraza *knjižni j.* Breznik večinoma uporablja *pismeni j.* (116, 123, 124, 125, 128, 130, 145, 146, 149, 186...), kar odgovarja nem. *Schriftsprache*. Za *knjižni prim.* str. 193. Izraz *pismeni jezik* je danes v tem pomenu praktično mrtev. Kot smo že videli, Vodušek namesto *knjižni* večinoma rabi *književni*.

³⁷ Gl. delo, cit. pod 35.

³⁸ Mišljen je SP 1950, ker SP 1935 ga deloma je.

vrsti v Ljubljani, potem pa tudi — le z majhnimi razločki — v Mariboru in Celju, kakor sploh v vseh večjih mestih, trgih in industrijskih središčih. Nič zato, da ponekod nosi nekoliko bolj jasne sledove obdajajočih ga dialektov.«³⁵

3.5 Zanimivo in v sodobnem jezikoslovju manj obravnavano je Breznikovo ločevanje jezika socialnih slojev slovensko govorečih.

3.5.1 V osredju stoji pojem ljudskega jezika: »ljudski jezik« (134, 144, 168, 177, 182), »jezik ljudskih ust« (124), »ljudski govor« (123), »splošni ljudski jezik« (229), »ne dialektični in pokrajinski ljudski jezik« (229), »živa ljudska slovenščina v živi stavčni obliki« (241), »jezik, ki ga govori preprosti človek« (230), po Stritarju tudi »ljudska govornica« (200), in v stari terminologiji še »narodni jezik« (187) in »narodna govornica« (188). Oznaka tega jezika se pojavlja tudi nikalno (»neljudski jezik« (177)).

3.5.2 Kaj Brezniku pomeni ljudski? Ljudsko je v nasprotju z izobrazbenim: »govor slovenskih izobražencev« (178), »jezik izobražencev« (188), »resnični govor izobražencev« (211), »izobraženski govor« (231). Blizu izobraženskemu jeziku je izraz »občevalni jezik meščanske družbe« (218).

Breznik torej vidi razliko med ljudstvom in izobraženstvom, te razlike pa ne interpretira kot nasprotje, ampak vidi med obojima jasne vezi. To se vidi iz oznak, kot so: »živi resnični jezik, kakor ga govori ljudstvo in izobraženstvo« (229), »splošni občevalni jezik ljudstva in izobražencev« (229), »govor preprostega in izobraženega človeka« (240).

V Breznikovem smislu rabi besedo ljudsko tudi Bajec: »ljudsko besedišče« (4), »sočna ljudska govornica« (11), »ljudske besede, vzete iz živega govora, ne iz knjig« (13), »slovanske izposojenke /.../ niso ljudske besede« (13), »prirodopis /.../ že ljudska beseda« (19), »ljudski govor in raba priznanih pisateljev« (19), »knjižne besede postajajo ljudske« (22), »ponarodovanje tujk« (25), »neljudske besede« (30), »zlasti se loči jezik preprostih ljudi od jezika izobražencev« (36), »starejši, bolj ljudski izrazi« (36).

3.5.2.1 Pri Vodušku pa je ljudsko v opoziciji s knjižnim (pri njem večinoma *književnim*), nekako v pomenu vsak dan govorjenega: »ljudska govornica« (67), »govorjena ljudska slovenščina« (67, 73), »ljudska govornica slovenščina« (68), »stilsko enotnost, tj. skladnost med književnim jezikom in ljudsko govornico« (69), »razlikovanje med ljudsko govornico in

književnim jezikom« (70), »čim večja skladnost književnega jezika z dejansko govorno ljudsko slovenščino« (76).

3.5.2.2 V novejšem času *ljudstvo*, *ljudski*, *ljudskost* ne pomeni toliko oznake po izobrazbi kolikor po tem, da tvori prvotno nevladajoči del prebivalstva, ki nato z bojem pride na oblast (nekako v smislu Cankarjevega »narod si bo pisal sodbo sam, ne frak mu je ne bo in ne talar«, tj. ne posvetna ne duhovna gosposka).³⁹

3.5.3 Poleg te velike delitve na ljudsko in izobražensko Breznik pozna še podrobnejšo »stano v s k o« členitev: »kmetijski jezik« (123, 124, 188), »jezik kmetov in pastirjev« (144) — tem nasproti pa stojijo: »jezik gladkih dvoran bliščeče gospode« (144), »po knjižnem okusu predelani kmetijski jezik« (201), »jezik literatov«, ki iščejo izrazov po časopisih (240), »jezik, ki se nikjer ne govori« (182), o čemer bo govor še pozneje. Ti jeziki so na svoj način odraženi v leposlovnih delih.

Podobne stvari najdemo pri Vodušku in Bajcu. Vodušek: »govorjeni jezik različnih stanov in poklicev« (71), »(socijološko pogojen) jezik delavca, meščana, tehnika, znanstvenika« (73), »poseben jezik vsake socialne plasti našega naroda« (73), »vsi posamezni izrazni načini, ki bodo ustrezali kmetu, delavcu, izobražencu« (74), »socijološka diferenciranost posameznega izraza« (75), »diferencijacija jezika po določenih socijoloških skupinah« (76). Sem spada še »primitivni kmetijski jezik« (74). Bajec: »govorica našega kmeta« (31), »današnji slovenski jezik ni več samo kmetiški« (32), »vsak sloj si je izobrazil svojo govoricu« (32), »govorica se loči po stanovih, pokrajinah, času« (36), »mestna navlaka tujščine in izumetničenosti« (41), »gosposko besedišče« (4), »besedišče podeželja« (18).

3.5.4 V okvir socialnosti jezika in njegovih oblik sodijo še jeziki posameznikov, konkretno pri Brezniku npr. Železnikarjev novinarski (177) ali Jurčičev umetnostni in novinarski jezik. Nasproti jeziku individuov imamo nepersonalne jezike, npr. noviški jezik (jezik Novic (188), »pisava Slovenskega naroda« (217) ipd. V tem smislu bi lahko govorili tudi o jeziku Dela, Ljubljanskega dnevnika, Večera itd., seveda tudi o jeziku določenih revij, npr. Skrabčevega Cvetja, ipd. Pri Bajcu: »besedišče pomembnih pisateljev« (6), »Cankarjev pesniški jezik« (30), »Stritarjev domači jezik« (41). Znani taki pojmi bi

³⁹ To potrjuje npr. SSKJ s tem, da besedi ljudstvo daje pod 1 pomen »skupnost pripadnikov določene države« in šele pod 2 »preprosti, manj izobraženi sloji prebivalstva«. Se danes je relevanten pomen 2 v tem smislu, da se na nosilce tega pojma preprosto obračajo neprimerno zlasti novinarska ali aktivistična besedila.

bili še: Prešernov, Koseskega, Levstikov, Stritarjev, Cankarjev, Župančičev, Finžgarjev, Pregljev Vorančev, Kranjčev, Ingoličev, Zupančičev jezik.

3.5.4.1 Tak individualni jezik lahko ločimo tudi pri leposlovnih likih, npr. Krjavljev jezik; v širšem smislu lahko govorimo o jeziku slovstvenih tokov.

3.6 Pri Brezniku je močno prisotna še ena socialna plat jezika — imenujmo jo *realnostna*: ta nam pove, ali ima jezik konkretnega, realno obstoječega nosilca (in tvorca), ali pa je jezikovna značilnost tako rekoč za besedilo izmišljena, je sicer ni. To pri Brezniku imenujejo izrazi kot živ, resničen, realen, dejanski, pristen, splošno rabljen, splošno sprejet, običajen — protipolno pa privzdignjen nad resničnost, nenaraven, ne v splošni rabi. Primeri: »živa, resnična govornica« (82), »živi kmetski jezik« (124), »živ dolenski jezik« (188), »jezik živih virov« (240), »živa ljudska slovenščina v živi domači obliki« (241), »resnična govornica« (82, 203), »resnični govor izobražencev« (211), »realni jezik« (124, 182, 185), »dejanski jezik« (206), »pristna domača beseda« (241). Nasproti jim stojijo: »jezik, ki se nikjer ne govori« (182), »jezik, povzdignjen nad resnično govornico« (203), »izmišljene in nenaravne tvorbe v jeziku« (206), »prazni knjižni izrazi« (229).

Pri Bajcu je opazna odsotnost teh izrazov, vendar »izumetničenost« (42).

3.7 Na obravnavano kategorijo je mogoče nasloniti še širšo ali ožjo družbeno akceptiranost, *podružbljenost*, jezikovnih pojavov, kakor jo razodevajo izrazi z značilno besedo splošen: »splošno sprejeti jezik« (211), »običajni knjižni jezik« (216), »splošni ljudski jezik« (219), »niso v splošni rabi in jih povprečen človek ne razume« (242), »enodnevni časnikarski izrazi« (219) — oznaka po dolgosti življenjske dobe.

Na to kategorijo navadnosti, *podružbljenosti*, kažejo pri Bajcu: »nevsakdanje besedišče« (4), »za lase privlečeno besedišče« (4), »manj znane besede« (19), »splošno rabljene tujke« (27), »nerabljeni (izrazi) v naši knjigi« (28), »vsakdanja govornica in vsakdanje pisanje« (5), »oddaljiti se od vsakdanjega govora« (10), »oddaljevanje od navadne žive govornice« (28), »za vsakdanjo govornico je treba morda kakšnih dva tisoč besed« (28), »vsakdanja govornica izobražencev v prestolnem mestu« (29).

Obe obravnavani kategoriji nasprotij, tj. realnostna in *podružbljenostna*, sta še danes zelo važni in se jih dostikrat premalo zaveda tako pisec besedila kot jezikoslovec.

3.8 Na koncu razpravljanja o socialni zvrstnosti si je mogoče zastaviti še nekaj vprašanj, ne na zadnjem mestu npr., koliko je ta tipologija živa npr. v slovenskem slovarstvu, konkretno v SSKJ.

3.8.1 V SSKJ je naveden izraz »sodobni slovenski knjižni jezik«; to kar se pri nas imenuje zvrstnost, je na tem mestu imenovano »vse bistvene prvine knjižnega jezika«.40 Izraz prvine je za stvari, ki se pod tem naštevajo (leposlovnji, znanstveni, publicistični, časopisni, pogovorni jezik, terminologija, žargoni in narečno besedišče), kaj malo ustrezen. Zajema namreč ne le funkcijske zvrsti (prvi trije prilastki, s podzvrstjo časopisni), ampak tudi socialno zvrstnost (pog. j., žarg., narečno besedišče), mednje pa je vrinjen še podatek o strokovni terminologiji, kar gre seveda med funkcijsko problematiko.

3.8.2 O zadevi zvrstnosti se govori še pri kvalifikatorjih, kjer nahajamo termin »stilno-plastni« kvalifikatorji,41 ki so nato42 razviti kot a) biblijski, knjižni, pesniški, pisarniški, publicistični in vzneseni, pod b) pa kot narečni, otroški, pogovorni, nižje pogovorni, žargonski.

Izraz stilno-plasten je po vsem videzu nastal s kombinacijo češkega izraza (funkcijski) stil, pri nas uvedenega z Urbančičevim sestavkom O jezikovnih stilih,43 in izraza plast, ki po naši vednosti izhaja iz članka Staneta Suhadolnika in Marije Janežič Plasti in pogostnost leksike,44 kjer se linearno navajajo naslednje (zelo raznorodne) »plasti«: vzvišena, strokovna, knjižna, nevtralna, pogovorna, narečna, vulgarna. Pač od tu je izraz plast za variante posameznih socialnih zvrsti oz. za zvrsti same prišel v sestavek B. Pogorelec Vprašanja govorjenega jezika,45 npr.: »Pogovorni jezik sproti nastaja in je pod stalnim vplivom dveh jezikovnih plasti: govorjene plasti narečja in pisanega knjižnega jezika« (134); »visoka oblika pogovornega jezika pa ni edina plast govorjenega jezika, ki ni narečje« (135), »nižje jezikovna plast, ki je navadno tudi bližja narečju« (135), »med te nižje plasti pogovornega jezika za vsakdanjo rabo spadajo tudi žargoni« (135), »tudi pri narečjih ločimo plasti« (137), »različne plasti govorjenega jezika« (138), »kateri

40 Str. X; od kod je vzet izraz prvina ne morem povedati; morda z naslonitvijo na SS 1956, str. 11, kjer je poglavje o Glasoslovju naslovljeno z glasovne prvine, poglavje o pravopisu pa s Pisne prvine.

41 Str. XIX.

42 Str. XX—XXI.

43 JP 1965, str. 221—227. Na tem mestu Urbančič našteva naslednjih pet stilov: umetniškega, znanstvenega, poslovnega, publicističnega in konverzijskega (str. 222).

44 JiS 1962/63, str. 45—49 in 73—79.

45 JP 1965, str. 132—156.

plastí jezika (tj. pisani ali govorní) pripadajo« (140), »v vsaki plasti govornega jezika, naj bo to dialekt, pogovorni jezik ali žargon« (150).

Še pred tem je ob Poskusnem snopiču⁴⁶ Slovarja slovenskega knjižnega jezika po Suhadolniku in Janežičevi izraz plast za zvrst uporabljal Franc Jakopin:⁴⁷ »v knjižnem jeziku se pojavljajo besede in zveze iz prav vseh jezikovnih plasti, od ožjih profesionalnih žargonov do raznih variant pogovornega jezika« (170), »plast knjižnega jezika« (161).

Poznavalec vidi, da je v SSKJ t. i. »stilni« del kvalifikatorjev zaobsežen z izrazi bibl., knjiž., pesn., pisar., pub. (časnikarski se tu ne pojavlja), med »plastne« pa gredo oznake nar., pog., nižje pog. in žarg., medtem ko vznes. in otr. gotovo spadajo med ekspresivne kvalifikatorje. — O Breznikovih pojmih kot ljudski, izobrazbeni v SSKJ ni govor.

3.8.2.1 Natančneje si je treba ogledati še, kaj se v SSKJ skriva pod izrazi pog., nižje pog. in žarg.

Pog.: »Beseda, pomen ali zveza iz vsakdanje govornice ljudi, ki ne govorijo v narečju (*brigati se, brzec, familija*).« Pojav je torej določen nikalno nasproti (pač vaškemu, tradicionalnemu, nemestnemu) narečju, ni pa nasproti knjižnemu jeziku. (Ta definicija je menda povzeta po B. Pogorelec: »visoka oblika pogovornega jezika pa ni edina plast govornega jezika, ki ni narečje.«)⁴⁸ Ali je torej pogovorni jezik varianta knjižnega jezika, kot je pri Toporišiču splošni pogovorni jezik, ali pa gre tu za občevalni (pogovarjalni) jezik, tj. jezik dvogovora ne v narečju? Da gre verjetno za občevalni jezik, se vidi tudi iz določitve kvalifikatorja knjiž., kjer je zapisano, da v »pogovornem jeziku zveni nenavadno (*brižen, celovit, dasi*)«. Še manj jasno je definiran kvalifikator nižje pog. (namreč »Beseda, pomen ali zveza iz nižje«⁴⁹ plasti pogovornega jezika (*britof, farbatí*)); očitno gre tu za Breznikov občevalni jezik neknjižnega tipa.

3.8.2.2 Izraz žargon je v SSKJ definiran tako, da ni ločitve med žargonom in slengom: »Beseda, pomen ali zveza iz govora posameznih stanov.« Beseda stan je pri tem danes pomensko precej nejasna, go-

⁴⁶ SAZU, Ljubljana, 1964, 20 str.

⁴⁷ Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ob izidu poskusnega snopiča, Jis 1964, na str. 170; prim. še str. 161; »plast knjižnega jezika«.

⁴⁸ Str. 135 razprave v JP.

⁴⁹ Ločevanje višji — nižji za socialne zvrsti jezika je zlasti izrazito pri B. Pogorelec v razpravi o govornem jeziku; morda od tam prišlo v slovar.

tovo pa med žargone ne gredo jeziki kmeta, meščana, obrtnika ipd., čeprav tu gotovo gre za stanove.

4 Funkcijske zvrsti. Izraz funkcijski je po češkem jezikoslovju; pri nas je na nekem mestu Bajec to, namreč način in predmet funkcijskega ubesedovanja, imenoval panoge. Naša delitev,⁵⁰ opirajoča se na slovensko izročilo, se spopolnjuje s češko teorijo v naslednjem: v izrazih praktično sporazumevalen in praktično strokoven ter publicističen. Kot se vidi, je močno naslonjena na Breznikovo pojmovanje jezikovnih vrst, le da je pri Brezniku praktična sporazumevalnost komaj razvidna, saj je zakrita verjetno v izrazju tipa *vsakdanji* ali *občeovalni*. Prim. tudi pri Bajcu: »vsakdanja govornica« (19) v smislu, kar se govori vsak dan za preprosto sporazumevanje. Podobno prekrivanje vidimo v Urbančičevem konverzijskem stilu,⁵¹ nekako po logiki, da se o praktičnih stvareh večinoma pogovarjamo.

4.1 Na naše območje strokovnosti se nanašajo naslednji Breznikovi izrazi: »znanstveni jezik« (132, 133, 149, 151, 167), »abstrakten, znanstveni jezik« (220), »slog/jezik razprave« (220), »razpravni slog« (221), »jezik višjega slovstva« (151), (načelo znanstvene knjige v hrvaščini, v slovenske šole naj se vpelje hrvaščina), poljudnoznanstveni jezik (114, 117), »slovenščina za pouk prostega ljudstva« (151). Sem gredo še pojmi kot »strokovni pisatelj« (217), kar Brezniku pomeni znanstvenika in časnikarja, »strokovni izrazi« (216, 227) in — ne nazadnje — po Prijatelju »jezik v uradu in šoli« (160).

Kot se vidi, je Breznik strokovnost obravnaval v vsej njeni razvejanosti: od znanstvene preko poljudnoznanstvene do praktično strokovne, kot bi se izrazili danes. (Pod jezikom urada in šole je mišljen pač uradovni jezik, vsaj deloma.) — Tako mnogovrstno strokovnih jezikov ni poimenoval nihče za Breznikom. V SSKJ⁵² pri strokovnih terminih ni te vrednostne stopnjevitosti.

Medtem ko se v našem pojmovanju sedaj strokovnost postavlja kot ena sama zvrst, vendar notranje diferencirana (npr. znanstvena, poljudnoznanstvena...), glede tega v naši sodobni literaturi ni zaželenosti: več avtorjev stavi strokovno zvrst na isto ravnino kot po-

⁵⁰ Prvotno v SKJ 3, 1967: praktično sporazumevalni, praktično strokovni, znanstveni, publicistični jezik.

⁵¹ JP, 1956, str. 223.

⁵² Posebne splošne oznake se nanašajo na oficialnost strokovnih izrazov, vsega so tri: nestrok., poljud., strok. Poljud. npr. pomeni: »Beseda (v naznačenem pomenu) je v širši rabi, pa ni v skladu s terminologijo (baterija)«, str. XX.

slovno (ki je pri nas podzvrsti strokovne), tudi terminološke enotnosti glede poslovnega stila še ni.⁵³

4.2 Že Breznik je dobro ločil najvažnejši del publicističnega jezika, namreč novinarskega. Breznik ga imenuje časnikarski (oba izraza še vedno tekmujeta; ni jasno, kateri se bo dokončno utrdil) (152, 155, 156, 143, 152, 156, 160, 167, 168, 178, 179, itd.). Kot smo videli (217), je Brezniku časnikar strokovni pisatelj. Poleg izraza časnikarski se pri Brezniku redko pojavlja tudi »časniški« (160), ki se lahko razločevalno nanaša na časnike. V smislu časniški bi se sedanjemu času ustrezno rabilo časopisni,⁵⁴ tj. nanašajoč se na časopise (ti pa v praktičnem sporazumevanju žal pomenijo nekaj drugega kot v strokovnem, tako da s tem vedí sami ni pomagano); prim. »časnikarski noviški jezik« (188).

Razlika v poimenovanjih (časnikarski, novinarski) se ne zdi, da bi bila na tem, da se kmalu odpravi, zlasti ne v strokovnem pisanju. (Terminološki dvojici novinarski — časopisni oz. časnikarski — časniški imata vsaka svoje prednosti in slabosti.)

Izraz publicistični je seveda veliko več kot časnikarski/novinarski; mejo publicističnega jezika je skušal z (izbiro in) uvrstitvijo ustreznih besedil zarisati avtor tega sestavka v Besedilih slovenskega jezika.⁵⁵

Oglejmo si še tretjo Breznikovo funkcijsko zvrst — umetnostno. Breznikovemu izrazu umetnostni konkurira — zlasti v jezikoslovnem nestrokovnem ali literarnozgodovinskem in —teoretičnem pisanju — izraz *umetniški, pesniški, leposlovní*, deloma pa celo *književni*.⁵⁶ Pri Brezniku je izraz umetnostni zelo pogost (152, 155, 154, 155, 144, 149, 160, 167).

4.3.1 Pri umetnostnem jeziku gotovo kaže ločiti jezik proze, pesmi in drame (izrazi epski, lirski in dramski so seveda le deloma vzporedni in zato mestoma ustvarjajo zmedo). Breznik je podrobneje obravnaval le prozni jezik (jezik pripovednikov) (124, 127 ...). Pripovedni jezik ima pri Brezniku še dodatne prilastke, npr. »tradicionalni« (123, 124). Glede na leposlovno poetiko omenja Breznik še »jezik kmečke povesti in

⁵³ Prim.: B. Urbančič, JP 1965 »znanstveni in poslovni stil«; T. Korošec, O jeziku uradnih spisov, PBJ, 1972, 169—177; F. Novak, Slovenski poslovni jezik, JiS 1972/75, str. 172—179; J. Dular, Zvrstnost slovenskega jezika, SJLK 1974. Že Novak poleg izraza *poslovni* navaja tudi *uradopolni*, kar edino rabi Dular. Morda bi bil izhod v nazivu *upravni (administrativni)*.

⁵⁴ Prim. npr. pri T. Korošču v disertaciji Poglavlja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila, Ljubljana 1976.

⁵⁵ Ljubljana, 1975, III — Publicistična besedila, str. 141—171.

⁵⁶ Prim. npr. B. Urbančič, JP 1965, npr. str. 222: »umetniški stil«; S. Trdinova, Besedna umetnost, II. del, Lj. 1958, pogl. O pesniškem jeziku, str. 27 in nasl.; M. Kmecl, Mala literarna teorija, Lj. 1976, pogl. Poetika literarnega jezika, Literarna stilistika, str. 40—145; izraz »književni govor« v istem pomenu str. 34; SSKJ pesn.: »Beseda, pomen ali zveza, značilna za pesništvo in pesniško prozo, zlasti za tisto, ki je časovno malo odmaknjena.«

drame« (235), »jezik meščanske in zgodovinske povesti« (234), glede na stilna obdobja oz. značilnosti pa npr. »realistični j.« (127, 124) in celo »realistični vzhodnoštajerski j.« (129). Važna poetološka ločitev je pri Brezniku še »jezik (slovstvenih) oseb« (227) in »jezik pripovednika« (124).⁵⁷

Od drugih umetnostnih podzvrsti se pri Brezniku le mimogrede omenja jezik drame (»jezik kmečke povesti in drame« (235). Kakor pri Brezniku tudi sicer pri nas jezik drame pravzaprav ni obdelan; malo ga je tudi interpretiranega. Tudi avtor tega sestavka tega skoraj ni storil v SKJ, kjer je sicer označil pesemska in prozna umetnostna besedila glede na njihove jezikovne posebnosti.⁵⁸ Marsikaj bi se o umetnostnih vrstah jezika našlo povedanega v nejezikoslovnih esejih in poetikah, vendar to ni pregledano.

4.4 Kakor je bilo v uvodu k funkcijskim zvrstem že omenjeno, pri Brezniku terminološko ni jasna praktično sporočevalna zvrst. Vsaj deloma se morda skriva za izrazi govor, govornica, npr.: »resnični govor izobražencev« (211), »jezik tedanje meščanske družbe« (218), »občevalni jezik meščanske družbe« (218), »resnični ljudski govor« (123) (obravnavan že pri socialnih vrstah), »govor slovenskih izobražencev« (178), »splošni občevalni jezik ljudstva in izobražencev« (229), »narodna govornica« (188), »govor preprostega in izobraženega človeka« (240).

Treba pa je ponovno pripomniti, da ta govor, govornica, jezik ne služi le praktičnemu (tj. vsakdanjemu) sporazumevanju, ampak eventualno lahko tudi umetnostnemu izražanju oz. oblikovanju in drugemu. Torej lahko pomeni katero koli socialno zvrst — knjižno ali neknjižno.

4.5 Na koncu razpravljanja o funkcijskih zvrsteh bi rad opozoril še na zmoto, ki na svoj način izhaja menda iz češkega nauka o največji funkcijski izdiferenciranosti knjižnega (zbornega) jezika v primeri z npr. narečnim. Ta zmota je v (včasih implicitnem) zatrjevanju, da narečni jezik funkcijsko ni izdiferenciran, kar je seveda popolnoma napačno: poleg vsakdanjega praktično sporazumevalnega jezika tu lahko ločimo še umetnostnega (pripovednega in pesemskega, deloma pa tudi dramskega), strokovnega (jezik kovača, vinogradnika, pastirja, tkalca, prevoznika, »lanarice« itd.).

⁵⁷ »V povesti ločimo dvojno pripovedovanje: pisateljevo in onih oseb, ki v povesti nastopajo« (124).

⁵⁸ SKJ 2, 1966, Pesniška zvrst jezika, str. 83—86; SKJ 3, 1967, Prozne zvrsti jezika, Splošno (str. 95), »Umetnostni jezik (str. 98—99). Pri Kmeclu najdemo umetnostni jezik kot tak obravnavan na str. 28—34.

4.6 Odsev funkcijskih jezikov v kvalifikatorjih SSKJ⁵⁹ je — kot smo deloma že videli — razmeroma skromen, zlasti pa nehierarhiziran in premalo uzaveščen kot čisto posebna skupina, ki se od drugih bistveno loči. Gre za kvalifikatorje bibl., knjiž., pesn., pisar., publ., obdelane v 4. skupini kvalifikatorjev (stilno-plastni), medtem ko imajo strokovni kvalifikatorji svoj poseben razdelek. V preglednici se pod a) omenjajo agr., bot. z dodanim ipd., pod b) pa nestrok. (»Termin je še živ, a ga novejša terminologija zavrača«), poljud. (»Beseda (v naznačenem pomenu) je v širši rabi, pa ni v skladu s terminologijo«) ter strok. (»Kadar po drugih slovarskih načelih ni mogoče pokazati odnosa med širšo poljudno in tej nasprotujočo strokovno rabo, sledi razlagi posamezne besede kvalifikator strok. in strokovni termin«).

4.6.1 Posebne razlage je potreben kvalifikator knjiž.: »Beseda, pomen ali zveza, ki se rabi zlasti v leposlovnem ali znanstvenem jeziku.« Tu so očitno mišljene neobčevalne prvine knjižnega jezika, pri Brezniku bi našli ustrezen pojem pod »samo pisani jezik« (218). Kvalifikator knjiž. ni posebno jasen (prim. knjižni jezik), tudi ne s specifičirajočim *ozko* knjižni.⁶⁰ Morda je trdnejše poimenovanje s tipom ne-, npr. ravno neobčevalen: če se taka sredstva vendar pojavljajo v občevalnem jeziku, so izrazito stilno obarvana.⁶¹

5 Prenosniške zvrsti.⁶² Izraz zvrst se pri meni nanaša tudi na oblike jezika, ki jih diferencira različen prenosnik, tj. akustični val ali zapis (zadnji je vizualen ali tudi vizualen): po tem imamo na eni strani pisani, na drugi govornjeni jezik.⁶³ (V češki tradiciji gre za oblike jezika.) Da se ločita zlasti v izrazni (po Hjelmslevu) podobi, je očitno, manj očitna je razlika na drugih ravninah jezikovnega ustroja, se pa dovolj pogosto obravnava v stilistiki.

⁵⁹ Terminološki kval., str. XX.

⁶⁰ Ada Muha-Vidovič, Kategorizacija in stilna opredelitev ozko knjižne leksike, VIII. seminar SJLK, Ljubljana 1972, str. 35—52.

⁶¹ O tem (in tudi drugem) kvalificiranju v SSKJ prim. A. Muha, Oris dveh osnovnih pojavnih oblik sistema knjižnega jezika, Ob slovarju slovenskega knjižnega jezika I, JiS 1971/72, str. 178—186. Ta dva tipa naj bi bila »subjektivizirano« in »objektivizirano« sporočilo (publicistična besedila pa naj bi imela lastnosti obeh). Po našem mnenju, se subjektiviziranost in objektiviziranost sporočil ne tičeta samo knjižnega jezika, prav lahko si to predstavljamo tudi v narčju ali v pokrajinskem pogovornem jeziku. Tu gre v bistvu za t.i. ubeseditveni stališči (prim. SKJ 1, 1965, str. 214—215 (opisno — orisnost)); to bi dalo staljščene zvrsti.

⁶² Prim. SKJ 1, 1965, str. 215—216, Prenosnik sporočila. Iz te zveze je izpeljal pridevnik *prenosniški* J. Dular v članku Zvrstnost slovenskega jezika.

⁶³ Kot važen faktor razločevanja subjektiviziranih in objektiviziranih sporočil pri A. Vidovič-Muhi, Oris dveh pojavnih ..., nav. pod 61.

Zanimivo je, da SSKJ za to razmerje nima nobenega kvalifikatorja (kolikor dubletno ni izražen s kvalifikatorjem pog.). Pri Brezniku najdemo izraz »govorjeni j.« (218) in »samo pisani j.« Oba izraza imata na pol sinonimne vzporednice: pisani — pisni — pismeni (glede na tehniko zapisovanja npr. še tiskani), govorjeni — govorni (z določilom še prosto govor(je)ni).

5.1 Govorjeni jezik se pri meni⁶⁴ loči na brani, recitirani, deklamirani/na pamet govorjeni (vsi so reprodukcija že danega besedila) in na prosto govorjeni ((prosto)govorni), kjer gre za primarni ubesedovalni govorni postopek. (Ta primarno ubesedovalni govorni jezik pa je lahko bolj ali manj pripravljen, najmanjšo stopnjo pripravljenosti lahko imenujemo improvizirano ali nepripravljeno.)⁶⁵ Razlika med vrstami govornega jezika poimenovalno ni dovolj utrjena,⁶⁶ zato je treba še zmeraj iz besedila ugotoviti, za kaj pravzaprav gre.

Inventar jezikovnih sredstev za pisnost/govorjenost besedil je za slovenščino v osnovi nakazan,⁶⁷ ne pa tudi primerno zaokrožen, tj. na enem mestu strnjeno podan.

6 Č a s o v n e⁶⁸ zvrsti. Glede na to, da si čas lahko predstavljamo v obliki premice, katere točka je trenutek sedanjosti, na levo od tod preteklost, na desno pa prihodnost, lahko časovne oznake jezika razdelimo v dve skupini (tretja je hipotetična): na jezik preteklosti in jezik sodobnosti. Za prvo prim. pri Brezniku »jezik pretekle dobe« (124), »govorica dedov« (125), »stari jezik« (136), »stara jezikovna šola« (239), »slovniško starinski« (246), starinske oblike« (257), »bolj konservativen jezik« (252). Nekateri teh izrazov (od »stari jezik« naprej) kažejo bolj na značilnosti jezika danega trenutka, ki imajo zaradi konkurentnih novih sredstev pridih starinskosti, zaostajanja za časom (tj. značilnosti pretekle dobe). Nasprotje jeziku pretekle dobe je Brezniku »sodobni jezik« (245) ali sodobni književni jezik (234). Tudi tu loči na

⁶⁴ SKJ 1, 1965, Vrste govornega sporočanja, str. 216—220.

⁶⁵ Seveda bi bilo mogoče govoriti tudi o pripravljenem ali nepripravljenem (improviziranem) branju.

⁶⁶ Govorjeni jezik pri B. Pogorelec (Vprašanja govornega jezika, JP 1965, str. 132—156, zlasti do str. 149) je prostogovorni, nepripravljeni jezik. (Ker pa se lahko tudi piše, ni v pravi opoziciji s pisanim, kakor je pri avtorici.)

⁶⁷ Prim. Članek B. Pogorelec, cit. pod 66, sicer pa J. Toporišič, SR 1975, 217—263: Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika.

⁶⁸ V SKJ 4, 1970 se pri besedju ločijo naslednje kategorije, povezane s časovnostjo: neologizmi, zastarevajoče, starinsko, zastarelo (str. 209—210). Ponaoritev je iz inventarja oznak v SSKJ.

podlagi konkurentnih sredstev z oznako časovnosti posebne značilnosti: »rahlo moderniziran jezik« (255), »preveč moderen jezik« (257).

6.1 Iz tega, kar smo pravkar rekli, se vidi, da bi bilo treba strogo ločiti med jezikovnimi pojavi, ki imajo značilnosti s časovne premice, od pojavov, ki imajo znamenje dolžine prisotnosti v kateri koli zvrsti jezika. S tega stališča si oglejmo ustrezne kvalifikatorje v SSKJ.

Podani so kot časovno-frekvenčni kvalifikatorji:⁶⁹ raba narašča, raba peša, redko, star. (starinsko) in zastar. Časovni kvalifikator, orientiran na točko sedanjosti, je pravzaprav en sam (zastar.): »Nekoč rabljena beseda, pomen ali zveza; danes je v knjižnem jeziku mrtva.« Vprašanje je, ali bi ne bi bilo take prvine jezika bolje imenovati nežive ali mrtve (kot smo videli, uporablja Breznik izraz »živi« jezik). Pri kvalifikatorju star. se meša časovnost z razširjenostjo rabe (»Beseda, pomen ali zveza, ki je bila nekoč (v kaki funkciji) splošno rabljena; danes ima arhaično patino« (v slovarju arhaičen pomeni starodaven, starinski). V bistvu gre za uporabo besede iz neke pretekle dobe v sodobnem besedilu.

Med slovarskimi kvalifikatorji manjkajo torej kvalifikatorji za zaznamovanje opazne dolžine obstajanja v jeziku, npr. za neologizem. Taka bi očitno bila beseda *dejavnik*, za katero je samo rečeno, da ji raba narašča.

6.2 Na sploh mislim, da bi bilo pogostnostne kvalifikatorje nujno ločiti od časovnih, potem pa vsekakor mednje uvrstiti tudi tiste, ki se sedaj pojavljajo le kot slovnični (*ali, in, tudi; stil*, je druge vrste), pa se od pravih slovničnih (*m, prid., prisl., dov, ipd.*⁷⁰ *neskl. pril.* (to je sploh napačna kategorija) ipd.) očitno ločijo. Na drugem mestu⁷¹ sem predlagal oznake, ki bi podajale čisto količinska razmerja v času: *tudi že* (prej torej ne), *tudi še* (čeprav prej bolj), *in že, in še*.

7 O pojavnih oblikah jezika s stališča ustaljenosti je že bilo govora, mogoče pa bi bilo razpravljati tudi o jeziku s stališča skladnosti z normo oz. predpisom, in sicer tudi v zvezi z zvrstnostjo.

8 Na koncu naj omenim samo še *m e r n o s t n i* zvrsti, tj. vezano in nevezano besedo z vso zapleteno problematiko pri vezani besedi.⁷² Danes je vezanost vezana predvsem na pesništvo, malo spet na dramo, v drugih funkcijskih zvrsteh pa komaj še nastopa, čeprav ni zmeraj bilo tako.

⁶⁹ Str. XXI–XXII.

⁷⁰ SSKJ, str. XIX–XX.

⁷¹ Za pripravljajoči se novi SP.

⁷² Prim. oznako v SKJ 2, 1966, str. 85; SKJ 3, 1967, str. 95.

9 Ta naš neizčrpan pregled poimenovalno-pojmovalne problematike v zvezi z zvrstnostjo kaže relativno veliko neustaljenost tako pri poimenovanjih kakor pri pojmovanjih (zadnje je pravzaprav veliko huje), kar je za stroko, ki naj bi delala z definiranimi pojmi in po možnosti s čim manj sinonimnih izrazov, neugodno, saj je včasih prav bistveno ogrožen prenos informacije. S tem je povezana tudi uspešnost/neuspešnost pouka in prizadevanje za razjasnitev te problematike v zunajšolskih okvirih pri vseh tistih, ki jim je zavest o zvrstnosti pri vsakdanjem delu potrebna in koristna.

РЕЗЮМЕ

Представления о существовании разновидностей в словенском языке и их наименования встречаются в 18-м веке, а может быть и раньше, по крайней мере это касается соотношения литературный язык — диалект. Теория функциональных разновидностей началась более детально разрабатываться только в работах Антона Брезника, появившихся главным образом в 30-х годах 20-го века, когда в рамках социальных разновидностей наметились первые различия между литературностью и разговорностью. Социальные разновидности (литературные и разговорно-литературные, диалектные и местные разговорно-нелитературные) как и слэнг, жаргон, аргот стали предметом более детальных (монографических) исследований только после второй мировой войны, когда появилась и систематизация, т. е. типология этих явлений. То же самое происходит в то время и в области исследований функциональных разновидностей, в меньшем объеме и в области исследований канальных, временных, мерных итд. разновидностей языка.

Затруднения в понимании языковых разновидностей возникают из-за терминологических различий, в большинстве случаев ненужных, кроме того и не всегда разных по своему значению. Настоящая статья обсуждает указанную проблематику на основе разбора пониманий и терминологии самого автора статьи и на сопоставлении последних со взглядами на эту проблематику Антона Брезника, Божо Водушка и Антона Байца; в некоторых случаях автор обращает внимание и на суждения некоторых других авторов, на пр. Б. Урбанчика, Б. Погорелец, Я. Дулара, Т. Корошца, Ф. Новака и др. (на пр. Я. Мюллера, Ж. Груден); особое внимание обращается на квалификативный индекс «Словаря словенского литературного языка».

Особенно широкий объем получила разработка проблем социальных разновидностей языка (вплоть до языка сословий и индивидуума), особое внимание уделяется и проблематике словенской языковой самобытности и реальности языковых явлений.

Детальная документация обращает внимание читателя на соответствующую литературу, не всегда легко доступную, а в многом и на более детальное понимание все еще нерешенной проблематики.

PROBLEMATIKA STYLOVÉ DIFERENCIACE JAZYKA, ZVLÁŠTĚ SPISOVNÉHO

Za razjasnitev zapletenih vprašanj stilne diferenciacije (kot sestavine teorije knjižnega jezika) izhaja avtor iz kompleksnega pojma jezikovni položaj in iz njegove oznake v razmerju do sporočevalnih področij. Potrebna je pojmovna in terminološka diferenciacija mnogoaspektnega pojma stil (funkcijski), in sicer kot stilnega področja sporočila, stilnega tipa in stilne plasti sredstev. Posebni problemi so povezani s klasifikacijo funkcijskih zvrsti in s konfrontacijskim raziskovanjem stilnih razlik v sodobnih slovanskih knjižnih jezikih.

In his attempt to elucidate the intricate questions of the stylistic differentiation (as a constituent element of the theory of the literary language) the author starts with the complex concept of the language situation and its definition as obtaining in the relation towards communication areas. What is needed is a conceptual and terminological differentiation of the multi-aspectual concept of style (the functional one), specifically as the stylistic field of the communication act, the stylistic type, and the stylistic register of the means of expression. Individual problems are related to such issues as the classification of the functional language varieties and thus also to a contrasting study of the stylistic differences in contemporary Slavonic literary languages.

1. Součástí konfrontační charakteristiky současných spisovných jazyků slovanských, jejíž celkový projekt byl projednán na zasedání *Mezinárodní komise pro spisovné slovanské jazyky* ve Skopji v r. 1972, má být také charakteristika jejich stylové diferenciacie. Podle příslušné formulace návrhu projektu půjde přitom o »charakteristiku polyfunkčnosti spisovného jazyka a stupně rozvíjení jednotlivých komunikativních sfér a příslušných funkčních stylů« a o postižení stylové diferenciacie jednotlivých spisovných slovanských jazyků.¹

Soustavnou přípravu pro vypracování celkové charakteristiky tvoří postupně projednávání dílčích okruhů problémů na pravidelných zasedáních mezinárodní komise nebo na zasedáních užších pracovních skupin. Výsledky těchto jednání jsou publikovány ve sbornících obsahujících materiály z těchto zasedání a komentovány v souhrnných zprávách o jednotlivých zasedáních, uveřejňovaných pravidelně v časopisech *Voprosy jazykoznanija*, *Slavia a Slovo a slovesnost*, popř. v lingvistických časopisech v dalších zemích. Dosud byly projednány především tyto okruhy problémů: problematika normy spisovného jazyka z hlediska synchronního a diachronního (srov. sb. *Problematika normy v slavjanských literaturních jazykách v synchronnom i diachronnom aspektach*, Moskva 1976; této problematice se týkaly i některé referáty přednesené na zasedání užší skupiny ve Vídni v r. 1977), problematika variantnosti spisovné normy (srov. sb. *Variacija normy ve współczesnych slawiańskich językach literackich*, Kraków 1978), obecná problematika charakteru konfrontačního

¹ Srov. sb. *Govornite formi i slovenskite literaturni jazici*, Skopje 1975.

studia spisovných jazyků slovanských (srov. sb. textů, vyjde v Sofii 1978); kromě toho byl už na zasedání komise v Praze v r. 1973 předložen k diskusi návrh vymezení pojmu jazyková situace (celková tematika tohoto zasedání, konaného u příležitosti oslav dvoustého výročí narození J. Jungmanna, byla ovšem jiná, nevázala se přímo na uvedený kolektivní úkol komise, srov. sb. *Spisovné slovanské jazyky v době obrození*, Praha 1974).

Na všech dosavadních zasedáních se jejich účastníci soustřeďovali na ujasňování základních pojmů a termínů z daných okruhů problematiky, usilovali o jejich přesnější vymezení, o vyrovnání některých rozdílů v pojmání a terminologickém označování jevů. Je známo (a bývá to při různých příležitostech opakované)², že existují značné pojmoslovné a terminologické rozdíly mezi národními lingvistickými tradicemi, mezi jednotlivými školami a badatelskými středisky a mnohdy i mezi jednotlivými lingvisty. Tyto rozdíly mohou být na překážku právě při studiích konfrontačních, která se musejí konec konců opírat o konkrétní výsledky zkoumání jednotlivých spisovných slovanských jazyků. Pro konfrontační charakteristiku je rovněž důležité vycházet z dohodnuté a společně zpracované a přijaté klasifikace jevů. Proto se i na otázky klasifikace (a to z různých hledisk) upírala při všech dosavadních jednáních pozornost.

Problematika stylové diferenciacie spisovného jazyka je svou podstatou lingvostylistická. Lingvistická orientace si zachovává při rozvíjení stylistické problematiky a při řešení některých obecných otázek stylu i dnes svůj význam. Nelze ovšem přehlížet, že se badatelský zájem v poslední době přenáší, zejména také v souvislosti s konstituováním nové disciplíny, nauky o textu, na stylové problémy spojené s výstavbou textu. Přitom se stylistická problematika neomezuje jen na jevy jazykové, ale týká se všech složek podílejících se na této výstavbě.³

Problematiku stylové diferenciacie spisovného jazyka zahrnujeme jako dílčí složku do teorie spisovného jazyka. Od samých počátků konstituování a rozvíjení této teorie v české lingvistice stály stylové rozdíly v repertoáru prostředků spisovného jazyka ve středu zájmu teorie i praxe z ní vycházející.⁴ Největší pozornost byla přitom věnována rozdílům funkčním a ty byly sledovány i v souvislosti s aspektem sociálním. Zřetel k stylovému rozvrstvení spisovné normy a noremních prostředků vyvažoval dřívější jednostranné a zúžené hodnocení jazykových prostředků jen z hlediska jejich spisovnosti (správnosti) a nespisovnosti (nesprávnosti).

² Velmi kriticky se vyslovuje o terminologické nejednotnosti a o rozkolísávání současné lingvistické terminologie G. Mounin v předmluvě k slovníku lingvistické terminologie *Dictionnaire de la linguistique*, Paris 1974.

³ Je tomu tak např. u K. Hausenblase, *Výstavba jazykového projevu a styl*, Praha 1972.

⁴ Srov. zejména B. Havránek, *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*, sb. *Spisovná čeština a jazyková kultura*, Praha 1932, s. 32 (zařazeno i do souboru statí *Studie o spisovném jazyce*, Praha 1963; nově uveřejněno v německém překladě v antologii *Grundlagen der Sprachkultur, Beiträge der Prager Linguistik zur Sprachtheorie und Sprachpflege*, Teil 1, Berlin 1976).

Teorie spisovného jazyka patrí medzi disciplíny teprve nedávno se konstituujúcej, ale zároveň veľmi intenzívne se rozvíjajúcej. Práve také na pôde Mezinárodnej komisie pro spisovné slovanské jazyky môžeme pozorovať úsilie o vytvorenie pevnejšie pojmoslovné základny, o jednoznačnejšie a presnejšie vymedzenie pojmov a o mezinárodnú koordináciu termínov (týka sa to už samotného pojmu *spisovný [standardní] jazyk*, pojmov *norma a kodifikácie, variantnosť [dubletnosť] normy, užívateľ spisovného jazyka, nositeľ normy, jazyková situácia, útvary národného jazyka* ap.). V súčasnej teórii spisovného jazyka se uplatňuje silná orientácia sociolingvistiká, prejavujúca se i v tom, že se pracuje s pojmy-termínami, ktoré vypracováva sociolingvistika, popr. teorie komunikácie (srov. termín *jazyková situácia, komunikatívna sféra* ap.). Platí to i pro dílčí problematiku stylovej diferenciacie, pri jejímž riešení se využíva v základě pojmov z funkčnej stylistiky, ovšem v súčasnej funkčnej stylistice se objavujú i niektoré prvky sociolingvistické.⁵

Svůj výklad chápu jako pracovní podklad k diskusi. Soustředím se v něm na osvětlení některých základních pojmov užívaných dnes v teorii spisovného jazyka, a to ve vztahu k vlastní problematice, již se referát zabývá (stylová diferenciacie). Jde mi však přitom také o naznačení pojmové a terminologické diferenciacie tam, kde se užívá některého pojmu (např. základního pojmu styl) komplexně, bez rozlišení různých aspektů. Domnívám se, že užitím opěrných pojmov-termínů *sféra* (komunikatívna, stylová), *typ* (stylový) a *vrstva* (stylová), které vystihují různé roviny stylových jevů i různé aspekty, z nichž se k nim přistupuje, je možno přispět k ujasnění složité problematiky stylových rozdílů jak ve spisovném jazyce, tak mimo něj (stylová diferenciacie jde napříč rozlišením jazykového celku na jednotlivé útvary).

2. Spisovný jazyk je jedním z útvarů⁶ jazykového celku (v slovanských jazycích celku národného jazyka). Slouží ke komunikaci v daném (národním) jazykovém společenství, u některých jazyků (světových) i přes hranice tohoto společenství, a to v různých komunikatívnych sférach. Stav a způsob užívání jednotlivých útvarů, na něž se člení daný jazykový celek, skupinami členů jazykového společenství ke komunikaci v komunikatívnych sférach nazývá se jazykovou situáci.⁷ *Jazyková situácia*

⁵ Srov. Al. Jedlička, Příspěvek ke vztahu sociolingvistiky a funkční stylistiky, *Slovo a slovesnost* 38, 1977, č. 4; J. Kraus, K sociolingvistickým prvkům ve funkční stylistice, *Slovo a slovesnost* 32, 1971, 271 n.

⁶ V ruské lingvistice se útvary jazykového celku označují zpravidla termínem *formy suščestvovanija*, někdy též *jazykovyje obrazovanija*, v něm. *Existenzformen* nebo *Sprachgebilde*.

⁷ Podrobněji k pojmu jazyková situácia srov. Al. Jedlička, Spisovný jazyk v súčasnej komunikaci, Praha 1974.

je takto určena na základě relací mezi jazykovým společenstvím, jazykovou komunikací a jazykovým celkem. Je tedy situace pojem komplexní; Vl. Barnet rozlišil i terminologicky dílčí složky tohoto pojmu, když mluví o situaci jazykové (v užším smyslu), sociální a komunikativní.⁸ Při vymezování pojmu jazyková situace se v rozmanitých dosavadních formulacích dostávají do popředí právě jazykové útvary jako dílčí jednotky jazykového celku. Vychází se ze systému jazykových útvarů sociálně a funkčně diferencovaných (L. B. Nikol'skij), z fungování těchto útvarů ve všech prostředích a sférách společenské činnosti za určitých sociálních podmínek života daného společenství (V. A. Avrorin): nejnověji vymezuje L. B. Nikol'skij jazykovou situaci velmi konkrétně jako »souhrn jazyků, subjazyků a funkčních stylů, které slouží ke komunikaci v administrativněteritoriální jednotce (státní) nebo v etnickém společenství.«⁹

Z tohoto hlediska se pojem a termín jazyková situace ukazuje jako velmi plodný i pro teorii spisovného jazyka.¹⁰ Ve svých počátcích zdůrazňovala teorie spisovného jazyka rozvíjená pražskou školou především *autonomnost spisovného jazyka* jako jeden z jeho určujících rysů.¹¹ Toto vytyčení rysu autonomnosti, zpočátku i polemicky zahrocené, které mělo za cíl odstranit nebezpečí stírání hranic mezi útvary a směřování jejich prvků, např. při řešení konkrétních otázek normy a kodifikace spisovného jazyka, mohlo vést — a někdy skutečně i vedlo — v teorii až k izolaci spisovného jazyka od ostatních útvarů národního jazyka. V samotném pojetí autonomnosti (modifikovaném v pozdější fázi doplňujícím rysem specifičnosti) ovšem prvek izolace obsažen nebyl.

Konstituování teorie spisovného jazyka a její další rozvíjení předpokládá a znamená uznání plnoprávnosti spisovného jazyka jako samostatného předmětu vědeckého studia v systému jazykovědných disciplín. Spolu s vývojem vědy a vědeckého myšlení se dnes posiluje zřetel k mezioborovým vztahům. (Je to i výrazem integračních tendencí v současném vývoji vědy; ty jsou ovšem v dialektickém vztahu k tendencím specializačním, projevujícím se rovněž vznikem nových disciplín — výsledkem těchto specializačních tendencí je i teorie spisovného jazyka.) To dává možnost využívat pojmů z některých pomezích disciplín (z

⁸ Ve sb. cit. v pozn. 1, s. 21 n.

⁹ L. B. Nikol'skij, O predmete sociolingvistiky, *Voprosy jazykoznanija* 1974, c. 1, s. 60 n.; týž, *Sinchronnaja lingvistika*, Moskva 1976, s. 79 n.; V. A. Avrorin, *Problemy izučeniija funkcional'noj storony jazyka*, Leningrad 1975, s. 115 n.

¹⁰ Vycházím z něho i v kapitolách z teorie spisovného jazyka v monografii *Spisovný jazyk v současné komunikaci*, Praha 1974, s. 35 n.

¹¹ Za klíčový pojem pražské teorie spisovného jazyka jej pokládá D. Brozović, *Standardni jezik*, Zagreb 1970.

teorie komunikace, sociolingvistiky, psycholingvistiky) a uplatňovat příslušné aspekty i při řešení otázek spisovného jazyka. Tyto aspekty pak samozřejmě nutí — i při vědomí autonomnosti spisovného jazyka — vidět jej ve vztazích k jiným útvarům národního jazyka, právě proto, že má s nimi společné to, že slouží ke komunikaci v daném jazykovém společenství. Vycházíme-li z pojmu jazyková situace, umožňuje to vidět i co má spisovný jazyk s ostatními útvary společného, i čím se od nich liší, v čem je jeho specifičnost. Sama současná jazyková situace v moderních evropských jazykových společenstvích je charakteristická tím, že na sebe jednotlivé jazykové útvary vzájemně působí, že jejich koexistence při komunikaci mezi členy národního společenství — rozdílná ovšem podle jednotlivých komunikativních sfér — má za následek vzájemné ovlivňování norem i interferenci jejich jazykových prostředků. Je však třeba zároveň zdůraznit, že jazyková situace v jednotlivých národních jazykových společenstvích, konkrétně slovanských, je specifická, má své specifické rysy i charakter. Tato specifičnost jazykové situace je určována faktory sociálními i komunikativními, je podmíněna historickým vývojem a má svou vlastní vývojovou a synchronní dynamiku.

V novém vymezení jazykové situace u L. B. Nikol'ského je do výčtu konkrétních jednotek, které tuto situaci tvoří, vnesen i funkční styl. Přijímáme toto rozšíření jako nesporné a plně oprávněné, protože k charakteristice fungování jazyka v daném společenství patří jistě i charakteristika tzv. funkčních stylů. Problematika funkčních stylů, jejich vymezení a klasifikace, jejich vztahu ke komunikativním sféram je aktuální z hlediska vědeckého i společenského. Je aktuální i vzhledem k stylovému vývoji a stylové dynamice, která stojí po boku celkové dynamice jazykové.

Problematika funkčních stylů je ústředním předmětem badatelského zájmu funkční stylistiky. I funkční stylistika je dnes ovlivňována prvky a aspekty sociolingvistickými. Soustředíme se proto v dalším výkladu na ujasnění některých základních pojmů-termínů, s nimiž dnes pracuje funkční stylistika i sociolingvistika a které mohou tvořit výchozí pojmovou síť i pro vypracování charakteristiky stylové diferenciacie současných spisovných jazyků slovanských.

3. Široké uplatnění má dnes, stejně jako zčásti už dříve, pojem-termín *sféra*. Pracuje se s ním ve funkční stylistice (jako s pojmem opěrným při vymezování pojmu funkční styl) i v teorii komunikace a v sociolingvistice (jako s pojmem základním). Obojí rozdílné aspekty, funkčně stylistický a sociolingvistický, se projevují zvláště v rozdílech při klasifikaci

sfér. Zpravidla se pracuje s bližším určením komunikativní sféra,¹² ve stylistice pak s určením stylová (funkční stylová) sféra.

Na jednotlivé komunikativní sféry se člení tzv. komunikativní kontinuum (komunikativní prostor). *Klasifikace komunikativních sfér* je závislá na výchozím aspektu, v podstatě buď sociolingvistickém, nebo funkčněstylistickém. Při východisku funkčněstylistickém lze zjistit poměrnou shodu alespoň v tom, že se některé sféry jako základní vyčleňují v podstatě jednotně téměř ve všech vypracovaných klasifikacích; rozdíly jsou pak jen v dalším vnitřním a detailnějším členění a v některých modifikacích. Při východisku sociolingvistickém takovéto shody není; objevuje se zde značná nejednotnost v klasifikacích, daná i nejednotností výchozích kritérií (je to působeno pravděpodobně i kratší tradicí oboru). Potvrdí nám to např. srovnání rozčlenění komunikativních sfér v práci předního představitele sovětské sociolingvistiky L. B. Nikol'ského a u V. A. Avrorina, který se zabývá funkční stránkou jazyka v celé šíři. Není pochyby o tom, že je zatím velmi obtížné uvažovat o univerzální klasifikaci komunikativních sfér. L. B. Nikol'skij např. v podané klasifikaci vychází ze sociální komunikace realizující se v rámci státního celku; výsledkem je pak rozlišení sféry celostátní, regionální, místní, familiární a dále výrobní a rituální. Ukazuje se, že vytčené druhy jsou nesourodé, u prvních čtyř je určujícím kritériem rozsah, kvantum komunikace v závislosti na prostředí, v kterém se komunikuje, i na počtu komunikantů, u výrobní sféry jde o jedno z pracovních prostředí, rituální sféra je vydělena na základě dalšího, samostatného kritéria. Některé z těchto jednotek, vydělené u Nikol'ského jako sféry, na něž se člení komunikativní kontinuum, se kryjí s jednotkami, které vyděluje Avrorin jako druhy komunikativního prostředí. Terminologické označení jednotek je tedy ve shodě s jednotným výchozím kritériem prostředí, v kterém se komunikuje, přičemž je ovšem zároveň spolupřítomen rys kvanta komunikace a kvantitativního určení komunikantů: od prostředí rodinného, přes výrobní kolektiv, sociální skupinu, regionálně vymezené společenství se dospívá až k typu komunikace mezi národy v mnohonárodním státním útvaru a ke komunikaci »všelidské«. I A. V. Avrorin ovšem pracuje s pojmem-termínem sféra a podává i samostatnou klasifikaci komunikativních sfér (vedle uvedené klasifikace prostředí). Počítá k nim shodně s Nikol'ským sféru náboženského kultu, sféru výroby (v klasifikaci prostředí se objevuje paralelně prostředí výrobního kolektivu), ale také sféru činnosti

¹² V ruských pracích se užívá termínů *sfera soobščeniija*, *stilističeskaja*, *stilevaja*, *funkcional'naja sfera*, v německých *Kommunikationssphäre*, *Kommunikationsbereich*, *Stilsphäre*.

společenskopolitické, hospodářské a dále sféru tzv. organizovaného vyučování,¹³ a konečně pak sféry, o něž se opírá klasifikace základních funkčních stylů, tj. sféru běžného dorozumívání (k ní je u Avrorina jako samostatná přiřazena, jistě právem, ještě sféra osobní korespondence), sféru vědeckou, publicistickou a uměleckou (jako samostatné se však ještě dále vydělují sféry, které můžeme chápat jako subsféry ve vztahu ke sféře umělecké, tj. sféra ústní lidové slovesnosti a sféra estetického působení, zvl. ve filmu, v televizi a v rozhlase).

Ve funkční stylistice se komunikativní sféry vydělují jako základny pro klasifikaci odpovídajících funkčních stylů. Každý ze základních funkčních stylů je v základě vázán na jednu z vydělených sfér. Vypracované klasifikace se mezi sebou liší v počtu samostatně vydělovaných sfér a příslušných funkčních stylů. Jako určitý dnes obecně přijímaný standard lze přijmout rozlišení pěti základních sfér a jim odpovídajících funkčních stylů (terminologické označení sfér a typů se v jednotlivých pracích zčásti liší); je to sféra běžně dorozumívací (každodenního styku), vědecká, úřední (administrativní, jednací), publicistická a umělecká (beletristická). Ne vždy se ovšem vychází ze sfér, nýbrž podává se přímo klasifikace funkčních stylů; tak je tomu i u E. Rieselové,¹⁴ u níž lze ovšem zpětně vyvodit rozlišení sfér na základě podané definice funkčního stylu jako »kvalitativně a kvantitativně regulovaného systému užívání jazyka v konkrétní sféře společenského styku.«

Zatímco při vymezení a klasifikaci sfér z hlediska sociolingvistického se jako výchozí klasifikační kritérium uplatňuje prostředí, v němž se komunikuje, a okruh komunikantů, při klasifikaci funkčněstylistické je do značné míry určující to, o čem se komunikuje, s jakým cílem a zaměřením a jakým způsobem. I v klasifikacích sociolingvistických se ovšem vyzvedá jako důležitá tematika komunikace v jednotlivých sférách. Charakteristika komunikativních sfér se podává vždy i z hlediska toho, kterými jazykovými útvary se komunikace v dané sféře realizuje, které realizační útvary se uplatňují jako typické. Skutečnost, že se v sociolingvistice i ve funkční stylistice do charakteristiky sféry (komunikativní) zahrnuje zastoupení jazykových útvarů, popř. funkčních stylů při komunikaci v jednotlivých sférách, vede nás k závěru, že je možno sféru druhotně chápat také jako souhrn komunikačních aktů (jazykových projevů) vytvářených účastníky komunikace v určitém prostředí, na

¹³ V souvislosti s tím lze uvést, že K. Hausenblas vyděluje nově i v soustavě funkčních stylů učební, *Naše řeč* 55, 1972, s. 150.

¹⁴ E. Rieselová, *Grundsatzfragen der Funktionalstilistik*, sb. *Linguistische Probleme der Textanalyse*, Düsseldorf 1975, s. 36 n.

určité téma, s určitým cílem a zaměřením a realizovaných zvolenými a pro sféru typickými útvary jazykového celku (národního jazyka), popř. konkrétními funkčními styly. Toto ztotožnění sféry a projevů, jimiž je naplněna, tedy chápání sféry jako množiny jazykových projevů vyznačujících se jistými společnými určujícími rysy umožňuje rozšířit pojem sféry i v aspektu široce stylistickém. V tomto smyslu lze pak mluvit o sféře stylové. Základem pro klasifikaci stylových sfér je možno učinit stylotvorné faktory objektivní,¹⁵ které určují charakter projevů do dané sféry zahrnovaných. Je takto možno vydělit (na základě dvojic opozičních rysů) sféru projevů mluvených a psaných, sféru projevů dialogických a monologických, spontánních a připravených, soukromých a veřejných, neoficiálních a oficiálních ap. Sféry projevů takto vydělované jsou určovány na základě jednoho určujícího kritéria; je však třeba zároveň vidět vztahy mezi sférami takto určenými, je třeba přihlížet i k zastoupení rysů, na jejichž základě jsou vyděleny jiné sféry. Tak např. projevy mluvené bývají zpravidla dialogické, často spontánní, soukromé ap. Na základě stylotvorného faktoru funkčního lze pak vydělit jednotlivé funkční stylové sféry, tedy např. v standardní výše připomenuté klasifikaci sféru projevů běžně dorozumívacích, administrativních, publicistických, vědeckých (odborných) a uměleckých.¹⁶

4. Ukázali jsme, že se v nových pracích z funkční stylistiky na konkrétní stylovou sféru zpravidla váže odpovídající funkční styl. Domnívám se, že je vzhledem ke komplexnosti a obsahové přetížnosti pojmu styl (funkční)¹⁷ vhodné pokusit se o pojmovou o terminologickou diferenciaci a zvolit diferencované terminologické označení (f u n k č n í) s t y l o v ý typ. Funkčním stylovým typem budeme rozumět souhrn zvyklostí a stylových norem, kterými se řídí výstavba jazykových projevů v dané funkční stylové sféře. Není mi myslím pochyby o to, že pro výstavbu projevů v jednotlivých sférách (např. ve sféře vědecké, administrativní, umělecké aj.) platí příslušné stylové normy.

Nediferencovaný pojem styl (funkční) se však v konkrétních případech chápe ještě z jiného aspektu. Funkčním stylem se rozumí i soubor specifických (jazykových) prostředků užívaných jen v projevech dané

¹⁵ Problematiku stylotvorných faktorů propracoval v české stylistice zvl. K. Hausenblas v čl. K základním pojmům jazykové stylistiky, *Slovo a slovesnost* 16, 1955, s. 1 n., nověji pak M. Jelínek v čl. Stylové rozpětí současné spisovné češtiny, *Naše řeč* 52, 1969, s. 111 n.

¹⁶ Srov. podrobně Al. Jedlička a kol., *Základy české stylistiky*, Praha 1970.

¹⁷ Komplexnost a mnohoaspektnost pojmu funkční styl dosvědčuje, např. i synonymické ztotožnění terminů *typy textů/funkční styly* u I. P. Gal'perina (sb. *Tipologija germanskich literaturnych jazykov*, Moskva 1976, s. 95).

sféry a pro ně charakteristických. V tomto smyslu je pak z hlediska žádoucí pojmové a terminologické diferenciacie lépe mluvit o *funkční stylové vrstvě*. Specifický funkční stylový příznak je u některých prostředků jejich stálou vlastností; proto se označuje příslušným kvalifikátorem v slovnících (u prostředků lexikálních), proto se setkáváme s příslušnými stylovými charakteristikami, vystihujícími stylovou specifičnost některých prostředků gramatických, v nových popisech gramatické stavby. Je ovšem známo, že jazykové prostředky mohou nabývat některých stylových příznaků teprve v textech, nebo že se může jejich stálý stylový příznak přehodnocovat; jde pak o aktuální, kontextové stylové příznaky. Stylová vrstva je vytvářena prostředky, které mají stálý stylový příznak.

Připomeňme ještě — pro užitečnou konfrontaci — řešení obecné stylové problematiky a klasifikaci stylových jevů, které jsme v dosavadním výkladu osvětlovali, v nové práci J. M. Skrebneva.¹⁸ Pracuje se v ní rovněž s pojmem-termínem *sféra*, s bližším určením *řečová*. Pojem *styl* je v podstatě vymezen tak, že se váže na vrstvu specifických prostředků, tedy z hlediska námi naznačené diferenciacie na stylovou vrstvu. Ve zkratce je možno naznačit pojmovou soustavu, s níž autor pracuje, takto: Jazyk (tedy jazykový celek, např. jazyk národní) je souhrn subjazyků; subjazyky jsou vázány na jednotlivé řečové sféry, v nichž se jich užívá. Za subjazyky se považují i maximálně široké i maximálně úzké subsystemy (a tedy i příslušné řečové sféry). Subjazykem je pro Skrebneva spisovný jazyk v rámci celku národního jazyka stejně jako např. jazyk lékařských textů (náležející do nadřaděného jazyka vědeckého). Systém každého subjazyka je tvořen jednotkami trojího druhu: absolutně specifickými (vlastními jen danému subjazyku), relativně specifickými (náležejícími i jiným subjazykům, ne však všem, majícími tedy ohraničenou upotřebitelnost) a nspecifickými (které jsou společné všem potenciálním subjazykům a mají tedy obecnou upotřebitelnost). Styl chápe Skrebnev jako souhrn příznaků rozlišujících jednotlivé subjazyky a jeho podstatu vidí ve třídě absolutně specifických jednotek daného subjazyka. Je zřejmé, že je toto vyčlenění třídy absolutně specifických jednotek daného subjazyka blízké našemu pojetí a vymezení stylové vrstvy. Při širokém chápání subjazyka, s nímž Skrebnev pracuje, je pochopitelné i vyčlenění samostatné třídy jednotek relativně specifických. Je-li subjazykem nejen jazyk vědy, ale i jazyk jednotlivých věd a vědeckých oborů, např. lékařských, matematických, filologických, pak je nesporné,

¹⁸ J. M. Skrebnev, *Očerki teorii stilistiki*, Gor'kij 1975.

že existují jednotky, které jsou sice absolutně specifické v subjazyce vědy (jako celku), ale nikoli v uvedených dílčích subjazycích; tam mají charakter jednotek relativně specifických.

Budeme-li sledovat postup Skrebnevem naznačený ještě dále, i když nepřijímáme jeho široké (příznějme ovšem že jednotné) pojetí stylu ve vztahu k subjazyku, vyčlení se nám jako třída jednotek absolutně specifických i ty prostředky spisovného jazyka, které jsou vlastní jen spisovnému jazyku, jsou na něj omezeny. Vedle nich má ovšem spisovný jazyk prostředky, které jsou společné s běžně mluveným jazykem (popř. s běžně mluvenými formami národního jazyka). Tyto dvě základní skupiny (vrstvy) prostředků v repertoáru prostředků spisovného jazyka se vymezují i v jiných pracích, nepřikládá se jim však charakter vrstev stylových. Stylové vrstvy lze vyčlenit teprve uvnitř těchto základních skupin prostředků spisovného jazyka, a to na základě stylového příznaku hovorovosti (ve skupině prostředků spisovných totožných s prostředky běžně mluveného jazyka) a knižnosti (ve skupině prostředků jen spisovných).¹⁹

5. Vratme se nyní k problematice klasifikace funkčních stylových sfér, příslušných stylových typů a jim odpovídajících stylových vrstev. Nebudeme usilovat o to, abychom k dosud vypracovaným klasifikacím²⁰ (a není jich málo) připojili nějakou novou, další, nýbrž spokojíme se — vzhledem k zaměření činnosti komise na propracování podkladů k charakteristice současných spisovných jazyků slovan-
ských — s kritickými komentujícími poznámkami k vydělovaným základním funkčním stylovým sféram. Funkční stylové sféry se zpravidla vážou na jednotlivé oblasti (úseky) lidské činnosti. Z tohoto hlediska je jistě oprávněné jako samostatnou vyčleňovat sféru vědeckou, publicistickou, administrativní a také sféru uměleckou (vázanou na úsek činnosti umělecké). Chápeme-li funkční stylovou sféru jako soubor textů (projevů) svázaných s určitým druhem činnosti, pak je nesporné, že uve-
nené soubory textů tvoří vyhraněné skupiny. Jsou však mezi nimi i rozdíly, zvláště také pokud jde o vyčleňování příslušných stylových typů a vrstev.

Myslím, že je mimo jakoukoli pochybnost i vymezení sféry umě-
lecké, tvořené souborem uměleckých textů vázaných na uměleckou činnost (potvrzuje to i shodné vyčleňování této sféry ve všech klasifika-

¹⁹ Srov. Al. Jedlička, *Dynamika současného spisovného jazyka a jeho stylová diferenciacie*. Čs. přednášky pro VII. mezin. sjezd slavistů ve Varšavě, Praha 1973, s. 211; srov. i autorovu monografii cit. v pozn. 7, s. 103 n.

²⁰ Přehled některých z nich srov. v monografii Al. Jedličky cit. v pozn. 7; srov. dále zde v stati J. Toporišiče, s. 387—406. Bibliografii slovinských prací o této problematice srov. u J. Toporišiče, *Slovenska slovnica*, 1976, s. 29.

cích). Složitější je otázka příslušného stylového typu a odpovídající stylové vrstvy prostředků. Umělecký styl (užívá se ve většině prací jen tohoto nediferencovaného označení) nebývá vždy počítán k funkčním stylům; upozorňuje se na kvalitativní rozdíly mezi ním a funkčními styly, na jeho komplexnost (proto se mluví také o uměleckých stylech); umělecká sféra se rozpadá na jednotlivé umělecké žánry a žánrové formy (a podobně je tomu i s uměleckým stylem). Pochybuje se o existenci specifické stylové vrstvy umělecké, i když se tradičně ve slovnících některé prostředky označují stylovým kvalifikátorem uměleckého nebo básnického prostředku. Uvedené výhrady mají jistě po mnoha stránkách své oprávnění, ale na druhé straně nelze zcela popřít existenci rysů, které rámcově přiřazení uměleckého stylu vázaného na uměleckou sféru k funkčním stylovým typům opravňují.

Bez výhrad lze přijmout samostatné vyčlenění vědecké sféry. Ovšem i mezi projevy v této sféře existují rozdíly, i stylové; rozdíly lze pozorovat např. mezi texty (a způsobem jejich formulace) v jednotlivých skupinách vědních oborů. Už v starší stylistické tradici byl činěn rozdíl mezi texty z věd přírodních a humanitních, dnes k tomu přistupuje vyhraněnost textů matematických. Omezíme-li však sféru vědeckou na texty, pro něž je charakteristickým rysem vědecká formulace (a takové omezení se jeví jako účelné), pak vzniká otázka, co s texty šíře odbornými (např. z oblasti výrobní a technické). V starší klasifikaci B. Havránka byla jako samostatná vydělena sféra označená jako odborná (v původním terminologickém označení pak mluvil B. Havránek o funkčním jazyce odborném) a ta byla pak dále diferencována na jazyk teoreticky odborný (vědecký) a prakticky odborný (pracovní). Do sféry pracovní pak byly zahrnovány takové úseky jako administrativní, obchodní, hospodářský, ale také novinářský jazyk (ten tedy nebyl vyčleňován jako samostatný, jako je tomu dnes).²¹ Že jde o problematiku dosud uspokojivě nevyřešenou a složitou,²² to ukazuje i vyčlenění příslušných sfér u V. A. Avrorina (vedle sféry vědecké také samostatné sféry výroby, společenskopolitické a hospodářské činnosti a také činnosti organizovaného vyučování).

V závislosti na rozšíření, působení a významu hromadných sdělovacích prostředků se dnes téměř ve všech klasifikacích vyděluje jako samostatná sféra publivistická (i jí odpovídající stylový typ). Zároveň se však uplatňuje dvojitě hledisko při jejím vymezení: Je-li určujícím rysem vázanost na činnost v hromadných sdělovacích prostředcích, pak

²¹ Srov. stat. cit. v pozn. 4.

²² Srov. k tomu i V. Křístek, K otázce funkčního rozpětí odborného stylu, Slovo a slovesnost 33, 1972, s. 173 n.

se do publicistické sféry (v širším smyslu) zahrnují všechny projevy realizované v novinách, v rozhlase a televizi — s výjimkou textů uměleckých těmito prostředky šířených; ty jsou výsledkem činnosti umělecké, i když mají jistou specifičnost určenou příslušným prostředkem sdělování, jak to ukazují i názvy rozhlasová, televizní hra ap. Vychází-li se ze speciální funkce, a to z funkce přesvědčovací, ovlivňovací (persvazivní),²³ zabírá pak publicistická sféra takto chápaná jen část projevů šířených hromadnými sdělovacími prostředky, ale zároveň i projevy další, zvláště veřejné a politické projevy na shromážděních, schůzích ap. (z tohoto hlediska se tedy zčásti kryje se sférou řečnickou, která byla dříve také jako samostatná vydělována). Chápe-li se publicistická sféra v širším, výše naznačeném smyslu, pak jsou v ní zastoupeny — z hlediska funkčního určení — i projevy s funkcí informativní a vzdělávací (často s informacemi odborného charakteru). Je jisté, že při širším vymezení publicistické sféry nelze mluvit o odpovídajícím jednotném stylovém typu; jsou jistě podstatné rozdíly mezi normami určujícími výstavbu textů informativních a vzdělávacích na straně jedné a textů s funkcí ovlivňovací a přesvědčovací na straně druhé.²⁴

V klasifikacích sfér (komunikativních, popř. funkčně stylových) vyděluje se i v pracích sociolingvistických i funkčně stylistických jako samostatná sféra běžného dorozumívání, sféra každodenního styku (ovšem v různých modifikacích a někdy i s rozdílným označením). Někdy se při její charakteristice dostává do popředí komunikace v rodině, tvořící vlastně do jisté míry subsféru familiární, zahrnují se však do ní i projevy mezi přáteli, v prostředí zájmovém i v užším kruhu pracovním. Je zřejmé, že není tato sféra vázána na vymezený úsek lidské činnosti, jako je tomu u ostatních sfér. Je vymezována na základě rysu kvantitativního (omezený počet účastníků komunikace) i na základě přítomnosti rysu neformálnosti a neveřejnosti (popř. omezené veřejnosti) projevů. Význam má i vymezení negativní na základě nepřítomnosti speciálních funkcí, které v ostatních funkčních sférách doprovázejí obecnou funkci komunikativní (srov. např. speciální funkci esteticky sdělnou

²³ Prim. A Stich: Persuasive style: Its relation to technical and artistic styles. *Journal of literary semantics*, 1975, s. 65.

²⁴ Stranou ponecháváme problematiku sfery administrativní (jednací, rus. delovaja sfera), které je české lingvistice věnováno poměrně málo pozornosti. Problém s ní spojené vystupují do popředí zvl. při řešení otázek vzniku a vývoje některých spisovných jazyků v starších obdobích, srov. pro spisovnou ruštinu např. práce F. P. Filina (sb. *Spisovné slovanské jazyky v době obrození*, Praha 1974), pro jazyky germánské pak sb. cit. v pozn. 17; N. N. Semenuk (cit. sb. s. 71) např. k projevům této sféry počítá v konkrétní historické situaci německé v 16. a 17. stol. vedle vlastní řeči úřední (kancelářské) i různé druhy politické literatury a také tehdejší noviny.

ve sféře umělecké, funkci teoreticky odborného sdělování ve sféře vědecké ap.). Ukazuje se tedy, že má tato sféra a projevy v ní zvláštní postavení mezi ostatními funkčními stylovými sférami. To se projevuje i v jejím obsazení realizačními jazykovými útvary. Je pro ni příznačný široký diapazon těchto útvarů národního jazyka. Typickým útvarem realizace projevů v této sféře není vlastní jazyk spisovný; těžiště se přenáší na útvary nespisovné nebo na spisovnou formu hovorovou. To činí z této sféry důležitý předmět zkoumání i z hlediska poznání současné jazykové situace.²⁵ Reálná jazyková situace, tj. obsazení této sféry útvary národního jazyka, často však také smíšený charakter jazykových projevů v ní, se v jednotlivých slovanských jazycích značně liší a její konfrontační studium patří proto k důležitým a zajímavým úkolům současné funkční lingvistiky.²⁶

Problematika speciální hovorové formy spisovného jazyka je velmi složitá a přes soustředěný zájem, který věnuje současná teorie spisovného jazyka v mnoha zemích jejímu osvětlení a který se projevuje i v konkrétním materiálovém zkoumání,²⁷ zůstává ještě mnoho problémů nedořešených, nebo se v jejich řešení objevují stanoviska dosti rozdílná. Poměrná jednota je dnes v tom, že se tato forma zahrnuje do spisovného jazyka v širokém smyslu. Spisovný jazyk v tomto širším pojetí pak zahrnuje vedle formy psané (která je od původu substančním základem spisovnosti v mnoha jazycích) formu mluvenou, ovšem funkčně stylisticky neomezenou, ale rozrůzněnou (srov. např. její existenci v mluvené publicistice), a dále pak onu speciální formu hovorovou, v základě mluvenou, ale funkčně omezenou především na projevy sféry běžně dorozumivací. Ze skutečnosti, že tato speciální hovorová forma spisovná koexistuje ve sféře běžně dorozumivací s jazykovými útvary nespisovnými, vyplývá její materiálová blízkost s útvary nadnářečními. Poněvadž se realizuje téměř výhradně v projevech mluvených, a to zpravidla spontánních a neformálních, bývá tlak spisovné normy (zvláště kodifikace) oslaben. Je tedy pro projevy realizované touto formou charakteristická celková uvolněnost normy, větší tolerance k variantním prostředkům shodným s prostředky nespisovných norem. Při pojetí spisov-

²⁵ K hlubšímu poznání této důležité a v některých jazycích zatím málo prozkoumané (a také diskutní) problematiky přispěl značnou měrou sb. *Governite formi*... cit. v pozn. 1.

²⁶ Typologickou konfrontační charakteristiku obsazení této sféry jazykovými útvary v slovanských jazycích podává Vl. Barnet v sjezdovém referátu připraveném pro VIII. sjezd slavistů, viz *Vztah komunikativní sféry a jazyka v slovanských jazycích* (K sociolingvistické interpretaci pojmu jazyková situace), *Slavia*, 1977, 4, 337–347.

²⁷ To najdále pokročilo v sovětské lingvistice, srov. zvl. práce Je. A. Zemské, O. A. Laptevé a dalších (srov. i sb. *Russkaja razgovornaja reč'*, Moskva 1973).

ného jazyka v širším smyslu se pak řeší tato problematika normy formou variantních prostředků, tedy větším rozpětím variantnosti spisovného jazyka. Jindy se činí pokusy zúžit spisovnou normu na její tradiční jádro, stroze kodifikované a od ní pak odlišit normu tzv. standardního jazyka²⁸ (v jiném ovšem pojetí a vymezení, než které nacházíme např. u D. Brozoviće nebo dalších jugoslávských lingvistů), širší a volnější, otevřenější k inovačním prvkům různého původu.

Součástí hovorové formy spisovné jsou i specifické prostředky hovorové, tvořící hovorovou stylovou vrstvu v rámci spisovného jazyka. Vedle vázanosti na příslušnou sféru (běžně dorozumivací) vyznačuje však tyto prostředky ještě jiný rys: jsou nazírány a hodnoceny také ve vztahu k stylově příznakovým prostředkům označovaným jako knižní (je v tom i jejich specifičnost ve srovnání s ostatními stylovými vrstvami). Knižní prostředky spisovného jazyka nejsou vázány na určitou funkční stylovou sféru; využívá se jich však podle stylových norem ve všech základních sférách kromě sféry běžně dorozumivací (tam se mohou sporadicky objevit v přehodnocení, zpočátku kontextovém). Knižní vrstvu však nechápeme jako souhrn specifických prostředků vázaných na tyto sféry (kromě sféry běžně dorozumivací).²⁹ Je to vrstva prostředků stylově příznakových v rámci skupiny prostředků jen spisovných, vlastních jen spisovnému jazyku. Napětí mezi dvěma póly, knižností a hovorostí, je charakteristické pro současný stav spisovných jazyků, zvl. také slovanských. Je i projevem synchronní dynamiky: příznak knižnosti mají zpravidla prvky ustupující (např. ve spisovné češtině některé prvky morfologické), příznak hovorovosti naopak prvky pronikající, zpravidla totožné s prvky jazyka běžně mluveného. Napětí mezi oběma vrstvami se často řeší stylovou neutralizací prvků původně hovorových a zknížněním, popř. úplným vytlačněním ze současné spisovné normy variantních prvků původně neutrálních.

Vedle obou stylově příznakových vrstev, hovorové a knižní, existuje ve spisovném jazyce, v jeho normě, centrální vrstva neutrální. Pojetí této neutrální vrstvy je blízké vyčlenění třídy nespecifických prostředků v klasifikaci J. A. Skrebneva.

Specifické prostředky tvořící funkční stylové vrstvy spisovného jazyka a charakteristické pro příslušné funkční stylové sféry, stejně jako vrstva prostředků neutrálních jsou součástí jazykové normy a jsou zpravidla charakterizovány z hlediska příslušnosti k normě spisovné

²⁸ Srov. J. Horecký v čas. *Voprosy jazykoznanija* 1977, č. 2.

²⁹ K problematice knižnosti srov. Al. Jedlička, *K pojetí a vymezení knižnosti*, *Slovo a slovesnost* 34, 1973, s. 92.

(stylově ovšem diferencované). Naproti tomu normy určující výběr a uspořádání jazykových prostředků v jazykových projevech určité funkční sféry a tvořící funkční stylový typ jsou normy stylové, nevázané jen na spisovný jazyk, ale především ve vztahu k němu charakterizované.

6. Reklí jsme už, že stylové rozdíly nejsou nikterak omezeny na spisovný jazyk. Projevy v jednotlivých sférách (i funkčně stylových) se mohou realizovat různými útvary národního jazyka; pro sféru běžného dorozumívání je právě zastoupení různých realizačních útvarů (především také nespisovných) charakteristické. Na druhé straně je ovšem jasné, že je spisovný jazyk v ostatních funkčních stylových sférách útvarem dominantním a typickým.

Pro současné spisovné jazyky moderního typu je bohatá a propracovaná stylová diferenciacie neodmyslitelná. Proto patří vypracovanost základních funkčních stylových typů a vrstev, vázaných na příslušné sféry, k rysům, podle nichž se určuje příslušnost spisovného jazyka k určitému typu.³⁰ Při konstituování a rozvíjení spisovných jazyků národních byl přímo programově zdůrazňován požadavek vypracování stylového typu uměleckého i vědeckého (a také vytvoření příslušných vrstev specifických prostředků). Spisovný jazyk byl v minulosti často i ztotožňován s jazykem umělecké literatury a jeho vývoj byl pak sledován v těsné souvislosti s vývojem umělecké literatury. Byl to ovšem ve své jednostrannosti pohled dobově podmíněný. Dnes naopak zjišťujeme, jak do vývoje současných spisovných jazyků velmi silně a intenzivně zasahuje razvoj sféry odborné a publicistické.

Pro současný stav a vývoj současných spisovných jazyků — konkrétně slovanských — je možno přijmout tezi o prvcích konvergentního vývoje právě v jednotlivých funkčních stylových sférách a vrstvách. Ve stavbě spisovného jazyka se drží rozdíly a specifičnosti historicky vzniklé a podmíněné. Ve vrstvách specifických prostředků charakteristických pro jednotlivé sféry zjišťujeme uplatňování některých blízkých, popř. společných tendencí i pronikání prostředků paralelních. Svědectví o tom nám podávají např. zjištění týkající se některých specifických prostředků publicistické nebo odborné sféry³¹ ve skupinách spisovných jazyků slovan-

³⁰ Srov. Al. Jedlička, Problematika normy i kodifikacii literaturnogo jazyka v otnošení k tipu literaturnogo jazyka, sb. Problemy normy v slavjanskich literaturnych jazykach v sinchronnom i diachronnom aspektach, Moskva 1976, 22 n.

³¹ Srov. k tomu i v konfrontačním osvětlení ref. E. Poulinyho na zasedání Mezinárodní komise pro spisovné slovanské jazyky v Krakově 1975 (viz i sb. z této konference).

ských (např. tzv. nevlastních předložek a předložkových výrazů, jednotek multiverbálních ap.), ale také sféry umělecké (srov. např. využívání tzv. osamostatňování [parcelace, separatizace] jako prostředku maximálního rozčlenění textu nebo naopak tzv. volného připojování výpovědí jako prostředku nepřetržitého plynutí, tedy prostředků techniky výstavby textu v moderní próze). Pro konfrontační studium těchto otázek se vytvářejí předpoklady i tím, že se paralelně (a často nezávisle na sobě) vypracovávají studie o některých stylových typech (resp. podtypech) v slovanských jazycích. Tak byly nedávno zpracovány charakteristiky přechodného stylového typu esejistického (i se zřetelem k specifické vrstvě prostředků) v stylistice české, slovenské a polské.³³ Na jejich základě by bylo možno přistoupit k dílčí konfrontaci tohoto stylového podtypu a příslušné stylové vrstvy.

Při konfrontačních studiích z tohoto okruhu problematiky bude možno postupovat i druhým směrem, bude možno vycházet od některých skupin a typů prostředků, charakteristických i z hlediska současné dynamiky, a sledovat jejich výskyt a funkční začlenění v jednotlivých jazykových útvarech a funkčních stylech. Tak bude např. vhodné konfrontovat výskyt a distribuci různých typů jednotek univerbálních (v současné češtině jsou vázány na útvary nespisovné, popř. na hovorovou formu spisovnou a podléhají jen zčásti procesu neutralizace) stejně jako různých typů jednotek multiverbálních³⁴ (v současné spisovné češtině jsou charakteristické pro vrstvu publicistickou a odbornou, zčásti i uměleckou). Pozornosti v osvětlení konfrontačním zaslouží i sledování procesu hybridizace, především při vytváření hybridních složenin (jsou ovšem zároveň projevem univerbizace). I ty jsou omezeny, v současné češtině, na sféru odbornou (pracovní) a také na mluvu profesionální a slangovou. Na hovorovou vrstvu spisovnou je v současné češtině vázáno intenzivnější probíhání procesu vytváření prefixálních perfektivních formací u původně obouvidových sloves cizího původu (srov. např. prefixální *ohabilitovat* k původně obouvidovému *habilitovat*).

7. Z výkladů námi podaných vyplývá několik shrnujících závěrů pro lingvistickou charakteristiku současného stavu spisovných slovanských jazyků:

³² Srov. Al. Jedlička, K jazykové výstavbě textu v moderní próze. Bulletin Ústavu ruského jazyka a literatury 12, 1968, 45.

³³ Srov. Al. Jedlička, Charakteristika esejistického stylu, Studia Slavica Pragensia, Praha 1974, J. Mistrík, Esejistický štýl, Slovenská reč 39, 1974.

³⁴ Podrobněji srov. o obou typech lexikálních jednotek i z konfrontačního hlediska v stati D. Buttlerové zde s. 435—448.

a) Bude vhodné vyjít z charakteristiky reálné jazykové situace, která zahrne existenci a fungování jednotlivých útvarů národního jazyka v komunikativních sférách i střetání a popř. interferenci jejich norem.

b) Jako zvláště aktuální, především z hlediska vývojového pohybu i dynamiky současného stavu se přitom jeví charakteristika komunikativní sféry běžně dorozumivací se soustředěním na zastoupení konkrétních útvarů v ní, popř. se zřetelem na možný smíšený charakter jejich jazykových projevů.

c) Charakteristiku funkční stylové diferenciacie bude možno soustředit na základní standardně dnes vydělované funkční styly, tj. na styl hovorový, administrativní, publicistický, vědecký (odborný) a umělecký. Půjde přitom o charakteristiku rozvíjení jednotlivých funkčních stylových sfér (a to těch, pro něž je spisovný jazyk typický a dominantní) a příslušných stylových typů i o určení vypracovanosti specifických stylových vrstev.

d) Z konfrontačního hlediska bude vhodné charakterizovat některé skupiny a typy prostředků a jejich funkční omezení vytčením jejich příslušnosti k útvarům a funkčním stylovým vrstvám.

e) Na základě koordinace dosavadních koncepcí a stanovisk i vypracovaných klasifikací bude potřeba vytvořit takovou společnou základnu, která přispěje k tomu, že bude zajištěna maximálně objektivní konfrontovatelnost sledovaných jevů.

POVZETEK

Problematika stilne diferenciacije knjižnega jezika je od vsega začetka v ospredju zanimanja teorije knjižnega jezika. To je zaradi tega, ker je knjižni jezik stilistično najbolj izdelana tvorba narodnega jezika. Najizraziteje se v knjižnem jeziku kažejo funkcijske stilne razlike.

Pri reševanju teh vprašanj se uporabljajo dosežki funkcijske stilistike, v največjem času pa tudi sociolingvistične prvine. Na sociolingvistično izhodišče kažejo tudi osnovna pojma jezikovni položaj in sporočevalno področje, s katerima se danes dela v teoriji knjižnega jezika. Jezikovni položaj se razume kot stanje in način funkcioniranja tvorbe jezikovne celote v dani jezikovni skupnosti na različnih sporočevalnih področjih. Včasih se sem prištevajo tudi t.i. funkcijski stili. Sporočevalno področje se omejuje kot področje uporabe jezika (in njegovih tvorb) na podlagi različnih socialnih in sporočevalnih meril. Funkcijsko stilno področje se določa na podlagi funkcijskih meril (funkcije in namena jezikovnega sporočila). Področje je nadalje mogoče pojmovati kot skupnost sporočil, ki imajo določene skupne ali podobne značilnosti. T.i. funkcijski stil je mnogostranski in kompleksen pojem. Za razjasnitev zapletene problematike funkcijskih stilov je zato dobro ločiti nadaljnje aspekte in ravnine, tj. razločevati funkcijsko področje kot vsoto sporočil z istim funkcijskim namenom, funkcijski stilni tip kot

vsoto norm, po katerih se ravna gradnja sporočil danega področja, in funkcijsko stilno plast kot skupnost specialnih sredstev, uporabljenih v sporočilih danega področja.

V večini dosedanjih klasifikacij funkcijskih stilov se jih navaja pet: vsakdanji sporazumevalni (govor(je)ni), upravni, publicistični, znanstveni (strokovni) in umetnostni. V obliki komentarnih pripomb se v razpravi obravnavajo problemi, povezani z delitvijo stilov.

Označiti stilno diferenciacijo knjižnega jezika je važno tudi s konfrontacijskega stališča. Izdelanost stilnih tipov in plasti se smatra za eno izmed značilnosti, ki odločajo o pripadnosti knjižnega jezika k določenemu tipu. Slovanški knjižni jeziki vplivajo drug na drugega tudi preko posameznih področij, in to se odraža tudi v ustreznih plasteh. Tu pa je mogoče ugotavljati prvine konvergentnega razvoja.

О СТАНОВЛЕНИИ НОРМ СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО
ЯЗЫКА НА УРОВНЕ ТЕКСТА

Pri raziskovanju jezikovnih pojavov in zlasti jezikovne norme je smiselno ločiti tri ravni: 1. raven jezikovnih enot, 2. besedila, 3. jezika kot sistema pod-sistemov. Nastanek norm sodobnega ruskega knjižnega jezika na ravni besedila je bil povezan z ustalitvijo natančne uporabe besed, z opustitvijo besednih okraskov, s »skladenjsko zgostitvijo jezika« in s prostim druženjem jezikovnih enot, prej razdruženih po stilih in področjih uporabe.

In the study of linguistic phenomena, and particularly the linguistic norm, it is purposeful to distinguish three levels: (1) the level of linguistic units, (2) the level of the text, and (3) the level of the language as a system of subsystems. The emergence of the norms governing the contemporary Russian literary language at the text level is related to the gradual stabilization of the particular meaning of particular words, to the gradual abandoning of verbal ornamentation, to the "syntactic compression of the language" and to the simple joining of linguistic units that were formerly scattered in various styles and areas of usage.

Активная подготовка различных нормативных словарей и справочников потребовала углубленной разработки вопросов языковой нормы на уровне орфоэпии, лексики и грамматики. Успехи здесь несомненны, однако другим аспектам нормативности не всегда уделяется столь же пристальное внимание. Даже проблема хронологических границ современного русского литературного языка, проблема становления его современных норм рассматривается иногда лишь на основе наблюдений за изменениями языковых единиц, без учета изменений (или отсутствия таковых) в организации литературного текста и в стилевой дифференциации литературного языка.

Между тем известное положение, что нормы современного русского литературного языка складываются в пушкинскую эпоху и прежде всего в литературно-языковой практике самого Пушкина, относится не только к стабилизации словарного состава и закреплению тех или иных морфологических и синтаксических моделей, но и к принципам употребления языковых единиц в литературном тексте и к характеру выделения и взаимодействия стилей в пределах литературного языка.

Прежде чем перейти к дальнейшему изложению, поясним некоторые общие положения статьи и некоторые используемые в ней термины. Исходим из того, что язык как объект непосредственного наблюдения представлен в текстах (письменных и устных). Именно наличием реально существующих литературных текстов определяется то обстоятельство, что «литературный язык общепризнанно считается не подлежащей никакому сомнению языковой реальностью».¹ При изучении строя, системы языка от текстов абстрагируются языковые единицы, которые распределяются по ярусам, располагаемым в иерархи-

¹ В. В. Виноградов. Проблемы литературных языков и закономерностей их образования и развития. М., 1967, с. 100.

ческом порядке, и рассматриваются в их внутренних взаимоотношениях в пределах соответствующего яруса (фонология, лексикология и т. д.). При изучении употребления, функционирования языка текст рассматривается как феномен языковой реальности, представляющий собой определенным образом организованную последовательность языковых единиц разных ярусов, иными словами — текст рассматривается в аспекте объединения «разноярусных» языковых единиц в некоторое качественно новое целое. На основе типологии текстов выявляются и описываются социально и функционально распределенные разновидности (подсистемы, стили, формы существования) языка. В связи со сказанным полагаем, что при исследовании языковых явлений целесообразно различать три уровня: 1) уровень языковых единиц, на котором языковые единицы рассматриваются абстрагированно — в системе однородных, однопорядковых единиц, т. е. единиц одного яруса, 2) уровень текста, на котором языковые единицы рассматриваются как компоненты организованной последовательности, системы разнородных, разнопорядковых единиц, т. е. единиц разных ярусов, 3) уровень языка как системы подсистем (разновидностей), на котором языковые единицы уже не выступают как непосредственный объект исследования, поскольку компонентами языка как системы подсистем выступают не языковые единицы, а тексты, точнее — типологические совокупности текстов, являющие собой языковые подсистемы (разновидности, стили языка) в их реальности. При изучении языковой нормы (и ее вариантности) также целесообразно различать уровни языковых единиц, текста и языка как системы подсистем.

Возвращаясь к непосредственной теме нашей статьи, приведем два высказывания В. В. Виноградова о роли Пушкина в становлении норм современного русского литературного языка: «Пушкин утверждает многообразие стилей в пределах единой общенациональной нормы литературного выражения. Этот процесс был неотделим от реформы литературного синтаксиса и семантики. Расширяются границы литературного языка на сторону устной речи и народной поэзии... Те значения слова, которые прежде были разъединены употреблением, принадлежали разным стилям языка художественной литературы, разным диалектам и жаргонам письменной речи или устно-бытового просторечья, сочетаются Пушкиным в новые единства»;² «Пушкин... создает многочисленные образцы и способы сочетания таких словарных и грамматических категорий, которые в прежнее время противопоставлялись друг другу как категории поэтического и прозаического, высокого и низкого и т. п.»³

Нетрудно увидеть, что в этих высказываниях затронуты вопросы, которые могут быть распределены по тем трем аспектам, трем уровням изучения языковых явлений, о которых шла речь выше. Вопросы расширения границ литературного языка, утверждения многообразия стилей в пределах единой общенациональной нормы — это вопросы уровня языка как системы подсистем; вопросы изменений в синтаксисе и семантике слов (если рассматривать их абстрагированно) — это вопросы уровня языковых единиц; вопросы сочетания в новые единства прежде разобщенных употреблением категорий — это во-

² В. В. Виноградов. Очерки по истории русского литературного языка XVII—XIX вв. М., 1938, с. 229.

³ В. В. Виноградов. А. С. Пушкин — основоположник русского литературного языка. М., 1949, с. 9.

просы уровня текста. Все эти вопросы, разумеется, неразрывно связаны, но именно это обстоятельство и побуждает уделить пристальное внимание проблематике текста.

Проблема организации литературного текста, проблема становления норм, определяющих характер объединения в литературном тексте различных языковых единиц, была одной из очень важных в кругу проблем, связанных с образованием новых норм русского литературного языка. Отбор и семантические преобразования лексики, выработка новых грамматических моделей могли происходить только на основе изменений в организации текста. Полное разрушение старой системы трех стилей также было связано с новыми тенденциями в построении литературного текста. Каждый из трех прикрепленных к соответствующим жанрам типов текста, выработанных в теории и практике классицизма, обладал своими нормами отбора и организации языковых единиц. Становление единых новых норм литературного языка означало, в частности, выработку таких норм организации литературного текста, которые стали общими не только для всех жанров художественной литературы, но и для «не художественных» разновидностей литературного языка. В пределах этих норм получили возможность развития и индивидуально-авторские стили. Образование новых, «универсальных» (полагаем, что такое обозначение допустимо) норм соответствовало не только потребностям перестройки литературного языка как системы подсистем, но и потребностям усовершенствования структуры литературных текстов.

«Одним из основных недочетов всей нашей литературы XVIII в., — пишет Д. Д. Благой, — была экстенсивность формы — несоответствие поэтической мысли и огромного количества художественно-словесного материала, затраченного на ее выражение.»⁴ Это высказывание вполне можно отнести не только к языку художественной литературы, но и ко всем вообще типам текста XVIII в.

Таким образом, становление новых норм организации литературного текста предполагало достижение универсальности и преодоление экстенсивности литературного выражения.

В «новом слоге» Карамзина эти задачи не были решены. Оторванный от живых народных источников, откровенно искусственный «новый слог» был устремлен прежде всего к изысканности, украшенности выражения. Он был риторичен, и это сближало его со старым «высоким слогом». За красивыми словами и выражениями неясно проступала мысль. На первое место выдвигались именно слово, фраза, а не то, что они обозначают. Это было замечено еще современниками Карамзина. Очень показательны в этом отношении замечания, содержащиеся в рецензии на перевод «Тассовых ночей», опубликованной в журнале «Цветник» (1809 г., № I): «Если сравнить сии отрывки с сочинениями некоторых сентиментальных наших писателей, то право подумаешь, что не Тасс был в сумасшествии. Он мечтая о своей смерти, не сказал даже ни слова о **матери сырой земле**, а возбудил совершенно в нас сожаление. Модные же наши сочинители проливают надо всякой безделкой **горючия, жаркия, бриллиантовые слезы** и принуждают здравомыслящих читателей или смеяться, или

⁴ Д. Д. Благой. Пушкин — родоначальник новой русской литературы. — Сборник «Пушкин — родоначальник новой русской литературы». Изд. АН СССР, 1941, с. 58.

зевать. Вся их чувствительность заключается в известных словах, которые от частого и неуместного употребления сделались почти отвратительны. Стыдно авторам походить на попугаев и твердить без мысли одне слова.» Позже об этом же писал Белинский: «Сочинения Карамзина теряют в наше время много достоинства еще и оттого, что он редко был в них **искренен** и **естествен**. Век **фразеологии** для нас проходит; по нашим понятиям, фраза должна прибираться для выражения мысли или чувства; прежде мысль и чувство приискивались для звонкой фразы.»⁵ Задуманные как универсальные не только в письменной, но и в устной сфере функционирования («писать как говорят и говорить как пишут»), нормы «нового слога» на деле оказались неприемлемыми за пределами художественного творчества сентиментализма. Обращение к «Истории государства Российского» заставило Карамзина сделать попытку создать тип текста, отличный от «нового слога», но полного успеха ему достичь не удалось. По замечанию Белинского, исторический слог Карамзина «слишком отзывается искусственною подделкою под язык летописей и слишком не лишен риторического оттенка».⁶

Как известно, Пушкиным были решительно отвергнуты карамзинские нормы построения литературного текста. Еще в 1822 г. в черновом наброске «О прозе» был сформулирован тезис, что главные достоинства прозы — точность и краткость, что она «требует мыслей и мыслей — без них блестящие выражения ни к чему не служат».⁷ Основой основ всей пушкинской литературно-языковой реформы был принцип исторической народности. Опираясь на этот общий принцип, Пушкин сформулировал и претворил в жизнь ряд положений, определявших характер построения литературного текста. Главнейшие требования, которым должен отвечать литературный текст, по мысли Пушкина были следующие: «соразмерность и сообразность» (11, 52), «благородная простота» (11, 73), «искренность и точность выражения» (11, 159). Реализация этих требований привела к образованию качественно нового типа литературного текста.

В процессе перестройки структуры литературного текста устранение старого и внедрение нового были неразрывно связаны, поэтому трудно в строгой последовательности перечислить те качества текста, которые были преодолены, и те качества, которые были тексту приданы, тем более, что последние также не были изолированы друг от друга. Однако несомненно, что такие на первый взгляд отвлеченные и трудно поддающиеся наблюдению качества текста, как соразмерность и сообразность, простота, искренность и точность выражения получали достаточно конкретное языковое выражение. Исследователи языка Пушкина, и прежде всего В. В. Виноградов, выявили и описали те новые языковые черты, новые свойства, которые отличают пушкинский текст от текстов предшествовавшей поры. Но эта сторона пушкинских преобразований, всегда отмечаемая и подчеркиваемая в работах по истории русского литературного языка, еще недостаточно осознана как особая проблема становления норм современного русского литературного языка.

⁵ В. Г. Белинский. Полное собрание сочинений под редакцией С. А. Венгерова, т. I, с. 348.

⁶ Там же, т. X, с. 314.

⁷ А. С. Пушкин. Полное собрание сочинений в 16-ти томах. Изд. АН СССР, т. 11, с. 19. В дальнейшем все цитаты из Пушкина по этому изданию. В скобках после цитаты указываются том и страница.

Говоря о преобразовании Пушкиным структуры литературного текста, прежде всего, очевидно, следует отметить принципиальные изменения в характере словоупотребления. В предпушкинской традиции, как уже было отмечено, слово выступало как самоценный элемент текста, и если слову, по мнению автора, не хватало собственной выразительности и «красивости», к нему присоединялись разного рода украшающие дополнения. По этому поводу Пушкин писал: «Но что сказать об наших писателях, которые, почитая за низость изъяснить просто вещи самые обыкновенные, думают оживить детскую прозу дополнениями и вялыми метафорами? Эти люди никогда не скажут **дружба** — не прибавя: сне священное чувство, коего благородный пламень и пр. Должно бы сказать **рано поутру** — а они пишут: Едва первые лучи восходящего солнца озарили восточные края лазурного неба — ах как это все ново и свежо, разве оно лучше потому только, что длиннее» (11, 18). В пушкинском тексте слово выбирается по признаку максимально точного обозначения предмета, максимально точного выражения мысли. В результате «с предмета спадает формальный наряд украшенного слога. Пушкинское слово выступает как обобщенное отражение и обозначение предмета, осмысленного в широкой социально-исторической перспективе. Принцип «нагой простоты» изображения, которому следовал Пушкин, опирался на реалистическую оценку значений слов и предметов, оценку их социально-исторической выразительности и характерности».⁸

Подчеркнутая смысловая точность употребления каждого слова у Пушкина сочеталась с принципиальным устранением из текста разного рода словесных ухищрений и украшений, которые были непременной принадлежностью не только «высокого слога» классицизма и «нового слога» сентиментализма, но и слога многих писателей иных литературных направлений, считались обязательным качеством литературного текста, наиболее типичным признаком «литературности» языка вообще, а не только языка художественной литературы. Например, А. А. Бестужев-Марлинский (а он был декабристом, писателем и критиком очень прогрессивных взглядов и другом Пушкина) обильно украшает перифразами, сравнениями, метафорами и «поэтическими» словами не только свою художественную прозу, но и литературно-критические статьи. Очень характерны начала этих статей. Вот как, например, начинается статья «Взгляд на старую и новую словесность в России»: «Гений красноречия и поэзии, гражданин всех стран, ровесник всех возрастов народов, не был чужд и предкам нашим. Чувства и страсти свойственны каждому; но страсть к славе в народе воинственном необходимо требует одушевляющих песней, и славяне, на берегах Дуная, Днепра и Волхова, оглашали дебри гимнами победными.»⁹ Пушкин начинает свои статьи всегда очень конкретно, в буквальном смысле слова «называя вещи своими именами», например: «Распря между двумя известными журналистами и тяжба одного из них с цензурою надела шуму» (11, 77). Начало статьи у Пушкина часто связано с ее названием, является его логическим продолжением. Например, статья «Мнение М. Е. Лобанова о духе словесности, как иностранной, так и отечественной» начинается фразой: «Г. Ло-

⁸ В. В. Виноградов. А. С. Пушкин — основоположник русского литературного языка. М., 1949, с. 13.

⁹ А. А. Бестужев-Марлинский. Сочинения в двух томах. М., 1958, т. 2, с. 521. В дальнейшем все цитаты из Бестужева-Марлинского по этому изданию. В скобках после цитаты указываются том и страница.

банов заблагорассудил дать своему мнению форму неопределенную, вовсе не академическую: это краткая статья, в роде журнальных отметок, помещаемых в Литературных прибавлениях к Русскому Инвалиду» (12, 67).

Здесь обнаруживается еще одно качество литературного текста нового типа — теснота связей «субтекстов», концентрация несущих смысловую нагрузку элементов. Точность словоупотребления и отказ от словесных украшений находят структурное выражение «в синтаксическом ступени речи, в ограничении протяжения синтагм и предложений. Короткие, точно и строго организованные отдельные предложения выстраиваются в стройную цепь».¹⁰ Примеры можно найти на каждой странице сочинений Пушкина: «Мы уселись. В Белогорскую крепость!» — сказал Пугачев широкоплечему татарину, стоя правящему тройкою. Сердце мое сильно забилося. Лошади тронулись, колокольчик загремел, кибитка полетела...» («Капитанская дочка», 8, ч. I, 351); «Тредьяковский был, конечно, почтенный и порядочный человек. Его филологические и грамматические изыскания очень замечательны. Он имел о русском стихосложении обширнейшее понятие, нежели Ломоносов и Сумароков. Любовь его к Фенелону эпосу делает ему честь, а мысль перевести его стихами и самый выбор стиха доказывают необыкновенное чувство изящного. В Тилимахиде находится много хороших стихов и счастливых оборотов. Радищев написал о них целую статью» («Путешествие из Москвы в Петербург», 11, 253—254). Такой способ выражения, воспринимаемый нами как совершенно обычный, естественный, совсем иначе воспринимался в пушкинское время. «На фоне господствовавших до Пушкина изощренно-эмоциональных, симметрически построенных описаний и изображений, богатых качественными оценками и определениями»¹¹ он казался многим критикам, писателям и читателям странным, нарушающим привычные нормы.

С принципом точности словоупотребления связан и наиболее значительный с точки зрения истории русского литературного языка сдвиг в структуре литературного текста — свободное сочетание и взаимопроникновение языковых единиц, прежде разобщенных и противопоставленных в историко-генетическом, экспрессивно-стилистическом и социально-характерологическом плане. Классический пример, вошедший во все учебники, — возмущившее современную Пушкину критику соседство слов «дровни» и «торжествовать» в знаменитых строчках из «Евгения Онегина»:

Зима!... Крестьянин, торжествуя,
На дровнях обновляет путь...

С точки зрения реализации пушкинских принципов организации литературного текста языковые единицы отбирались и располагались не по их происхождению, стиливой принадлежности или социальной приуроченности, а по их соответствию («сообразности») изображаемому явлению действительности. Если этой цели наиболее удовлетворял «славянизм» — использовался «славянизм», если «европеизм» — употреблялся «европеизм», если точнее было про-

¹⁰ В. В. Виноградов. Очерки по истории русского литературного языка XVII — XIX вв. М., 1938, с. 251.

¹¹ В. В. Виноградов. А. С. Пушкин — основоположник русского литературного языка. М., 1949, с. 13.

сторечное слово — предпочтение отдавалось ему. Отстаивая свои принципы, Пушкин писал: «Слова **усы, визжать, вставай, рассветает, ого, пора** казались критикам **низкими, бурлацкими**... никогда не пожертвую искренностию и точностию выражения провинциальной чопорности и боязни казаться простонародным, славянофилом и тому под.» (11, 159). Очень показательно, что в этом высказывании Пушкин ставит в один ряд категории, на противопоставлении которых держалась вся стилистическая теория классицизма. Проблема «славянизмов», «европеизмов» и просторечия приобрела в творчестве Пушкина совершенно иной характер, чем в конце XVIII — начале XIX вв. Их использование определялось теперь не заранее заданной установкой, а «сообразностью» предмету изложения, точностию обозначения явлений действительности. Спор «шишковцев» и «карамзинистов» как в теоретическом, так и в практическом плане оказался мало плодотворным. Показательно в этом отношении мнение уже упоминавшегося журнала «Цветник». В рецензии на перевод «Велисария» (1809 г., № 2) читаем: «Несколько лет назад наводняли нашу Словесность **иностранные слова и галлицизмы**: теперь наводняют **слова Славенския и... галлицизмы же**. И так, что мы выиграли? — переставили буквы и только. Не на слова одне преимущественно должен обращать всякой Писатель — переводчик ли, сочинитель ли: все равно — свое внимание, но на **составление речи**, на **обороты** оной; надобно, чтобы речь была **Русская**, а не буквы, ибо **знаки** без порядка **ничего не значат**; надобно идти по прямой дороге, а не уклоняться то в ту, то в другую стороны». Здесь ясно выражена мысль, что вопросы «составления речи», т. е., по современной терминологии, структуры текста, важнее споров о преимущественном использовании той или иной категории слов. «Славянизмы» были далеки от современности, «европеизмы» — от национального русского своеобразия; в определенном количестве они были ассимилированы, но ведущая роль осталась за «повседневным употреблением», в итоге — за народным языком.

Коренное преобразование структуры литературного текста было осознано и осмыслено современниками Пушкина не сразу; исходя из старых норм, они нередко оценивали новаторство великого писателя как небрежность, как ошибку, как нарушение литературных канонов. Потребовалось определенное время и филологической науке, чтобы от абстрактных наблюдений за теми или иными языковыми единицами в языке Пушкина перейти к изучению принципов, приемов и способов организации этих единиц в пушкинских текстах.

Новые принципы организации литературного текста находили выражение не только в стихотворных произведениях и художественной прозе Пушкина, но и в критико-публицистических и научно-исторических пушкинских трудах. Общеизвестно, что на основе реализации этих принципов в творчестве Пушкина смещаются границы стихотворного и прозаического языка. Но так же смещаются границы языка художественной и отвлеченно-научной («метафизической», по выражению Пушкина) прозы. В сфере последней особенно заметно несоответствие образно-риторической, эмоциональной манеры выражения задач четкой передачи мысли и, наоборот, полное соответствие этим задачам пушкинских принципов «сообразности», простоты и точности высказывания. Сравним небольшие тексты двух писателей. Бестужев-Марлинский: «Подобно северному сиянию с берегов Ледовитого моря, гений Ломоносова озарил пол-

ночь. Он пробился сквозь препоны обстоятельств, учился и научал, собирал, отыскивал в прахе старины материалы для русского слова, созидал, творил — и целым веком двинул вперед словесность нашу... Дряхлевший слог наш оюнед под пером Ломоносова» (2, 524). Пушкин: «Ломоносов был великий человек. Между Петром I и Екатериною II, он один является самобытным сподвижником просвещения. Он создал первый университет. Он, лучше сказать, сам был первым нашим университетом» (11, 249).

Разумеется, немногочисленные и краткие отрывки, которые позволяют привести объем статьи, не могут проиллюстрировать все особенности пушкинских текстов, но мы и не ставили задачей сколько-нибудь подробное описание этих особенностей. Наша цель — подчеркнуть, что становление новых, единичных норм русского литературного языка, которое, согласно общепринятому мнению, связывается с деятельностью Пушкина, осуществлялось не только на уровне языковых единиц, но и на уровне текста и уровне языка как системы подсистем. При этом очень важен был уровень текста. Отвержение старого и внедрение нового на этом уровне проходило по многим линиям, из которых мы отметили четыре тесно связанных между собой линии: 1) утверждение словоупотребления, основанного на принципе максимально точного обозначения явлений действительности, 2) отказ от формальных словесных ухищрений, риторических перифраз, беспредметных метафор и т. п., 3) «синтаксическое сгущение речи», 4) свободное объединение языковых единиц, ранее разобщенных по разным стилям и сферам употребления. Постепенно эти линии были осознаны как новые нормы организации литературного текста. Эти нормы были едины, универсальны в смысле их применения во всех жанрах художественной литературы и за пределами художественной литературы. На основе реализации этих норм была преодолена экстенсивность литературных текстов и обеспечена их смысловая насыщенность, «интенсивность».

Со времен Пушкина языковая структура литературного текста претерпела и продолжает претерпевать сложную и многообразную эволюцию. Однако эволюция эта протекает все же в рамках тех норм, которые были выработаны в пушкинскую эпоху. В этом убеждает их сравнение с нормами языковой организации литературного текста, существовавшими в эпоху допушкинскую.

Конечно, языковые нормы на уровне текста не могут быть описаны, а тем более кодифицированы столь же однозначно, как нормы на уровне языковых единиц. Реализация норм на уровне текста также происходит не однозначно. Навивно было бы, например, ожидать, что если в пушкинском тексте утвердилась короткая фраза и были отвергнуты риторические словесные украшения, то после Пушкина стали писать только короткими фразами, без сравнений, метафор и пр. Образные средства употреблял и сам Пушкин, употребляются они и по сей день, как и пространные, сложные по структуре предложения. Важно другое. Сложная синтаксическая организация и риторическая украшенность литературного текста были нормой, после Пушкина эта норма разрушается. Протяженный период, симметрично организованный, включающий параллелизмы и антитезы, перестает быть идеальной моделью. Длинная фраза уже не является обязательным признаком литературного текста, но главное — она качественно изменяется. Она не выступает заранее заданной формой, для которой, по выражению Белинского, прискиваются мысль и чувства, но наоборот, свободно следует в своем

строении за движением мысли и чувства. Образная манера также становится лишь одним из возможных вариантов построения текста (меняется и сам характер образности, но это уже вопрос поэтики, а не нормы). «Нейтрально-нормативным» в послепушкинскую эпоху становится текст без нарочитых украшений.

Условно говоря, в результате реализации допушкинских норм построения литературного текста создавались типы текстов эмоционально-риторических, а в пушкинскую эпоху выработались нормы, в результате реализации которых создаются типы текстов интеллектуально-логических. Само собой разумеется, что это условное деление отражает только общую тенденцию, которая не исключает смещений как в хронологическом плане, так и в плане взаимодействия названных типов текста.

POVZETEK

Jezik kot predmet neposrednega opazovanja obstaja v besedilih (pisnih in ustnih). Iz besedil je mogoče abstrahirati jezikovne enote in jih razporediti po hierarhičnih ravninah (fonetika, besedje itd.). Na podlagi tipologije besedil se pojavljajo in opisujejo socialno in funkcijsko utemeljene raznoličnosti (podsystemi, stili, oblike obstajanja) jezika. V skladu s tem je pri raziskovanju jezikovnih pojavov in posebej jezikovne norme smiselno ločiti tri ravnine: eno jezikovnih enot, eno besedila in raven jezika kot sistema podsistemov. Nastajanje novih, sodobnih norm ruskega literarnega jezika, ki se po splošnem mnenju veže z dejavnostjo Puškina, se je uresničevalo ne samo na ravni jezikovnih enot, ampak tudi na ravni besedila ter jezika kot sistema podsistemov. Pri tem je bila zelo važna raven besedila. Izbira in pomensko preoblikovanje besedja, stvaritev novih slovnicih modelov, sta se mogla uresničevati samo na podlagi načelno nove organizacije besedila. Popoln razpad starega sistema je prav tako bil povezan z novimi načeli v gradnji leposlovnega besedila. Zametovanje starega in uveljavljanje novega na ravni besedila je šlo po več poteh, od katerih tu zaznamujemo štiri med seboj povezane: 1. ustalitev uporabe besed, temelječe na načelu v največji meri natančnega označevanja pojavov resničnosti, 2. odpoved formalnim besednim okraskom, 3. »skladenjska zgostitev jezika« (V. V. Vinogradov), 4. prosto druženje jezikovnih enot, ki so prej bile razdružene po različnih stilih in sferah uporabe. Postopoma so bile te stvari občutene kot nove norme jezikovne organizacije besedila. Te norme so bile enotne, univerzalne po uporabi v vseh žanrih umetnostne besede pa tudi zunaj nje. Na podlagi uresničitve teh norm je bila presežena ekstenzivnost leposlovnih besedil in zagotovljena njihova pomenska zasičenost.

NIEKTÓRE PROBLEMY OPISU ZJAWISK UNIWERBIZACJI

Univerbizijske strukture v enem jeziku poročevalec označuje z oznako samosvojesti univerbizijskega postopka pri posameznih besednih vrstah, ustalitev eventualnih besedotvornih obrazil in podstav univerbizmov in formalnih mehanizmov prevedbe skladenjskih zvez v lekseme, oris stilne in čustvene vrednosti posameznih tvorbo. Pri konfrontacijski razčlembi pa gre za formalna sredstva in mehanizme v službi univerbizacije, za pomenoslovne kategorije, v okviru katerih se dogaja ta proces, ter za splošne onomaziološke težnje primerjalnih jezikov.

The univerbization structures in a given language are characterized by the communicator in that language in terms of the uniqueness of the univerbization process for individual parts of speech, the consolidation of the possible word-forming endings and elements underlying the univerbisms and formal mechanisms operating in transforming syntactic constructions into lexemes, as well as the outline of the stylistic and emotional value of individual forms. The contrastive analysis is concerned with the formal means and mechanisms in the service of univerbization, the semantic categories within the framework of which this process is carried on, and with the general onomasiological tendencies in the languages under comparison.

Opracowanie charakterystyki porównawczej współczesnych literackich języków słowiańskich wymaga nie tylko konfrontacji szczegółowych faktów gramatycznych i leksykalnych, ale także ustalenia intensywności i zasięgu działających w nich ogólnych tendencji ewolucyjnych. Procesy określane mianem uniwerbizacji stanowią dobrą podstawę porównania ze względu na to, że przejawiają się we wszystkich językach słowiańskich (i nie tylko słowiańskich) pod wpływem tych samych czynników socjolingwistycznych i wewnętrznosystemowych. Interesujące więc będzie ustalenie, w czym ujawnią się tu różnice między poszczególnymi językami słowiańskimi: czy będą miały charakter tylko ilościowy, wyrażą się w intensywniejszym lub słabszym przebiegu zmian kondensacyjnych, czy też będą dotyczyły samej istoty zjawisk: odmienności mechanizmów uniwerbizacji i służących jej środków formalnych.

Aby jednak odpowiedzieć na to pytanie, trzeba byłoby dysponować opisem procesów uniwerbizacyjnych w poszczególnych językach słowiańskich, opartym na jednolitych zasadach. Celem tego artykułu jest wskazanie właśnie takich ogólniejszych punktów widzenia, z których można byłoby rozpatrzeć interesujące nas zjawiska. Ponieważ jednak podstawą naszych rozważań będzie niemal wyłącznie polski materiał językowy, jest dość prawdopodobne to, że w analizie ujawnią się jedynie pewne swoiste właściwości tego procesu w polszczyźnie. Ale nawet opis

tego rodzaju może być — jak się wydaje — przydatny w przyszłych zestawieniach porównawczych.

Termin *uniwerbizacja* został przez polskich badaczy przejęty z prac czeskich, przede wszystkim zaś — z rozpraw Aloisa Jedlički¹ i Miloša Dokulila;² szybko też zdobył sobie prawo obywatelstwa w analizie polskich faktów słowotwórczo-leksykalnych. Mimo jednak kilkunastoletniej tradycji jego użycia nie jest on dostatecznie uściślony zakresowo. Na przykład jeden z podstawowych problemów ogólnoteoretycznych związanych ze zjawiskiem uniwerbizacji stanowi potrzeba precyzyjniejszego niż dotychczas wskazania kategorii wyrazów, w których zachodzi ten proces. Prace czeskie ilustrują jego przebieg przykładami rzeczowników;³ podobnie w językoznawstwie polskim termin »uniwerbizacja« odnoszono początkowo tylko do zjawisk tworzenia formacji substancywnych na podstawie połączeń wyrazowych.⁴ W analizach najnowszych, np. w monografii Jana Miodka »Syntetyczne konstrukcje leksykalne w języku polskim«,⁵ mowa jest już o trzech kategoriach części mowy, w których pojawiają się struktury uniwerbizowane: rzeczownikach, czasownikach i przymiotnikach. Stańowisko to jest bardziej uzasadnione, należałoby jednak pójść jeszcze krok dalej i w ujęciach teoretycznych rozszerzyć sferę działania procesów uniwerbizacyjnych o kategorię przysłówka. Ostatecznie zatem uniwerbizmy reprezentowałyby — w naszym rozumieniu — cztery *nominatywne* części mowy: rzeczowniki (np. *odrzutowiec* < *samolot odrzutowy*), czasowniki (np. *miedziować* < *pokrywać miedzią*), przymiotniki (*przyrynkowy* < *przy rynku*) i przysłówki ((ustalić) *wagowo* < *za pomocą wagi*).

Stwierdzenie to nasuwa jednak kolejny problem: na czym polega swoistość mechanizmu uniwerbizacji w wyrazach przynależnych do różnych kategorii części mowy? Różnice te mogą mieć po pierwsze *charakter kwantytatywny*: uniwerbizacja jest zjawiskiem najpowszejszym wśród rzeczowników, a najrzadszym — wśród przysłówków.

¹ por. *Uniwerbizace a multiverbizace v pojmenovacích strukturách*. »Slavica Pragensia« XI, 1969, s. 93—101; *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha 1974, s. 170—175.

² *Tvoření slov v češtině*. T. I., 1962, s. 114 i nast.

³ por. np. Alois Jedlička, *Spisovný jazyk...* j. w.

⁴ Halina Satkiewicz, *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego*. Warszawa 1969, s. 47: »Terminem *uniwerbizacja* określam tylko zjawiska derywowania — za pomocą określonego sufiksu — rzeczownika od wyrażenia o charakterze mniej lub bardziej stałym, tzn. od stałego lub łączliwego związku frazeologicznego, który funkcjonuje w języku jako całość będąca dwuwyrazową nazwą«.

⁵ Wrocław 1976.

Tworzenie polskich uniwerbizmów adverbialnych — to proces zupełnie nowy, powojenny, w którego wyniku powstają przede wszystkim przysłówki — ekwiwalenty semantyczne wyrażenia »*pod względem* + przymiotnik«, np. *teren bogaty pod względem surowcowym* < *teren bogaty surowcowo*; *warunki korzystniejsze pod względem placowym* > *warunki korzystniejsze placowo* itp.

W badaniach nad mechanizmem uniwerbizacji interesować nas będą jednak przede wszystkim różnice jakościowe między formacjami przynależnymi do różnych części mowy, będącymi efektem tego procesu.

Uniwerbizacja — to przekształcenie nazw wielowyrazowych (najczęściej: dwuwyrazowych) w jednowyrazowe za pomocą różnorodnych zabiegów formalnych. Mogą one doprowadzać: 1) do zespolenia dawniej samodzielnych członów nazwy złożonej w jeden leksem; 2) do redukcji składników nazwy wielowyrazowej aż do przybrania przez nią postaci jednego wyrazu.

Owe dwa mechanizmy uniwerbizacji w różnej mierze przejawiają się w zakresie poszczególnych części mowy: przymiotniki podlegają wyłącznie procesom scalającym, czasowniki i przysłówki powstają tylko w wyniku redukcji składu pierwotnej nazwy złożonej. Kategorie rzeczowników natomiast właściwe są oba sposoby transpozycji nazw wielowyrazowych na proste jednostki nominatywne. Jest to drugi — obok względów frekwencyjnych — czynnik decydujący o centralnej pozycji rzeczowników w procesach uniwerbizacji.

Rozpatrzmy teraz główne rodzaje zmian uniwerbizacyjnych w poszczególnych kategoriach części mowy,⁶ zaczynając od przymiotników.

Najpospolitszy chyba typ uniwerbizmów adiektywnych — to formacje powstałe od wyrażen przyimkowych, np. *zegarek na rękę* > *zegarek nareczny*, *środek przeciw bólowi* > *środek przeciwbólowy*.⁷ Rodzaj wielokrotnie rzadszy, ale ciekawy stanowią nacechowane żartobliwie struktury typu *panamańkowiczowy*, *panamikołajczykowy* (np. *książka pana Wańkowicza* > *książka panamańkowicza*).⁸ Następuje tu sztuczne ożywienie od dawna w polszczyźnie archaicznej kategorii

⁶ Materiał ilustracyjny do tego artykułu został zaczerpnięty z następujących polskich prac monograficznych: Halina Satkiewicz, *Produktywne typy...*, j. w. Jan Miodek, *Syntetyczne konstrukcje leksykalne w języku polskim*, j. w. Teresa Smółkowa, *Nowe słownictwo polskie (badania rzeczowników)*. Wrocław 1976.

⁷ Karel Oliva, *Tworzenie przymiotników od wyrażen przyimkowych*. »Poradnik Językowy« 1961, s. 435—439.

⁸ Salomea Szlifierszlejta, *O zwrotach typu »panamikołajczykowy«*. »Poradnik Językowy« 9/1954, s. 26—31.

przymiotników posesywnych, służące celom ekspresji humorystycznej. Istotą zabiegów formalnych, które decydują o powstawaniu nowych leksemów przymiotnikowych w tych dwóch grupach, jest zrośnięcie się członów pierwotnej struktury wielowyrazowej i jednoczesna derywacja sufiksalna. Uniwerbizmy adiektywne powstają jednak także w drodze kompozycji, np. *odporny na mróz, na kwas* > *mrozoodporny, kwasoodporny*, lub sposobem czysto syntaktycznym, a właściwie syntaktyczno-graficznym, tak jak np. zrosty *szybkozmienny, wysokowydajny*.

W uniwerbizmach czasownikowych zostaje zredukowany, sprowadzony do postaci formantu człon werbalny podstawowej nazwy złożonej, np. *pokrywać aluminium, plastykiem, cynkiem* > *aluminować, plastykować, cynkować*; *robić mikrofilm, mapę, matrycę, makietę* > *mikrofilmować, mapować, matrycować, makietować*. Formacje uniwerbizowane tego rodzaju są więc derywatami sufiksalnymi. Typ drugi stanowi strukturę powstałe w drodze jednoczesnej sufiksacji i prefiksacji, np. *uczynić (zrobić) masowym, atrakcyjnym, realnym* > *umasować, uatrakcyjnić, urealnić*.

Największe bogactwo typów strukturalnych reprezentują uniwerbizmy rzeczownikowe, dlatego właśnie one mogą być podstawą sporządzenia inwentarza zabiegów transpozycyjnych służących przekształcaniu nazw złożonych w leksemy. W pracach polskich opisywano na ogół jedynie mechanizm derywacji sufiksalnej, zresztą rzeczywiście najpospolitszy.⁹ Tymczasem owych sposobów powoływania do życia uniwerbizmów jest znacznie więcej; może ono ponadto nastąpić w drodze: 1) elipsy, 2) kompozycji, 3) dezintegracji, 4) skrótu, 5) adideacji.

Derywacja sufiksalna o charakterze uniwerbizacyjnym w kategorii rzeczowników opiera się w polszczyźnie na dość różnorodnym zestawie formantów, np. *-arz* (*łodziarz, sodowiarz* — '(uliczny) sprzedawca, lodów, wody sodowej'), *-ista* (np. *afrykanista, japonista* 'znawca, badacz Afryki, języka japońskiego'), *-ik* (*muzealnik, polarnik* 'pracownik służby muzealnej', 'badacz krain polarnych'), ale przede wszystkim wyspecjalizowały się w funkcji środków kondensacji nazw wielowyrazowych trzy sufiksy: *-(owi)ec, -(ów)ka* i *-ak* (np. *brygadowiec, ka-*

⁹ Wyjątek pod tym względem stanowi praca bohemistki polskiej, Ewy Siatkowskiej, *Syntetyczne i analityczne nazwy w języku czeskim i polskim*. «Prace Filologiczne» XVIII, cz. 2, Warszawa 1964, s. 219—237, w której autorka wymienia także inne zabiegi kondensacyjne: elipsę, tworzenie skrótowców, dezintegrację. Jej też przypada zasługa przeniesienia na grunt polski terminu *uniwerbizacja* (jeszcze w postaci *uniwerbalizacja*, która się jednak później nie przyjęła).

drowiec < *członek brygady, kadry; podstawówka, zawodówka* < *szkoła podstawowa, zawodowa; betoniak, trociniak, trzciniak* < *dom z betonu, z płyt trocinowych, trzcinowych*).

W przymiotnikach struktury uniwerbizowane tworzą niemal wyłącznie dwa sufiksy: *-owy* (*przydomowy, przyrynkowy* < (będący) *przy domu, przy rynku*) i *-alny* (*obserwowalny, mierzalny* < *dający się obserwować, mierzyć*); w czasownikach najpospolitszy jest formant *-ować*.

Zadaniem badacza zjawisk uniwerbizacji powinno być także określenie sfery stosowania poszczególnych sufiksów uniwerbizujących. W polszczyźnie np. repartycja elementów *-(owi)ec* i *-(ów)ka* zależy od rodzaju gramatycznego rzeczownika, które wchodzi w skład nazwy podstawowej: pierwszy uniwerbizuje związki z rzeczownikami rodzaju męskiego (np. *odrzutowiec* < *samolot odrzutowy*), drugi — połączenia z rzeczownikami rodzaju żeńskiego i nijakiego (np. *wyścigówka* < *łódź wyścigowa, dwuizbówka* < *mieszkanie dwuizbowe*). Odstępstwa od tej zasady zdarzają się bardzo rzadko, i to zazwyczaj w sferze terminologii; przypomnę chociażby polskie nazwy bakterii: *gronkowiec, lasecznikowiec, paciorkowiec*.

Z kolei sufiksy *-owiec* i *-ak* derywują formacje od tego samego typu połączeń: związków z rzeczownikiem rodzaju męskiego, natomiast różnią się wyraźnie swoim nacechowaniem emocjonalno-stylowym. Formant *-(owi)ec* tworzy struktury potoczne, ale neutralne, formant *-ak* nadaje derywowanym przez siebie wyrazom charakter nazw pejoratywnych i decyduje o ich przynależności slangowej, np. *ostrożniak, pozytywniak* 'człowiek ostrożny, pozytywny', *pospieszniak* 'pociąg pospieszny' itp.

Neutralnymi odpowiednikami slangowych wyrazów z formantem *-ak* są w polszczyźnie uniwerbizmy powstałe za pomocą innego zabiegu strukturalnego, mianowicie *e l i p s y*, mp. *partyjniak, towarniak, dożywotniak* — i potoczne, emocjonalnie nie nacechowane *partyjny, towarowy* ('o pociągu'), *dożywotni* ('o więźniu'). Elipsa stanowi sposób uniwerbizacji nieograniczenie produktywny. Następująca w jej wyniku substancywacja przymiotnika¹⁰ pomnaża w polszczyźnie przede wszystkim klasę nazw zawodów i specjalności, np. *naczelny* 'redaktor naczelny', *personalny* 'pracownik personalny', *mundurowy* 'milicjant mundurowy'; następuje też niekiedy przekształcenie w rzeczowniki imiesłowów biernych, np. *ankietowany, wysiedlony, pałący, niepałący*.

¹⁰ Stanisław Jodłowski, *Substantywizacja przymiotników w języku polskim*. Wrocław 1964.

Jak widać, w grupach syntaktycznych złożonych z rzeczownika i przymiotnika z zasady następuje elipsa członu rzeczownikowego; wyjątek stanowią stosowane szczególnie często nazwy instytucji użyteczności publicznej, które w mowie potocznej pojawiają się w postaci eliptycznej — bez członu adiektywnego, np. *straż pożarna (ogniorwa) > straż, pogotowie ratunkowe > pogotowie, milicja obywatelska > milicja* itp.

W połączeniach złożonych z dwóch rzeczowników, np. *Ministerstwo Oświaty, Ministerstwo Finansów* elipsie podlega człon pierwszy, a uniwersalizmem staje się drugi, przybierając postać mianownikową: *Oświata, Finanse*.

Kompozycja stanowi — jak już była o tym mowa — typowy zabieg uniwersalizacyjny w kategorii przymiotników (np. *kwasoodporny*), ale zdarza się i w rzeczownikach, np. *opylacz gleby > gleboopylacz, stan gleby > glebostan, godzina robocza > roboczogodzina, kawiarnia-klub > klubokawiarnia* itp.

Mechanizmowi skrótów jako typowej formie uniwersalizacji poświęcono tyle miejsca w pracach językoznawczych, że można pominąć szczegółowsze omówienie tego rodzaju struktur skondensowanych. Warto jedynie zaproponować zasadę, by do kategorii uniwersalizmów zaliczyć jedynie skróty zleksykalizowane, to jest mające formę oraz odmianę rzeczowników i funkcjonujące niezależnie od nazwy wielowyrazowej.

Z punktu widzenia tego kryterium nie byłyby uniwersalizmami skróty typu PKiN, CDT, które mają wartość jedynie graficzną i przy rozszyfrowaniu podlegają transpozycji dźwiękowej na jakąś nazwę złożoną (np. PKiN — *Pałac Kultury i Nauki* lub skrótowo — *Pałac Kultury*). Natomiast do uniwersalizmów zaliczałyby się w tym ujęciu mówione odpowiedniki owych skrótów, np. *Pekin, cedet*, a zwłaszcza wariant slangowy i gwarowomiejski tej nazwy: *cedeciak*.

Dezintegracja bywa zabiegiem uniwersalizacyjnym przede wszystkim w slangowych i profesjonalnych odmianach języka. W grupach syntaktycznych złożonych z przymiotnika i rzeczownika podlega jej człon adiektywny, przekształcając się tym sposobem w rzeczownik, np. *plyta długogrająca > długograj, egzamin klasyfikacyjny > klasyfika*. Uszczuplenie tematu słowotwórczego towarzyszy także często innym mechanizmom uniwersalizacyjnym, np. derywacji, por. *but zamszowy > zamszak* (a nie *zamszowiak*), *chleb nałęczowski > nałęczak* — oraz kompozycji: *fotokącik < kącik fotograficzny, radioodbiornik < odbiornik radiowy*.

Dezintegracja jest też podstawą ciekawej formy uniwerbizowania nazw dwuczłonowych w drodze ich adideacji do wyrazów już istniejących, np. *szkoła pedagogiczna* > *pedagog*, *film dokumentalny* > *dokument*, *ogród zoologiczny* > *zoolog*, *powieść kryminalna* > *kryminal* i nazwa najnowsza: *autobus pospieszny* > *pośpiech*.¹¹ Uniwerbizmy tego rodzaju powstają przede wszystkim jako środki ekspresywne, w warstwie słownictwa slangowego, ale ich wartość emocjonalno-stylowa często się neutralizuje i utrwalają się one w zasobie leksykalnym polszczyzny ogólnej, tak jak nazwa *tatar*, która całkowicie wyparła starszą strukturę dwuczłonową *befszyk tatarski*.

Uniwerbizacja dezintegracyjna jest więc jednym z ważniejszych źródeł powstawania homonimii w najnowszej polszczyźnie.

Wielość zabiegów strukturalnych, za których pomocą można powołać do życia uniwerbizmy, sprawia, że często powstają dwa lub nawet trzy warianty jednej nazwy.

Z zasady różnicują się one wówczas swoją wartością stylową, tworzą różne stopnie potoczności, np. słabo nacechowane *partyjny*, *personalny*, *towarowy* 'pociąg towarowy', wyraźniej potoczne *partyjnik*, *personalnik*, *towarówka* i slangowe *partyjniak*, *personalniak*, *towarniak*.

W wypadku współlistnienia uniwerbizmów utworzonych sufiksami obcymi i rodzimymi wyraźniejszą barwę emocjonalną mają formacje swojskie, np. *felietonista* — *felietoniarz*, *puzonista* — *puzoniarz* itp.

Uniwerbizmy różnych typów charakteryzują się ponadto pewnym jak gdyby "następstwem w czasie". Z zasady najwcześniej powstają nazwy eliptyczne (por. sportowe: *rzut karny*, *rzut wolny* > *karny*, *wolny*); po pewnym czasie ustępują one miejsca derywatom (np. *karny* > *karniak*, *więzień dożywotni* > *dożywotni* > *dożywotnik*). Derywaty z kolei bywają wypierane przez jeszcze bardziej skrótove struktury dezintegralne, np. w szybownictwie: *lot docelowy* > *docelowy* > *docelówka* > *docel*.

Analiza strukturalna uniwerbizmów powinna dotyczyć nie tylko derywujących je formantów, ale i ich możliwych podstaw słowotwórczych: różnych typów połączeń wyrazowych. W pracach polskich do niedawna formułowano zazwyczaj opinię, że strukturą wyjściową dla uniwerbizmów są jedynie grupy złożone z przymiotnika i rzeczownika, np. *artysta estradowy* > *estradowiec*, *szkoła dziesięcioletnia* > *dziesięciolatka*. W istocie wiele formacji uniwerbizowanych wywodzi się od innych pod-

¹¹ Jadwiga Chludzińska-Swiątecka, *O pewnym typie derywacji wstecznej we współczesnym języku polskim*. »Prace Filologiczne« XIX, 1969, s. 77—82.

staw, np. od połączeń, w których członem określającym jest rzeczownik w dopełniaczu (por. *kadrowicz* < *członek kadry* (narodowej w sporcie), *dynamowiec* < *członek (klubu) Dynamo*). Często też bywają uniwerbizowane związki z członem określającym o postaci wyrażenia przymikowego, np. *plaszcz od kurzu* > *kurzowiec*, *teczka na akta* > *aktówka*, *spodnie do bioder* > *biodrówki*.

Wiąże się z tym inna jeszcze kwestia do rozstrzygnięcia: ustalenie, czy podstawą uniwerbizacji są grupy dwuwyrazowe, czy też podlegają jej również połączenia o trzech, czterech itp. składnikach. Materiał polski wyraźnie wskazuje na to, że powstanie uniwerbizmu jest stosunkowo często wynikiem kondensacji wielowyrazowych opisów, np. *nowożytnik* < *specjalista w zakresie historii nowożytnej*, *karnik* < *specjalista w dziedzinie prawa karnego* itp. W kategorii przymiotników także dość duża liczba struktur wywodzi się od połączeń trójczłonowych, npr. *różnowiekowe (grupy dzieci)* < *(grupy dzieci) o różnym wieku*, *(praca) trzymianowa* < *(praca) na trzy zmiany* itp.

Opis uniwerbizmów nasuwa do rozstrzygnięcia pewne trudne kwestie teoretyczne. Jedną z nich jest dobór dostatecznie ścisłych kryteriów pozwalających wyodrębnić formacje uniwerbizowane z serii neologizmów innego rodzaju. Trzeba bowiem powiedzieć, że granice dzielące fakty uniwerbizacji od całokształtu zjawisk słowotwórstwa morfologicznego nie są zbyt wyraźne. Produktywność derywacji morfologicznej ogranicza się przecież także do czterech nominatywnych części mowy: ponadto neologizmy słowotwórcze również można interpretować jako swoiste kondensacje połączeń dwuwyrazowych lub nawet wielowyrazowych (np. *mały dom* — *domek*, *człowiek pałacy* — *palacz*).

Zazwyczaj jako sprawdzian uniwerbizacyjnej genezy formacji przyjmuje się zasadę, że nazwa złożona stanowiąca jej podstawę nie może mieć charakteru doraźnego, indywidualnego, że musi być przez pewien czas w społecznym obiegu. Jest to jednak kryterium dość płynne. Czy na przykład można stwierdzić z całą pewnością, że związek *praca na dwie zmiany* ustabilizował się już na tyle, aby można było uznać jego odpowiednik semantyczny, rzeczownik *dmuzmianowość*, za uniwerbizm? Ponieważ w analizie procesów uniwerbizacyjnych badacz ma nieustannie takie wątpliwości, nasuwa się propozycja ich ogólnego rozstrzygnięcia dzięki pewnemu uściśleniu omawianego kryterium. Można byłoby mianowicie przyjąć zasadę, że struktury oparte na grupach nietypowych, nie powtarzających się jako podstawy w innych, analogicznych nazwach skondensowanych — nie należą do kategorii uniwerbizmów (por. np. niesłusznie cytowany w jednej z polskich prac przykład *hu-*

gonota 'uczeń profesora Hugona Steinhausa'). Natomiast uniwerbizmami byłyby neologizmy oparte na grupach syntaktycznych ustabilizowanych, o pewnym typowym składzie słownym, np.: *autor czego: felietoniarz, tekściarz, kosztorysiarz; członek czego: doświadczalnik* 'członek klubu doświadczalnego' *kabaretowicz* 'członek kabaretu'; *możliwość czego: przekładalność* 'możliwość przełożenia', *porównywalność* 'możliwość porównania'; *nauka o czym: etruskologia* 'nauka o Etruskach', *jazzologia* 'nauka o jazzie'.

To ogólne rozstrzygnięcie nasuwa jednak od razu kolejną wątpliwość teoretyczną. Chodzi o rozgraniczenie rzeczywistych zjawisk kondensacji nazw dwuwyrazowych od tworzenia nowych struktur na podobieństwo serii już istniejących wyrazów tego samego rodzaju, czyli według pewnego nowo ukształtowanego *m o d e l u s ł o w o t w ó r c z e g o*. Właśnie wśród nazw uniwerbizowanych szczególnie szybko zaczynają się wyodrębniać większe zespoły słów o analogicznej treści, które stają się wzorcem dla coraz to nowych formacji. Neologizmy tego rodzaju nie przechodzą więc już przez owo stadium pośrednie: przez zabieg kondensacji grupy syntaktycznej. We współczesnej polszczyźnie wyraźnie kształtują się w grupie uniwerbizmów nowe typy słowotwórcze, np. nazwy domów: *lekarzówka, organistówka, agronomówka*; nazwy materiałów: *koszulówka, ubraniówka, płaszczówka*; nazwy specjalistów w jakiejś dziedzinie sportu: *delfiniarz, żabkarz* 'zawodnik pływający stylem zwanym delfinem, żabką', *młociarz, saneczkarz* 'zawodnik rzucający młotem, jeżdżący na saneczkach'. Mechanizm powstawania nowego modelu słowotwórczego na podstawie doraźnych początkowo uniwerbizacji można bardzo dokładnie zaobserwować w kategorii polskich nazw statków. Formacje typu *parowiec, transportowiec, pościgowiec* są jeszcze niewątpliwymi uniwerbizmami, ponieważ odpowiadają im równolegle istniejące nazwy dwuczłonowe: *statek parowy, transportowy*; nie mają jednak takiej podstawy struktury *tuńczykowiec, drewnowiec, rudowęglowiec*, które wyraźnie zostały utworzone na ich wzór. Podobnie do kategorii uniwerbizmów można zaliczyć *wejściówkę* 'bilet wejściowy', *peronówkę* 'bilet peronowy' i *wizytówkę* 'bilet wizytowy', ale nie *miejscówkę*, bo brak jej oparcia w związku *bilet miejscowy*. Zachodzi pytanie, jak zakwalifikować takie formacje, mające niewątpliwą związek z uniwerbizmami, ale powstałe już innym sposobem.

I wreszcie najtrudniejsza chyba kwestia teoretyczna: jaką metodę przyjąć w analizie konfrontacyjnej dotyczącej procesów uniwerbizacji w dwu lub kilku pokrewnych językach? Wydaje się, że należałoby przestrzegać pewnej kolejności etapów analizy i rozpocząć ją od poziomu

najbardziej elementarnego, to jest od płaszczyzny środków formalnych służących transpozycji nazw wieloczłonowych na leksemę. Wystąpią tu dwa typowe układy zjawisk:

1) identyczność struktur tworzonych tymi samymi formantami (np. pol. *grochówka* i czes. *hrachovka*; pol. *Kercelak* < *plac Kercellego* i czes. *Václavák* < *Václavské náměstí*).¹²

2) odmiennosc struktur, przy jednoczesnym podobieństwie ogólnego mechanizmu ich powstawania w porównywanych językach (np. pol. *wieżowiec* — czes. *věžák*; pol. *parowiec* — czes. *parník*; pol. *koszykówka* — czes. *košíková*).

Pierwszy typ zgodności charakteryzuje np. grupę uniwerbizowanych nazw alkoholi w języku polskim i czeskim; tworzy się je według identycznego schematu, tym samym formantem *-ówka* (*-ovka*), por. *wisniówka* — *višňovka*.

Stwierdzając tożsamość formacji uniwerbizowanych w dwu językach, trzeba z kolei odpowiedzieć na pytanie, czy jest ona wynikiem paralelnych, ale wzajemnie niezależnych mechanizmów, ich powstania, czy też w jednym z języków ustabilizowała się kalka z drugiego. Jeśli zaś zakłada się kalkowanie, warto się pokusić o określenie jego kierunku. Wydaje się np. dość prawdopodobne przypuszczenie, że polskie uniwerbizmy najnowszej daty: *kapitałka* 'remont kapitalny' i *generalka* 'generalny przegląd (mechanizmu, np. motoru)' są odwzorowaniem czeskiego schematu kondensacji nazw złożonych. W polszczyźnie oczekiwaloby się bowiem w tym wypadku albo elipsy (*kapitalny*, *generalny*), albo derywacji, ale za pomocą innego sufiksu (*kapitalniak*, *generalniak*), bo — jak już o tym była mowa — *-(ów)ka* uniwerbizuje tylko połączenia z rzeczownikiem rodzaju żeńskiego i nijakiego, nie bywa natomiast wyzyskiwana do kondensacji połączeń z podstawowym rzeczownikiem męskim. Trzeba jeszcze założyć możliwość trzecią: przejęcie przez oba języki jakiegoś schematu uniwerbizacyjnego z tego samego źródła.¹³ Na przykład neologizmy powstałe w wyniku kompozycji, typu polskich terminów *roboczo godzina*, *roboczo dzień*, trafiające się w obu językach, są zapewne replikami struktur bardzo typowych dla języka rosyjskiego. Może także formacje stanowiące pewne novum na gruncie obu języków: polskie *zachorowalność*, *wypadko-*

¹² Przykłady konfrontacji polskich i czeskich nazw uniwerbizowanych pochodzą z następujących prac: Ewa Siatkowska, *Syntetyczne i analityczne nazwy w języku czeskim i polskim*, j. w., Jiří Damborský, *Studia porównawcze nad słownictwem i frazeologią polską i czeską*. Warszawa 1977.

¹³ por. Jiří Damborský, *Přejímání slov do polštiny a do češtiny ze stejného pramene*. »Rocznik Slavistyczny« XXXI (1969), I, s. 69—75.

wość, urazowość, ujawnialność, czeskie úrazovost, poruchovost, nehodovost mają wspólny wzór w rosyjskich formacjach typu *uspevaemost'*, *poseščaemost'*.

Z kolei w razie stwierdzenia niezależnego, choć zbieżnego kierunku rozwoju procesów kondensacyjnych w obu językach trzeba jeszcze ustalić, czy identyczne formalnie produkty uniwerbizacji mają w nich tę samą wartość stylistyczną i ekspresywną. Dla przykładu: czeskie nazwy *ovocák* 'targ owocowy', *osobňák* 'pociąg osobowy'¹⁴ są wprawdzie elementami potocznymi, ale uczuciowo nie nacechowanymi, neutralnymi. Polskie słowa o tym samym kształcie (choć innym znaczeniu) mają swoisty walor uczuciowy: nazwa *owocak* 'bar owocowy na Placu Konstytucji w Warszawie' reprezentuje warstwę leksyki slangowej, jest używana głównie przez młodzież, w odczuciu zaś dorosłych charakteryzuje się odcieniem pospolitości, nawet trywialności; *osobniak* 'dom osobno stojący, willa jednorodzinna' wywodzi się z warszawskiej gwary miejskiej i w zastosowaniach poza tą odmianą języka ma zabarwienie rubaszne, familiarne lub żartobliwe.

Znacznie typowsza jest sytuacja innego rodzaju: gdy w obu językach i w tych samych typach ich nazw zachodzą procesy kondensacyjne, ale służą im odmienne środki formalne. Polska grupa nazw materiałowych: *plaszczówka, koszulówka, zasłonówka* ma swój odpowiednik w identycznej kategorii czeskich formacji uniwerbizowanych, o innym jednak kształcie słowotwórczym: *košilovina, záclonovina*; nie odpowiadają też sobie formalnie nazwy polskie *wejściówka, miejscówka* i czeskie *vstupenka, místenka*.

Jak wynika z naszych rozważań, elementem identyfikującym nazwy w obu językach była w ostatnio przytaczanych przykładach tożsamość grup i kategorii znaczeniowych, w których następują procesy kondensacji. Kolejny więc poziom analizy stanowiłoby ustalenie, jaki jest udział struktur uniwerbizowanych w składzie poszczególnych klas semantycznych właściwych obu porównywanym językom. Na przykład dla polskiej serii słowotwórczej nazw mięs: *cielęcina, baranina, konina* nie można wskazać syntetycznych odpowiedników czeskich; w obu językach ekwiwalentne są tylko nazwy złożone (np. pol. *mięso cielęce* i czes. *teláci maso*).

Większa intensywność procesów uniwerbizacyjnych w tych, a nie innych kategoriach, charakteryzująca jeden z badanych języków, ma z zasady podłoże ogólniejsze, wynika z ustabilizowanej w nim tradycji

¹⁴ Ewa Siatkowska (j. w.) podaje tę nazwę jako oboczną do znacznie częściej używanego *osobák*.

wyrażania pewnych treści bądź syntetycznie, bądź sposobem analitycznym. Ewa Siatkowska w swym bardzo interesującym studium konfrontacyjnym poświęconym słownictwu czeskiemu i polskiemu udowodniła przekonująco, że w języku czeskim nazwy miejsc mają z zasady postać syntetyczną, w języku polskim zaś pojawiają zarówno struktury proste, jak wielowyrazowe, z pewną przewagą ostatniej grupy wśród oznaczeń nowych realiów (por. czeskie *posluchárna* i pol. *sala wykładowa*).

W tych z kolei wypadkach elementem identyfikującym jest zbieżność kategorii semantycznych, różnicującym natomiast — odmienna w obu językach technika powoływania do życia reprezentujących je nazw.

Trzeci zatem poziom analizy konfrontacyjnej powinny stanowić formalne mechanizmy uniwerbizacji w obu językach.

Trudno bez dokładniejszych studiów, których na większą skalę jeszcze nie podjęto, odpowiedzieć na pytanie, jakie są proporcje występowania poszczególnych zabiegów uniwerbizacyjnych w języku polskim i czeskim. Intuicyjnie wydaje się, że w języku polskim szerszy zakres ma w tej funkcji elipsa pociągająca za sobą substancywację przymiotników, bardzo wielu bowiem polskim nazwom tego rodzaju odpowiadają z zasady czeskie derywaty, np. *tovarovy* w znaczeniu 'pociąg towarowy' — *nákladák*, *spialny* 'wagon sypialny' — *spacák*, *kadromy* 'kierownik kadr' — *kadrovák* itp.

I odwrotnie — w języku czeskim węższej niż w polszczyźnie środkowej uniwerbizacji staje się kompozycja;¹⁵ czeska struktura *květomluva* byłaby po polsku niemożliwa, bo nawet w terminologii specjalnej formacie takie trafiają się zupełnie wyjątkowo, a brak ich w słownictwie ogólnym.

Aby wyjaśnić te różnice, trzeba byłoby się odwołać do historii obu języków, wskazać na przykład — jak to uczynił Jiří Damborský — na oddziaływanie w słotwórstwie czeskim wzoru niemieckich wyrazów złożonych, w języku polskim zaś — wzoru francuskich analityzmów, tak często u nas kalkowanych, począwszy od końca XVIII wieku, aż po pierwsze dziesięciolecie wieku XX (por. *mąż stanu*, *próba sił*, *racja bytu*, *środkie ostrożności* itp.).

Należałoby też rzutować przebieg procesów uniwerbizacji na ogólniejsze tło produktywności środków słotwórczych w porównywanych językach. W języku czeskim może się przejawiać silniejsza tendencja do syntetyzowania nazw miejsc, bo dysponuje on w tej kategorii zróżnic-

¹⁵ por. Jiří Damborský, j. w., s. 18, 26.

wanym zespołem produktywnych formantów. W języku polskim ubóstwo żywych środków słowotwórczych tworzących nomina loci (tylko *-nia* i *-isko*) oraz ich bardzo wyspecjalizowany charakter sprawiają, że w wypadku potrzeby utworzenia nowej nazwy tego typu można czasem zastosować tylko schemat analityczny (np. *punkt sprzedaży, dom wczasowy* itp.).

Wreszcie najbardziej abstrakcyjnym poziomem analizy mogłoby się stać rozpatrzenie ogólnych tendencji onomazjologicznych porównywalnych języków, ich »skłonności« do kondensacji dawnych nazw, lub przeciwnie — do ich rozbudowywania, multiwerbizacji.¹⁶ W każdym razie rozpatrzenie przebiegów i mechanizmów obejmowanych ogólną nazwą uniwerbizacji stwarza interesujące perspektywy wykrycia zarówno rysów paralelnych w językach słowiańskich, jak i cech, które się składają na niepowtarzalność każdego z nich.

POVZETEK

Članek je posvečen metodološkim vprašanjem opisa pojavov univerbizacije (poenobesedenja). S tem nazivom se označuje prevedba večbesednih poimenovanj v enobesedna, npr. pol. *autobus przegubowy — przegubowiec, pokrywać emalią — emaliować*.

Analiza pojavov univerbizacije v določenem jeziku mora težiti k ugotovitvi naslednjega:

1. kakšen je obseg tega procesa, tj. katerim kategorijam besednih vrst pripadajo leksemi, ki nastanejo po njem (v poljščini npr. so unverbizmi samostalniki, glagoli, pridevniki in prislovi);

2. kateri tipi besednih zvez se pretvarjajo v lekseme (v poljščini se strnjajo (kondenzirajo) tako dvobesedne skladijske zveze kakor večbesedni opisi (npr. *nowożytnik — specjalist na podroczju nowodobne zgodovine*);

3. katera obrazila so se specializirala za unverbizacijo (v poljščini pripone *-owiec, -ówka* in *-ak* za samostalnike);

4. kateri formalni mehanizmi delujejo pri tvorbi unverbiziranih poimenovanj (v poljščini izpeljava, zlaganje, izpust, krnitev, dezintegracija, adideacija);

5. kako potegniti meje med pojavi unverbizacije in normalnim modelnim oblikoslovnim besedotvorjem.

Konfrontacijska analiza poteka unverbizacije v sorodnih jezikih mora voditi k ugotovitvi:

¹⁶ Jiří Damborský przypisuje polszczyźnie w tym zakresie charakter pośredni, przejściowy: »W języku polskim jest więc /.../ reprezentowane zarówno słownictwo rodzime, tzn. kontynuujące przede wszystkim tradycje słowiańskie (derywacja), jak i słowotwórstwo często być może obce (nazewnictwo analityczne)«; j. w., s. 28.

a) ali zahtevajo iste ali drugačne besedotvorne morfeme kot univerbizacijska obrazila;

b) ali so strnjena poimenovanja istega ali tudi različnega pomena;

c) ali so za primerjane jezike tipični isti mehanizmi univerbizacije ali pa je zanje značilna tudi kaka »predilekcija« za nekatere med njimi (npr. v češčini za zlaganje, v poljščini za izpust).

INTELEKTUALIZACIJA RĚČNYCH SRĚDKOW, JE JE ZAMĚR A JE JE WUSKUTKI

Zunajjezikovni pogoji intelektualizacije jezikovnih sredstev; intelektualizacija kot potek prilagoditve jezika novim, na razvoju kulture in civilizacije temelječim predmetom sporočanja kakor tudi spremenjenih sporočevalnih položajev; pojem racionalizacije kot strnjanja sodb (stavkov) v pojme (besede); racionalizacija in gospodarnost jezika.

The extra-linguistic conditions of the intellectualization of linguistic means; the intellectualization as a process of adaptation to new objects of communication (based on the development of culture and civilization and on the shifted positions in communication); the concept of the rationalization as a condensing of statements (sentences) into concepts (words); the rationalization and economy of language.

Zaměr mojeho přinoška njeje, ani definować wopřijećé 'intelektualizacija rěčnych srědkow' abo wšostronsce přepytać a předstajeć bytosć tutoho wopřijećá a ju na wšěch runinach rěčneho systema eksemplifikować. Zaměr mojeho přinoška je wo wjele skromniši. Chcu wuńć z někotrych zakładnych postulatow, wuprajonych w dotalnej literaturje k problematice intelektualizacije rěčnych srědkow, a tute zakładne wuprajenja chcu wudospolnić resp. komentować z někotrymi swojimi přemyslowanjemi.

Wuchadžišćo mojich rozważowanjow wo intelektualizaciji rěčnych srědkow, jeje zaměru a jeje wuskutkach, je stejišćo akad. B. Havránka, kajkež je wón je formulował předewšěm w swojim přednošku »Funkce spisowného jazyka«¹ a w přinošku »Úkoly spisowného jazyka a jeho kultura«.²

Wopřijećé intelektualizacije spisowneje rěče charakterizuje B. Havránek takle: »Intelektualizací spisowného jazyka, kterou bychom mohli nazývat také racionalizací, rozumíme přizpůsobování jazyka k tomu, aby jeho jazykové projevy mohly být určité a přesné, podle potřeby abstraktní a aby byly shopné vyjádřit souvislost a složitost myšlení, tedy zesilování intelektuálně stránky řeči.«³

¹ Hlej: Sborník přednášek I. sjezdu čsl. profesorů filosofie, filologie a historie v Praze 1929, str. 150–158. Přednošk bu reeditowany w zběrniku *Studie o spisovném jazyce*, Praha 1963, str. 11–18.

² Hlej: Spisovná čeština a jazyková kultura, Praha 1952, str. 52–84. Přednošk bu znowa wozjewjony w zběrniku *Studie o spisovném jazyce*, Praha 1963, str. 50–59.

³ Citowane po wozjewjenju w *Studie o spisovném jazyce*, str. 58.

Tuta charakteristika intelektualizacije spisowneje řeče wobsahuje někotre elementy, wopřijeća, na kotrychž bych cheyl hišće chwilkú pozastać, su to: 1. 'přizpůsobování jazyka', 2. 'racionalizace' a 'intelektualizace', 3. 'určitost a přesnost projeva'.

Što rěka 'přizpůsobování jazyka'? Nastaće a wuwíce spisowneje řeče je na cyle konkretne ekstralinguistiske wuměnenja wjazane, to je na politiske, socialne, ekonomiske a ideologiske faktory. We wěstym stopjenju wuwíća politiskich, socialnych, ekonomiskich a ideologiskich zaklawow wěsteje řečneje towaršnosće a z tym při wjetšej potřebje tež nadregionalneje komunikacije njemóže lokalny dialekt spjelnić rolu, kotraž so na řeč jako komunikaciski srědk staja. Rozšěrja so *předmjety* komunikacije, kiž so njewobmjezuja hižo jenož na zdžělenja konkretneho wobsaha bjezposředneje činitosće we wobłuku jednoreje ratarskeje abo rjemjeslniskeje produkcije, ale wone wobsahuja zdžělenja wo předmjetach, kiž njesu cyлкеj komunikowacych jenak derje znate, kiž su nowe a kiž steja zwonka jednoreje produkcije a na zaklawdže tuteje jednoreje produkcije dobytych nazhonjenjow a spóznaćow. Tute nowe předmjety komunikacije su politiske a socialne, juristiske a administratiwne, filozofiske a religiozne, wědomostne a techniske činitosće a z tym zwjazane skutki a wuskutki čłowjeskeho mysljenja a duchowneho tworjenja, skrótka: su to předmjety kultury a ciwilizacije, Trěbnosć, wo předmjetach kultury a ciwilizacije komunikować, wužaduje sej wutworjenje adekwatnych řečnych srědkow, dotal w ludowej řeči, t.j. w sumje lokalnych dialektow, njeeksistowacych. To so w přěnim rjedže počahuje na wutworjenje nowych słowow za wopřijeća, kiž dotal njeběchu předmjet mysljenja a komunikacije, ale runje tak sej nowe předmjety komunikacije žadachu wopřijećowe a terminologiske precizowanje a diferencowanje eksistowacych słowow-wopřijećow. Jednora komunikacija mjez partnerami ze samsnymi nazhonjenjami sej nježada ani dokladny wopřijećowy system, respektowacy poměr mjez powšitkownym a specifiskim, mjez konkretnym a abstraktnym, ani wotpowědne leksikaliske wobsadženje tutoho wopřijećoweho systema. Ludowa řeč pomjenuje pak jenož jednotliwe konkretne specifiske zjawy, nic pak klasu tutech zjawow (na př. *hródz* 'Kuhstall' — *konjenc* 'Pferdestall' — *chlěw* 'Stall der Schweine, Schafe u Ziegen' — *kurjeńc* 'Hühnerstall' — *woleńc* 'Ochsenstall' — *wowčernja* 'Stall der Schafherde', pomjenowanje a wopřijeće 'Stall allg.' faluje), abo wona wobsedzi jenož pomjenowanje klasy, nic pak konkretneho zjawa, hdyž je tajka klasifikacija irrelevantna (na př. *žaba* 'Frosch allg.', faluja pomjenowanja jednotliwych družin).

Ale rěč njepriměri so jenož nowym předmjetam komunikacije a myslenja, rěč dyrbi so tež priměrić nowym situacijam komunikacije, a to w dwojim zmysle.

1. Je-li so dotal pod poměrami jednoreje ratarskeje a rjemjeslniskeje produkcije komunikacija wotměła mjez partnerami jenakeho kolektiwa, z jenakimi praktiskimi a kulturnymi nazhonjenjemi, za kotrychž bě předmjet komunikacije jenak derje znaty, komunikuje so pod wuwitymi socialnymi a kulturnymi poměrami tež mjez partnerami, při kotrychž so samsne praktiske a kulturno-socialne nazhonjenja a znajomosće předpokładować njemóžachu. Tajke wuměnenja komunikaciskeje situacije wužadaja sej precizniši rěčny wuraz, kiž garantuje zrozumliwosć tež najbóle komplikowanych a najbóle kompleksnych wuprajenjow pola partnera, kiž nima samsne nazhonjenja a znajomosće kaž awtor komunikata. Dže tu předewšěm wo hódnoćenja zjawow a wo konkluzije, kiž zwuraznjeja tajke logiske poměry a počahi mjez zjawami kaž je to kawsalnosć, finalnosć, móžnosć a třěbnosć, identita a podobnosć a pod.

2. Zdruha je nowa situacija komunikacije pod komplikowanišimi poměrami kultury a ciwilizacije charakterizowana předewšěm přez monolog a to kaž w rěčanej tak tež w pisanej formje. Mjeztym zo docpěje dialog, domena ludoweje rěče, třěbnu jasnosć a jenzmyslnosć wuprajenja tež přez intonaciju, gestiku, situaciju a móžnosć prašenja — wotmołwy, datu přez direktny kontakt partnerow komunikacije, dyrbi monolog z tajkich srědkow rezignować a wotpohlad komunikacije realizować z pomocu jasných a jenzmyslných rěčnych srědkow a formow. Monolog je tuž nuzowany, kompleksne a komplikowane logiske struktury, kaž je to kawsalnosć, finalnosć, identita, podobnosć a podobne, ze specifiskimi rěčnymi formami a strukturami jenzmyslnje wuprajić, a to z pomocu komplikowanych sadowych strukturow, jasnje přirjadowane abo podrjadowane (parataksa a hypotaksa) a wjazane ze specifiskimi konjunkcijemi, jasnje zwuraznjace poměry kawsalnosće, finalnosće, identity, podobnosće a podobne.

Intelktualizacija rěčnych srědkow, kiž so w tajkich kompleksnych a komplikowanych sadowych strukturach jewi — a to bych tu cheył z dorazom wuzběhnyć — njeje wuraz komplikowanišeho, kompleksnišeho a tohodla bóle wuwiteho wašnja myslenja, kotryž w ludowej rěči žadyn wuraz njenamaka, dokelž je pječa wašnje myslenja jeje nošerjow primitiwniše, ale je wuraz hinašeje komunikaciskeje situacije, a to situacije monologa, kiž nima k dispoziciji srědky, kiž su přez dialog date. Logiske počahi kawsalnosće, finalnosće, identity, podobnosće, móžnosće

a trébnosće móža so tež za srédkami ludoweje rěče wuprajíc (kawsalnosc a finalnosc na př. z konjunkciju *zo* abo *hdyž*), tola w poměrach dialoga a mjez partnerami z jenakimi znajemosćemi předmjeta.

Konkluduju: Nuznosć přiměrjenja rěče (přizpůsobování jazyka) je založena (a) na rozšěrjenju předmjeta komunikacije přez wuwíce kultury a ciwilizacije rěčneje towaršnosće (t.j. přez jeje politiske, socialne, ekonomiske a ideologiske wuwíce) a (b) na rozšěrjenju situacije komunikacije wot dialoga na monolog. Tute přiměrjenje rěče so stanje přez intelektualizaciju rěčneho akta, t.j. zrozumliwosc a jenzmyslnosc wuprajjenja so z intelektualnymi srédkami, z eksplicitnym pomjenjowanjom měnjeného, kiž zastupuje ekstralinguistiske komunikaciske srédki dialoga, garantuje. Tutón proces přiměrjenja rěče mjenujemy tohodla intelektualizaciju rěče resp. intelektualizaciju rěčných srédkow. Produkt intelektualizacije je nowa eksistencna forma rěče, je spisowna rěč. Intelektualizacija njeje kajkosć, wuwolana přez eksistencu spisowneje rěče, ale intelektualizacija je proces, kiž je wuměnjenje za nastaće a wuwíce spisowneje rěče. Intelektualizacija spisowneje rěče je pfermanentnje skutkowaca tendenca k wutworjenju tajkich leksikaliskich a gramatiskich srédkow, kiž su kmane, wuprajíc pod poměrami monologa kompleksnosc a komplikowanosc logiskich poměrow kaž specifiskosc a powšitkownosc, podrjadowanosc a přirjadowanosc, kawsalnosc a finalnosc, identitu a podobnosc, móžnosć a trébnosc, woprawdžitosć a prawdžepodobnosc a podobne logiske počahi.

Intelektualizacija je, tak praji akad. Havránek, racionalizacija. Racionalizacija (intelektualizacija) staja so emocionalnoscí napřečo. Monolog, kiž je za naložowanje spisowneje rěče typiski, nima tu ščroku skalu ekstralinguistiskich emocionalnych srédkow k dispoziciji kaž w dialogu naložowana ludowa rěč přez intonaciju, gestiku a mimiku. Spisowna rěč je deemocionalizowana, je racionalna. Pomyslimy jenož na to, kelko emocionalnje zabarbjenych slowow (pejoratiwow) ma ludowa rěč a kak mało spisowna. W tezach Praskeho linguistiskeho kružka, přednjesenych na 1. kongresu slawistow 1929, rěka k tomu: »Intelektualizacija spisowneje rěče jewi so w zesylnej kontroli (cenzurje) emocionalnych elementow (kultiwowanje eufemizmw).« Na druhej stronje wuwija spisowna rěč leksikaliske jednotki, kiž maja substituować we wěstym stopjenju tež emocionalne elementy, w ludowej rěči dialoga přez intonaciju, akcent abo mimiku zwuraznjene. Ja myslu tu na př. na relatiwnje dolhu lisćinu parentetiskich slowow, kiž w ludowej rěči njeeksistuja. Zajimawy je na př. fakt, zo je wjetšina tajkich parenteti-

skich słowow w serbskej ludowej reči z němčiny požčena, na př. freilich (wězo), vielleicht (snano), womöglich (...), sicher[lich] (wěsće), eigentlich (poprawom) a pod.

Ale racionalizacija (intelektualizacija) njeje jenož deemocionalizacija reče, ale racionalizacija ma hišće druhi aspekt. Monologiska komunikacija, kiž dyrbi rezignować z ekstralinguistiskich srědkow dorozumjenja a kiž dyrbi tohodla w zajimje eksaktneho a jenzmyslneho dorozumjenja cyły zdžělenski wobsah dokładnje a eksplicitnje formulować, wjedže nuznje k njeekonomiskemu zdžělenju, ke komplikowanym sadowym strukturam, k nakopjenju wotwisnych sadow, ke komplikowanej strukturje koordinacije a subordinacije, k periodam, ke komasaciji atributow, wosebje postponowanych adnominalnych atributow, a w konsekwency tuž k njepřehladnosći. Intelektualizacija reče, t.j. eksplicitne wuprajenje objektivnje eksistowacych logiskich počahow, wjedže w poslednje konsekwency k so pomjeńšowacej zrozumliwosći. Intelektualizacija reče, eksplicitnosć wuprajjenja, njekoresponduje z efektiwnosću přijimanja informacije. Tohodla budže awtor zdžělenja přeco so wo to prócować, swoje wuprajjenja tak organizować, zo by so při zachowanju wobsaha zdžělenja redukowała forma zdžělenja. Wusudy (Urteile), wuprajene w dwojoskladnych sadach ze subjektom a predikatom a z rozwiwacymi člonami, so komprimuja do wopřijećow, kotrymž na runinje reče słowne pomjenowanja wotpowěduja. Tak dochadza ke wšelakim nominalizacijam a kondensacijam. Nominalizacije a kondensacije su rezultaty dweju wšelakeju procesow, (a) procesa abstrakcije (intelektualizacije), t.j. přetworjenje resp. komprimowanje logiskich wusudow (abo na runinje reče: sadow) do wopřijećow (słowow = nominalizacija) abo eliminacija sadowych člonow z jenakim referencialnym počahom k woprawdžitosći, zwuraznjaacych identiske participanty dweju abo wjacorych predikatiwnje wuprajonych situacijow (= kondensacija), a (b) procesa ekonomizacije (racionalizacije) wuprajjenja w zajimje spěšneho předžělanja informacijow přez adresata komunikacije.

Jeli sym spočatnje rečał wo intelektualizaciji reče a tutu wopisał jako eksplicitne rečne zwuraznjenje logiskich počahow pod wuměnjennymi monologa a w komunikaciji mjez partnerami z njejenakimi socialnymi nazhonjenjami — konkretny wuraz tuteje intelektualizacije je wutwar leksiki a gramatiskich srědkow z komplikowanišej strukturu a jeje zaměr je jenzmyslny dorozumjenje —, to dyrbimy tajke zjawy kaž nominalizaciju a kondensaciju z wopřijećá intelektualizacije w tutym zmysle wuklamrować. Nominalizaciju a kondensaciju zjimamy pod

wopriječom racionalizacije. Mjez intelektualizaciju we wušim zmysle słowa⁴ a racionalizaciju stej dwaj po mojim zdaću zasadnej rozdžčlej:

1. Intelektualizacija jako wuraz eksplicitneho zwuraznjenja logiskich počahow, zwjazana z wuwicóm leksiki a komplikowanišich gramatiskich strukturow (hypotaksa, participialne abo infinitiwne konstrukcije a pod.), je wuměnenje za nastaje spisowneje řeče. Racionalizacija njesteji na spočatku spisowneje řeče. Racionalizacija w zmysle ekonomije řeče, zwjazana z nominalizaciju a kondensaciju, wuwiwa so w polnej měrje hakle po nastaću spisowneje řeče. Racionalizacija je pódla demokratizacije řeče jedna s tych wuwicowych tendencow, kiž wottwarjeja sčěhi intelektualizacije spisowneje řeče.

2. Intelektualizacija řeče, a to je jeje zaměr, wjedže k polěpšenju komunikacije. Eksplicitne wuprajenje komplikowanych logiskich počahow kaž kawsalnosć, finalnosć a pod. garantuje jenzmyslnu informaciju. Jeje jenzmyslnosć pomjeńšuje so jenož přez popušćowacu kedžbnosć slucharja, kiž subjektiwne njeje hižo kmány, komplikowane sadowe struktury korektnje analizować.

Racionalizacija pak njezarantuje jenzmyslnosć informacije, a njeje to ani jeje přenjoťny zaměr. Racionalizacija wuchadža z ekonomije řeče, wona wuchadža z prócy awtora řeče, wotpohladanu informaciju dać z minimalnym naložowanjom materiala a časa. Racionalizacija njedžiwa na eksplicitne wuprajenje měnjeneho. Nominalizacije typa *podžěl žonow, wopyt bratra* a pod. njejsu jenzmyslne.

Podžěl žonow stupa móže woznamjenić:

- a) 'Podžěl, kiž žony dóstanu, stupa'
- b) Podžěl, kiž tworja žony na ličbje cyłka, stupa

Přičiny a wuskutki su wšelake, a tohodla dyrbimy rozeznawać mjez faktami intelektualizacije (we wušim zmysle) a faktami racionalizacije řeče a řečnych srědkow. Hdyž twjerdžu, zo je zaměr intelektualizacije řeče, garantować jenzmyslnosć informacije, potom wězo njeprěju, zo

⁴ Tež racionalizacija je wězo proces intelektualizacije, jeli tute wopriječće w šěrsim zmysle jako kóždužkuli terminologizaciju, bazowacu na přetworjenju logiskich wusudow do wopriječćow, rozumimy. Tohodla wobhladujemy tež jenož tajke přez ekonomiju wuprajenja wuwolane procesy řeče jako racionalizaciju, kiž su wuraz intelektualizacije. We wobłuku leksiki su na racionalizaciju wjazane jenož tajke słowne jednotki (zwjetša kompleksne pomjenowanja), kotrež su transformy predikatiwnych konstrukcijow (abo na runinje logiki: kiž su produkt přetworjenja wusudow do wopriječćow), na př.: *muž, kiž ryby loji — rybak*. Jako racionalizaciju njeprípóznajemy pak tajke přez ekonomiju řeče wuwolane procesy slowotwórby, kiž njebazuja na přetworjenju wusudow do wopriječćow, na př. wšelake uniwerbizacije kaž č. *Václavské náměstí — Václavák* a pod.

móža so srědki intelektualizacije wužiwać runje za to, zatajić korektnu informaciju, a to jónu ze zaměrom wědomaje desinformacije, a zdruha ze zaměrom, zakryć njeznajomosć faktow a jich mjezsobne počahi. Tuta njeznajomosć ma so potom runje z tajkimi komplikowanymi strukturami, z »pseudowědomostnym« stilom, zawodžeć. Ale we woběmaj padomaj jedna so wo znjewužiwanje rěče, wo manipulaciju, a nima z objektiwymi tendencami a procesami rěče ničo činić.

Na kóncu hišće jedne drobne přispomnjenje. Ani intelektualizacija, ani racionalizacija njeje specifiski zjaw spisowneje rěče. Tež ludowa rěč, potajkim dialekty, znaje zjawy intelektualizacije a racionalizacije. To je tež samozrozumliwe. Rozšěrjenje objektow komunikacije přez intensiwnu wuwieće kultury a ciwilizacije staja tež nošerja dialekta před nuznosć, swoju rěč a rěčne srědki, nad kotrymiž disponuje, přiměrić nowym objektom komunikacije. Tohodla so tež leksikaliski system dialekta permanentnje wuwija a so intelektualizuje, t.r. wón twori specifiske jednotki, kiž wotpowěduja logiskemu poměrej konkretneho a powšitkowneho, konkretneho a abstraktneho. Srědki intelektualizacije su w dialektach samsne kaž w spisownej rěči: Zwuženje wobjima dotalnych woprijećow a specifikowanje woznama dotalnych słowow, wutworjenje nowych słowow w rěčnje njewobsadzenych woznamach abo wupožčenje intelektualizowanych rěčnych srědkow z druheho kulturneho srjedzišća. Za dialekt je źórło wupožćowanja zwjetša spisowna rěč, pod poměrami dwurěčnosće tež cuza rěč. Pokazam tu jenož na pomjenowanje wšelakich družin rěpy: *rěpa* 'Rübe allg.' — porno *runklica* 'Runkelrübe, Futterrübe', *cokorowa rěpa* 'Zuckerrübe', *prawa/mala rěpa* 'Stoppelrübe', *kulorěpa* 'Kohlrübe' a pod. Tež wšelake nominalizacije a kondensacije ludowa rěč znaje, pokazam tu na př. na jara frekwentowane wužiwanje predikatiwneho suplementa (doplůka) typa *Kón chromy chodži* — *Kón chodži, kón je chromy*.

Ale ludowa rěč, w dialogu abo w nutrkownym monologu jako srědk myslenja naložowana, njetrjeba rezignować z ekstralinguistiskich faktow dorozumjenja. Procesy intelektualizacije a racionalizacije njejsu tohodla w ludowej rěči w samsnej měrje trěbne kaž w spisownej rěči. Rozdźěl je kwantitatiwny, tola nic zasadny. To samsne plaći tež za spisownu rěč samu: Rozsah naložowanych srědkow intelektualizacije a racionalizacije je tež w spisownej rěči wšelaki, wón je wotwisny wot objektu a situacije komunikacije a wot typu teksta. Charakteristika spisowneje rěče budže tež stilistisku diferencowanosć intelektualnych a racionalnych srědkow spisowneje rěče respektować a wopisać dyrbjec.

POVZETEK

Prispevek se ukvarja z vzroki, ki vodijo k intelektualizaciji jezika, tj. k jezikovno eksplicitnemu izražanju logičnih razmerij in odnosnic, uresničenemu s terminologiziranimi pojmi, specifičnimi jezikovnimi oblikami, zapletenimi odvisnostnimi zvezami in stavčnimi ustroji. Poudarjata se dva pogoja: 1. potrebna prilagoditev jezika novim predmetom sporočanja, nastalim z razvojem civilizacije in kulture, 2. prilagoditev jezika novim sporočevalnim položajem. Medtem ko se v pogojih maloposestniške in obrtniške proizvodnje sporoča v glavnem znotraj občestva z enakimi praktičnimi in socialnimi izkušnjami, se z naraščajočo delitvijo dela razširja sporočevalna potreba tudi na udeležence, pri katerih ni mogoče nujno predpostaviti enakih izkušenj. Sporočevalni položaj se spreminja tudi zaradi naraščajočega monolognega značaja sredstev sporazumevanja, ki izhajajo iz neposrednega stika sporočevalnih udeležencev (intonacije, kretnje, mimika) in ki jih je treba nadomestiti z jezikovno eksplicitnimi izrazi. Intelektualizacija jezika nikakor ni nujno skladna z gospodarnostjo sprejemanja sporočila. Zapleteni jezikovni ustroj otežujejo ustrezno razčlenbo svojega pomena. Gospodarnost jezika zato sili k strnjanju in s tem k racionalizaciji jezikovnega izražanja in v posledici k nominalizacijam (poimenjenjem) in skladenjskim strnitvam.

NEKAJ POGLEDOV NA AVTOMATIZACIJO IN AKTUALIZACIJO

V prispevku je podan poskus, da bi se pojmovno in terminološko zajel eden od možnih vidikov za presojanje stilnih pojavov, tj. njihova strnitev v dve nasprotujoči si skupini pojavov: v avtomatizacijo in aktualizacijo. To nasprotje se samo v publicističnih (časopisnih) besedilih prekriva s splošno znano polarizacijo nevtralno — stilno zaznamovano.

The article represents an attempt to work out a possible comprehensive and terminological standpoint from which stylistic phenomena might be evaluated: the grouping of phenomena into two mutually exclusive associations: automation and actualization. This opposition is only in journalistic texts found to be overlapping with the generally known polarization — stylistically neutral v. stylistically marked.

Da vsaka presoja o stilni vrednosti jezikovnih sredstev temelji na presoji o možnosti izbora, se danes šteje za aksiom jezikovne stilistike.

V slovenski jezikovni literaturi se govori o stilno nevtralnih in stilno zaznamovanih (nenevtralnih) jezikovnih sredstvih in s tega vidika že razpolagamo z obsežnimi listami oz. popisi posameznih jezikovnih sredstev.¹ Določena oblikoslovna kategorija, naglasna varianta ali skladenjski pojav ima stilno zaznamovanost v odnosu do drugega že sam po sebi, se pravi ne glede na sobesedilo, kriteriji, ki to stilno vrednost določajo, pa so različni. Tako je npr. kategorija vezljivosti med avtohtono besedno podstavo in neavtohtonim priponskim obrazilom (končajem) zajeta v slovnični normi in je zato beseda *toplifikacija* 'uvajanje, montaža toplovoda' praviloma šteta za nenevtralno (v tem primeru celo kljub temu, da nima nevtralne enobesedne poimenovalne možnosti), vendar stilno zaznamovanost prav v zadnjem času izgublja. Tako je tudi s skladenjskimi pojavi, prav izrazito pa je seveda to dejstvo pri besedah kot leksikalnih enotah. Skupno vsem tem sredstvom je, da svojo stilno zaznamovanost prinašajo v sobesedilo, za razliko od tistih, ki so stilno vrednost dobila v konkretnem (bolje bi bilo reči: za nastopanje v konkretnem) besedilu ali pa jim je stilno zaznamovanost dal prenos iz ene v drugo funkcijsko zvrst.

¹ Prim. *Jože Toporišič*, Stilna vrednost slovenskih knjižnih veznikov, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb 1964, 63–83; *isti*, Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika, SRL 22 (1974), 2, 245–263; *isti*, Stilna vrednost glasoslovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfoloških in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika, SRL 21 (1973), 2, 217–263; *isti*, Stilistika skladenjskih pojavov, SRL 24 (1976), 3, 29–38. Pri navedenih razpravah je zbrana obsežna zadevna literatura. Stilno vrednost leksikalnih enot prinaša Slovar slovenskega knjižnega jezika 1, 2.

Glede tega pravzaprav stilnih pojavov ni težko pojasnjevati. Če imajo posamezna jezikovna sredstva določeno stilno vrednost v razmerju do drugih že sama po sebi, je to razmerje mogoče brez težav razumeti kot nasprotje med nevtralnostjo in nenevtralnostjo, ali, če to razmerje prenesemo v analizo določenega besedila: kar ni nevtralno, je v določenem smislu stilno zaznamovano.

Pri analizi umetnostnega besedila in ko je znan namen za uporabo stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev, lahko uspešno operiramo (in ugotavljamo stilistične pojave, besedilo interpretiramo) zgolj z vidika tega razmerja oz. nasprotja med nevtralnimi in stilno zaznamovanimi sredstvi ter tako vrednotimo umetniške učinke, ki iz tega izhajajo. Pri tem si je pravzaprav veliko težje odgovoriti na vprašanje, zakaj je določeno jezikovno sredstvo v takem besedilu nevtralno (in s tem se tu ne želim ukvarjati).

K stilno zaznamovanim jezikovnim sredstvom se štejejo najrazličnejši stilemi, npr. metafore, posebitve, metonimije, sinekdohe, tj. vse, kar tradicionalno štejemo k tropom, dalje besedne igre, različne ékspresije, ki nastanejo zaradi prenosa iz zvrsti v zvrst itd., skratka vse, kar bi glede na nevtralno šteli v določenem smislu za aktualizirano. Vendar velja to samo za analizo umetnostnih besedil. Omenjeno razmerje se nam pokaže v drugačni luči, ko analiziramo publicistična — ali še ožje → časopisna besedila. Tu pa del stilemov, ki smo jih prej brez težav razpoznali kot aktualizme, dobi drugačno vrednost. To so specializirana, večinoma tehnična sredstva v poročevalstvu, značilna za časopis. Po češki tradiciji jim pravim avtomatizmi. Ti so tukaj — in samo tukaj — nevtralna jezikovna sredstva, so pa predvsem besedne zveze in stavčne konstrukcije. Ker so v teh sporočilih nevtralne in so aktualizirane šele tedaj, ko so prenesene v drugo, predvsem umetnostno zvrst, tvorijo samostojno skupino in pravo nasprotje vsem ostalim sredstvom, ki jih v teh besedilih štejemo za aktualizme.

Treba je poudariti, da je razmerje oz. nasprotje, na katerem temelji stilnost časopisnih besedil, tj. avtomatizmi : aktualizmi, veliko bolj izrazito od nasprotja, ki smo ga imeli zgoraj, tj. od nasprotja nevtralno : stilno zaznamovano, predvsem pa, da je nasprotje avtomatizacija : aktualizacija mogoče samo v publicističnih, oz. boljše, časopisnih besedilih.

Nemara bi bil k temu ugovor, da je tudi v umetnostnih besedilih mogoče zaslediti celo vrsto avtomatizmov, ki bi prav tako lahko pomenili nasprotje aktualizmom. Da. Toda tu so rabljeni izključno kot aktualizmi, kajti umetnostna funkcijska zvrst nima lastnih avtomatizmov, tj. sredstev, ki bi jih oblikovale posebne potrebe pri sporočanju. Tam pa, kjer so izven umetnostne funkcijske zvrsti obratno avtomatizmi pogosti in normalni, pa praviloma ne nastopajo

aktualizmi, npr. v besedilih posameznih strokovnih panog. Tako pride do tega posebnega razmerja med avtomatizacijo in aktualizacijo kot dvema nasprotujočima si izraznima težnjama.

Kot specialno izrabo jezikovnih sredstev obravnava avtomatizacijo in aktualizacijo predvsem praška šola, npr. pri Havránku,² tezo pa kot značilno nasprotje v publicističnem stilnem tipu razvija Jedlička,³ ki pravi: »Za publicistični stilni tip kot celoto je torej značilna izraba stilno nasprotnih sredstev : avtomatiziranih in aktualiziranih, pogovornih in knjižnih, strokovnih in umetnostnih, nevtralnih in čustvenih. In prav napetost med temi plastmi sredstev je važna za končni stilni učinek publicističnih sporočil« (48).

Tako bi za določeno skupino jezikovnih sredstev, ki nastopajo s posebno funkcijo v časopisnih sporočilih, govorili o stilni vrednosti treh stopenj:

1. Prva stopnja je ničta stilna vrednost oz. stilna indiferentnost jezikovnega sredstva. To je takrat, ko tako sredstvo ni vključeno v nobeno besedilo, je pa npr. beseda ali stavčna poved, tj. najmanjša možna enota sporočila izven sobesedila.

2. Na drugi stopnji se to jezikovno sredstvo za opravljanje posebne funkcije v časopisnem sporočilu avtomatizira. Tako je glede na prvo stopnjo že zaznamovano, prav tako seveda v odnosu do tretje stopnje, hkrati pa je v časopisnem sporočilu nevtralnno.

3. Avtomatizirano jezikovno sredstvo se lahko aktualizira s prenosom v drugo funkcijsko zvrst, npr. v umetnostno. Tu se pridruži ostalim stilno zaznamovanim jezikovnim sredstvom in torej vključi v nasprotje stilno nevtralnno : stilno zaznamovano. Aktualizira pa se lahko tudi znotraj časopisnega besedila in s tem eno in isto jezikovno sredstvo začne opravljati dve nasprotujoči si funkciji: kot avtomatizirano in kot aktualizirano.

To ponazorimo vsaj z enim primerom:

1. Vzemimo besedilno nevezano poved *Ko to poročamo, seja še traja*. To podredje je v razmerju do strukturno podobnega, npr. iz kemijskega priročnika *Ko zmes mešamo, se kristali izločajo* in seveda do vseh podobnih — stilno indiferentno.

2. Kot avtomatizirano pa je to podredje znano v časopisnih poročilih in je tehnično časopisno sredstvo za opozorilo na potekajoče, nezaklju-

² Bohuslav Havránek, *Studie o spisovném jazyce*, Praha 1963, npr. str. 41 do 46.

³ A. Jedlička, V. Formánková, M. Rejmánková, *Základy české stylistiky*, Praha 1970, 45–48.

čeno dogajanje v istem času, v katerem je časopisno sporočilo ubesedovano in včasih sprejemano. Za ta avtomatizem je značilen sedanjik, in ker je običajno konstruiran v glavnem in odvisnem stavku, je razmerje med njima prislovnodoločilno (reklo bi se lahko tudi: primično). V časopisnem sporočilu je ta avtomatizem — glede posameznih besed bolj ali manj prilagojen sobesedilu — vključen na treh mestih (navajam primer iz Dela):

— na začetku poročila: »V času, ko to poročamo, je za razpravo na drugi seji konference ZK J prijavljenih več kot 60 govornikov.«

— na koncu poročila (tu je tudi najpogostejši): »Ko to poročamo, se javna obravnava nadaljuje.«

— vkomponiran (tudi skladijsko) v samo poročilo, in takrat je njegov avtomatizirani značaj najmanj viden: »Po dnevnem redu bi morala nato slediti informacija o dogodkih na Hrvaškem ter ocena delovanja Toneta Remca, vendar so to točko preložili na konec seje, in v času, ko to poročamo, seja komiteja UK ZKS še traja.«

Ta isti avtomatizem pa je, ko je prenesen zgolj v drug časopisni žanr, aktualiziran in ima izrazito ironijo:

»Tanjug poroča, da je na partijskem sestanku v Šidu prvi diskutant govoril 55 minut, drugi uro in 29 minut, tretji dve uri in 59 minut. Ko so predsedujočega opozorili, naj čas diskusij omeji, je to gladko zavrnil in najavil svojo diskusijo, ki naj bi trajala več kot tri ure! Sestanek (verjetno) še traja.«

Kako torej pojmem ta dva polarizirana jezikovna pojava in katera jezikovna sredstva vključujem vanju, zlasti seveda kot konstituenta časopisnega sporočanja?

1. Avtomatizacija je ustaljevanje posameznih jezikovnih sredstev, da postanejo za opravljanje določene naloge običajna in se utrdijo v konvenciji. Na splošno gredo sem seveda tudi terminologizirane besedne zveze, vendar avtomatizacijo pojmem še nekoliko širše in štejem sem tudi ustaljevanje stavčnih vzorcev ne glede na njihovo leksikalno izpolnitev, seveda z enako zahtevo, kot je izražena pri Havránku, da veljajo tako za sporočevalca kot za naslovnika (da je ta razširitev mogoča, bo pokazano pozneje).

2. Aktualizacija pomeni novo, svežo, posebno, nenavadno uporabo jezikovnih sredstev za doseg posebnega učinka.

Bistvo nasprotja med avtomatizmom in aktualizmom je torej v tem, da je avtomatizem pripravljen za *uporabo več kot enkrat*, aktualizem pa za *enkratno* uporabo, pri čemer velja določilo za avtomatizem dosledno

brez izjeme (saj jezikovnega sredstva, ki je uporabljeno samo enkrat, ne moremo šteti za avtomatizem), medtem ko dejstvo, da se za enkratno rabo namenjeni aktualizem lahko ponovi večkrat in se — kot je znano — celo povsem avtomatizira, ne more vplivati na naravo aktualizma, npr. zveza *zelena, rdeča luč* 'privolitev, neprivolitev česa'.

In kaj štejem k avtomatizmom?

Če se ustavimo pri časopisnih, ker kot aktualizirani najbolje pona-
zarjajo omenjeno nasprotje, potem gredo sem predvsem vsa lastna časopisna tehnična sredstva, stavčna in nestavčna. Npr. že pri Dularju⁴ omenjeni publicizmi za sklicevanje na druge vire, za navezovanje na konsituacijo in t. i. klišejski izrazi: *Kot poročajo tuji viri . . .*, *Kot poroča agencija TASS . . .*, *Iz dobro obveščenih krogov se je izvedelo . . .* ipd., dalje avtomatizmi, ki so pomagala pri orientiranju med sporočili po straneh časopisa, npr. *Več o tem na str. 4*, *Besedilo zdravljic objavljamo na str. 5* ipd.

Nejasnosti povzročajo avtomatizmi tipa *Pogovori so potekali v pri-srčnem ozračju*, ki so v časopisu pogosti in jih nekateri štejejo k časopisnim avtomatizmom. Menim, da to niso lastni časopisni avtomatizmi, ampak frazeologemi iz diplomacije, kjer imajo prav posebno vlogo, v časopisu pa so pogosti zato, ker je le-ta edini (ali vsaj najsplošnejši) vir, v katerem se o diplomatskih zadevah obvešča javnost. Reklo bi se, da diplomacija kot sfera nima lastnega »glasila«
vzporedno z drugimi sferami, ampak to opravilo prevzema časopis. Lahko pa časopisno poročilo tak avtomatizem modificira (ali stopnjuje) glede na konkretne okoliščine, o katerih poroča, npr. *Pogovori so potekali v zelo, izredno prijateljskem ozračju*, ali celo aktualizira: *Pogovori so potekali v še kar prijateljskem ozračju*.

Za primer avtomatiziranega časopisnega obrazca je (vsaj za slovenske razmere) mogoče šteti časopisne osmrtnice, ker na Slovenskem ni navada, da bi se osmrtnice v pisni obliki objavljale še kje drugje kot v časopisu. Tu ni mišljena toliko avtomatizacija grafične podobe, ki pa je gotovo tudi lahko stilem, če je aktualizirana. Gre na primer za nastopanje časovnih glagolskih oblik v obrazcu, pa tudi za njihovo zaporedje: *preteklik — sedanjik — prihodnjik*, npr. *umrl je — do pogreba leži — pogreb bo itd.*

Kot tak se ta obrazec aktualizira:

»Sporočamo žalostno vest, da nas bo po daljši bolezni, visoki in častitljivi starosti za vedno zapustil pokrajinsko značilni in dragoceni laški topol —

⁴ Janez Dular, Zvrstnost slovenskega publicističnega jezika, X. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Predavanja, Ljubljana 1974, 46—47.

Populus italica (stebraستی topol), ki je rasel pri mostu na vzhodni meji mesta Žalec ob cesti I/6. Od nepozabnega drevesa se bomo poslovili v petek, dne 15. marca 1968 ob 8. uri dopoldne, ko ga bodo podrli gozdarji gozdnega obrata Sempeter v Savinjski dolini.« (Ing. Miha Ogorevc, Delo, 8. 3. 1968, 2.)

(Vprašanje je, ali ni avtomatizirano tudi mesto v takem obrazcu in frazeologem, ki ga izpolnjuje. Toda razmerje ustaljenega stavka *Ohranili ga bomo v trajnem spominu proti Nikoli ga ne bomo pozabili*, kaže na možnost, da gre za aktualizacijo, ki ponazarja stisko, nemoč, z vsakdanjim avtomatizmom ustrezno izraziti žalost ob smrti bližnjega.)

Dalje spadajo sem mnogi obrazci novic in naznanil. Na njihovo avtomatizacijsko naravo kažejo prav aktualizirani prenosi v umetnostnih besedilih, npr. pri J. Snoju.

Določeni tipi časopisnih naslovov so gotovo tudi avtomatizmi, pravi naslovniški kalupi, npr. naslov s povsem ustaljeno strukturo, besednovrstno semantiko in oblikami: *Amerikanec v Parizu*, tj.

— vzorec: samostalnik — predlog *v* — samostalnik

— oblikoslovne značilnosti: im. ed. m. — mest. ed. m./ž./s.

— besednovrstna semantika: prvi samostalnik je lastno ime za pripadnika naroda, drugi pa zemljepisno lastno ime; dalje: prvi samostalnik priimek, drugi ime mesta.

Avtomatizem ilustrirajo tudi aktualizirani naslovi. Poleg najbrž neaktualiziranih *Anglež v Parizu* in *Amerikanec v Moskvi* tudi *Japonci v Pekingu* in »*Ameriški Kitajec v Pekingu*. Podobno še intencijski naslovi z nedoločniki tipa *Pot začrtati stvarno* in še mnogi drugi.

Aktualizmi tvorijo več skupin.

Bilo je že omenjeno nekaj takih, ki so nastali s prenosom — le-ta ni v bistvu nič drugega kot aktualizacija — iz zvrsti v zvrst ali iz žanra v žanr.

Izraziti so aktualizmi v naslovih, ki zajemajo vse t. i. obnovitve vzorcev ali klišejev: *Somrak mitov* — *Somrak bogov* in *Iz te moke ni kruha* — *Iz te moke ne bo kruha*, *Človek obrača, dinar obrne* — *Človek obrača, bog obrne* (to je izredno zanimivo in obširno področje aktualizmov).

Sem spadajo tudi modificirani frazeologemi tipa *oborožen do zob* — *Motoriziran do zob*.

V bistvu je aktualizacija tudi t. i. odprava ponovitev, ki sicer ni samo časopisni pojav, vendar je tu zelo izrazita. Npr. *Danska* je odrekla gostoljubje vsem tujim delavcem, začasno zaposlenim v tej *nordijski državi* (zvezo *nordijska država* štejem za ponovitveni izraz in ta je večinoma aktualizem, npr. *nafta* — *črno zlato*, *tekoče zlato*, *črna kri industrijskega sveta*).

To pa so že aktualizmi, ki bi jih v prej obravnavanem razmerju nevtravno — stilno zaznamovano obravnavali kot metafore, poosebitve, metonimije, sinekdohe, aposiopeze, apostrofe, oksimorone itd. Z njimi se kaže avtorjeva prisotnost v besedilu, njegovo mnenje o vsebini, vrednotenje vsebine, osebno stališče ali pa pridobivanje bralca za branje sporočila (npr. pri naslovihi), velikokrat pa preprosto veselje nad drugačno ubeseditvijo, želja po poživljanju, pestrosti ipd. Močno se npr. kaže avtorjevo stališče do obravnavane snovi v metonimični zvezi in glagolu *paradirati*, npr.: *Ves Izrael je včeraj paradiral*, proti izrazu (v isti številki dnevnika Delo, v agencijskem poročilu): *Izraelci so organizirali vojaško parado*.

Taki so tudi razviti metaforični aktualizmi, npr. *Spiegel, večno prisotni tretji v intimnostih političnih spalnic ...* ipd.

V aktualizacijah tega tipa se poleg siceršnjega pritegovanja tujejezičnih (in drugih značilnih) aktualizmov kaže že prava novinarska ustvarjalnost.

Seveda so tu še razne besedne igre, večinoma v naslovihi, npr. *Neobvezna obveznost*, oksimoronski *Bližina daljav*, dalje aktualizmi z ločili, npr. oklepajem: *(Ne)resnice*, pa še z zelo pogostimi narekovaji, vprašaji, kličaji itd.

V tem prispevku mi ni šlo za izčrpen popis vseh avtomatizmov in aktualizmov, ampak sem navedel najbolj tipične, tj. tiste, s katerimi se da zadosti dobro ponazoriti avtomatizacija in aktualizacija jezikovnih sredstev. To je bil hkrati poskus, da bi se tudi terminološko zajel eden od možnih vidikov za presojanje stilnih pojavov, tj. njihova strnitev v dve nasprotujoči si skupini pojavov. Pri tem se nasprotje avtomatizacija: aktualizacija samo v publicističnih (časopisnih) besedilih prekriva s splošno polarizacijo nevtravno: stilno zaznamovano.

РЕЗЮМЕ

Обсуждение стилистических достоинств языковых средств происходит по традиции на основе утверждения противоположности между стилистической нейтральностью и стилистической отмеченностью. При анализе текста причисляются к стилистически отмеченным средствам как стилистически отмеченные средства сами по себе (слова как лексические единицы, определенные морфологические категории и пр.) так и те средства, которые получают стилистическую отмеченность в самом тексте. Такое определение за анализ художественных текстов вполне удовлетворительно.

При анализе стиля публицистических (газетных) текстов возможна и другая точка зрения. В связи с определенной группой языковых средств, которые имеют

в газетных текстах особую функцию, можно говорить о стилистической отмеченности трех ступеней.

1. Нулевая стилистическая отмеченность или стилистическая индифферентность языкового средства появляется тогда, когда это средство еще не включено в текст, но зато оно напр. является высказыванием, т. е. наименьшей единицей сообщения вне текста.

2. Это средство как носитель особой функции в газете автоматизируется. С точки зрения первой ступени оно таким образом уже отмечено, что можно сказать и о третьей ступени, а в самом газетном тексте оно нейтрально.

3. Автоматизированное средство может с переходом в другой функциональный жанр, напр. в художественный, актуализироваться. Там оно присоединяется другим стилистически отмеченным средствам и таким образом оно включается в противопоставление стилистически нейтрально: стилистически отмеченно. Оно может актуализироваться в самой газете, т. е. с переходом из жанра в жанр.

Смотря на все это нам придется говорить в связи с газетными сообщениями о автоматизированных и актуализированных средствах.

Автоматизация является стабилизацией отдельных языковых средств, которые автоматизируются при выполнении определенной задачи, и которые становятся конвенциональными (терминологические слова и словосочетания, а и парадигмы склонения и даже отдельные образцы).

Актуализация отличается новостью, свежестью, необыкновенным употреблением языковых средств для постижения особого эффекта (все метафорические, метонимические явления, каламбуры, все переносы и тд.).

Сущность противоположности между автоматизацией и актуализацией заключается в том, что автоматизм можно употребить **более чем один раз**, актуализм **только один раз**.

OCENE, ZAPISKI, POROČILA, GRADIVO

PROBLEMATIKA GLASOSLOVNIH IN OBLIKOSLOVNIH VARIANT V TRUBARJEVI CERKOVNI ORDNINGI

Ko sem pisal o začetkih slovenskega knjižnega jezika,¹ je veljalo, da je bila Trubarjeva Cerkovna ordninga (CO), od katere je bil znan en sam izvod v Dresdenu, med vojno uničena. Zato v moji knjigi ni kaj dosti upoštevana, saj sem lahko uporabil le citate, ki sta jih navajala F. Kidrič in F. Ramovš v svojih delih. Vendar se mi je zdelo, da to ni posebna škoda, saj se je že po teh citatih dalo sklepati, da se jezik v CO ne razlikuje od jezika v drugih Trubarjevih delih. Odstopanja v posameznih izjemnih primerih je že F. Ramovš² prepričljivo razložil z dejstvom, da Trubar ni sam delal korektur, ker ga takrat ni bilo v Tübingenu, ampak sta to opravila Konzul in Dalmata, ki sta bila Hrvata in slovenščine nista obvladala.

Leta 1971 pa je Ch. Weismann odkril nov primerek CO v Vatikanski knjižnici. Po tem primerku je leta 1973 pri Trofeniku v Münchnu izšla faksimilirana izdaja, tako da je zdaj CO splošno dostopna.

Če so moje teze o Trubarjevem jeziku točne, bi se morala vsaka nova knjiga, ki bi se še našla, s svojim jezikom lepo vključiti v Trubarjev sistem, kajti po mojem pri Trubarju ni kakih nelogičnih mešanj v jeziku, vsaj v večjem obsegu ne. Izrazitejših odstopanj torej ne more in ne sme biti, a za vsako delno odstopanje morajo obstajati določeni objektivni in glede na že precej dobro poznanje tedanjih razmer tudi ugotovljivi vzroki.

Ko pa je T. Logar v Zborniku predavanj XII. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture³ po Trofenikovi izdaji na kratko obdelal glasoslovne in oblikoslovne variante v jeziku Trubarjeve CO, smo bili naenkrat postavljeni pred opis Trubarjevega jezika, ki se od mojega opisa, čeprav ne bistveno, vendar pa v toliki meri razlikuje, da človek stoji pred dilemo, ali naj misli, da se jezik CO precej razlikuje od drugega Trubarjevega jezika (zlasti še od Trubarjevega jezika pred 1574), kar je z mojo teorijo nezdržljivo, ali pa da bodisi eden ali drugi opis Trubarjevega jezika ni dovolj točen in natančen.

Po mojem opisu Trubarjevega jezika je Trubar pisal in bi moral tudi v CO pisati *greh*, *svet* 'mundus' proti *svet* 'sanctus', *meistu*, skoraj dosledno tudi *deite*, *imeiti* — po Logarju so variantni zapisi med drugim tudi pri besedah *greh*, *svet* (v obeh pomenih), *mesto*, *dete*, *imeti*. Po mojem je Trubar pisal dosledno *u* za zgodaj dolgi *o* — po Logarju je več primerov z gorenjskim in po njegovem ljubljanskim *o*; po mojem je Trubar za predpono *raz* redno pisal *rez* — po Logarju tudi *raz*, kar naj bi bilo gorenjsko; po mojem je palatalni *ú* skoraj redno pisal

¹ Prim. J. Rigler, Začetki slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1968, str. 279. (Dalje citiram ZSKJ.)

² Glej F. Ramovš, ZD I 281—2.

³ T. Logar, Glasoslovne in oblikoslovne variante v jeziku Trubarjeve Cerkovne ordninge, Zbornik predavanj, XII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 1976, str. 17—25.

z *n*, primeri z *in* in zlasti še z *ni* naj bi bili redkost — po Logarju je v CO največkrat *n*, včasih *in*, včasih pa *ni*; po mojem Trubar palatalnega *l'* ni označeval (navedel sem bil le dva primera z *il*) — po Logarju je za *l'* in *lj* največkrat pisal *l* (*ll*), pogosto pa tudi *li*; po mojem pri Trubarju nenaglašeni *u* še ni delabializiran — po Logarju je vsaj izglasni *-u* (drugega ne obravnava) pri Trubarju dal *-i* itd.

Ob tej priliki je moral T. Logar zavzeti stališče tudi do nekaterih mojih razlag in do moje teorije o izvoru slovenskega knjižnega jezika. To stališče je v precejšnji meri odklonilno, vendar ne več v taki meri, kot je bilo pred leti v »nekem poročilu filozofski fakulteti«, o katerem poroča B. Grafenauer v svojih opombah v izdaji knjige I. Grafenauerja, Zgodovina starejšega slovenskega slovstva.⁴ V tem poročilu je T. Logar nasprotoval moji tezi, da je Trubar vzel za

⁴ Celje 1973, str. 106. Opomba se glasi: »To je bilo splošno prepričanje slovenistov do 1965, sloneče na lastni nedvoumni Trubarjevi izjavi iz l. 1557: Pri svojem prevajanju 'sem ostal kar pri kmetiškem slovenskem jeziku, kakor se govori na Raščici, kjer sem se rodil'. J. Rigler je skusil 1965 v krajšem članku /.../, nato pa v obsežni monografiji /.../ dokazati Trubarjevo 'zavestno hotenje, da bi pisal v ljubljanski /.../'. Nekateri slovenisti so tej hipotezi pritegnili, T. Logar pa je v nekem poročilu filozofski fakulteti izrazil tehen pomislek, da je v Riglerjevem dokazovanju upoštevano število jezikovnih pojavov (štirje elementi v sistemu vokalov) preozka podlaga za njegov daljnosežni sklep. Seveda nisem sposoben, da bi se spuščal v jezikoslovno argumentacijo, toda ne glede na to je po mojem prepričanju nemogoče sprejeti Riglerjevo tezo o 'hotenju' brez rezerve, dokler ni odkrit vzrok za drugačno povsem jasno Trubarjevo izjavo: z vsem Trubarjevim človeškim značajem, kot se izraža v njegovem življenju in delu, je namreč nezdružljiva misel, da bi svoje bralce o 'svojih nameh' kar tako nalagal. Zato je vprašanje po moji sodbi še vedno povsem odprto in je zame v tem pogledu temelj še vedno Trubarjeva izjava, ne pa Riglerjevo dokazovanje.«

B. Grafenauer sam pravi, da ni sposoben, da bi se spuščal v jezikoslovno argumentacijo, in se je glede tega naslonil na Logarjev pomislek. Vendar je pri tem prezrl, da se tisti Logarjev pomislek, ki ga on navaja (s štirimi elementi so menda mišljeni refleksi *ei-e-u-o*), sploh ne nanaša na argumentacijo moje teze, ampak na naslov moje knjige, češ da je preveč pretenciozen. Naj citiram ustrezno mesto iz Logarjevega poročila: »Rigler tu raziskuje slovenski jezik 16. stol., zlasti Trubarjev. Pri tem pa se omejuje v glavnem samo na zastopstvo dveh psl. glasov *ě* in padajočega *o* v protestantskih tekstih in na nekatera manj pomembna grafična vprašanja, vseh drugih značilnosti in sestavin tega jezika pa se v glavnem ne dotika. Zato je po mojem mnenju naslov te knjige preveč pretenciozen.« K temu bi dodal, da je Trubar obravnavan samo v polovici moje knjige, v drugi pa je natančno prikazan tudi jezik drugih piscev v tistem obdobju (vsaj z glasovnega stališča) in skoraj vse ugotovitve so nove. Tudi v mnenjih o jeziku drugih piscev je namreč vladala popolna zmeda. V svoji obravnavi pa sem se dotikal tistih značilnosti, ki so za formiranje knjižnega jezika bile pomembne. Pri Hrenu sem npr. precej obravnaval tudi leksiko, ker je njegov drugačni odnos do tega problema kot pri predhodnikih pomenil premik v knjižnem jeziku. Ni pa niti res, da obravnavam samo *ě* in *o*. Obravnavam tudi *u*, izglasni *-o*, akanje, preglase, redukcijo, nekatere konzonantske pojave, infinitiv itd. (nekaj teh reči bo razvidno tudi iz citiranja v tem prispevku). Celotna morfologija pa za problematiko, ki jo obravnavam, ni zanimiva, ker se med Raščico in Ljubljano ni mogla bistveno razlikovati (a popolnoma tudi morfologije nisem izpustil). Kar se tiče »nekaterih manj pomembnih grafičnih vprašanj«, bi poudaril, da so med njimi jasno rešena številna bistveno pomembna vprašanja protestantske grafije, ki jih Ramovš v znani razpravi Delo revizije za Dalmatinovo biblijo ni rešil, ker jih ali ni videl ali pa ni znal rešiti.

osnovo knjižnega jezika ljubljansčino, zlasti s Trubarjevo izjavo, da je pisal tako, kot se govori na Raščici.⁵ Toda to Trubarjevo izjavo je treba vzeti v kontekstu — nanaša se na leksiko in stil, in to v razmerju do hrvaščine — na kar sem opozoril že v ZSKJ (str. 97), vendar niti T. Logar niti B. Grafenauer tega nista upoštevala.⁶ Razen tega je treba upoštevati, da so bile v tedanjih časih izjave piscev, da pišejo v jeziku svojega kraja, menda dokaj navadne, vendar jih najbrž sploh ne smemo jemati tako dobesedno z današnjega stališča. Ti pisci so se opredeljevali do drugih jezikov ali vsaj do izraziteje različnih dialektov (Trubar konkretno do hrvaščine) in jim je izjava, da pišejo v jeziku kraja, kjer so se rodili, pomenila bolj to, da pišejo v jeziku svoje pokrajine in ne konkretno prav v jeziku tiste vasi. Če je Trubar primerjal slovenščino s hrvaščino, se govor Raščice od govora Ljubljane skoraj ni razlikoval. Označevanje pripadnosti in izvora ne le z oznako pokrajine, ampak tudi z oznako rojstnega kraja pa je bilo takrat običajen pojav. In Trubar je tudi na drugih mestih rad povedal, da je Raščičan. Samo s tega stališča je treba razumeti njegovo izjavo. Če se T. Logarju zdi čudno, zakaj bi Trubar, ki je pisal »tudi za sodobnike — ljubljanske meščane«, izrecno rekel, da piše v svojem rodnem narečju, bi opozoril, da je Trubar, ko je ob znani negativni oceni njegovega jezika s strani nekega dunajskega ocenjevalca pisal svojim rojakom v ljubljanskem cerkvenem odboru in naročal, naj skupaj s kranjskimi, štajerskimi in koroškimi oblastniki naznanijo kralju Maksimilijanu, da ocenjevalec nima prav, govoril le o navadnem kranjskem jeziku in ne o raščičkem govoru ter spet o leksiki, ki je znana po Gorenjskem, Dolenjskem, okoli Celja in Slovenjgradca (glej Rupel, Primož Trubar 108, 260). Čeprav bi tudi v tem kontekstu lahko mirno rekel, da piše v govoru Raščice, saj je tudi Raščica na imenovanem področju, tega ni storil, saj je pismo namenjeno direktno ljubljanskim meščanom. K tej problematiki bi omenil npr. samo še izjavo kajkavskega pisca Habdelića: »Ja sem činil šampati onak kak onde govore gde sem pisal.« In vendar so tudi za kajkavske pisce dokazali, da niso pisali v ljudskem jeziku svojih krajev. Prim. npr. kaj pravi o tem Z. Junković (Rad JAZU 363, 62): »Ako se /.../ uzme samo posljednja rečenica, i ako se smatra da Habdeliću treba vjerovati sve što kaže, onda bi Aleksićeva pretpostavka mogla biti ispravna. Ali u znanosti se nikome ne smije vjerovati na голу riječ, a još manje ako je ta riječ izvučena iz svoga konteksta.« Če Trubarjeve izjave, ki je v obliki, kot jo navajajo, tudi izrazito »izvučena iz svoga konteksta«, ne jemljem tako dobesedno v današnjem smislu, kot so to delali doslej, s tem ne delam nič takega, kot misli B. Grafenauer v omenjeni opombi, kar bi ne bilo združljivo s Trubarjevim človeškim značajem, ne glede na to,

⁵ T. Logar pravi: »/.../ je avtor prišel do sklepa, da Trubar ni pisal v svojem rodnem dolenjskem narečju, v katerem bi zaradi približevanja drugim slovenskim narečjem odpravljajl nekatere najbolj tipične in občutne dolenjske glasovne posebnosti, nadomeščujoč jih z gorenjskimi oziroma ljubljanskimi, kot se je mislilo doslej, temveč da je v resnici pisal v glavnem tako, kot naj bi se tedaj govorilo v Ljubljani. Osnova slovenskega knjižnega jezika bi po Riglerju torej bila ljubljansčina 16. stol., ne pa gorenjsčini nekoliko prilagojen Trubarjev raščičski govor. Ta teza je sicer senzacionalna, vendar pa kljub argumentom, ki jih navaja Rigler, po mojem mnenju sporna in nedokazana. Predvsem je težko razumeti, zakaj potem Trubar, ki je pisal tudi za sodobnike — ljubljanske meščane, izrecno pravi, da piše v svojem rodnem narečju.«

⁶ Da pa tudi leksika ne more biti samo iz vaškega raščičkega govora — to je vedel že Kopitar (prim. ZSKJ 98 in tam navedeno literaturo).

da je sklicevanje na značaj v znanosti sploh problematično in da Trubar tudi pri navajanju virov ni nič kaj natančen (prim. Rajhman, Prva slovenska knjiga, str. 8, 11 in tam navedeno literaturo).

Še tehtnejši pa se zdi T. Logarju v omenjenem poročilu naslednji ugovor: Če se je v Ljubljani govoril *e* za *é*, so ga tja zanesli Gorenjci. Gorenjci pa so hkrati z *e* govorili tudi *o* v nasprotju z dolenskim *u*. Teza, da se je v Ljubljani govorilo *e* in *u* za *é* in dolgi *o*, zahteva zaradi *e* navzočnost Gorenjcev, na drugi strani pa jih *u* iz *o* izključuje.⁷ Seveda ta ugovor ne prihaja v poštev, če izhajamo v Ljubljani iz prvotno dolenskega osnovnega vokalnega sistema, ki bi ga zajela gorenjska monoftongizacija, kot sem to v ZSKJ (str. 101—4) jasno postavil. Za to, da je bilo v Ljubljani res razmerje *e* : *u*, navajam v ZSKJ (zlasti str. 100, 103—9) številne dokaze, ki jih T. Logar ni niti poskušal ovreči. Vsi teksti iz tistega časa, od lističa, ki ga je napisal skoraj nepismen človek, in opozicijskih Klombnerjevih EDP do akuta v Hrenovih EiL in še dalje, potrjujejo mojo tezo. Naj verjame, da je to slučaj, kdor hoče. Do slučaja pride enkrat, dvakrat, trikrat — ne pa vedno. S tem, da T. Logar ne prizna za Ljubljano v 16. stol. možnosti obstoja razmerja *e* : *u*, praktično ne prizna, da se neka inovacija lahko širi preko narečne meje, sicer bi ne mogel nasprotovati mnenju, da je lahko gorenjska monoftongizacija zajela ljubljanski, po izvoru dolenski *ei* (da se v novejšem času niso vse izoglose ustavile ob Ljubljani, sem pokazal npr. tudi s švapanjem). Če se torej nekje monoftongirata *ei* in *ou*, v sosednjem dialektu pa eden od teh diftongov manjka, se mora po tej logiki inovacija na meji ustaviti, čeprav je med dialektoma močen kontakt. Ne vem, koliko lingvistov bi se upalo to zagovarjati — tudi T. Logar ni v drugih zvezah kaj takega nikoli trdil.

Dalje pravi T. Logar v omenjenem poročilu: »Da pa bi Gorenjcev v Ljubljani 16. stol. ne bilo ali da bi jih bilo tako malo, da bi se sproti utapljali v dolenskem dialektičnem morju, pa verjetno tudi Rigler ne misli.« Pa vendar

⁷ Dobesedno pravi T. Logar tole: »Tehtnejši pa je tale odgovor: Monoftongizacijo *ej* > *e* je do 16. stol. izvedlo eno samo slovensko narečje (vsaj v centru!), namreč gorenjščina. Gorenjščina pa je hkrati s tem monoftongizirala tudi *ou* > *o*, in to v nasprotju z dolensko, ki je že prej *ou* monoftongizirala v *u*, medtem ko se dolenska monoftongizacija *ej* > *e* dogaja tako rekoč šele pred našimi očmi. Če se je torej v 16. stol. v Ljubljani govorilo za nekdanje *ej* *e*, — in o tem ne dvomim — to po mojem mnenju priča o tem, da so *e* namesto dolenskega *ej* zanesli v Ljubljano Gorenjci. To pa je dokaz za intenzivno prisotnost gorenjskega dialektičnega elementa v slovenski govornici tedanje Ljubljane, z drugimi besedami povedano, za močno prisotnost Gorenjcev v Ljubljani. Gorenjci pa so hkrati z *e* seveda govorili tudi *o* v nasprotju z dolenskim *u*. Seveda pa to ne izključuje tudi navzočnosti Dolencev in dolenske govornice v Ljubljani, ki pa je imela drugačne karakteristike. Zato sem v nasprotju z Riglerjevo tezo mnenja, da je Trubar v osnovi pisal tako, kot je sam od doma znal, opuščal pa je tiste elemente, po katerih se je njegov govor najmočneje ločil od gorenjskega, namreč *ej* in *ü*, ki ju je sam nedvomno govoril. Mnogo manj kot ti dve dolenski karakteristiki pa je po mojem mnenju motil dolenski *u* : gorenj. *o*, zato ga Trubar iz svojega knjižnega jezika ni odpravljal. Teza, da se je v Ljubljani 16. stol. govorilo samo *e* in *u* za nekdanja psl. *é* in padajoči *o* na eni strani zaradi *e* < *é* zahteva navzočnost Gorenjcev in gorenjske govornice, na drugi strani pa jih *u* < *o* izključuje, kajti ta glas je dolenska dialektična karakteristika, če seveda hkrati ne dopuščamo tudi gorenjskega *o* za psl. padajoči *o*.

kljub temu mislim vsaj približno tako. Mislim, da so Dolenjci toliko prevladovali, da so dajali jezikovni značaj Ljubljani in da so se doseljeni Gorenjci njim prilagajali, s tem pa sprožali pojave, kot je npr. monoftongizacija. Če so Gorenjci na severu segali do Ljubljane, to ničesar ne spremeni. Podobna situacija je danes v Trstu. Mesto (tisti deli, ki so močnejše slovenski, kot Sv. Ivan, Kolonkovec itd.) ima notranjski dialekt,⁸ ki izhaja iz dolenske narečne skupine, čeprav je od dveh strani obdano z drugimi dialekti. V zgodnejših obdobjih so bili Dolenjci zelo ekspanzivni in bi prav tako kot v Trstu v začetku lahko prevladali tudi v Ljubljani. Pritisk Gorenjcev na Ljubljano je bil morda slabši, ker so imeli oni še druga središča. Poznejši priseljenci pa se prilagajajo avtohtonemu prebivalstvu, če ne delujejo še kaki drugi (npr. politični, verski) momenti, celo tedaj, ko so zelo številni, tako da kako veliko dolensko dialektično morje niti ni bilo potrebno.

V nadaljnjem obravnavam nekatere razlage v Logarjevem članku in njegove ugovore proti mojim interpretacijam ter njegove podatke o jeziku CO, zlasti kolikor se ne ujemajo s tistimi, ki bi jih glede na moj opis Trubarjevega jezika pričakovali. To bom poskušal po vrsti ovreči. Številnih dokazov iz moje knjige, ki jih doslej nihče ni ovrgel ali resno poskušal ovreči, tu ne bom prepisoval, ker jih je mogoče najti tam, menim pa, da držijo, dokler jih kdo ne ovreže ali vsaj argumentirano ne vzbudi dvoma o njihovi verjetnosti,⁹ in sicer konkretno od primera do primera, ne pa samo z enostavnim odklanjanjem.

⁸ Glej Rigler, O suponanem slovenskem brkinskem dialektu, RSI 21, 1960, str. 31–4; isti, opazka o svetoivanskem govoru v knjigi Rusi most, Ljubljana-Trst 1967, str. 166–7.

⁹ Tu bi se na kratko dotaknil še nekaterih pripomb v sicer zelo pozitivni oceni Jana Petra v Slavii 40, 1971, 267–271.

J. Petr pravi: »Rigler dále upozorňuje na další zvláštnosti Trubarova jazyka, z nichž uvádíme tyto: změna *kj, gj < tj, dj* (př. *giane* 'dejanje', *giall* 'dial', *gianem* 'dianem', s. 92) není doložena u jiných tehdejších autorů, kromě toho pozdější vydavatelé Trubarových textů tyto příklady opravovali na znění *s tj, dj*. Nesoudím, že by šlo o hláskoslovnou změnu nářeční povahy, ale myslím že jde jen o zvláštnost Trubarova pravopisu. Takové zápisy bych kladl co do významu (i když odlišného původu) na roveň se zápisy typu *greshnig, vshitag*, také v pozdějších vydáních opravovaných na *greshnik, vshitak*.« Petrova razlaga ni možna. Primerjati zapise tipa *greshnig, vshitag* s *kj, gj < tj, dj* ni mogoče, ker gre pri zapisih tipa *greshnig* za zamenjavo zvencic in nezvencic konzontanov pred pavzo ali pred sonanti (glej ZSKJ 112), kar so pač hiperkorekture po vzorcu pisave *beg*, kar je pisal po ostalih sklonih za govorjeno *bek*, tako je potem zapisal včasih zvenci konzontan tudi v *greshnig* za govorjeno *grešnik* in še pogosteje v primerih kot *ampag* za *ampak*, kjer končnega konzontanta ni mogel določiti po stranskih sklonih. Isto velja za redke primere kot *shidnu* za *žitno*, kjer je *d* napisan po vzorcu *sladka* za *slatka* po *sladek, sladak*. V teh primerih gre torej za zamenjavo zvenciga in nezvenciga konzontanta, in sicer v določeni kategoriji, v primerih tipa *giall* pa za zamenjavo dentala z velarom, kar sicer v drugih primerih ne nastopa, zato ni pogojev za hiperkorekturo. Trubar namreč ne piše *cvetke* za *cvetje* ali *grozge* za *grozdje*. In to se popolnoma ujema s stanjem v dialektih, kajti sekundarna skupina *tj, dj* je v resnici navadno prehajala v *t', d'*, če je niso vzdrževale sorodne oblike; vpliv sorodnih oblik pa je bil po dialektih nekoliko različen (zato *ke 'tja'* : *cvetje*; podoben pojav imamo tudi pri *l6j*, kjer je pogosto *zele* : *veselje* ipd.). Ta *t', d'* se je nato razvil dalje glede na fonološki sistem v določenem dialektu (glej Rigler, Južnotranjski govori, str. 145–8). Ti razvoji so še danes ohranjeni v dialektih, prim. *d'at* (rezijansko, glej Rigler, SR 24, 1976, 456)

Držal se bom zaporedja v Logarjevem članku, ki je razdeljen na uvodni del in na dve s številko označeni poglavji: v prvem obravnava glasoslovje, v drugem oblikoslovje.

Ne strinjam se že z Logarjevo začetno izjavo, da »ta knjiga zasluži posebno pozornost raziskovalca slovenskega jezika 16. stoletja, še posebej, ker jo je Trubar pripravil za tisk, ko je po dolgi odsotnosti spet prišel v živ in neposreden stik s svojim rodnim slovenskim jezikom, ki ga je v 15-letnem izgnanstvu v nemških deželah nedvomno vsaj deloma pozabil.« Mislim, da ni mogoče reči, da bi bil Trubar v tem času slovenski jezik nedvomno vsaj deloma pozabil, ko pa je v tem času prevedel velik del svetega pisma nove zaveze. Človek, ki je tik pred tem izdal Pavlove liste in je v tem obdobju prevajal Davidove psalme, pač ni pozabil jezika. Mislim, da je moja analiza Trubarjevega jezika v ZSKJ dovolj jasno pokazala, da je Trubarjev jezikovni sistem z razmeroma zelo veliko doslednostjo izpeljan v vsem Trubarjevem delu do sedemletnega premora v njegovem pisanju med 1567 in 1574. Iz časa po letu 1562, ko se je spet naselil v Ljubljani, je sicer pri njem nekaj posameznih zapisov z *ei* v besedah, za katere pred tem časom nimam izpisov z *ei*, kar pa še ne pomeni, da je tedaj že uvajal *ei*, kajti posamezne primere z *ei* imam izpisane tudi pred tem časom pri drugih besedah, pri katerih pa v času 1562—74 nimam izpisov z *ei*. Vendar je po 1562 pretirano hiperkorektno opuščanje *j*-ja (zlasti v takih diftongičnih zvezah, ko so ga govorili tudi v Ljubljani) nekoliko opustil in edino v tem lahko vidimo odsev Trubarjevega stika z živo govornico. Posamezni zapisi z *ei* pa se pojavijo kot

in bolj razširjene oblike *kedan za tjedan, ke za tja, treki za tretji* itd. (glej Ramovš, HG II 225—7). Tudi sama časovna razporeditev oblik *giall, kiakai* v Trubarjevih delih (v CNT, ko se je začel približevati raščiškem govoru, je spet uvajal *kiakai*) jasno kaže, da gre pri oblikah z *g/k* za raščiški dialektizem. Iz vsega je razvidno, da Petrova razlaga ne prihaja v poštev.

Dalje pravi J. Petr: »Zápisy jako *nembški* (92) jsou nejspíše hyperkorektní grafické formy, u slova *kralje(v)stvo* (92) jde nejspíše o důsledek etymologizování slova obsaženého v modlitbě Pater noster, možná také, že je to jeden z důsledků Trubarových jazykových rozhovorů s Vergeriem.« Oblike tipa *nembški*, za katere domnevam v ZSKJ 92, da jih Trubar sam ni govoril, bi sicer res lahko bile umetne (po nemških vzorcih), vendar ni izključen tudi fonetični razvoj, kot je mislil Ramovš (HG II 188). Ker dobimo take zapise tudi še pri nekaterih drugih piscih, ki po vsej verjetnosti niso posnemali Trubarja, bi moralo več piscev priti na enako idejo umetnega vnašanja *b* v isto besedo. Tudi *v* v *kraljevstvo* je moral obstajati v dialektih. Možnost, da bi na Trubarjevo pisavo vplival Vergerij, sem navedel v ZSKJ 93, vendar je najbrž imela oporo tudi v živih govori, ker je sicer težko razumeti, kako bi se pojavila oblika z *v* tudi pri Radlicu 1573 (glej ZSKJ 93), ki Trubarjevega jezika ne posnema, in pri poznejših piscih, ki so nadaljevali tradicijo knjižnega jezika preko Dalmatina, Dalmatin pa oblike z *v* ni prevzel.

In končno še Petrova pripomba k mojemu mnenju, da je doljenščina še v Trubarjevem času poznala dolgi infinitiv kot običajnejšo varianto: »Nejem si jist průkazností takového výkladu, ačkoliv ho ani nechej popírat. To že Trubar užíval dlouhých infinitivů, neznamená, že by je znal z rodného dialektu, ale pouze to, že je znal a vědomě zavedl do své jazykové normy. Spíše v tom vidím důsledek Trubarovy snahy některé slovinské tvary etymologizovat a výrazně odlišit infinitiv (-ti) od supina (-t), jak pro to našel vzor ve stavu některých slovinských dialektů. Tento postup plně odpovídal Trubarově jazykové praxi.« Razlogi, ki jih navajam v ZSKJ 94—5, Petrovim pomislekom dovolj močno nasprotujejo, tako da mojega mnenja tu ni potrebno ponovno utemeljevati. (O infinitivu še v nekaterih mojih prihodnjih člankih.)

napake celo v besedah, ki nimajo *ě*. Upoštevanja vredna v tem času je le beseda *človeski*, ki jo že v Pav 1567 pogosteje začena pisati z *ei*. Rahlo približevanje temu je morda čutiti v jeziku CO, iz katere sem si zdaj izpisal¹⁰ besedo *človeski* 70-krat z *e* in 4-krat z *ei* ter *človestvo* 14-krat z *e* in 1-krat z *ei*, vendar so tu zapisi z *ei* še toliko redki, da bi jih lahko imeli tudi le za napake.

Z mojo tezo o Trubarjevem načrtnem odpravljanju diftonga *ei* (ter deloma diftongičnega *i* tudi v drugih diftongih) in njegovem ohranjanju le v določenih kategorijah se T. Logar strinja, pri konkretnem opisu jezika CO pa pravi: »Določeno število besed /se/ vendarle pojavlja v obeh pisavah, z *ei* in *e*. Tako piše besedo *umetelen* (*neumetelen*) večinoma z *ei*, nekajkrat pa tudi z *e*. Obratno je razmerje pri besedah *človeski* in *človestvo*, ki ju piše večinoma z *e*, včasih pa tudi z *ei*. Samostalnik *vest* in pridevnik *zvest* (*nezvest*) piše večinoma z diftongom, včasih pa tudi z *e*. Variantni (*ei/e*) so tudi zapisi besed *svet* »mundus«, *svet* »sanctus«, čeprav tu ne gre za psl. *ě*, *greh*, *mesto*, *nevesta*, *dete*, *bežati*, *povedati/izpovedati/prepovedati*, *imeti* in *smeti* ter pomožnega glagola *nisem*, razen v 3. os. ednine, ki jo vedno piše kot *nej*. Zelo pogosti so variantni zapisi tudi pri primernikih (in presežnikih) nekaterih pridevnikov, kot so *močnejši*, *težkejši*, *lažejši* in drugi, kjer gre vedno za *ě* + *j* in je pisava z *e* brez podlage v kateremkoli živem govoru tedanjega časa.«

Podatki o *umetelen* se ujemajo s pričakovanji glede na moj opis Trubarjevega jezika (o *človeski* glej zgoraj), drugače je z *vest* in (*ne*)*zvest*, kjer pričakujemo *ei*, primeri z *e* so lahko samo izjeme, pravzaprav napake. Jaz imam izpisane iz CO naslednje primere z *ei*: *Veift* 26 b, 27 a, 27 b (2 ×), 35 a (3 ×), 38 b, 47 a, 65 a (2 ×), 106 b, 107 b, 109 a, *veift* 20 a, 23 a, 23 b, 24 b, 29 b, 30 b, 47 a, 114 a, 142 a, 156 b (3 ×), 158 a, 158 b, 159 a, 159 b, *veyft* 21 b, 22 a, *Veist* 99 a, *veist* 156 a, *Veifti* 41 a, *veifti* 141 b; *ŕueift* 72 b, 75 a, 133 a, *ŕueifta* 62 a, 75 a, 133 b, 134 a, *ŕueiftu* 1 a, 7 a, 17 b, 18 a, 57 b, 58 a, 59 b, 60 b, 64 b, 66 a, 68 a, 72 b (2 ×), 73 a (2 ×), 74 b, 76 a, 76 b, 77 b, 89 a (2 ×), 92 a, 94 b, 95 a, 107 b, 109 a, 112 b, 113 b, 114 a, 115 b, 118 a, 119 a, 119 b, 120 a (2 ×), 121 b, 124² b, 126 b, 127 a, 130 a, 130 b, 131 a, 133 b (2 ×), 135 b, 137 a, 138 b (2 ×), 148 a, 154 b (3 ×), 174 a, *ŕueifti* 62 a, 62 b, 65 a, 69 a, 72 b, 77 a, 81 a, 98 b, 141 a, *ŕueiftiga* 72 a, 76 b, 141 a, *ŕueifto* 58 a, 93 a, 146 b, *ŕueifte* 74 b, 77 a, 97 b, 118 b, 158 b, *Sueifte* 125 b, *ŕueiftim* 67 a, 80 b, 98 b, 155 a, *ŕueiftih* 72 a, *ŕueifzhina* 72 b, *sueiszhine* 127 b, *ŕueifzhino* 72 b, *neŕueifzhina* 126 a, *neŕueifzhino* 23 a, *ŕueift* (samostalnik) 131 a, 133 b (3 ×), medtem ko imam z *e* izpisano: *vest* 140 a, *uefty* (Lsg.) 23 b; *ŕueftu* 73 a, 131 a, 135 a, *ŕuefte* 118 b, *neŕuefti* 147 b. Primeri z *e* so toliko redki (7:131), da jih imamo lahko za izjemne. V oblikah *zvesto*, *zveste* pa je bil *ě* lahko nenaglašen (prim. *Suifty* 72 b), prav tako lahko tudi v mestniku od *vest* (prim. npr. *vifty* 22 a), in v tako pozicijo ni vnašal vedno *ei* iz naglašene pozicije. Primeri z *e* so tu pravzaprav pomote, ki jih ne moremo upoštevati pri opisu jezika oz. jih moramo kot take prikazati.

¹⁰ Pri navajanju gradiva ne pretendiram na absolutno popolnost, vendar se tudi pri absolutni popolnosti razmerja najbrž ne bi bistveno spremenila. Izpisovanje, ki bi bilo tako natančno, da bi zajelo prav vsak primer, bi vzelo ogromno časa in ga je praktično možno doseči skoraj samo s popolnimi izpisi. Pri CO bi bilo tako natančno individualno delo v glavnem tudi nepotrebno, ker Komisija za historične slovarje pri Inštitutu za slovenski jezik SAZU pripravlja popolne izpise večine prostostantskih del (CO je prav zdaj v delu) in bo mogoče po njih določiti natančno število primerov, seveda le tedaj, ko gre za določene besede, ne pa za pojave v celoti.

Se bolj pride to do izraza pri pisavi besede *greh*, pri kateri so po Logarju variantni zapisi (*ei/e*), po mojem pa bi morala biti pisana z *e*. Jaz sem si izpisal z *ei* naslednje tri primere: *Greihi* 9 b, 99 a, *Greihe* 110 a, medtem ko imam z *e* naslednje izpise (pri zelo frekventnih oblikah bom zaradi štednje s prostorom navedel le število izpisov): *Greh* 6 b (2 ×), 8 b, 9 a (5 ×), 10 b, 11 b, 12 a, 12 b, 13 a, 13 b (2 ×), 32 a, 32 b (2 ×), 34 b, 35 a (2 ×), 56 a (2 ×), 56 b (3 ×), 57 a (5 ×), 57 b (2 ×), 58 a, 58 b, 60 b, 65 a, 74 b, 106 b (2 ×), 107 a (2 ×), 126 a (3 ×), 149 a, *greh* 9 a, 15 b, 40 b (2 ×), 123 a, 133 a, 140 a (3 ×), 142 b, 147 a, 156 a, 158 b, 169 b (4 ×), *Greha* 9 a (2 ×), 9 b, 13 a, 26 b, 33 b, 35 a, 35 b, 39 b, 40 b, 42 b, 82 b, 89 b, 93 a, 103 b, 107 a (2 ×), 107 b, *greha* 9 a, 114 b, 143 a, 153 b, 164 b, 165 a (2 ×), 169 a, 169 b, *Grehu* 12 b, 35 a, 57 a (5 ×), 164 b, *Grehi* — za to obliko imam 54 izpisov, *grehi* 114 b (2 ×), 115 a, 126 a (2 ×), 127 b (3 ×), 138 b, 140 a (2 ×), 140 b (2 ×), 141 a, 153 a (2 ×), 156 a, 156 b (2 ×), 157 a, 159 a, 161 a, 161 b, 169 b, 172 a, 172 b, *Grehou* — za to obliko imam 156 izpisov, *grehou* — 78 izpisov, *GREHOV* 14 b, 142 a, *Grehe* — 102 izpisa, *grehe* — 60 izpisov, *Grehom* 94 b, 161 a, *grehom* 157 a, 158 b, *Grehih* 15 b, 21 b, 22 a, 23 a, 23 b, 26 b, 30 a, 30 b (2 ×), 34 b, 35 a, 47 a, 87 b, 107 b, 109 a, 139 b, 158 a, *grehih* 88 b, 139 b, 144 a, 146 b, 154 a (2 ×), *Vgrehih* 9 a, *ogrehih* 126 b, *ugrehih* 88 b, *Gtehou* (tisk. napaka za *Grehou*) 15 b, *gresou* (t. n. za *grehou*) 30 b, *Greke* (t. n. za *Grehe*) 159 b; enako tudi v izpeljankah: *greshni* 48 b, 151² b, *greshniga* 122 a, 146 a, 172 b, *Greshniga* 106 b, 135 a, *greshnu* 57 b, 89 a, *greshna* 40 a, 40 b, 42 b, 61 b, 141 a, 143 a, *Greshna* 19 b, *greshno* 26 a, 40 a, 139 b, 143 a, *greshnih* 47 b, *greshnim* 6 b, *greshne* 5 a, 7 b, 11 b, 61 b; *pregreshniga* 81 b, *pregreshno* 90 a; *Greshnik* 24 a, 26 b, 33 a, 36 a, 43 b, 84 a, 105 a, 109 b, *greshnik* 140 a, 154 a, 161 b, *Greshnika* 26 b, 49 a, 49 b, 106 b, 110 a, 128 a, 128 b, *Greshniku* 36 a, *Greshniki* 9 b, 103 a (2 ×), 106 a, 108 b, 138 b, 158 b, 174 b (2 ×), *greshniki* 2 a, 10 b, 114 a, 116 a, 125 b, 157 a, 159 a (2 ×), 161 b, *Greshnikou* 10 a, 159 a, *greshnikou* 122 b, 127 a, 162 b, *Greshnikom* 26 b, 107 b, 108 b, 159 a, *greshnikom* 156 a, 157 b, *Greshnike* 10 a, 26 b, 47 b, 60 b, 100 a, 105 b, 107 a (2 ×), 107 b (2 ×), 108 a, 128 a, 162 b, *greshnike* 10 a, 124² a, *gresknik* (tisk. napaka) 140 a, *greshuik* (t. n.) 159 a, *pregreshil* 110 a, 159 a, *pregreshili* 11 b, 114 b, 155 b, 156 a, dalje tudi še *Pregreha* 41 a, 50 a, 83 a, 83 b, 84 b, *pregreha* 83 a, 84 b, *Pregrehi* 77 a, *pregreho* 4 b, 72 a, *pergreho* (t. n.) 64 a.

Torej trije zapisi z *ei* na več kot 700 primerov z *e*. Po tem razmerju nam postane takoj jasno, da ne moremo govoriti o variantnih zapisih, ampak le o napakah. Pri navedenih treh zapisih besede *greh* z *ei* je treba opozoriti še na to, da so vsi trije primeri z obrobni opomb (marginalij), kar bi kazalo, da je morda pri teh marginalijah še posebno hitel in manj pazil na jezik (ali pa morda pozabil na robu prekontrolirati prepis — o prepisovanju glej spodaj).

Isto je z besedama *svet* 'mundus' in *svet* 'sanctus'. Nepričakovani zapisi so toliko redki, da predstavljajo le napake. Pri 'mundus' imam izpisanih 5 primerov z *e*: *fuetukir* 14 a (pri besedi je še ena napaka, ker je tiskana skupaj z naslednjo besedo), *Suet* 46 b, *fuetu* 144 a (2 ×), 162 b; nejasno pa je, ali je *e* ali *ei* na str. 170 a na robu, zaradi nekoliko zamazanega odtisa in eventualno poškodovanega roba na originalu, saj se tudi v naslednji vrstici vidi le del pike. Poleg tega imam izpisano še *poftetni* 164 b, *poftetnih* 31 a, kar je bilo najbrž naglašeno na koncu, prim. *poftitnu* 44 b, 54 b, 164 b, *poftitna* 161 b. Dvakrat imam izpisano tudi *fuiet* 128 a, 169 b. Seveda v tem ne vidim kakega kraškega refleksa (ki bi ga eventualno slišal v Trstu), ampak le tiskovno napako. Za

'sanctus' imam izpisane tri primere z *ei*: *Sueiti* 58 b, *fueiteshe* 110 b (verjetno tiskovna napaka za *fueteishe*, ker v tej besedi piše v komparativnem sufiksu večinoma *ei*, glej ZSKJ 57), *fueitimu* 121 b. V glagolu *posvetiti* je tudi v današnjih dialektih mešanje pri korenskem vokalizmu; isto je pri Trubarju: *posuetiti* 28 a, *posfueititi* 48 b, 49 a, *posfuezhue* 147 a, *posfuizhue* 37 a, *posfuizhenu* 37 a, 77 a itd. Medtem pa imam tako za 'mundus' kot za 'sanctus' več kot po 150 pravih izpisov. Vseh primerov tu ne morem navajati, ker bi stvar preveč narastla. Prav to, da se *ei* pojavi nekajkrat tudi tam, kjer ni bil nikoli govornen (prim. npr. tudi im. *fercei* 65 a s še dvema drugima napakama v istem stavku in glej še spodaj o *le-ta*), kaže, da je *ei* prišel v tekst po pomoti tudi v tistih redkih primerih za *ě*, ko ga ne pričakujemo.

Glede napak take vrste sem že v ZSKJ 34 napisal: »Seveda posamezen primer, ko je v takih besedah zapisan *ei*, ne more še ničesar dokazovati, ker bi potem lahko tudi trdili, da Trubar piše za *š*, *ž*: *sh*, *sh* in *ŷch*, ker dobimo npr.: *fchiuotu* NT I h 4 b; *pojchilal* KDI 31; *falfch* KDI 530; *naŷitŷch* KDI 533; ali da je pisal v besedi *svet* »sanctus« *e* in *ei*, ker dobimo npr.: *fueit* Art 10 a; NTPD 159; *fueiti* NT I k 1 a, l 2 b; Reg P 1 a; PDL 82 b; Ps 128 a; NTPD 161; *Sueiti* Art 51 a; *Sueitimu* Pav 12 a (v izdaji v CNT II 171 je popravil v *fuetimu*); *fueitog* PDL 73 a (v CNT II 146 popravil v *fuetim*); [...] oziroma ker dobimo poleg navedenih primerov tudi *pozeid* »počet, spočet« K(1550) B VIII a; *freid* »zred-vred« Pav 25 a (v CNT II 185 je popravil v *fred*); *iei* »je, 3. sg. od biti sem« Ps b VII b; *fueiliko* »z veliko« NTPD 402 in morda še kak podoben primer, da je tudi za nazal in etimološki *e* pisal *ei*. Te stvari so seveda samo nemarni zapisi, napake (Tudi v drugačni zvezi lahko dobimo odvečen *i*, prim. npr. *naimi* »nami« Art 32 a.), ki so mu ušle, čeprav zelo redko, pa vendarle najpogosteje v delih, ki jih je hitro pisal.«

Zdaj ko imamo pred seboj še CO, nimam v bistvu kaj dodati. CO je bila verjetno pisana še s posebno naglico, saj so Trubarja druga opravila in velike skrbi odvrčale od pisanja (prim. Rupel, PT 167). Da se mu je mudilo, ker je bila potreba po knjigi velika, vidimo po tem, da je rokopis pošiljal v Urach sproti, kakor mu ga je pisar na čisto prepisoval (Rupel, PT 168). Za Trubarjem je torej še nekdo prepisoval (če je bil Ljubljčan, v homonimih ni govoril *ei*, zato bi lahko prišlo do nekaj več napak pri *svet-sveit*) in tiskarskih korektur Trubar ni opravil sam, ker je bil tedaj v Ljubljani. Zato so napake v tej knjigi številnejše kot v drugih delih. To je v bistvu tudi edina posebnost CO, kar se tiče jezika. Naj navedem za ilustracijo samo nekaj tiskovnih in pisnih napak iz CO (brez hrvaških vplivov, ki sta jih zagrešila korektorja, in takih stvari, ki bi jih bilo možno zagovarjati kot variante);¹¹ prim. npr.: *shnego* 171 a (za *shnega*) — če bi vsako napako vzeli zares, potem bi lahko rekli, da ima Trubar še ohranjeno pronominalno končnico *-go*, toda to končnico dobimo zapisano tudi z *e*: *Is tige vfiga* 59 a (za *figa*); *gresou* 30 b (za *grehou*) — tudi tu bi lahko rekli, da ima Trubar palatalizacijske produkte 2. psl. palatalizacije razširjene celo pred zadnje vokale; dalje prim. *nakai* 7 a (za *nekaï*), *fopuedal* 79 b (za *ŷa-*

¹¹ Sem bi lahko šteli npr. pisavo izglasnega *-i* z *-e*: *sleteime* 36 a (za *sleteimî*), *per fuie Farry* 100 a (za *fuî* ali *fuÿ*), *po te Vezhery* 104 b (za *ti* ali *tei*), *tebe* 151 a (za *tebi*), ki bi jo lahko razlagali s širokim oz. nekoliko reduciranim gorenjskim ali ljubljanskim izgovorom končnega *-i* (prim. tudi ZSKJ 27, op. 34), vendar so prav lahko tudi to le tiskovne napake (kot npr. *dershe* 53 b za *drži* z naglasnim *î*).

pouedal), *fo volo* 54 b (za *fa volo*), *dershe* 53 b (za *dershi* 'drží'), *vupui* 147 a (za *vupaí*), *Ozhete* 48 b (za *Ozhetu* Dsg.), *fred ti Cerkouio* 53 b (za *fred to*), *pokoína* 8 a (za *pokorna*), *bore* 42 a (za *bode*), *iuu* 7 a, 13 a (za *inu*), *inn* 55 a (za *inu*), *Inn* 60 a (za *Inu*), *iun* 60 a (za *inu*), *Bng* 46 b (za *Bug*), *Indmi* 63 b (za *ludmi*), *opomiuati* 59 b (za *opominati*), *hi* 3 a (za *bi*), *fmertnik* 25 a (za *fmertnih*), *shes* 32 b (za *zhes*), *tatu* 36 a, 97 a (za *taku*), *okranena* 59 a (za *ohranena*), *ludom* 55 b (za *Iudom*), *drudiga* 74 a (za *drugiga*), *vezterio* 116 a (za *vezherio*), *tida* 159 b (za *tiga*), *grffouiti* 4 b (za *groffouiti*), *Prdig* 94 b (za *Pridig*), *Slobonufti* 54 a (za *Slobotnufti* ali *Slobodnufti*), *Sakoni* 154 b (za *Sakonika*), *Neshkimu* 48 b (za *Nebeshkimu*), *Prigary* 157 b (za *Pridigary*), *oBshye* 52 a (za *Boshye*), *iskushnauami* 152 a (za *iskushnauami*), *Prididgarie* 158 b (za *Pridigarie*), *fnekateri mibeffedami* 51 a (za *fnekaterimi beffedami*), *moraio iskushgna ne imenti* 149 a (morda 'morajo iskušnjave imeti') itd. itd. Prim. tudi npr. *Pokoru* 10 b (prva beseda), ista beseda na str. 10 a (kot zadnja beseda), ker je pri starih tiskih natisnjena na koncu strani spodaj prva beseda z naslednje strani, je napisana pravilno *Pokuro*, kar kaže, da je bilo v rokopisu pravilno in da je to bodisi tiskovna bodisi korektorjeva napaka. Raznih napak se dobi v CO res precej; nekaj jih je tudi med drugimi primeri, ki jih navajam.

Glede ostalih besed z *é*, v katerih naj bi bili po Logarjevo variantni zapisi, bi povedal, da imam pri besedi *mesto* v raznih oblikah 56 izpisov z *ei* in le enega nepričakovanega z *e* (*mestih* 67 a), prav tako imam samo enkrat izpisano nepričakovano *Dele* 98 a, sicer pa redno *Deite* 87 b (3 ×), 88 b, 89 a, 89 b, 91 b, 92 a (3 ×), 92 b (2 ×), 95 a (2 ×), 95 b (10 ×), 94 a (3 ×), 94 b (2 ×), 95 a (4 ×), 95 b, 98 a, *deite* 135 b, 144 b (3 ×), 149 a. Pri *nevesta* bi pričakovali po mojem opisu navadno *ei* in redkeje *e* in iz CO sem si izpisal: *Neueifta* 131 a, 134 a, *Neueifte* 133 b, *Neueifto* 134 a ter *Neuefta* 73 a, *Neuefti* 131 a, 136 a, kar se ujema s pričakovanji. Tudi pri *povedati* in v prefigiranih oblikah tega glagola ne gre za enostavno mešanje, ampak se variantnost po posameznih oblikah ujema z mojim opisom Trubarjevega jezika: tudi v CO namreč piše kot v drugih delih v sedanjiku *ei*: *poueim* 88 b, 94 a, 132 a, *poueido* 100 b; *Ifpoueim* 109 b, 110 a, *ifpoueimo* 126 b; *odpoueim* 91 a, *Odpoueish* 91 a, *odpoueimo* 91 a, toda *e* v tipu *Ifpoueda* 36 b, 107 a, *ifpoueda* 126 b; *prepoueda* 36 b; *fapoueda* 6 a, 23 b, 36 b, 50 a, 59 b, 64 a (2 ×), 69 a, in tudi v obliki *fapouedal* 1 a, 1 b, 2 a, 35 a, 36 b, 46 b (3 ×), 53 a, 77 b, 79 b, 82 a (5 ×), 85 a, 85 a (2 ×), 86 b, 89 a, 90 b, 98 a, 101 a, 107 b, 118 b, 121 a, 124² b, 132 a, 134 a, 136 b, 141 a, 141 b, 153 b, *Sapouedal* 54 b, *fopouedal* (t. n.) 79 b, *fapouedel* (t. n.) 132 a, *fapouedali* 129 a. V infinitivu in deležnikih pričakujemo po mojem opisu nedosledno vnašanje *ei*, vendar pri *povedati* znatno pogosteje kot v prefigiranih. V skladu s tem je, kar imam izpisano iz CO, in sicer pri neprefigiranem v inf. in del. 29 primerov z *ei* in 2 z *e*, pri prefigiranih pa 4 z *ei* in 16 z *e* (brez *zapouedal*). Pri *imeti* bi pričakovali skoraj redno *ei*. Po mojem opisu Trubarjevega jezika so primeri z *e* toliko redki, da se izgubijo med onimi z *ei*. V CO pa *e* niti ni tako zelo redek, zlasti ne v opis. del., kjer je tudi v drugih Trubarjevih delih pogostejši kot v inf. Glede na Trubarjev sistem to ne preseneča, saj je moral pisati *ei* analogično le po velelniku (ker ima prezent drugo pripono), v Ljubljani pa je lahko slišal, da v tej besedi ne govorijo *ei*. Prim.: *imeiti* 1 a, 2 a, 7 a, 9 b, 10 a, 11 b, 12 b, 13 a, 19 b, 20 a, 24 a (2 ×), 26 b (2 ×), 28 a, 31 a, 31 b, 35 b, 36 a, 37 b, 38 b, 43 b (2 ×), 44 a (2 ×), 48 a, 53 b, 55 b, 56 a, 62 a, 68 a, 70 a, 71 a, 72 a, 75 a, 76 a, 78 a,

78 a-b, 79 b (2 ×), 82 b, 84 a, 93 a, 94 a (2 ×), 94 b, 98 a, 100 a, 102 b, 103 a, 103 b, 126 a, 131 a (2 ×), 133 b, 134 b, 135 b, 136 a, 136 b, 140 a, 142 b, 145 b (2 ×), 147 a, 148 b, 150 a, 152 a, 152 b, 158 b, 159 a, 161 b, poleg *imeti* 52 b, 121 a, 126 a in *imeieti* (tisk. n.) 48 b; *imeili* 12 b, 22 a, 33 a, 39 b, 55 a, 70 a, 71 b, 78 b, 81 a, 84 a, 85 b, 95 b, 97 a, 99 b, 108 b, 112 a, 123 b, 146 a, 159 b (2 ×), 169 a, *imeila* 56 b, 69 b, 112 a, 165 a, 167 b, *imeile* 22 b, 55 b, *imeilu* 54 b, 56 a, 146 a, 163 a poleg *imeli* 15 a, 43 a, 55 b, 78 b, 135 a, 140 b, 143 b, 158 b, *imela* 39 a, 165 a, *imelu* 32 b, 55 a, 92 b. Po primerih vidimo, da vendarle tudi v CO *ei* še odločno prevladuje (103:16). V komparativnem sufiksu *-ejši* naj bi Trubar po mojem opisu pisal v glavnem *e*, v posameznih primerih tudi *ei* (zglede z *ei* navajam zlasti iz časa okrog CO); iz CO sem si izpisal: *zhefzheshe* 150 b, *leshesho* 40 a, 44 a, 45 a, *leshesho* 44 a, *mozhneshe* 35 a, *mozhneshi* 10 b, 43 b, 57 a, *modreshi* 59 a, *obilneshi* 106 a, *obynesho* 100 b, *voskeshi* 39 a, *fuitleshe* 57 a, *tesheshi* 147 b, *tesheshi* 157 b, *teshkeshe* 150 b, *teshkeshiga* 72 a, *terdneshe* 35 a, 43 b, 114 b, *fuolnesho* 116 a ter *bolneishi* 148 b, *lasheishe* 139 b, *mozhneishi* 152 a, *fuheishi* 154 b, *shibkeishi* 97 b, 136 a, 148 a, *teshkeishi* 141 a, 150 b, *teshkeishe* 154 b. Da pa bi bil *e* v tem sufiksu brez podlage v kateremkoli živem govoru tedanjega časa, ni tako zelo gotovo. Te vrste diftongi so se zelo različno razvijali po dialektih.¹² Kaj je bilo tedaj v Ljubljani, je zelo težko domnevati: Dalmatin, čeprav se je, kot kaže, približeval bolj istemu tipu jezika kot Trubar kakor pa Trubarju samemu, bi vendarle svoj prvotni *-ejši* lahko spreminjal v *-eši* po Trubarjevemu vplivu; Znojilšek, ki je bil Ljubljčan, ima *-eši*, kar pa bi spet lahko bilo po Dalmatinovem vplivu; prim. še obliko *pauete* 'povejte' v ljubljanskem lističu iz 1611, ki ne kaže vpliva knjižnega jezika; po drugi strani pa je v Hrenove Eil. spet uveden *-ejši*. V *bežati*, *smeti* in *nisem* bi tudi po mojem opisu pričakovali variantnost.

T. Logar pravi: »To so najpogostejše besede, ki jih Trubar v CO piše na dvojen način, z *ej* in *e*. Druge besede z nekdanjim *ě* pa so pisane bodisi z *ej* bodisi z *e*, večinoma pa z *e*.« Vendar primeri *bežati*, *nevesta*, *smeti* nastopajo razmeroma redko (*bežati* sem si izpisal 8 ×, *nevesta* 7 ×, *smeti* izven 3. sg., kjer je *ě* v izglasju, 5 ×), tako da bi s tako frekvenco dobili še nekaj drugih primerov, kjer so res mešani refleksi: besedo *jesti* imam izpisano 12 × z *ei* in 5 × z *e*, *lep* 3 × z *ei* in 2 × z *e* (pri tej besedi je tudi v Pav in Ps, časovno torej blizu CO, nekaj zapisov z *ei*); dalje bi omenili še *svět* (v stranskih sklonih): pri *seme* je v skladu s pisavo v drugih Trubarjevih delih tudi v CO *ei* v nom. sg. in 1 × v plur. ter *e* v stranskih sklonih.

Razen tega bi moral T. Logar glede na svojo metodo enako kot pri *svet* 'sanctus' in 'mundus' navesti kot variantni tudi besedi *leto* in *le-to*, ker je v CO zapisano tudi *Na Nouiga leta dan* 53 b in *trynaift ftu let* 141 b proti sicer rednemu *ei* in tudi *leitu* 'le-to' 84 b, *Sleiteimi* 'z le-temi' 79 b. Seveda so to le napake, kot je napaka tudi zapis *odpoue* 94 b ali *napre* 'naprej' 150 a, česar T. Logar prav tako ne navaja, a po njegovi metodi bi morali tudi za izglasje priznati variantnost.

Refleksi za *ě* se torej v CO povsem ujemajo z mojim opisom Trubarjevega jezika. Razlike v Logarjevem opisu so nastale zato, ker njegov opis predstavlja bolj opis napak v CO kot pa resničnega jezika te knjige. Če opisujemo vari-

¹² Prim. nekaj podatkov o tem pri Rigler, Pripombe k Pregledu, SR 15, 1967, 137–9.

ante v določenem tekstu, pa pri tem ne upoštevamo kvantitetnih razmerij enih in drugih variant, ampak enako upoštevamo resnično mešanje in posamezne napake, s tako neprecizno metodo lahko vnašamo le zmedo, in sicer konkretno pri Trubarju zmedo v že raziskane stvari. Pri Trubarju pomeni to vračanje v čas, ko se je mislilo, da je pri njem vse zmešano, to je v stanje pred dobrim desetletjem oz. v bistvu v stanje za časa Ramovša.

O *u* za zgodaj dolgi *o* pravi T. Logar, da je to druga značilnost Trubarjevega rodnega dolenskega govora, pri katerem pa ni čutil takega dialektizma, da bi ga odpravljajal.

Po mojem je Ljubljana imela *u*. Za to navajam v ZSKJ (str. 102—109) številne dokaze. T. Logar pa pravi, da je glede tega njegovo mnenje nekoliko drugačno. Misli na nekako dvojno narečno naravo ljubljanske govornice skozi vso njeno zgodovino. Čisto jasno se ne izrazi, ker sam dopušča različne možnosti: »Težko je sprejeti to ali drugo razlago za prevlado samo dolenskega narečja v Ljubljani, razen v primeru, če bi bilo naseljevanje Gorenjcev v Ljubljano skozi daljša obdobja kakor koli in iz kakršnih koli vzrokov ovirano ali celo preprečevano. Na drugi strani pa iz lastnega dialektološkega dela kjer koli v Sloveniji, kjer za tak psl. *o* govore *u*, vem, da ljudje v njem ne čutijo dialektizma, medtem ko imajo glede *eĭ* < *ě* in *ü* < *u* izraziti občutek, da gre za narečno posebnost, ki njihovo govornico loči od govornice njihovih sosedov (Dolenjce od Gorenjcev, Notranjce od Kraševcev itd.). Zato mislim, da je glede *eĭ*, *ü* in *u* < *o* tudi Trubar verjetno imel podoben subjektivni občutek, čeprav izdelane knjižne norme pred njim še ni bilo in jo je šele sam ustvaril.«

Da današnjega občutka za dialektizme ne moremo prenašati v Trubarjev čas, sem pojasnil deloma že v ZSKJ (str. 100), kjer sem možnost takih razlag že predvideval. Tu bi dodal, da Trubarju diftongi in *ü* niso mogli biti grdi, ker je vedel, da so razširjeni na večjem področju kot gorenjski monoftongi in *u*, in ker so mu bili znani tudi iz nemškega knjižnega jezika. Danes res ljudje najprej odpravijo *ü* in diftonge, toda zdaj imajo za to jasen vzrok: v fonološkem sistemu knjižnega jezika takih glasov ni in zato so najbolj opazni. Da pa se Trubar diftonga *eĭ* ni sramoval, je več kot jasno, saj ga potem ne bi obdržal v določenih kategorijah, ampak bi ga odpravil v celoti, in to s precej manj truda.

Dalje pravi T. Logar: »Glede refleksa *u* < *o* je zato stanje v Trubarjevi CO bistveno drugačno. Omahovanja in dvojnosti (*u/o*) je glede tega zelo malo. Vendarle pa je v CO tudi nekaj besed, ki so zapisane z *u* in *o*, pri čemer so vsaj nekateri zapisi po mojem mnenju zanesljivo gorenjskega narečnega porekla. Tu bi omenil naslednje: Beseda *razbojnik* je v različnih sklonih zapisana na več načinov, in sicer kot *razbojnik*, *razbonik* / *razbujnik*, *razbunik*, *rezbunik*. Ne strinjam se z Riglerjem, ki varianto *u/o* v tej besedi razlaga s pozicijo pred *ĭ*. Oblika z *u* je dolenska, z *o* pa gorenjska, ki jo je Trubar verjetno slišal tudi v Ljubljani, medtem ko je opustitev *ĭ* pri tej in oni njegov poseg, ker je mislil, da je tudi ta diftong dolensko narečen. Isto kot o besedi *razbojnik* mislim tudi o nekaterih drugih besedah, ki so v CO namesto s pričakovanim *u* zapisane z *o*: *druguzh* royenu 92 a, 95 a / *drugozh kerszhouana* 92 b; *ob puldneui* 100 b, *pred Puldnem* 112 a / *po poldneui* 111 b; *hpobulshanu* 127 a / *kanimu... pobolshanu* 115 a, *hpobolshanu* 116 a; *pred Bugom* 17 a / *pred Bogom* 16 b, *Sbogom* 15 b.«

Izmed primerov z *o* namesto pričakovanega *u*, ki jih navaja T. Logar, je upoštevanja vredna le beseda *razbojnik*, večine drugih zaradi redkosti sploh ni treba upoštevati; kot pri *ě* se namreč Logar tudi tu opira na napake. Obliko *drugozh* imam izpisano samo enkrat s str. 92 b,¹³ medtem ko imam z *u* izpisane naslednje primere: *druguzh* 3 b, 9 b, 14 b, 21 b, 34 a, 42 a, 58 a, 60 b (2 ×), 87 a, 89 a, 91 b, 92 a, 92 b, 93 a, 93 b (2 ×), 94 a, 95 a (4 ×), 105 b, *Druguzh* 20 b, 21 b, 22 a, 74 a, 82 b, 86 b, 89 b, *druguzhroyene* 16 a, *Druguzhroyftuum* 22 a; prav tako imam izpisano samo *po poldneui* 111 b poleg *ob poldneui* 100 b, *pred Puldnem* 112 a, *do puldne* 130 a (2 ×) in le dvakrat *o* pri *pobolshanu* 115 a, *hpobolshanu* 116 a proti sicer rednemu *u*: *pobulshanu* 129 b, *hpobulshanu* 95 a, 127 a, 128 b, 154 b, 163 b, *pobulshati* 110 b, *pobulshai* 95 a, 105 b, 126 b, *pobulshaite* 111 a, *pobulshan* 171 b, *pobulshani* 129 a, 162 a, *bulshi* 42 a, 42 b, 81 a, 147 b, 158 a, *bulshe* 144 b, 148 a (2 ×), *bulshiga* 164 a, *bulshimu* 143 b, 147 b, in tudi v nenaglašeni poziciji *pobulshouati* 8 a, *pobulshuie* 119 a, *pobulshauash* 92 a, *pobulshaua* 16 a.¹⁴ V besedi *bog* je dvakrat nepravilni refleksi: *Sbogom* 15 b, *pred Bogom* 16 b proti sicer neštetim pravilnim oblikam, saj se ta beseda pojavlja skoraj na vsaki strani, in to navadno po večkrat. Dodal bi še primera *fteim Suitom* 10 b, *fteim fuitom* 144 a. Če bi tu ne šlo za tiskovno oz. korektorsko napako (kar pa seveda sploh ni verjetno),¹⁵ bi lahko mislili tudi na križanje med oblikami *bugom-bogum*, *sveitom-soitum* (prim. npr. *fteim fuitum* 145 a (2 ×)). Sem in tja se pojavi še kak nepravilen primer, npr. *Predgouorih* 113 b.

En ali dva primera z napačnim refleksom zlasti še v CO prav ničesar ne pomenita. V tem ne moremo videti nikakega gorenjskega vpliva. Povsem razumljivo je, da je v CO nekaj več primerov kot v drugih Trubarjevih delih: pripisati jih moramo korektorskemu delu Konzula in Dalmate, kajti če sta vnašala izglasni *-o* za *-u* iz etim. *o* predvsem pa *u* za nazalni *o*, kar je nedvomno njun hrvaški vpliv, sta lahko vnašala tudi *o*, ki je ne samo gorenjski, ampak tudi hrvaški, za dolenski *u*. Prim. npr. naslednje primere z *u* za nazalni *o*: *Pokoru* 10 b, *veruiu* 17 b, *pridu* 21 b, 23 a, *katerafu* 'katera so' 29 a, *mudrofti* 41 a, *Tu prauu fajtopenu ferzhnu Veru* 48 a, *letu viřfoko Modroft* 56 b, *řtaku Nouo kriuo* 70 a,

¹³ Tudi sicer iz Trubarja oblik *drugoč* nimam izpisanih, le v EDP 15 je v Trubarjevi pesmi iz K 1550, 165 *druguzh* spremenjeno v *drugozh*, česar pa ni storil Trubar, ker pri tej pesmarici ni sodeloval. Obliko bi lahko zagrešil Hrvat Juričić, ki je pri tej pesmarici sodeloval, ali pa morda ista korektorja, ki sta korigirala CO. Oblike *drugozh* iz CO 92 b v ŽSKJ nisem posebej obravnaval, ker sem imel posamezne *o*-je v tej knjigi za hrvaški vpliv, čeprav sem obliko poznal iz Kidriča, Die protest. Kirchenordnung . . . , Heidelberg 1919, str. 72.

¹⁴ K oblikam *poboljšati* prim. še oblike *pərbôušak*, *pərbôušat* (prim. Skrabec, Cv. XIX 6 d; Ramovš, HG II 52). Vendar Ramovševa razlaga, da se je *ol'* skrajšalo v *ol'* še pred prehodom *o* v *u*, ki se je po njegovem izvršil najkasneje v 14. stol., ni prepričljiva. Taka krajšanja namreč sploh niso običajna, razen tega bi se tako skrajšanje moralo izvršiti pred podaljšanjem akuta, ker pozneje ni bilo v fonološkem sistemu kratkih vokalov v nezadnjih zlogih, takrat kratki vokali pa so se pozneje daljšali v akutirane in ne v cirkumflektirane, tako da bi morala biti sedanja intonacija analogična. Verjetnejše je tu *o* nastal šele po prehodu *l* v *u* s skrajšanjem diftonga *üu*, kar je razmeroma pogost pojav (podrobneje Rigler, JNG 58–60).

¹⁵ Na str. 10 b, kjer npr. nastopa *Suitom* so v sedmih vrsticah štiri stvari, ki jih Trubar ne bi napisal (glej dalje *Pokoru*, *da*, *rafmislio*), na str. 144 a, kjer je tudi *fuitom*, pa se pri besedi *svef* pojavi kar trikrat napaka.

Deffetinu 79 b, *shpendiu* 80 a, *fuetinu* 117 a, *mogu* 157 a, *mudroft* 145 a, *vtu vezhnu smert* 147 a, *veidu* 152 b, *to cellu Vezherio* 153 b, *tu* (Asg. fem.) 155 a, *enu hudo* 158 b, *Źmert Criftufeuu* 160 a.

Zaključek iz tega je nedvoumen: o gorenjskem vplivu ni mogoče govoriti. Samo beseda *razbojnik* je tako pogosto pisana z *o*, da je treba res suponirati, da je to Trubarjeva oblika, zlasti še, ker jo najdemo večkrat zapisano z *o* tudi v drugih njegovih delih. Iz CO imam naslednje izpise: *Rasboinik* 40 a, *Rasboinika* 8 b, 47 b, *Rasboiniki* 99 a, 174 b, *Rasboinike* 10 a, 47 b, *Rafboinike* 64 a, *Rasbonih* (tisk. napaka) 42 b, *Rasbonike* 61 b, *Rasbonikama* 59 b poleg *Rasbuinik* 159 a, 159 b, 161 b, *Rasbuinikom* 162 b, *Rasbuiniki* 157 a, 161 b (2 ×), *Rafbuiniki* 162 a, *Rasbuinikom* 155 b, *Rasbunik* 161 b, *Resbunik* 26 b.¹⁶ Pri Logarjevem mnenju, da je oblika z *u* dolenjska, z *o* pa gorenjska, ki jo je Trubar verjetno slišal tudi v Ljubljani, je nerazumljivo, zakaj bi prav v tej besedi Trubar sprejemal *o*. Edina razlaga za to bi bila, da besede *razbojnik* od doma ni posebno dobro poznal in bi se močneje srečaval z njo ob stikih s tistimi ljudmi, ki so bili po poreklu s področja z *o*; ta dejavnost bi torej morala biti na tem področju bolj razvita kot na Dolenskem. Vendar mislim, da bo le treba iskati fonetično razlago. V ZSKJ sem *o* razlagal s pozicijo pred istozložnim *j*, za kar dobimo podobne primere v današnjih dialektih. To sem storil predvsem zaradi paralelne oblike *ubojnik*, kajti sicer bi lahko razlagal obliko *razbojnik* z akcentuacijo na prvem zlogu, *ubojnik* pa verjetno ni mogel imeti akcenta na prvem zlogu zaradi Trubarjeve grafije z enim *v* (prim. npr. v CO: *Vboinike* 10 a, *Vboynike* 64 a, *Vboyniki* 99 a). Za možnost akcentuacije na prvem zlogu prim. npr. akcente: *záklinci*, *zápeček*, *zápečnik*, *zápečnica*, *zátovec*, *zátilnec*, *závrniki*; *závrniki* ipd. (gl. Pleteršnika s. v.). Verjetnost akcentuacije na prvem zlogu bi podpiralo dejstvo, da piše tu predpono *raz* z *a*, medtem ko piše drugod *rez-*. Oblike z *a* nujno zahtevajo akcent na *a*-ju, če že ne v sami obliki *razbojnik* pa vsaj v *razboj*¹⁷ (prim. npr. *rázlog*, *rázor*), po čemer bi bila analogična (prim. o *raz-* še spodaj). Sama akcentuacija besede *razbojnik* ni popolnoma jasna. Danes za dolenjščino nimam zanesljivih podatkov, kako se izgovarja, ker ni toliko domača, da bi pri njej ne moglo iti za knjižni vpliv. Pleteršnik pa jo ima označeno z *ô*, kar bi bilo v dolenskem izgovoru *uo* oz. pri Trubarju *o* in ne *u*. Enak akcent ima Pleteršnik pri *ubojnik*, *pobojnik* proti *bojnik* (prim. v CO: *nei en Pyanez ne Boynik* 76 a). Naj že *o* v besedi *razbojnik* razlagamo na kakršenkoli način, vsekakor ta *o* ni noben dokaz za gorenjski vpliv, ker ga z vso verjetnostjo lahko suponiramo vsaj lokalno tudi na področjih, ki imajo *u* za zgodaj dolgi *o*. Katero bi bila Trubarjeva domača oblika, je težko reči, ker med njima ni take razvrstitve, da bi se dalo kaj sklepati. Lahko bi tudi sam govoril obe. Ko je v CNT, kjer se je približeval jeziku Raščice, popravljal tip *razbonik* v *razbojnik*, *o*-ja večinoma ni popravljal v *u* (znan mi je samo en tak popravek v CNT I 210; prim. še ZSKJ 31).

¹⁶ Iz tistih piscev, pri katerih te oblike ne obravnavam v ZSKJ, imam izpisano še: H. K. v EDP: *Rasbuinika* 107 poleg *Resboinikuu* 108; Krelj: *rasboiniki* Post 45 a; Dalmatin: *Rasboinik* Sal 45 b, *Rasbojnika* Bibl III 28 b, 62 b, *Rasboiniku* Sir 155, K (1580) E 8 b, *Rasbojniku* Bibl III 17 a, 28 a, *Rasbojniki* Bibl II 106 a, *rasbojnikou* KLM 89, *Rasbojnko* Bibl III 13 a; Znojilšek: *Rasbojnka jama* 10, *rasbojnka* 159.

¹⁷ Prim. v NTPD 200 *rasboi*, v NT I₂ 204 *rasboia*.

Dalje pravi T. Logar: »Kar velja za imenovane besede, bi lahko mislili tudi o razmeroma redkih zapisih svojilnih zaimkov v stranskih sklonih z *o* proti običajnemu *u*, če ne gre za posege korektorja v Trubarjev jezik, kot je mislil Ramovš.«

Da pa v tem primeru ne gre za posege korektorja v Trubarjev jezik, kot je mislil Ramovš, je jasno razvidno iz mojih izvajanj v ZSKJ (in tudi v oceni Ramovševega ZD v SR 20, 1972, 374). Te oblike niso omejene na CO, ampak jih najdemo tudi v tistih delih, ki jih je Trubar sam korigiral. Oblike sicer niso posebno pogoste, vendar jih je toliko, da je jasno, da niso napake. Gradivo navajam v ZSKJ, iz CO pa sem si izpisal še naslednje primere: *Vmoim Imeni* 47 a, *kmoimu spominu* 142 b, *moie* 84 a, *vmoiei Kry* 104 b, *fuoiğa* 15 a, 16 a, *fuoiu* 1 a, *ŕto fuoiu* 9 a. Oblike so bile ljubljanske, saj so v EDP popravljali Trubarjev *u* v teh oblikah v *o* (v drugih primerih so *u* pustili) in južna okolica Ljubljane, ki je sicer dolenska, ima še do danes *o* (podrobneje glej v ZSKJ zlasti str. 24–5, 103, 111–2, 206).

V glavnem pa se ujema z mojim objavljenim pojmovanjem Trubarjevega jezika naslednja Logarjeva ugotovitev: »Dvakrat zapisani prislov *tako* 55 b 63 a je poleg običajnega *taku* morda korektura korektorja Konzula, kot je to nedvomno tudi v primerih, ko namesto končnega nepoudarjenega *-u* < *-o* berno večkrat *-o*: *odperlo* 89 b, *prydno* 112 b, *prydigoualo* 115 a, *Viutro* 112 a, *katero* 104 a itd.« Dodal bi, da je prislov *tako* zapisan z *o* nekaj več kot dvakrat (vsaj še na str. 1 b, 16 a, 114 a), da je gotovo Konzulova korektura, da je nejasno, zakaj ga Logar ne pripisuje gorenjskemu vplivu, ter da je treba oblike *Viutro* 111 b, 112 a, *viutro* 113 b, 173 b, *VIVTRO* 112 a izločiti iz skupine, v kateri jih navaja Logar, ker nastopajo tudi v drugih Trubarjevih delih, a tudi govorijo jih ponekod na področju, ki ima *-u*, kar sem pojasnil že v ZSKJ 27.

Tudi glede *o*-ja se torej jezik CO povsem ujema z mojim opisom Trubarjevega jezika. V CO se v osnovi, če izločimo posamezne napake, ki so posledica korektorjev, pokažejo tudi vse tiste finese alternacij *o* : *u*, ki sem jih razložil v ZSKJ, kot npr. *modrost* : *modrusti*, *mladust* : *v mladosti* ipd., česar pa T. Logar ne obravnava.

T. Logar pravi: »Necnoten je jezik CO tudi pri predlogih in predponah *na*, *za*, *nad* in pri predponi *raz*. Ta zadnja je v dolensščini vedno prešla po asimilaciji v *rez*, kljub temu pa v CO berno tudi *raz*, v čemer lahko vidimo gorenjsko obliko. Iz prvih treh pa je v dolensščini pred zlogi s sprednjimi samoglasniki nastalo *ne*, *ze*, *ned*, v drugih pozicijah pa je ostalo *na*, *za*, *nad*. V CO variante *na/ne*, *za/ze* in *nad/ned* niso vedno rabljene v tistih okvirih in pogojih, v kakršnih so bile prvotno upravičene. Za vse to samo nekaj primerov: *naŕe vŕel* 113 b / *neŕe vŕel* 115 b; *na te palla* 139 b, *na konzu* 78 a / *ne konzu* (95 a); *naŕnane* 151 a, 154 a / *neŕnane* 57 a; *ŕakai* 156 b / *ŕekai* 156 b; *naŕhil* 153 b / *neshil* 164 b; *Seupane* 18 a / *Savupane* 24 b; *ŕeuupati* 20 a / *ŕauupamo* 85 a / *ŕeuupamo* 77 b; *ŕapelali* 81 b / *ŕepelali* 35 a / *ŕapelane* 81 b / *ŕepelane* 52 b; *ŕeneŕŕene* 19 a / *ŕaneŕŕene* 18 a, *ŕeŕaneŕŕi* 107 a; *ŕahualiti* 86 a / *ŕahualene* 48 a / *ŕehualene* 48 a; *v tuih nadlugah* 149 b / *v tih nedlugah* 149 b; *Resbunik* 26 b / *Rasbonik* 42 b itd.«

K tem izvajanjem je treba reči, da frekvenca posameznih variant tudi tukaj ni upoštevana. Za Trubarja ni mogoče reči, da piše tudi *raz*-. T. Logar navaja za *raz*- le besedo *razbojnik*, jaz sem si izpisal še *rafmisljo* 10 b. Glede besede *razbojnik* sem že zgoraj omenil, da bi lahko imela (dubletni) akcent na *a*

(prim. zapis *Resbunik* 26 b z *e*, ko je zaradi *u* akcent gotovo na drugem zlogu) ali pa da je analogična po oblikah kot *rázboj* (če je predpona akcentuirana je seveda *a* tudi v dolenjščini ohranjen, prim. npr. v Ribnici *rázlaka* za *razplaka*, glej tudi Plet., s. v.). En sam primer *ra/mislio* ob številnih drugih z *rez-* spet nič ne pomeni. Prim. npr.: *refmisliti* 9 a, 16 a, 24 a, 29 b, 31 a, 38 b, 41 b, 43 a, 44 a, 46 a, 50 a, 72 b, 89 a, 95 b, 159 b, 143 a, 144 a, 144 b, *resmisliti* 7 a, 7 b, 14 b, 60 a, *refmislio* 18 a, 157 b, *resmislio* 158 a in še 20 drugih oblik od tega glagola imam izpisanih. Poleg tega imam izpisanih še kakih dvesto drugih primerov v katerih nastopa *rez-* (zlasti pogoste so razne oblike od *razodeti*, *razločiti*, *razsvetiti*, *razlegniti*, *razvaliti*). Pri tem bi opozoril, da je v istem stavku kot *ra/mislio* na str. 10 b napisano tudi *da* za sicer običajni Trubarjev *de* (poleg tega imam izpisano še *da* 3 a, 30 b, 105 a, *Da* 17 a, 18 a) in da najdemo *raz-* in *da* tudi v EDP, pri katerih je prav tako sodeloval Hrvat. Zato v tem ni treba iskati gorenjskega vpliva, ne glede na to, da je zelo problematično, če so te oblike res bile gorenjske.

O predlogih in predponah *na*, *za*, *nad* sem že skoraj pred dvajsetimi leti, ko sem objavil članek (SR 12, 1959/60, 230—248), v katerem sem postavil teorijo o vokalnoharmoničnem razvoju njihovega *a*-ja pred zlogom s prednjim vokalom v *e* — kaže, da je T. Logar to teorijo sprejel, ker razvoj *feh* predlogov in predpon razlaga na enak način — povedal, da se je Trubar *e*-ja zaradi izenačevanja izogibal, zlasti še v *na*, kjer je izredno redek pač zaradi diferenciacije z nikalnico *ne*, in da tudi razvrstitev *e*-jev ni bila več absolutno vezana na prvotno pozicijo ter da mi je še največ nepravilnih primerov znanih iz CO (iz podatkov pri Ramovšu).

Tudi pri obravnavi jezika CO bi bilo torej treba povedati, da *a*-ji kot drugod v Trubarjevem delu odločno prevladujejo, da je *ze* pogostejši od *ne* ter da *e*-ji vendarle nastopajo predvsem pred prednjimi vokali, medtem ko so pred zadnjimi zelo redki. T. Logar je namreč navedel¹⁸ skoraj vse primere pred zadnjimi vokali; jaz imam več izpisano samo še: *neganeio* 'naganjajo' 61 b, *ne nasho* 127 b in *nedloshniga* 57 a. En primer ima celo preveč, kajti *fekai*, ki ga navaja s strani 156 b je treba brati '*se, kaj*' in ne '*zekaj*'.¹⁹ Medtem pa navaja pred prednjimi vokali le malo primerov. Na koncu ima sicer napisano itd., vendar ne vemo, na kaj se nanaša: ali na *a* ali *e* ali na *na* ali *za* ali *nad* ali *raz*. Prim. še: *neyeti* 36 b, *neredil* 104 b, *ne Criftufeuu oprauilu* 37 a, *ne Criftufa*

¹⁸ Pri Logarjevem navajanju gradiva je nastalo nekaj napak (ti popravki se nanašajo le na odstavek o predlogih in predponah): *nafe ufel* 113 b — prav *na fe ufel* 114 b, *nefe ufel* 113 b — prav *ne fe ufel* 114 b, *nefnane* 57 a — prav 57 b, *fekai* 156 b — prav *fe kai* (glede branja glej naslednjo opombo), *nashil* 153 b — prav *nashil*, *Seupane* 18 a — prav 19 a, *feneffene* 19 a — prav 19 b, *v tuih nadlugah* 149 b — prav *vtuih*, *v tih nedlugah* 149 b — prav *Vtih nashih nedlugah*, *Rasbonik* 42 b — prav *Rasbonih* (t. n.).

¹⁹ Odlomek pri Trubarju v CO 156 b se glasi: »*Ti Periatil, fi li kadai htim Pridigom hodil, inu nauuzhil fe kai fo te Déffet Sapuuidi? Od koga, fakai inu szhemu fo nam dane.*« Malo posodobljeno bi to bilo: *Ti prijatelj, si li kdaj k tem pridigam hodil in naučil se, kaj so te deset zapovedi? Od koga, zakaj in k čemu so nam dane?* T. Logar je bral *fe kai* skupaj, ker je vrstica nekoliko stlačena in je med *fe* in *kai* razmeroma majhen presledek, vendar tolikšen, da v eni in isti besedi ne nastopa, razen včasih navidezno, ko struktura črk to zahteva (zlasti za *V*), pač pa je tako majhen presledek med besedami dokaj pogost.

166 a, *Senefsi* 125 a, *feneffemo* 85 a, *Sepelauc* 68 a, *Sepelauceu* 77 a, *ŕepelani* 52 a, *ŕepelane* 'zapeljane' 52 b, *Sepelane* 'zapeljanje' 35 b, 71 a, *ŕepelane* 'zapeljajnje' 37 a, 52 b, 56 a; zelo številni pa so še primeri z *e* pri raznih oblikah od *zapupati* (ki spadajo tudi v to skupino, ker spada *u* pri Trubarju v kategorijo prednjih vokalov).

Že v omenjenem članku pa sem tudi pojasnil, da primer *našel*, ki ga T. Logar tu navaja med ostalimi primeri z *na* > *ne*, ne spada sem, ampak da gre pri njem za drugačen razvoj, ker ga pišejo tudi nekateri taki pisci, ki razvoja *a* > *e* v predlogih in predponah sicer ne poznajo, in ker je v njem navadno *a* (po podatkih pri Ramovšu tudi na Raščici), ki je verjetno nastal po razmerjih *vzájde* — *vzášlò* : *nájde* — *našlò* > *nášlò*. Poleg primera, ki ga navaja Logar, imam izpisano še *neshli* 160 a, *ifneshli* 164 b; nejasno je *fnesli* 71 a.

Enkrat imam izpisano *na* za nikalnico *ne*: *de na zbiulate* 159 b; kolikor ne gre za napako, je to hiperkorektura zaradi popravljanja *e*-ja v *a* v predlogu *na*.

S področja vokalizma bi se dotaknil še naslednjega Logarjevega izvajanja: »Razmeroma zelo pogosto je zapisan v CO dvojni *e* oziroma *o* (*ee/oo*) poleg običajnega enojnega *e/o*. Če pogledamo, za kakšne besede gre v tem primeru, vidimo, da so pogosto tako zapisane besede s prvotnima nosnikoma in novoakutiranima *e/o*, ki danes v dolžini reflektirajo z diftongoma *ie/uo*. Zato se mi ne zdi izključeno, da je Trubar s to pisavo označeval že diftongično naravo refleksov za omenjene psl. vokale: *gree* 5 b, *Shenee* 103 a, *nee* 5 b; *tih foob* 9 b, *noo* 121 b, *moozhi* (3. sg.) — 148 a itd.«

Če so se v tem času refleksi nazalov in novoakutiranih *e* in *o* (ter cirkumfl. *e*) že kaj razvijali v smeri diftongov, je težko reči. Pisava dvojnega vokala nam tega verjetno ne dokazuje. Če upoštevamo, da Trubar večkrat označuje dolgi *i* z *y*, da včasih piše tudi za dolgi *a* dvojni *a* (npr.: *Saad* 8 a, 9 b, *faad* 162 a, 168 a, 174 a), če nadalje upoštevamo, da včasih napiše dvojni *e* tudi za *ě* (prim. *Ko-peeli* 89 b),²⁰ kjer gotovo ni govoril *ie*, potem lahko sklepamo, da je s podvojenim *e* ali *o* izražal predvsem dolžino. Dolžino pa je označeval zelo redko, največkrat v zadnjem zlogu (kjer pride tudi najbolj izrazita), in če jo je označil, jo je navadno tedaj, ko je imel v opoziciji pisni homonim s kračino oz. drugim naglasnim mestom, včasih morda celo samo homonim z različno intonacijo. Na tovrstno ločevanje pisnih homonimov sem opozoril že v ZSKJ, str. 65 in 81 in tam navedel tudi nekaj primerov.

Tudi v CO ni kjerkoli »razmeroma zelo pogosto«²¹ zapisan dvojni *e* oz. *o* za nosnike in novoakutirana *e* in *o*; nasprotno, to je zelo zelo redko. Skoraj redno je pisal dvojni *e* le v besedi *nee* 'nje' (gen. sg. ali ak. pl.), kjer nam postane takoj jasno, da tega ni storil zaradi diftonga, ampak da jo je s tem ločil od nikalnice *ne*. Ker sta zaimke in nikalnica zelo pogostna, je to razmeroma dosledno izvedel, tako da so primeri kot *ne* 'nje, njih' 156 a redkost.²¹ Drugi primeri so

²⁰ Nejasna je akcentuacija pri *shleefami* 120 b, *Sleefami* 124² b, *Shleefo* 128 a poleg *shlife* 125 b in *Shlesa* 128 a (*shlesho* 125 a je tisk. napaka); prim. še *shleifa* v Pav 6 a. Za *ee* za *ě* v drugih Trubarjevih delih glej primere v ZSKJ, npr. pri besedah *dete*, *reka*, *slep*, *sneg*.

²¹ Pri primerih kot: *na nee* 62 b, 88 b, 121 a, *ŕa nee* 39 b, 134 b, *zhes nee* 11 b, kot kaže ta pisava, akcent tedaj še ni bil na predlogu in je šele pozneje analogično posplošen iz primerov kot *nanj*, *zanj*, *čezenj*. Ta pisava bi sicer lahko bila tudi umetna, vendar bi na naglas na zaimku kazal tudi primer *ne fe* 'na se, nase' 114 b, ki ni mogel biti naglašen na predlogu, ker bi bil sicer *a* ohranjen.

redki. Prim.: *lashee* 'lažé, laži' 60 b verjetno zato, da ne bi sovpadlo z *laže* (3. sg. prez.), *Shenee* 103 a bi sicer sovpadlo z *žene* (3. sg.), *noo* 'njo' 49 b (na tem mestu bi pravzaprav moralo biti *nee*), 121 b bi sicer sovpadlo z medmetom *no*, *moozhi* (3. sg. prez.) 148 a bi sicer sovpadlo z *moči* (Gsg. od *moč*), *foob* (Gpl.) 9 b je le intonacijsko različno (a akut je bolj potegnjen) od *zob* (Nsg.), *fpee* 'spijo' 163 b, 164 a bi sicer sovpadlo s *spè* (3. sg. od *suti*), *moree* 'morižo' 65 b, 68 b bi sicer sovpadlo z *more* (3. sg. od *moči*), *tizhee* 'tičijo' 9 a (2 ×), 37 a, 88 b, *tyzhee* 106 b je pisal morda zaradi diferenciacije z besedo *ptiči*, če jo je mogoče, kot domneva Ramovš (HG II 178, 180), poznal tudi brez *p-*. Dalje prim. še: *dobee* (3. pl.) 21 a, *louee* 68 b, *terpee* 151 b, *gree* (3. sg.) 5 b; *lenee* (adj.) 79 a, *linee* 99 b; *Meera* 63 a, *Veer* (Gpl.) 35 a; *Pfee* 'pse' (Apl., prim. za dolžino pri Valjavcu, Rad 48, 1879, 139) 61 b, a *shee* verjetno 'še' 25 a je morda napaka. Take primere lahko dobimo tudi z enim samoglasnikom, prim.: *lashe* 7 a, 52 b, *Shene* 80 a, 97 b, *no* 'njo' 14 b (2 ×), 48 a, 144 a, 169 a, *tizhe* 27 a, *loue inu more* 68 b, *gre* 14 b, 23 a itd.

S področja konzonantizma omenja T. Logar šest, sedem stvari. Pravi: »Precej variant je v CO tudi glede na konzonantizem. Najprej bi omenil variantne zapise refleksov za nekdanja psl. mehka *l'* in *ñ* ter za skupini *nj* in *lj*, ki sta nastali po omenitvi /tisk. napaka za omenitvi/ vmesnih polglasnikov. Za *ñ* in *nj* je v CO največkrat zapisan *n*, včasih *in*, včasih pa *ni* /.../. Za *l'* in *lj* je največkrat zapisal *l* (*ll*), pogosto pa tudi *li* /.../.

Glede *ñ* oz. *nj* je formulacija v ZSKJ dosti preciznejša: Pisave z *j* se je izogibal in je skoraj redno pisal samo *n*. Primeri z *in* ali celo *ni* so redkost, le v besedi *tulikain* je *i* običajen. Tudi pisava *in* za *ñ* je pri Trubarju v skladu s pogostnostjo pisave *ei* za *ě* in *j*-ja v nekaterih drugih diftongičnih zvezah, torej jo je največ v času po 1575, najmanj pa v času pred 1562 (pred vrnitvijo v Ljubljano), ko je tudi v drugih pozicijah pretirano hiperkorektno opuščal *j* (ZSKJ 32, 82). Vse to velja tudi za CO. Drugih primerov z označenim palatalnim *n*, kot jih ima T. Logar, sem si razen pri pogosti besedi *tulikain* 19 a, 21 a, 35 a, 36 b (2 ×), 39 a, 59 a, 60 a, 62 b (2 ×), 83 b, 87 a, 128 a, 169 b (2 ×) izpisal izredno malo: *skoini* 81 a (poleg *Koneu* 80 a), *fain* 'zanj' 143 b, *opominanie* 130 b, torej so zelo redki, medtem ko je primerov za pisavo *n* mogoče najti po več večinoma na vsaki strani.²²

Glede *l'* sem že v ZSKJ ugotovil, da ga Trubar ne označuje ter da so primeri kot *Krailska* Ps 231 b, *Poila* Ps 187 a izjemni. Tudi CO v tem ni nikaka posebnost. Izpisano imam le dvakrat *li*: *uolio* 23 a, *femlio* 132 b in dvakrat *il*: *po dailnih Deshelah* 80 a, *Kraileuftuuh* 26 a. Vsaj *uolio* in *femlio* sta gotovo napaki, in sicer po korektorjevem vplivu, kajti če upoštevamo, da imam poleg enkratne oblike *uolio* izpisano besedo *volja* samo v nom., ak. in instr. sg. še 445-krat samo z *l*, potem je zadeva z označevanjem palatalnega *l* jasna. Glede vpliva hrvaškega korektorja bi opozoril, da najdemo tudi v EDP, kjer je sodeloval Hrvat Jurčić, precejkrat zapisan *li* (pa tudi *ni*, ta celo v Trubarjevih pesmih, tako da bi tudi *faslushenie* 142 b, *terplenie* 114 b, *opominanie* 130 b iz CO lahko pripisali korektorju). O ostalih dveh primerih je težko kaj reči zlasti zaradi obeh navedenih primerov iz Ps, ki se pri eni besedi celo ujemata s CO (prvič pa je *kralj* zapisano v EDP 51 v pesmi s podpisom P. T.), čeprav je sicer v CO v *kralj* in izvedenkah redno *l* oz. *ll*, prim.: *Krall* 33 b, 63 a, 79 b, 107 a, *Kral* 121 a, *Kralla*

²² Sem seveda ne smemo šteti primerov z *n + j* (glej še naslednjo opombo).

52 b, 96 b, 97 a, 119 a, *Krala* 59 a, 90 a, *Krallu* 97 a, 100 a, 105 b, 125 b, *Kralleu* 130 a, *Kraleu* 81 a, *Krallom* 124 b, *Kralllem* 125 b, *Kralem* 23 a, *Kralle* 54 b, 117 b, 119 b, *Krale* 174 a; *Kraleuftuu* 28 a, 59 a, 47 a, 55 b, 77 a, 77 b, 88 b, 89 b, 94 a, 94 b, 95 a, 102 a (2 ×), 104 a, 128 a, 147 a, 162 b, *kraleuftuu* 28 b (2 ×), *Kraleuftua* 23 b, 58 a, 65 a, 88 b, 94 a, 99 a, 104 b, 105 a, *kraleuftua* 28 b; *Kraleuu* 71 a; *kralouati* 35 a, *kraluiesh* 117 a, 124 a, *kraluie* 77 b, 116 a, 127 a, 170 b, *Kraluie* 77 a, *kraluio* 27 b (2 ×), 126 a. Prav tako piše samo *l* (oz. redko *ll* — pri besedi *kralj* je *ll* pogost gotovo zaradi diferenciacije s *kral* 'kradel') v drugih primerih. Samo nekaj zgledov: *pelati* 48 b, 63 b, 75 a, 78 b, *pela* 5 a, 8 a, 63 b, 66 a, 68 a, 69 a, 74 b, 137 a, *pelaio* 3 a, 62 b, 68 a, 68 b, 84 b, 124 b, *napelouati* 'napeljevati' 86 a, 130 a, *neupelai* 102 a; *velati* 118 a, 148 b, *vela* 84 b, 169 b, 170 a, *vella* 99 a, *neuela* 14 a, *velaio* 72 b, 118 a; *opraula* 57 b; *postela* 135 b; *fa lubu* 'za ljubo' 149 a (3 ×), 151 a, 152 b; *lubish* 152 b; *lubiga* 116 a, *lubih* 164 b; *dale* 'dalje' 140 a, 147 a, *zhe-dale* 10 b, 16 b, 35 a (3 ×), 40 b, 145 b, 150 b, *zhe dale* 'čedalje' 106 a, 127 a, 141 a, *zedale* (t. n.) 154 b itd.

Ne smemo pa, kot sem pokazal že v ZSKJ, s primeri, ki imajo palatalni *l'*, pomešati primerov z neasimilirano skupino *l + j*, kot je to storil T. Logar. V nekaterih primerih z *laj* je bil *j* namreč kot sestavni del končnice ali sufiksa ohranjen in se ni asimiliriral z *l* v *l'*.²³ Zato beremo na str. 87 b *fto Solio*, kot se tudi še danes govori. Pri sufiksu *-lje* je neasimilirani sklop *l + j* tudi lahko ohranjen, čeprav je po dialektih to deloma različno in deloma je različno tudi od besede do besede glede na to, koliko so občuteni sestavni deli (zato je npr. pri *veselje l + j* bolj ohranjen kot pri *olje* ipd.). Po Dolenjskem se najde ponekod v *veselje* še *l + j*, med drugim tudi na Raščici.²⁴ Trubar je imel v *veselje l + j*, le redko zapiše samo *l*, kar bi lahko predstavljalo varianto z asimilirano skupino, bodisi njegovo lastno ali ljubljansko. Prim.: *veffellie* 8 b, 13 b, 18 b, 20 a (2 ×), 25 b, 33 a, 38 b, 40 a, 50 a, 60 a, 61 a, 143 b, 144 a, 145 b, 146 b, 151² a, 152 b, 157 b, 158 b, 161 a, 166 b, 168 a, *veffellie* 5 b, *veffellie* 15 b, 16 a (2 ×), 18 b, 24 a, 35 b, 43 b, 44 a, *ueffellie* 16 a, *veffellie* 15 a, 34 a, 44 b, *veffellie* 160 b, *veffellie* 79 a, *veffellie* 54 a, *veffellia* 13 a, 20 a, 24 b, 135 b, 159 a, 160 b, 161 b, 166 a, *veffellia* 54 a, *veffellia* 42 b, *veffelliem* 166 b, *veffelliem* 160 b, *fueffelliem* 162 a, 163 b, 168 a poleg *veffelle* 15 b, *ueffelle* 'v veselju' 32 b, *fueffelle* 117 a, 122 a.

Pri variantah *s / š* bi bilo dobro omeniti še *Shuftuu* 53 a, *Preshuftuu* 53 a, 56 a, 58 a, *ne shuftuai* 102 b poleg *Preshushtuu* 56 b, 135 b (2 ×), *preshushtuu* 126 a, 136 b, *ushushtuu* 136 b, *Ne preshushtuai* 102 b itd. in morda še kak tak primer kot *fashlishali* 69 b poleg *fashlishali* 69 b; pri *hočes / hočeš* pa opozoriti na Ramovšev razlago (ČJKZ II, 1920, 130).

V glavnem se strinjam z Logarjevo opazko o skupini *dl* v opisnem deležniku (glej ZSKJ 112, 145); zaradi preciznejše določitve bi bilo treba dodati, da nastopa pri Trubarju *dl*²⁵ predvsem v moški obliki ednine, kar je opazil že Oblak (AfslPh 19, 1897, 325), in zlasti še pri glagolu *jesti*. Glede skupine *šč* pravi T.

²³ Isto tudi pri *n + j*, zato še danes govorijo v dialektih, ki so sicer *nj* razvili v *jn*, le npr. z *dlanjō* in ne *z *dlanjō* ipd. Zato seveda tudi Trubar piše npr. *bolefanto* ipd. Oblika *bolefno* 145 b ima končnico po *a*-jevski fleksiji; isto velja tudi za obliko *sollo* iz Art.

²⁴ Prim. tudi Ramovšev zapis z Raščice (HG II 69, 70) *zámle* : *vesál²e*, kjer je *é* za *je*.

²⁵ Poleg primerov z *dl*, ki jih navaja T. Logar, bi navedel še *poftedil* 90 a, 165 b, pri obliki *leidli* 143 b pa je treba stran popraviti v 142 b.

Logar, da je dolenska posebnost in da je le enkrat zapisan asimilirani š, kar je verjetno tiskovna napaka. V tem se strinja (glej ZSKJ 93): jaz mislim, da je bil v Ljubljani v Trubarjevem času že znan prehod šč v š in da so primeri s š tudi v CO le tiskovne napake ali vsaj nenamerni zapisi, čeprav bi se našel poleg navedenega še kak primer (jaz sem si izpisal še *Gofpohina* 10 a in *Kershanftui* 81 a).

Med oblikoslovnimi variantami obravnava T. Logar zlasti dajalnik ednine moških in srednjih samostalnikov, »ki se končuje vedno na -u, le pri samostalnikih *srce, bog* in včasih tudi pri *Kristus*, če so v zvezi s predlogom *k* (*h*), pa se končuje na -i: *kserci, hbugi, h Kristusi / h Kristusu*. Tudi prislov *kmalu* piše poleg *kmalu* tudi *kmali*.« Nato navaja nekaj primerov. Podatki so v glavnem točni,²⁶ nekoliko pa motijo *itd.*-ji, ker so tu primeri — razen pri obliki *Hbugi*, ki je dokaj pogostna (in za katero imam jaz še nadaljnjih 13 izpisov), skoraj izčrpani. Jaz imam izpisano še: *kferci* 57 a, *kmali* 159 a, medtem ko za *Heriftufi*, za kar je pri Logarju naveden le en primer z *itd.*, nimam nobenega nadaljnega izpisa. Z -u (v neposredni zvezi s predlogom), za kar T. Logar ne navaja primerov, jih je pa zaradi razmerja potrebno navesti, imam naslednje izpise: *Heriftufu* 15 b, 28 a (2 ×), 108 a, 132 a, *Heriftusu* 49 a in prislov *kmalu* 19 b, 156 b, *kmallu* 13 b (2 ×).

Dalje pravi T. Logar: »Ramovš je glede oblike *kserci* mislil, da gre za prenos mestniškega obrazila -i v dajalnik,^{27/} kar se mi zdi nerazumljivo in nesprejemljivo. Po mojem mnenju gre v teh primerih za edine ostanke starega dajalnika na -u, ki je v dolenski preko *ü* prešel v *i*. Trubar ga je v svojem knjižnem jeziku očitno nadomestil z gorenjskim (in ljubljanskim) *u*, pri tem pa dosledno ohranil obliki *kserci* in *hbugi*, pri katerih se očitno ni zavedal, da gre za dajalnik, ampak ju je občutil kot prislova. Prislov je tudi prvotni dajalnik *kmalu*, vendar ga piše variantno z -i in -u, ker se je vrsta drugih prislovov (iz mestnika edn.) pri njem tudi končevala na -u/-i (*poredu / poredi, počasu / počasi*). Pri zvezi *h Kristusu* tako trdnega občutka za prislov očitno ni imel, čeprav gre za ustaljeno frazo, zato poleg stare oblike na -i piše tudi novo dajalniško obliko na -u.«

Nato ugotavlja, da tudi mestnik nima ene same oblike, ampak da Trubar prosto uporablja -u/-i, pri samostalnikih s premičnim naglasom pa, če ne stojijo neposredno za predlogom, ima končnico -ej (*srcej, listej*). Pravi: »Kot pri dajalniku na -u gre tudi pri mestniku na -u očitno za nedolensko obliko, ki jo je Trubar prevzel iz gorenjščine (in ljubljanskega govora), kajti v dolenski je u

²⁶ Popraviti je treba naslednje napake: na str. 158 b ni napisano *kserci*, ampak *kferci*, na str. 52 a ne *Hbugi*, ampak *HBVGI* (s spremembo črk podatek ni avtentičen, razen tega tudi iz drugih vzrokov ni dobro spreminjati velikih črk v male; o tem, do kakšne napačne trditve je prišel zaradi tega Ramovš, glej v ZSKJ 226, op. 21; celo pokončno od kurzivne pisave bi bilo pri citiranju treba ločiti, ker je grafija pri njih nekoliko različna, vendar bi bilo to tehnično težko izvedljivo), na str. 54 a ni dvakrat *Hbugi*, ampak samo enkrat, na str. 94 a ni *HCristufi*, ampak *Heriftufi*. Povedati bi bilo tudi dobro, da *kmalu* pomeni Trubarju 'hkrati, naenkrat'.

²⁷ Na tem mestu je v citatu eksponent 12, ki kaže na opombo, vendar je zadaj le enajst opomb. Navedbo »glede oblike *kserci*« je treba razumeti kot »glede oblik tipa *kserci*«, ker gre za razlago vsakega -i v dajalniku (glej Ramovš, Morf. 39).

prešel v *i*. Vendar je v *i* prešel tudi *-ě*. Zato so Trubarjeve variantne oblike mestnika na *-i* lahko nastale tako iz *-u* kot tudi iz *-ě*.

Najprej je treba pripomniti, da razlaga dajalniškega *-i* ni Ramovševa, ampak Škrabčeva in Oblakova. Škrabec je že 1885 omenil (Cv. IV, 12 c), da »h Bugi, k serci gre menda pripisovati vplivu mestnika«, Oblak je nato 1888 (AfslPh XI, 527) razložil *i*-je v dajalniku iz mestnika, kot dokaz navedel tudi dajalnik *měffej* iz mestnika pri Hrenu in Schönlebbnu, pritegnil mu je Škrabec, ki je kot neovržen dokaz medsebojnega vplivanja dajalnika in mestnika navedel še primer *nevernimu ferzei* iz Trubarjeve Post. I 58, kjer je v dajalnik prevzeta dolga naglašena končnica *ej* iz mestnika (glej Cv. VIII, 1889, 10 d, XIII, 1894, 11 c, op. 7, XIV, 1895, 9 b, op. 1). Razlago je sprejel tudi Ramovš, ki med drugim navaja (vendar ne najbolj prepričljivo), da najdemo končnico *-i* v dajalniku tudi v nekaterih narečjih, ki niso razvila kratkega *u* v *i* (Morf. 59), ne omenja pa dokaza z naglašeno končnico *-ej*. Škrabec je pozneje morda to pozabil (če je mnenje spremenil, je imel navado to povedati) in je, ko je govoril o tem, da so v 16. stol. kratki *i*-ji in *u*-ji že oslabei in da se semtertja pri naših starih pisateljih mešata *u* in *i*, napisal, da je Dalmatinu »ušlo kserci, kBugi za k sercu, h Bogu« (Cv. XXX, 1915, 6 d).

Vsekakor je pravilna Oblakova razlaga. T. Logar pri svojem odločnem zavračanju te razlage kot nerazumljive in nesprejemljive ni upošteval več stvari, predvsem pa napačno izhajal iz predpostavke, da je kratki *ü* dal v dolenjščini *i*. Res je danes v določenih govorih dolenjščine za etimološki *u* v kratkih zlogih lahko *i*-jevski glas, ki je zlasti izrazil v izglasju,²⁸ in tudi na Raščici govorijo danes v izglasju za etim. *-u* le prav rahlo reduciran *-i*. O tem razvoju torej ne dvomim, saj sem tudi teorijo o razvoju *u* ne glede na kvantiteto v *ü* in nato v kratkih zlogih v *i*-jevski glas z različnim nadaljnjim razvojem postavil prav jaz (glej SR 11, 1958, 207–210) v nasprotju z drugačnim prejšnjim mnenjem (glej Škrabec, Cv. XXX, 1915, 6 d–7 b; Ramovš, HG VII 128, 132, KZSJ 219, 230, SR 4, 1951, 4). Toda današnjega stanja ne smemo prenašati v Trubarjev čas. V Trubarjevem času kratka *i* in *u* še nista sovpadla. Tega mnenja so bili dosedanja raziskovalci slovenskega jezika in istega mnenja sem tudi jaz. Le v posameznih primerih, večinoma ob zvočnikih, je redukcija pri Trubarju nekoliko močnejša. Tako večinoma piše *drigazhi* (v CO 13 a, 16 a, 17 a, 20 a itd., vsega imam 21 izpisov) poleg *drugazhi* (v CO 41 a), dalje imamo pri Trubarju še znane primere *mumu* (v CO 58 a (2 ×), 85 a, 85 b), *sorota*, včasih v poziciji ob zvočniku tudi popolno redukcijo: *per* 'pri', *merfelza* ipd. V izglasnih zlogih je bil izgovor *i*-ja in *u*-ja²⁹ lahko le nekoliko neizrazit, malo širok (prim. ZSKJ 27, op. 34 in zgoraj opombo 11). Da pa bi izglasni *u* že tedaj prešel v *i*, tega si ne moremo misliti, ker Trubar vendarle piše pravilne vokale tudi v takih primerih, ko praktično ni imel možnosti ugotoviti, katerega naj piše. Vzemimo npr. stari rodilnik dvojine na *-u*, ki pri njem še redko nastopa kot arhaizem in ga drugi

²⁸ V drugih, kjer je danes *a*, pa po določenih pojavih lahko sklepamo (prim. Rigler, SR 11, 1958, 208), da se je *a* razvil preko *i*-jevskega glasu oz. vsaj prednjega polglasnika.

²⁹ Kakšen je bil *u* v Ljubljani, ni mogoče zanesljivo ugotoviti (glej še ZSKJ 102), v raščiskem govoru je bil *ü* ali vsaj *ü*. Opozoril bi tudi na to, da ima kraški komenski govor (po Strekljevih podatkih v Morphologie des Görzer Mittelkarstsdialektes) izglasni *-y* iz etim. *-u* še zdaj ohranjen.

pisci menda ne uporabljajo,³⁰ zato si lahko mislimo, da ga ni kaj posebno pogosto slišal ne v Ljubljani in ne v drugih dialektih, ampak ga poznal iz svoje mladosti. Če pa ga je poznal od doma, bi po Logarjevo moral govoriti *-i*. Kako naj bi potem ugotovil, da mora pisati *-u*? Isto velja za adverbializirano obliko *od mladju* 72 a, 75 a, 98 a, 138 a, *od Mladju* 71 b, ki je prvotno tudi rodilnik dvojine in je prav tako le Trubarjeva oblika, ki je drugi ne pišejo. Za Logarja bi sicer nekoliko govorila Trubarjeva oblika *vfredu* 'sredi', ki jo imam izpisano iz NT I₁ 1 4 b), vendar gre tu, če ne gre za navadno tiskovno napako, čisto lahko za analogično tvorbo (živo ali Trubarjevo) po dubletnih prislovih na *-i/-u* kot *blizi* / *blizu* (že stcsl. dubleta na *-ě* / *-u*) ipd., saj torej spada v kategorijo besed z dubletnimi končnicami.

Po Logarjevo je v dajalniku ednine Trubar redno popravljajl svoj *-i* v *-u*, v mestniku pa samo včasih. Kako moremo pričakovati tako ločitev, da bi v mestnik vnesel *-u* samo včasih, v dajalnik pa redno? Da bi hotel s tem diferencirati sklone, kot je hotel diferencirati primere kot *svet*: *svějt*, *ne* : *nee* ipd., ni verjetno, saj bi v tem primeru v mestnik *u*-ja sploh ne vnašal. Pa tudi praktično je najbrž to neizvedljivo, saj teh sklonov celo Bohorič v gramatiki ni ločil, kako naj bi Trubar tako dosledno pazil skozi svojih 30 knjig, kdaj je dajalnik in kdaj mestnik. In recimo, da bi se Trubarju res tako imenitno posrečilo zamenjavati *-i* z *-u* v dajalniku — kar vsekakor ni verjetno, ker Trubarjeva morfologija ni preveč precizno izdelana, saj ima v posameznih sklonih dosti variant — ali ne bi potem pričakovali, da bo tudi v razmeroma redki arhaični dajalniški končnici *-ovi* iz prvotne *u*-jevske sklanjatve prav tako zamenjal *-i* z *-u*, saj on pač ni vedel, da je bil tu že v praslovanščini *i*, da bi si pa eventualno razliko v ljubljanskem govoru tako dobro zapomnil, pač ni verjetno (prim. kako nedosledno in redko je vnašal npr. ljubljanske oblike pri svojilnih zaimkih).³¹ In vendar piše le: *Boshymu Synuui* 86 a, *htuimu lubimu Synuui nashimu Gospudi* 92 a, *fuimu Synuui* 146 b, *nega lubimu Synuui Iesufu Criftufu* 162 b.³²

Če izhajamo iz Logarjevih stališč, potem tudi ni mogoče uskladiti naslednjih dveh Logarjevih trditev: Trubarju se je nasproti ljubljanskemu govoru zdel neprimeren le njegov rodni *ü* in *ei* (ki ga pa niti ni povsem odpravil), medtem ko v raščiškem *u* iz zgodaj dolgega *o* ni čutil takega dialektizma, da bi ga bilo treba odpraviti, in drugič, Trubar je po ljubljanskem govoru povsem odpravil končnico *-i* iz dajalnika razen v dveh primerih, ki jih je občutil kot prislova. Nerazumljivo je, zakaj bi ga dajalniški *-i* tako zelo motil, ko pa je vendar neprimerno manj opazen kot *u* iz *o* (tip *bug* za *bog*).

³⁰ Prim. v CO: *Dueyu zhloueku* 58 a (*dveju*, ki je bolj pogosten, s svojim *-u* ni mogel vplivati na samostalnik, saj nastopa tudi ob ženskih samostalnikih: *vobeyu shtalti* 141 a). Iz drugih piscev iz centralnih narečij mi oblike na *-u* niso znane in tudi že Trubarju najbrž niso bile preveč običajne, saj je npr. *dueyu zhloueku* iz NT I₂ 283 v CNT I 401 spremenil v *dueiu zhlouekou*.

³¹ Lažje bi si zapomnil *i*-jevsko sklanjatev pri besedi *gospod*, ker bi šlo v tem primeru bolj za klišé (in to ne samo v dajalniku). Posebno vabljiva bi bila še zamenjava *-i* z *-u* v končnici *-ovi* v primeru, ko je npr. *fuimu Synu* iz Mat 55 b spremenil v *fuimu Synuui* v NT I₂ 65 (isto je ostalo tudi v CNT I 93).

³² Na str. 52 a je nejasen odtis: za *Sinu* sta vidni dve piki, kar pa ne more biti drugo kot ostanek *i*-ja. V drugih delih prim. še: *Synuui* NT I₁ p 2 b, u 4 b x 2 a, NT I₂ 320, PDL 59 b, KDI 252, 425; *Sinkuui* KDI 218; *Boguui* KDI 265.

In končno še en argument, da je *-u* v dajalniku Trubarjev: Po 1574 je Trubar v svoj jezik uvajal čedalje več raščiških značilnosti. To je nesporno dokazano v ZSKJ. Če bi bil na Raščici v dajalniku *-i*, bi z veliko verjetnostjo lahko pričakovali, da se bo v tem obdobju pojavil tudi pri Trubarju. Tega pa ni. V mestniku, kjer naj bi po Logarju tudi ne govoril *u*-ja, dobimo včasih celo obratno, prim.: *na enim sherbeti* Mat 52 a in NT I₂ 61, v CNT I 87 pa je v istem tekstu *u*.

Iz vsega povedanega, mislim, je povsem jasno, da dajalniška oblika na *-u* ni prevzeta iz gorenjščine, ampak da je bila tudi dolenjska. Pojasniti je treba le še obliki *hbugi* in *ksrci*.

Po Logarju jih je Trubar čutil kot prislov in jih zato pisal z *-i* brez korekcije na *-u*. Res so nekatere zveze s predlogom prislovna določila, druge predmeti, in v takih primerih lahko pride do določenega ločevanja (prim. npr. ohranjeno starejšo akcentuacijo v prislovnih zvezah, glej Rigler, JiS 2, 1956/57, 306). Toda če bi Trubar ta dva »prislova« pustil pri miru in ju ne bi korigiral, zakaj so se potem pri njem prislovi oz. prislovne zveze iz mestnika končevali na *-u* / *-i*? Edino logično bi bilo, da bi pustil pri miru tudi te — saj po Logarjevo tudi prislovov po izvoru iz mestnika ni govoril z *-u* — in vendar beremo pri njem: *poredu* 2 a, 4 a (2 ×), 7 b, 43 a, 53 a, 53 b (2 ×), 57 a, 72 a, 124 a, 131 a, *porredu* 3 b, *po reddu* 11 b, *per redu* 131 a, 152 b, 169 b, *zheftu inu per redu* 154 b poleg *poredi* 54 b, *nakonzu* 156 a, *na konz* 12 a, 54 a, 66 a, 75 a, 79 a, 84 a, 92 a, 111 b, 112 b, 113 b, 171 a, *Na konz* 117 a, 124² b, *ne konz* 95 a, *na krayu* 124 b, *fe nekar hitru*, *temuzh dolgu inu po zhafu nauuzhi* 149 b, *po zhaffu inu fadofti isuprashati* 72 a (toda *zhafsi* 108 a (2 ×)). Ker je mestnik pisal dubletno na *-u* in *-i*, je vnašanje *u*-ja v mestniške prislovne zveze še manj razumljivo, kot bi bilo v dajalniške. Popolnoma nelogično je ohranjanje *i*-ja zaradi prislovizacije samo v dajalniški obliki.

Mislím, da je jasno, da so te oblike iz mestnika. Medsebojnih vplivov dajalnika in mestnika je dovolj. Pri nekaterih zanimkih imamo v mestniku dajalniške oblike, ki smo jim odbili le *-u*: *njem* (akcent je možen le iz mestnika);³³ pri Trubarju dobimo zapise kot npr. *per nemu* 48 a poleg *per nim* 16 a, 20 a, 43 b, *na nim* 35 a, *ogospudi nashimu* 127 a, v posameznih primerih tudi pri pridevniku: *per muim nebeskimu Ozhetu* 115 a, *per takim vnanimu poftaule-nimu Regimentu* 55 a; prim. tudi ljubljansko *per nam* (iz dajalnika). Skrabec (gl. str. 485) je našel pri Trubarju v dajalniku arhaično dolgo naglašeno mestniško končnico in Oblak pri Hrenu.³⁴ Dajalniška končnica *-ovi* iz *u*-jevske sklanjatve nastopa pri Trubarju tudi v mestniku: *per Boshym Synuui* 35 b, *otuim lubim Synuui* 127 a, *ob puldneui* 100 b, *po poldneui* 111 b.³⁵ Po drugi strani pa imamo mi danes tudi v knjižnem jeziku v predloženem dajalniku (tj. neposredno za predlogom) pri moških samostalnikih oblike iz mestnika. Že Skrabec (Cv. XIV, 1895, 12 b) navaja za mestnik in dajalnik s predlogom enake meta-

³³ Prim. tudi Skrabec, Cv. XIV, 1895, 3 b, op. 1: Kaker *pri njih* je treba izgovarjati tudi *pri njem* s polglasnim, ne se širokim *e*; *pri nje'm* bi bilo le to kar *pri nje'mü*, kaker sicer narod res govori in že Dalm. tudi piše.

³⁴ Prim. podobno za prekmurščino pri Valjavcu, Rad 47, 1879, 44—5, in Oblaku, AfslPh XI, 1888, 527.

³⁵ Prim. še: *na dumoui* NT I₂ 128, CNT I 179, *na tuim Dumoui* NT I₂ 171, *na tuim dumoui* CNT I 258, *na fuim Dumoui* NT I₂ 171, *na fuim dumoui* CNT I 258, *per Boshym Synuui* NT I₁ u 4 a, *per tim Synuui* NTPD 189.

tonirane oblike (*pri bra'tu, h bra'tu, na gró'bu, pri otró'ku, h gró'bu, k otró'ku*), Breznik (SS 1916, 72, SS 1934, 79) pravi, da ima pri predlogu *daj.* edn. često potisnjeni (cirkumflektirani) naglas, npr. *k brâtu, h kônju*; dalje prim. še Rigler. Premene tonemov v oblikoslovnih vzorcih slovenskega knjižnega jezika, JiS 11, 1966, 27; SSKJ I, str. LII; Toporišič, SS 1976, 222. Danes se te metatonijske oblike že izgubljuje tako v dajalniku kot v mestniku (zaradi odpravljanja vokalne redukcije, glej Rigler, JiS 13, 1968, 197), zato je to le še dubletna akcentuacija; narečno pa lahko dajalnik tudi na splošno prevzame akcentuacijo mestnika. Če se torej prenaša iz mestnika v dajalnik ob predlogu intonacija in celo kvaliteta vokala, je jasno, da se lahko tudi končnica, ki sicer iz današnjega stanja v centralnih narečjih ni več ugotovljiva.

Predložni dajalnik je torej vplivan po mestniku. To je seveda prva stopnja, naslednja je lahko sploh vsak dajalnik. Vprašati bi bilo še mogoče, zakaj je to ravno pri besedah *bog, srce* in deloma še *Kristus* ter v adverbu *kmalu*. Odgovor je enostaven: besedi *bog* in *srce* uporablja Trubar tudi v mestniku ob predlogu s končnico *-i*, besedo *Kristus* pa tudi v mestniku le redko s končnico *-i*, ampak pogosteje s končnico *-u*. Prim.: *na Bugi* 15 a, 15 b (2 ×), 16 a (2 ×), 18 b (2 ×), 20 a (2 ×), 24 a, 24 b, 25 b, 32 b, 35 b, 38 b, 40 a, 42 a, *po Bugi* 131 a, *per Bugi* 10 b, 17 a, 18 a, 18 b, 21 a (2 ×), 24 a, 34 a, 50 b, 53 b, 56 a, 57 a, 83 b, 84 a, 98 b, 105 a, 111 a, 113 a, 118 a, 128 b, 158 b, 168 a, *Vbugi* 5 b, 8 b, 11 a, 38 b, 56 b, 61 a proti *per tim Gospudi nashim Bogu* 96 b in enako tudi v dajalniku, če ni ob predlogu (ali če je ob dvožložnem), *Bogu* 2 a, 16 a (2 ×), 17 a (2 ×), 18 b, 19 b, 20 a, 22 a, 24 a, 26 a, 26 b, 36 a, 46 b, 56 b, 72 b, 75 b itd. Enako tudi pri besedi *srce*, vendar nastopa tu oblika s predlogom tik ob mestniku redko, ker je navadno vmes zaimek: *vferci* 22 a, *Vferci* 52 b proti *vtim ferzu* 34 a oz. običajnemu *fercei* (ko ni ob predlogu) 9 b, 15 b, 16 a (3 ×), 16 b, 20 a, 23 b, 25 b, 44 a, 97 b, 99 a, 142 b, 148 a, 150 b. Pri imenu *Kristus* so zapisi z *-i* v mestniku redki: *Vcriftufi* 13 b, 166 a poleg na *Criftufu* 21 a, 35 b, *per Criftufu* 29 b, 142 b, *per Christufu* 115 a, *Vcriftufu* 13 a, 32 a, 36 a, 73 b, 95 a, 126 b, 152 b, 164 a, 167 b, 168 a, 169 b (2 ×), 170 a, *Vcriftufu Iefufu* 73 b, 90 b, 126 b, 152 b, 168 a in ko ni neposredno ob predlogu: *Criftufu* 5 b, 7 a, 15 a (2 ×), 24 b, 35 b, 36 a, 85 b, 91 b, 94 b, 105 b, 115 a, 146 b, 153 a, 168 a (2 ×), 170 a (3 ×).³⁶ Zato je razumljivo, da tudi v dajalniku nastopa oblika z *-i* zelo redko.

Torej bi lahko v dajalniku ob predlogu pričakovali *-i* le še pri tistih samostalnikih, ki imajo tudi v mestniku dovolj pogosto *-i*. Ker pa dajalnik ob predlogu ni posebno pogosten (izpisano imam npr. *Kobhaylu* 53 b, *Hpogrebu* 170 a, *hpobolshanu* 116 a, *hpobulshanu* 95 a, 127 a, 128 b, 154 b, 163 b, navadno pa je vmes člen, pridevnik ipd. kot *htimu obhaylu* 34 b, *htimu pogrebu* 163 b, 168 b, *knega Pogrebu* 166 b, *htimu peklu* 160 a, *htimu Kerstu* 34 b, 87 a, 87 b (2 ×), 91 b (3 ×), 95 a, *Htimu Kerstu* 87 b, *htimu shiuotu* 83 b, *htimu veznimu lebnu* 45 a, 83 b, 140 b, *kanimu stolu* 49 a, *kanimu Spraulauzu*, *kanimu Stolu* 50 b, *knashimu Oduetniku* 50 b itd.), ni velike možnosti za nastop te končnice, ven-

³⁶ V drugih Trubarjevih delih dobimo lahko obliko na *-i* tudi v mestniku brez predloga, saj pri besedah s stalnim naglasom ni take razvrstitve kot pri nekaterih besedah s pomičnim cirkumfleksom, kjer je končnica v mestniku brez predloga cirkumflektirana, v taki poziciji pa *i* ne nastopa. Prim. npr. v K (1550): *Vchristufi* 71 in tudi *Viefufi Christufi* 102 poleg *Viefufu Christufu* 127, *per Iefufu Christufu* 232.

dar Ramovš (Morf. 59) navaja za Trubarja še *h pakli* (brez navedbe mesta; jaz te oblike nimam izpisane, iz CO pa imam naslednje izpise za mestnik: *vpekli* 136 a poleg *vpeku* 42 b, 145 b (5 ×), *Vpeku* 9 b, 157 b, *vtim Peklu* 20 a, 34 a, 88 b, 158 a, *utim Peklu* 15 b). Razmeroma zelo pogosti so mestniki na *-i* še pri besedah *ime*, *nebo*, *kapitul* in še nekaterih pa tudi pri samostalnikih na *-stvo*. Pri besedi *ime* imam za mestnik (ne neposredno ob predlogu) 50 izpisov z *-i* in 7 z *-u*; dalje prim.: *Vnebi* 142 b, 143 a (2 ×), *vtim Nebi* 101 a; *Capituli* 40 a, 104 b, 105 a, 107 b, 131 b, 132 a; *Kerfzhanftui* 1 a, 25 a, 31 b, 51 a, 53 b, 86 a, 86 b, *zhloueftui* 1 b, 33 a, *touarishtui* 3 a (2 ×), *Bogaftui* 5 a (5 ×), 5 b, 6 a, 16 b, 18 a, 19 b, 48 b, 172 a (2 ×), *BOGASTVI* 5 b, *Pridigarftui* 12 b, 69 b, 72 b, 80 a, *fourashtui* 33 a, *touarshtui* 37 a, *Kershanshtui* 81 a, *Kraleuftui* 123 a, *vbushstui* 131 a (2 ×), 133 a (2 ×) poleg *Bogaftuu* 5 a, *vtim Kerfzhanftuu* 59 a, *Pridigarftuu* 71 a, 71 b, 72 b, *pridigarftuu* 74 b. Medtem ko imam za *j*-jem izpisane le oblike na *-u*. Na splošno pa so starejše oblike na *-i* v mestniku³⁷ pri Trubarju še dokaj pogoste, vendar že precej redkejše od novejših na *-u* (iz *u*-jevske sklanjatve). V stalnih zvezah se starejše oblike, kot je splošno znano, bolj držijo, zato so se tudi pri Trubarju zveze *pri bogu*, *v bogu*, *k bogu*, *v srcu*, *k srcu*, *v nebu*, *v imenu* ipd. bolj ohranile v starejši podobi. Pri besedah *obhajilo* in *pogreb*, za kateri imam izpisan dajalnik neposredno ob predlogu, imam v mestniku en sam izpis z *-i*: *PO OBHAYLI* 117 a, pač bo večkrat z *-u*: *Per Obhaylu* 115 a, *Per Obhailu* 117 a, *Per obhailu* 138 a, *Po obhaylu* 116 b; *per tim pogrebu* 163 b. Za besedo *krst*, ki večkrat nastopa v dajalniku (sicer s členom), imam v mestniku skoraj le izpise na *-u* (kot v dajalniku), in sicer 22:1. Besed *ime*, *nebo*, *kapitul*, ki imajo v mestniku običajno *-i*, pa v dajalniku s predlogom nimam izpisanih. Tudi v mestniku pa lažje dobimo staro končnico *-i* v zvezi s predlogom, npr. *per Kerfti* 89 a : *per tim Kerftu* 86 b, 87 b (2 ×), 89 b, 93 b ipd.

Od ostalih oblikoslovnih variant so pri Logarju na kratko omenjene le nekatere, drugih novih razlag ni, pa tudi novi problemi niso predstavljeni. Če so pri nekaterih sklonih upoštevani tudi posamezni primeri, npr. v im. mn. *Vranuue* 98 a, potem bi bilo dobro omeniti tudi redke oblike rod. mn. *Seliszheu* 139 b, *Kraleuftuou* 119 b, *Kraleuftui* 39 b, tož. mn. *Tatye* 61 b, 64 a (da ni to morda zapis za diftong, kažejo primeri kot *te Bratie* NT I₂ 383, kjer končnica ni naglašena), vsekakor pa bi bilo treba omeniti oblike tipa *viftym* 34 a, 109 b (glej primere še v ZSKJ 11, op. 1), zlasti ker Ramovš naglašanih končnic *-im*, *-ih* v *i*-jevski sklanjatvi ne obravnava, imajo pa najbrž vnesen *i* po ostalih sklonih kot pri nenaglašanih končnicah. Enako bo najbrž tudi pri *ozhima*, *ozhyma* (kar nastopa že v brižinskih spomenikih, kolikor *i* ne izraža polglasnika, in še pri Trubarju, zato Ramovšev člen *očem*, ki ga uporablja pri razlagi *daj. in mest. mn. pri i*-jevski sklanjatvi v SR 2, 1949, 177 sl., najbrž ni realen in bo treba pri sicer drugače verjetni razlagi shajati brez njega). Omeniti bi bilo treba tudi vpliv *i*-jevske na *a*-jevsko sklanjatev (ne samo *a*-jevske na *i*-jevsko), zlasti v rod. mn. (*slushbi* 10 b, 11 a, 15 a, 42 a, 51 b, 55 b, 74 a, *sheli* 9 a, *shely* 9 a, 10 b, 26 a, *proshni* 174 a (2 ×)). Tudi vpliv *a*-jevske fleksije na *i*-jevsko se v mn. ne kaže samo v oblikah dajalnika in mestnika mn., ampak zlasti tudi v oblikah

³⁷ Ta *i* torej ni iz *u* ali *ě*, kot misli Logar, ampak le iz *ě* (po moji razlagi razvoja *ě*, glej ZFL 11, 1968, 249–255, zlasti 252, proti prejšnjemu sicer malo nejasnemu, a v bistvu nasprotnemu mnenju, glej Ramovš, Morf. 41) ali pa iz mehke *o*-jevske sklanjatve.

rodilnika (prim.: *mifal* 9 a, 24 b, 40 b, *Sapuuid* 10 b, 11 b, 22 a, 22 b, 55 b, 105 a) pa tudi orodnika (*fuelikimi bolefnami* 39 b poleg *sbolefanmi* 120 b, *Sbolefanmi* 124^a a; *fteimi zhloueskimi Sapuuidami* 52 a, *Purgarskimi Sapuuidami* 54 b). Omeniti bi bilo treba še dubletne oblike v rod. mn. iz mestnika zlasti pri *i*-jevski sklanjatvi (*od tih fuih ftuarih* 8 a, *od vseh ftuarih* 46 b, *vseh ftuarih* 49 b, *od letih Predgouorih* 113 b poleg oblik, ki so tudi danes v rabi: *tih Boshyh Sapuuidi* 27 b), redkeje pa tudi drugod (*tih Kraileuftuih* 26 a, *poleg tih drugih Suetnikih* 46 a, *od tih velikih smertnih glaunih Grehih* 107 b). Če je že navedena redkejša oblika orod. mn. *ludi* 161 a, *ludy* 31 b, 37 b, 161 a poleg navadnejše *ludmi* 10 a (2 ×), 62 a, 64 b, 65 a, 79 a, 135 b, 161 b, 169 b, *ludmy* 41 a, 44 b, bi bilo dobro navesti tudi zelo pogost im. mn. *ludy* 4 b, 7 b, 11 b (2 ×), 12 a, 19 b, 27 b, 32 a (2 ×), 33 b, 86 b, 87 b, 108 b, 112 b, 118 a, 124^b b, 139 a, 169 b (2 ×), 170 a, *Ludy* 14 a, 15 b (3 ×), *ludi* 25 a, 87 a, *Ludi* 22 b, 27 b poleg redkega *ludie* 84 b, 86 a; prim. pa tudi še: *Moshy* 56 a, *Moshi* 52 b *poleg Moshye* 62 b, 97 a, *moshye* 97 a, 136 a (2 ×), *Moshie* 93 a, *moshie* 97 a.

Med oblikoslovnimi variantami bi se dobilo še kaj, kar bi bilo dobro omeniti, toda ker je imel T. Logar pri tem članku, ki je pravzaprav predavanje, omejen obseg, je pač tudi zaradi tega moralo marsikaj izostati.

Kot je pokazala podrobna analiza, se jezik CO ne razlikuje od jezika v drugih Trubarjevih delih v tistem obdobju; je pa nekaj več napak in posamezni hrvaški vplivi, kar pa sta zakrivila korektorja, ki sta slabo opravila korekturo in ki slovenščine nista obvladala. Do razlik med mojim in Logarjevim opisom Trubarjevega jezika je prišlo zato, ker je Logar pri opisu upošteval posamezne napake, ki se izgubijo med normalnimi refleksi, in na podlagi njih določal variantnost. Pri poskusih nekaterih interpretacij, ki se od mojih razlikujejo, pa je T. Logar problematiko preveč poenostavil in premalo upošteval celoten sklop elementov (tudi izven CO in tudi izven Trubarja), ki pogojujejo moje interpretacije.

Mislim, da je iz vsega obravnavanega jasno razvidno, da mi ni treba pri nasprotjih med mojim in Logarjevim mnenjem (povzeta so na začetku članka) v ničemer odstopiti od svojega mnenja niti glede opisa Trubarjevega jezika niti glede posameznih razlag in tudi ne glede teorije o začetkih slovenskega knjižnega jezika.

Jakob Rigler
SAZU, Ljubljana

UDK 014.3:808.1+881.09 (05) »1948/1977«

**BIBLIOGRAFSKO KAZALO
SLAVISTIČNE REVIJE**

I—XXV, 1948—1977

JOŽE MUNDA

VSEBINA

Uvod	493
I. Jezik	
Splošna vprašanja jezika	498
Slovenski jezik	498
Drugi južnoslovanski jeziki	503
Severni in vzhodni slovanski ter drugi jeziki	504
Etimologija	507
II. Književnost	
Splošna vprašanja literarne vede	509
Slovenska književnost	510
Druge južnoslovanske književnosti	515
Severne in vzhodne slovanske ter druge književnosti	515
III. Druge obravnave	
Korespondenca	517
Rokopisi, zapiski in redki tiski	518
Etnografija	519
Biografije	520
Bibliografije	522
Splošno	523
Slavistično društvo	524
Slavistična revija	524
Avtorsko kazalo	525
Kazalo prevajalcev	527

Slavistična revija je tretji slovenski znanstveni časopis, namenjen jezikoslovnim in literarnozgodovinskim vprašanjem s področja slovenistike in slavistike sploh: prvo tako glasilo je bil v letih 1918 do 1931 Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino (8 letnikov), drugi pa od 1938 do 1941 Slovenski jezik (4 letniki). Slavistična revija je začela izhajati leta 1948 in ima letos dva jubileja: tridesetletnico izhajanja in petindvajseti letnik. Bibliografija doslej objavljenih prispevkov je ob tej priložnosti gotovo primerna in koristna.

Kako in v kakšnem obsegu je Slavistična revija izhajala, je razvidno iz spodnje preglednice. V njej so podatki za letnik, letnico, število zvezkov, številko, število strani in priloge; neštete strani so v oklepaju (na njih so večinoma letna kazala).

I	1948, 2 zv.: št. 1/2, str. 1—144 + 2 prilogi; št. 3/4, str. (IV) + 145—320
II	1949, 2 zv.: št. 1/2, str. 1—176; št. 3/4, str. (IV) + 177—336
III	1950, 2 zv.: št. 1/2, str. 1—220 + priloga; št. 3/4, str. 221—476 + (IV) + 3 priloge
IV	1951, 2 zv.: št. 1/2, str. 1—156; št. 3/4, str. 157—316 + (VIII)
V/VII	1954, 1 zv.: str. (VIII) + 1—424
VIII	1955, 2 zv.: št. 1/2, str. 1—144; št. 3/4, str. (VI) + 145—264 + corrigenda
IX	1956, 1 zv.: št. 1/4, str. (VI) + 1—208
X	1957, 1 zv.: št. 1/4, str. (VI) + 1—334 + 2 prilogi
XI	1958, 2 zv.: št. 1/2, str. 1—144 + priloga; št. 3/4, str. (VI) + 145—252
XII	1959/1960, 1 zv.: št. 1/4, str. (VI) + 1—308 + priloga
XIII	1961/1962, 1 zv.: št. 1/4, str. (VI) + 1—312
XIV	1963, 1 zv.: št. 1/4, str. (IV) + 1—236
XV	1967, 1 zv.: št. 1/2, str. (IV) + 1—367
XVI	1968, 1 zv.: str. 1—590 + (I) + priloga
XVII	1969, 2 zv.: št. 1, str. 1—393 + (I); št. 2, str. 1—485 + (I) + 2 prilogi
XVIII	1970, 2 zv.: št. 1/2, str. 1—160; št. 3/4, str. 161—320 + (IV)
XIX	1971, 4 zv.: št. 1, str. 1—112; št. 2, str. 113—240; št. 3, str. 241 do 352; št. 4, str. 353—478 + (IV)
XX	1972, 4 zv.: št. 1, str. 1—158 + priloga; št. 2, str. 161—264; št. 3, str. 265—376; št. 4, str. 377—472 + (VIII)
XXI	1973, 4 zv.: št. 1, str. 1—112; št. 2, str. 113—280; št. 3, str. 281 do 387; št. 4, str. 389—486 + (IV)

- XXII** 1974, 4 zv.: št. 1, str. 1—125; št. 2, str. 129—244; št. 3, str. 245 do 380; št. 4, str. 381—523
- XXIII** 1975, 3 zv.: št. 1, str. 1—112; št. 2, str. 113—288; št. 3/4, str. 289 do 495 + (IV)
- XXIV** 1976, 3 zv.: št. 1, str. 1—136; št. 2/3, str. 137—341; št. 4, str. 345 do 472 + (IV)
- XXV** 1977, 3 zv.: št. 1, str. 1—120; št. 2/3, str. 121—384; št. 4, str. 385 do 527 + (IV)

Revija ni izhajala v letih 1952, 1953 in 1964 do 1966; letnika XII in XIII pokrivata po dve leti (1959/60 in 1961/62); en zvezek je izšel kot triletnik (V/VII za leta 1952 do 1954); letošnja četrta številka torej formalno zaključuje XXV. letnik.

Revija je bila vseskozi zamišljena kot četrtletnik, vendar je v štirih letnih zvezkih izhajala samo v letih 1971 do 1974, v treh ódtlej naprej, sicer pa prevladujeta po dva zvezka (8 letnikov), prav tolikokrat je izšel cel letnik samo v enem zvezku. Brez oznake številke sta bili leti 1954 in 1968. Štetje strani se v okviru enega letnika nadaljuje iz prve do zadnje številke, če jih je seveda bilo več. Izjema je letnik XVII, ko imata obe številki vsaka svojo paginacijo.

V preglednici ni prikazana *Linguistica*, ki je izhajala kot samostojna priloga (posebno uredništvo in štetje letnika, številkk ter strani) Slavistične revije tri leta: I, 1955, št. 1 pri SR 1955, št. 1/2 in št. 2 pri št. 3/4; II, 1956, št. 1/2 pri SR 1956; III, 1958, št. 1 pri SR 1958, št. 1/2 in št. 2 pri št. 3/4. Potem se je osamosvojila. (Kronološko kazalo za vse letnike je sestavila Grozdana Vitorović in je izšlo v *Linguistici* leta 1976.)

Podnaslov Slavistične revije se je spremenil dvakrat. Od 1948 do 1965 je bil *Časopis za literarno zgodovino in jezik*, v letih 1967 do 1969 *Časopis za jezik in literarne vede*, od leta 1970 dalje pa je *Časopis za jezikoslovje in literarne vede*.

Revijo je sprva izdajalo Slavistično društvo v Ljubljani; v letih 1950 do 1963 sta se mu pridružila Inštitut za slovenski jezik in Inštitut za literaturo pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti; od 1967 revijo spet izdaja samo Slavistično društvo Slovenije. Založnik je bila najprej Državna založba Slovenije (1948—1965), od 1967 dalje pa je Založba Obzorja v Mariboru; pri prvi je izšlo 12 knjig v 18 zvezkih, pri drugi 11 knjig v 31 zvezkih (3860 oziroma 5193 strani).

Odgovorni uredniki so se doslej zvrstili trije: od 1948 do 1967 Anton Ocvirk, od 1967 do 1969 Tine Logar in od leta 1970 Jože Toporišič.

Več sprememb je bilo pri uredniškem odboru. Prva dva letnika so uredili Anton Ocvirk, Boris Merhar in Anton Bajec, naslednja dva Anton Ocvirk, Fran Ramovš in Josip Vidmar (pri št. 3/4 leta 1950 je Ramovša zamenjal Jakob Šolar). Leta 1954 so bili v uredniškem odboru Rajko Nahtigal, Anton Ocvirk in Josip Vidmar, v letih 1955—1957 Tine Logar, Rajko Nahtigal, Anton Ocvirk, France Tomšič in Josip Vidmar; letnik X sta uredila Tine Logar in France Tomšič. Naslednja štiri leta (1958 do 1963) so odbor sestavljali France Bezljaj, Anton Ocvirk, Dušan Pirjevec in Josip Vidmar; št. 1/2 in 3/4 leta 1958 sta uredila Tine Logar in France Tomšič. V letih 1967 do 1969 so bili v odboru France Bernik, Marja Boršnik (glavna urednica za literarne vede), Franc Jakopin, Tine Logar (glavni urednik za jezikoslovje), Boris Paternu, Dušan Pirjevec in Jože Toporišič; št. 1 leta 1969 je uredila Marja Boršnik. Leta 1970 do 1972 so revijo urejali France Bernik, Vatroslav Kalenić, Boris Paternu (glavni urednik za literarne vede), Fran Petrè, Dušan Pirjevec, Jakob Rigler in Jože Toporišič (glavni urednik za jezikoslovje). V zadnjem uredniškem odboru, ki še sodi v naš čas, so France Bernik, Vatroslav Kalenić, Janko Kos, Boris Paternu, Fran Petrè, Jakob Rigler, Jože Toporišič in Franc Zadravec (od 2. številke 1977 še Franc Jakopin); glavna urednika za literarne vede in za jezikoslovje sta Boris Paternu in Jože Toporišič.

Tiskali sta revijo dve ljubljanski tiskarni: od 1948 do 1963 Triglav-ska tiskarna, od leta 1968 pa Ljudska pravica. Velikost broširanih izvodov je osmerka.

Štirje zvezki Slavistične revije so bili pripravljani v počastitev jubilejev in je bilo gradivo zanje v celoti zbrano v ta namen. Poleg običajnega imajo še posebne podnaslove: 1950, št. 3/4: Franu Ramovšu za šestdesetletnico; 1957, št. 1/4: Rajku Nahtigalu za osemdesetletnico (na prilogi še posvetilo »Akademiku prof. dr. Rajku Nahtigalu za osemdesetletnico prijatelji in učenci«); 1969, št. 1: Ob petdesetletnici smrti Ivana Cankarja; 1972, št. 1: Bajčev zbornik. Več kot teh slavnostnih zvezkov je bilo tistih, ki so bili samo posvečeni življenjskim jubilejem slovenskih slavistov, njih gradivo pa ni nujno v celoti navezано na jubilej. Ti zvezki imajo ali posebne podnaslove, še večkrat pa samo posvetila. Posvetilna besedila po posameznih zvezkih: 1948, št. 1/2: Gorečemu množitelju naše velike slavistične dediščine in blagemu učitelju akademiku dr. Rajku Nahtigalu, svojemu prvemu predsedniku in častnemu članu za sedemdesetletnico Slavistično društvo v Ljubljani; 1950, št. 1/2: V spomin Franceta Kidriča; 1968: Dvojna številka, posvečena VI. mednarodnemu slavističnemu kongresu v Pragi; 1969, št. 2: Zaslužnima literarnima zgodovi-

narjema, akademikoma dr. Francetu Koblarju in dr. Antonu Slodnjaku za njuna življenjska jubileja; 1973, št. 2: Številka je posvečena VII. mednarodnemu slavističnemu kongresu v Varšavi 1973; 1974, št. 4: Zaslužnemu literarnemu zgodovinarju prof. Alfonzu Gspanu za sedemdesetletnico; 1975, št. 1: Zaslužnemu slavistu akademiku prof. dr. Bratku Kreftu za sedemdesetletnico; 1975, št. 2: Vodilnemu literarnemu kritiku Josipu Vidmarju, predsedniku Slovenske akademije znanosti in umetnosti, za osemdesetletnico; 1976, št. 1: Zaslužni literarni znanstvenici in univerzitetni profesorici dr. Marji Boršnikovi; 1976, št. 2/3: Zaslužnemu slovstvenemu raziskovalcu in posredniku slovenske umetnostne besede na jugoslovanskih univerzah univ. prof. dr. Franu Petretu ob sedemdesetletnici; 1977, št. 2/3: Slovstvenemu in primerjalnemu literarnemu zgodovinarju in teoretiku ter dolgoletnemu uredniku akad. prof. dr. Antonu Ocvirku ob sedemdesetletnici. Št. 4 leta 1977 objavlja referate z delovnega zasedanja Komisije Mednarodnega slavističnega komiteja za knjižne jezike: Zvrstnost in poimenovalni postopki sodobnih slovanskih knjižnih jezikov.

V pričujočem bibliografskem kazalu so upoštevani vsi samostojni prispevki Slavistične revije, se pravi razprave, članki, drobno gradivo, ocene, poročila. Gradivo na prilogah (portreti, faksimili besedila) je dodano k ustreznemu članku, prav tako popravki napak. Izpuščeni so: rubrika »V oceno smo prejeli«, navodila avtorjem (ta se ponavljajo na III. str. ovitka vseh števil od leta 1970 dalje) in pa kazala števil (na platnicah) in letnikov (največkrat na dodanih straneh zadnje številke v letu). Ta kazala so dvojezična, poleg slovenskih sprva francoska, od leta 1967 naprej angleška. Od leta 1970 naprej se je revija prilagodila dokumentacijskim standardom za strokovne časopise: na ovitkih objavlja bibliografski trak z značilnimi bibliografskimi podatki, razprave so opremljene z vrstilci mednarodne decimalne klasifikacije (UDK) in s sinopsisi v slovenščini in angleščini. Sicer pa imajo razprave in izjemoma tudi krajši prispevki od drugega letnika dalje povzetke v enem od tujih jezikov, pri neslovenskih razpravah v slovenščini. Prvih deset let prevladujejo povzetki v francoščini, zadnja leta v ruščini ali angleščini. Previde povzetkov in sinopsisov iz slovenščine v tuje jezike in narobe so oskrbovali pretežno člani ustreznih stolic Filozofske fakultete v Ljubljani.

Bibliografski zapis prispevka obsega najprej avtorja, nato naslov, sledita morebitni podnaslov in prevajalec. Pri knjižnih ocenah so dolgi naslovi skrčeni tako, da so izpuščeni manj bistveni podatki (npr. tiskarna, obseg). Naslovi v cirilici so prečrkovani v latinico. Impresum javlja

zgoj letnico in strani, na katerih je bil članek natisnjen, razen za leto 1969, ko je bilo nujno navesti tudi številko zaradi samostojnega štetja strani pri vsaki številki. K tako skrčenemu impresumu se bibliografsko kazalo lahko zateče, saj se dasta s pomočjo podrobnega pregleda po letnikih na začetku tega uvoda zlahka ugotoviti letnik in številka, kadar nas zanimata. Leta 1968 in 1969 ima vsak članek še svojo posebno paginacijo zaradi separatov, vendar bibliografija tega ne upošteva. Od leta 1951 dalje so strani opremljene z živo pagino.

Tu in tam je enoti takoj za impresumom dodano dopolnilo: vsebuje opozorilo na povzetek in sinopsis v drugem jeziku, kot je napisan prispevek, in na popravke; podatek o ocenjevanem delu, če to ni razvidno že iz naslova; pripombo, ali je bila razprava napisana kot referat za določen kongres (opozorilo je možno samo tedaj, če ga je sporočila revija sama bodisi v podnaslovu ali pod črto); včasih so našeta poglavja prispevka, če je sestavljen iz samostojnih delov (pri člankih take narave, ki so izhajali v nadaljevanjih, so poglavja ločena po letih s pomišljaji).

Prispevki so razvrščeni po strokovnih skupinah tako, da so najprej jezikoslovne obravnave, nato literarnozgodovinske in potem še preostale. V okviru stroke so enote razporejene po abecedi avtorjev (anonimne po abecedi naslova). Članki enega avtorja v eni stroki si slede časovno. Vsak prispevek je načeloma javljen samo enkrat, čeprav kakšen po vsebini sega na več področij. Odločati se je bilo treba po bistveni značilnosti članka, ki pa se v izjemnih primerih nujno opre na subjektivno presojo; pojav je neizbežen pri vsaki po vsebini urejeni bibliografiji. V skupini Biografije so poleg pravih življenjepisnih prispevkov tudi jubilejni ali monografski članki o posameznih osebah, čeprav je morda v njih malo biografskih dejstev. Skupina Splošno obsega leksikologijo, gledališče, zgodovino, članke o jeziku in literaturi hkrati in podobno, pač prispevke, ki sicer imajo svojo vsebinsko opredelitev, a so v Slavistični reviji tako redki, da zanje ni bilo primerno določiti posebnih oddelkov. Ocene in poročila so uvrščena med preostale članke ustrezne stroke; za opozorilo imajo ob zaporedni številki dodan znak * (zvezdica).

Za pomoč sta dodana avtorsko kazalo in kazalo prevajalcev.

I. JEZIK

SPLOŠNA VPRAŠANJA JEZIKA

- Belić Aleksandar:** Sintaktički, morfološki i semantički odnosi u jeziku i u gramatici. — 1950, 343—349. — Francoski povzetek. 1
- Bezljaj France:** Doneski k priznavanju [! poznavanju] glagolskega aspekta. — 1948, 199—220. 2
- Braun Maximilian:** Das Sprachgefühl. — 1957, 153—159. 3
- Buttler Danuta:** Niektóre problemy opisu zjawisk uniwerbizacji. — 1977, 435—448. — Slovenski povzetek; angleški sinopsis. 4
- Daneš František:** Spomenica. [Prev. Jože Toporišič.] — 1970, 320. — Poročilo o mednarodnem simpoziju o funkcijski stavčni perspektivi, Mariánské Lázně 12.—14. X. 1970. 5*
- Faska Helmut:** Intelektualizacija rečnih sredkov, jeje zaměr a jeje wuskutki. — 1977, 449—456. — Slovenski povzetek; angleški sinopsis. 6
- Gjurin Velemir:** Interesne govornice sleng, žargon, argo. — 1974, 65—81. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 7
- Grošelj Milan:** Abundantni reflektivni zaimek in medij. — 1950, 414 do 418. — Francoski povzetek. Popravek: SR 1951, 156. 8
- Grošelj Milan:** Aorist in perfekt. — 1969, št. 2, 117—118. — Nemški povzetek. 9
- Jedlička Alois:** Problematika stylové diferenciace jazyka, zvláště spisovného. — 1977, 407—424. — Slovenski povzetek; angleški sinopsis. 10
- Kalenić Vatroslav:** Fonetika književnosti. — 1977, 372—375. — Ocena knjige Branka Vuletića, Zagreb 1976. 11*
- Mišeska-Tomić Olga:** Uz literaturu o aktualnom raščlanjivanju ili funkcionalnoj perspektivi rečenice. — 1972, 335—347. — Angl. sinopsis. 12
- Rode Matej:** Semantični odnosi v frazeologiji. — 1975, 439—442. 15
- Simundić Mate:** Mihailo Stevanović. Funkcije značenja glagolskih vremena. — 1971, 212—215. 14*
- Škerlj Stanko:** Enunciacija, stavek, predikat. (K osnovnim vprašanjem sintakse.) — 1950, 403—413. — Francoski povzetek. 15
- Solar Jakob:** Eugen Dieth. Vademikum der Phonetik. Phonetische Grundlagen für das wissenschaftliche und praktische Studium der Sprachen. Bern 1950. — 1950, 148 do 149. — Francoski povzetek. 16*
- Solar Jakob:** Dr. Wilhelm Brandenstein, Einführung in die Phonetik und Phonologie. Arbeiten aus dem Institut für allgemeine und vergleichende Sprachwissenschaft in Graz. Heft 2. Gerold & Co., Wien 1950. — 1951, 149—150. — Francoski povzetek. 17*
- Urbančič Boris:** Knjižni jezik skozi prizmo praške šole. — 1976, 308 do 313. — Ocena: Alois Jedlička, Spišový jazyk v současné komunikaci. 1975. 18*
- Winner Thomas G.:** Poetika Romana Jakobsona. [Prevedel Tone Pretnar.] — 1976, 11—28. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 19

SLOVENSKI JEZIK

- Bajec Anton:** Alexander V. Isačenko. Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok. Slovenská akadémia vied a umení. Bratislava 1943. — 1949, 160 do 163. 20*
- Bajec Anton:** O pridevniških obrazilih -in, -ov. — 1950, 421—428. — Francoski povzetek. 21
- Bajec Anton:** Prislowni paberki. — 1954, 195—226. — Francoski povzetek. 22
- Bezljaj France:** O nalogah slovenistike. — 1959/60, 95—103. — Referat na slavističnem kongresu, Zagreb septembra 1959. — Francoski povzetek. 25

- Božič Zoran:** Podoba govorne slovenščine v TV-igri Avtostop Dušana Jovanovića. — 1974, 445—475. — Ruski povzetek, angl. sinopsis. 24
- Cronia Arturo:** Contributi alla dialettologia slovena. — 1950, 321—326. — O terskem, nadiškem in kraškem narečju. — Slovenski povzetek. 25
- Dular Janez:** O Jezikovni vadnici za poklicne šole. — 1972, 361—368. — Ocena knjige Vere Remic-Jager, Maribor 1969. 26*
- Dular Janez:** Zvrstna pripadnost prvin v publicističnih besedilih. — 1975, 197—222. — Ruski povzetek; angleški sinopsis 27
- Dular Janez:** Kakovostna, kolikostna in hierarhična razmerja med izraznimi prvinami v publicističnih besedilih. — 1977, 55—67. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 28
- Eri-Birk Marijana:** Pogostnost in skladijska vloga sklonov v besedilu Šeligovega Triptiha Agate Schwarzkobler. — 1976, 119—126. — Angleški sinopsis. 29
- Golia Modest:** Slovenica I. — 1958, 130—141. — O slovenščini v cerkveni rabi konec 16. in v začetku 17. stoletja. 30
- Grivec France:** O cerkvenoslovenskih prvinah v drugem frisingškem spomeniku. — 1949, 126—137. — Francoski povzetek. 31
- Grivec France:** Frisingensia. — 1950, 107—124, 419—420; 1951, 71—76; 1955, 169—182. — I. *Se mil tvoriv*. II. *Česti jih pijem*. III. *Spasi me v vsem blaze*. IV. *Posledine balovani-je*. — V. *Prinizse ogni petsachv*. — VI. *Po lesu vešahu*. — VII. O vzhodnih in zahodnih prvinah. — Francoski povzetek. 32
- Hajnshek Milena:** Historični infinitiv v slovenščini. — 1959/60, 268—271. 33
- Hamp Eric P.:** On the dual inflexions in Slovene. — 1975, 67—70. — Slovenski povzetek, napisal Jože Toporišič. 34
- Hofbek Matjaž:** Tuje pisne prvine v Verbinčevem Slovarju tujk. — 1974, 329—340. 35*
- Jakopin Franc:** O deležu ruskih elementov v razvoju slovenskega knjižnega jezika. — 1968, 65—90. — Referat za VII. mednarodni slavistični kongres, Praga 1968. — Ruski povzetek. 36
- Jakopin Franc:** Ramovševo Zbrano delo I. — 1972, 349—353. 37*
- Jesenovec France:** Iz sintaktične in stilistične rabe povratnosvojnega zaimka svoj. — 1954, 265—274. — Francoski povzetek. 38
- Jevnikar Martin:** Slovenska slovnica za Italijane Bruna Guyona. — 1972, 251—253. — Ocena knjige Grammatica, esercizi e vocabolario della lingua slovena, 1902, 1918² 39*
- Kolarič Rudolf:** Središka govornica in spodnjeprlški govor. — 1956, 162 do 170. — Nemški povzetek. 40
- Kolarič Rudolf:** Periodizacija razvoja slovenskega jezika. — 1958, 69 do 77. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Moskva 1958. — Ruski povzetek. 41
- Korošec Tomo:** Nekižne in govorne prvine v novejši Zidarjevi prozi. — 1972, 319—333. — Francoski povzetek; angleški sinopsis. 42
- Korošec Tomo:** Nove besede v časopisnih žanrih dnevnika Delo 1969—1975. — 1976, 219—236. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 43
- Korošec Tomo:** K tipologiji časopisnih naslovov. — 1977, 21—54. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 44
- Korošec Tomo:** Nekaj pogledov na avtomatizacijo in aktualizacijo. — 1977, 457—464. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 45
- Kortlandt Frederik:** Jers and Nasal Vowels in the Freising Fragments. — 1975, 405—412. — Slovenski in ruski povzetek. 46
- Kotnik Janko:** Štekanje. — 1950, 466—467. 47
- Lenček Rado:** O zaznamovanosti in nevtralizaciji slovnice kategorije spola v slovenskem knjižnem jeziku. — 1972, 55—63. — Angleški sinopsis. 48
- Lenček Rado:** O morfofonemski tipologiji slovenskega velelnika. — 1976, 393—408. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 49
- Logar Tine:** Obsoško-nadiška dialektična meja. — 1951, 223—237. — Francoski povzetek. 50

- Logar Tine:** Dialektološke študije. — 1954—1972. — Francoski povzetki, od 1967 ruski; od 1971 angleški sinopsisi. 51
1954, 144—168: I. Dialektična podoba zgornje savske doline. II. O štajerskem substratu govorov v Tuhinjski dolini in Črnem grabnu. III. Karakteristika in klasifikacija gornjesavinjskih govorov. IV. Refleksi za praslovanske nosnike med srednjo soško in čepovansko dolino. 1955, 59—55: V. Zanimiv problem iz solkanskega govora. VI. O razvoju in nekaterih posebnostih avške govornice. VII. Pripombe k obsegu in karakteristiki kraščine in notranjščine v Ramovševih dialektih. 1956, 30—44: VIII. Prispevek h klasifikaciji pohorskih govorov. IX. Značilnosti kojščanskega govora. 1958, 145—155: X. Belokranjski govori. 1961/62, 88—97: XI. Slovenski govori v Istri in njihova geneza. 1967, 1—27: XII. Govor vasi Kostanje nad Vrbskim jezerom. XIII. Vokalizem moravškega govora. 1968, 397—412: XIV. Govor vasi Kneža pri Djekšah na Koroškem, I. 1971, 115—125: XV. Govor Slovencev Kanalske doline v Italiji. 1972, 65—69: XVI. Usoda kratkega *a* v govoru kraja Doberdob v Italiji.
- Logar Tine:** O izgubi nominalnih končnic v nekaterih slovenskih primorskih govorih. — 1958, 109—112. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Moskva 1958. — Ruski povzetelek. 52
- Logar Tine:** Sistemi dolgih vokalnih fonemov v slovenskih narečjih. — 1963, 111—132. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Sofija 1963. — Francoski povzetelek. 53
- Logar Tine:** Glasoslovne in morfološke posebnosti v govorici sloveniziranih Nemcev. — 1968, 159—169. — Referat za VI. mednarodni slavistični kongres, Praga 1968. — Ruski povzetelek. 54
- Matl Josef:** Zur Frage der semasiologisch-kulturhistorischen Erforschung der Lehn- und Fremdwörter im Slovenischen. — 1950, 313 do 320. — Slovenski povzetelek. 55
- Nahtigal Rajko:** Nahtigal o Breznikovi slovnici. (Prevedel, objavil in komentiral Jakob Šolar.) — 1967, 356—356. — Ocena Slovenske slovnice (1916) za avstrijsko prosvetno ministrstvo. 56
- Neweklowsky Gerhard:** Silben- und Morenzählung. — 1972, 87—94. — Slovenski povzetelek; angleški sinopsis. 57
- Novak Vilko:** Kajkavske prvine v prekmurski knjigi 18. stoletja. — 1972, 95—105. — Ruski povzetelek; angleški sinopsis. 58
- Orožen Martina:** Oblike z deležnikom na *n/t* in *s se* v tekstih 18. (in 19.) stoletja. — 1971, 273—292. — Ruski povzetelek; angleški sinopsis. 59
- Orožen Martina:** K določnemu členu v slovenščini. — 1972, 105—114. — Ruski povzetelek; angleški sinopsis. 60
- Orzechowska Hanna:** Vezava glagolov **oděti*, **znati*, **uměti* v Dalmatinski Bibliji in današnji slovenščini. Prevedel Marko Kranjec. — 1974, 129—149. — Angleški povzetelek; angleški sinopsis. 61
- Pečar Marjeta:** Tuje glasovne prvine v slovenskem slovarju tujk. — 1974, 317—328. — Ocena: France Verbinc, Slovar tujk. 1970. — Z dopolnilom Jožeta Toporišiča. 62*
- Podbevšek Katja:** Stilotvorna sredstva v prozi Frana Milčinskega. — 1975, 355—384. — Ruski povzetelek; angleški sinopsis. 63
- Preobraženski Nikolaj:** M. Šolohov, Tihi Don. Poslovenil Janez Dolenc [= Janko Moder]. Cankarjeva založba v Ljubljani 1947. — 1951, 293—306. — Jezikovna ocena prevoda. 64*
- Ramovš Fran:** Končnici dat. in lok. pl. *i*-jevske skladnje v slovenščini. — 1949, 177—183. — Francoski povzetelek. 65
- Ramovš Fran:** Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov. — 1950, 16—23. — Francoski povzetelek. 66
- Ramovš Fran:** Osnovna črta v oblikovanju slovenskega vokalizma. — 1951, 1—9. — Francoski povzetelek. 67

- Ramovš Fran:** O splošnih slovenskih pojavih pri protezi in hiatu. — 1954, 5—8. — Francoski povzetek 68
- Rigler Jakob:** Vokalna disimilacija v slovenščini. — 1955, 225—231. — Francoski povzetek. 69
- Rigler Jakob:** Notranjski nepoudarjeni *y* in razvoj *u*-ja v slovenščini. — 1958, 206—218. — Francoski povzetek. 70
- Rigler Jakob:** Glasoslovni razvoj predlogov in predpon *na*, *za*, *nad*. — 1959/60, 230—248. — Francoski povzetek. 71
- Rigler Jakob:** Akcentski tip kólo v južni notranjščini. — 1959/60, 283 do 285. 72
- Rigler Jakob:** Zanimiv morfološki pojav. — 1959/60, 285—286. — O glagolski končnici v 3. os. pl. sedanjika. 73
- Rigler Jakob:** Tendence pri razvoju *l*-a. — 1961/62, 241—252. — Francoski povzetek. 74
- Rigler Jakob:** Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. — 1963, 25—78. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Sofija 1963. — Francoski povzetek. 75
- Rigler Jakob:** Pripombe k Pregledu osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu I. — 1967, 129—152. — Dopolnitve k razpravi (gl. št. 75). — Ruski povzetek. 76
- Rigler Jakob:** O akcentuaciji sufiksa *-ost*. — 1967, 218—229. — Ruski povzetek. 77
- Rigler Jakob:** Slovenski vokalizem v tuji obdelavi. — 1967, 296—301. — Ocena: Irmgard Mahnken, Zur mundartlichen Differenzierung des Vokalsystems im Slowenischen. Die Welt der Slaven, 1965, 341—366. 78*
- Rigler Jakob:** K Rončevičevi opazki o istrskih govornih. — 1968, 589—590. — Gl. št. 90. 79*
- Rigler Jakob:** Akcentske variante. — 1970, 5—15; 1971, 1—12. — I. Opisni deležniki ženskega spola tipa želela in delala. II. Metatonija v rod., mestn. in or. množine akutiranih samostalnikov moškega spola. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 80
- Rigler Jakob:** H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ. — 1971, 435—462; 1972, 244—251. — Ni zaključeno. 81*
- Rigler Jakob:** O rezijanskem naglasu. — 1972, 115—126. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 82
- Rigler Jakob:** Zbrano delo I Frana Ramovša. — 1972, 371—376, 439—456. 85*
- Rigler Jakob:** O zgodovini klasificiranja slovenskih dialektov. — 1975, 27—40. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 84
- Rigler Jakob:** Reproducirani ponatis Pleteršnika. — 1976, 279—289. — Ocena Kolaričeve spremne besede v Slovensko-nemški slovar, Ljubljana 1974. 85*
- Rigler Jakob:** Junkovičeva kajkavska teorija in slovenščina. — 1976, 437—465. — Ocena knjige Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta, Zagreb 1972. — Ruski povzetek. 86*
- Rigler Jakob:** Problematika glasoslovnih in oblikoslovnih variant v Trubarjevi Cerkovni ordningi. — 1977, 465—490. 87
- Rigler Jakob,** gl. št. 125.
- Rode Matej:** Poskus klasifikacije krajšav. — 1974, 213—219. 88
- Rojs Jurij:** France Bevk, Sunduk s serebrom. — 1975, 100—104. — Jezikovna ocena prevoda, Moskva 1971. 89*
- Rončevič Nikola:** Dodatak studiji Tineta Logara »Slovenski govori u Istri«. — 1967, 335—336. — Opozorilo na razpravo: Josip Ribarić, Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri, Beograd 1940. Gl. št. 51. 90
- Rupel Mirko:** Slovenščina v protireformacijski dobi. (Pripombe h Goljevem članku Slovenica I.) — 1958, 236—237. — Gl. št. 30. 91*
- Srebot-Rejec Tatjana:** Začetni in končni soglasniški sklopi v slovenskem knjižnem jeziku. — 1975, 289 do 320. — Angleški povzetek; angleški sinopsis. 92
- Stanonik Marija:** Govor Žirovske kotline in njenega obrobja. — 1977, 295—309. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 93

- Suhadolnik Stane:** Odnos med dolžino, obvestilnostjo in pogostnostjo besed. — 1972, 135—148. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 94
- Suhadolnik Stane:** Frekvenčna analiza besedišča v Tavčarjevi povesti *Cvetje v jeseni*. — 1974, 31—40. — Rus. povzetek; angl. sinopsis. 95
- Solar Jakob:** Spirantični nosnik v slovenščini. — 1950, 429—440 + 2 prilogi. — Francoski povzetek. 96
- Solar Jakob:** Anton Bajec, Besedotvorje slovenskega jezika. I. Izpeljava samostalnikov. Slov. akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede. Dela 1. Ljubljana 1950. — 1951, 142 do 148. — Francoski povzetek. 97*
- Solar Jakob:** Slovenske slovnične knjige po vojni. — 1951, 150—151. — Podpis: J. Š. 98*
- Tesnière Lucien:** Les voyelles nasales slaves et le parler slovène de Replje. — 1950, 263—266. — Slovenski povzetek. 99
- Tokarz Emil:** Protivno priredje v slovenskem knjižnem jeziku. [Prevedel Jože Toporišič.] — 1973, 465 do 472. 100
- Tomšič France:** Nomina agentis v knjižni slovenščini. (Opombe ob Slovenskem pravopisu.) — 1950, 471—476. 101*
- Tomšič France:** Poglavlje iz slovenske historične sintakse. — 1955, 56—67. — O deležniku. — Francoski povzetek. 102
- Tomšič France:** Podoba najstarejše pisne slovenščine. — 1958, 19—34. — V brižinskih spomenikih. Referat za mednarodni slavistični kongres, Moskva 1958. — Ruski povzetek. 103
- Toporišič Jože:** Zamenjava tonemske opozicije s kvantitativno v moščanskem govoru brežiškega Posavja. — 1963, 206—209. 104
- Toporišič Jože:** Pojmovanje tonemičnosti slovenskega jezika. — 1967, 64—108. — Nemški povzetek. 105
- Toporišič Jože:** Besedni red v slovenskem knjižnem jeziku. — 1967, 251 do 274. — Angleški povzetek. 106
- Toporišič Jože:** Liki slovenskih tonemov. — 1968, 315—393. — Angleški povzetek. 107
- Toporišič Jože:** Oblikoslovna segmentacija, predvidljivost spola in vključenost tujk v jezikovni sistem slovenskega knjižnega jezika. — 1969, št. 2, 343—354. — Popravek: SR 1970, 160. — Nemški povzetek. 108
- Toporišič Jože:** Slovenski pogovorni jezik. — 1970, 55—70. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 109
- Toporišič Jože:** Sodobno slavistično jezikoslovje v Sloveniji. — 1971, 15—30. — Referat za jugoslovanski slavistični kongres, Budva 1969. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 110
- Toporišič Jože:** Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika I. — 1971, 55—75, 222—229. — Ni zaključeno. 111*
- Toporišič Jože:** Členitev besedila s premori. — 1972, 149—158. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 112
- Toporišič Jože:** Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika. (Glasovi, pisava, oblike, tvorba, besede.) — 1972, 285—318. — Referat za VII. jugoslovanski slavistični kongres, Beograd 1972. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 113
- Toporišič Jože:** Sestavljenke in izpeljanke iz predložne/proklitične podstave v knjižni slovenščini. — 1973, 105—112. 114
- Toporišič Jože:** Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika. — 1973, 217—263. — Referat za VII. mednarodni slavistični kongres, Varšava 1973. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 115
- Toporišič Jože:** Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika. — 1974, 245—262. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 116
- Toporišič Jože:** Formanti slovenskega knjižnega jezika. — 1975, 153—169. — Ni zaključeno. — Angleški sinopsis. 117
- Toporišič Jože:** Stilistika skladenjskih pojavov. — 1976, 29—58. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 118
- Toporišič Jože:** Besedotvorna teorija. — 1976, 165—177. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 119

- Toporišič Jože:** Slovenistični deli Annelies Lägroid. — 1977, 117—120. — Ocena: Hieronymus Megiser, Slovenisch-Deutsch-Lateinisches Wörterbuch (predgovor in ureditev, 1967); Die russischen Lehnwörter im Slovenischen (1973). 120*
- Toporišič Jože:** O Urbančičevi jezikoslovni kulturi. — 1977, 359—371. — Ocena knjige O jezikovni kulturi. Ljubljana 1972, 1973.² 121*
- Toporišič Jože:** Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika. — 1977, 387 do 406. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 122
- Toporišič Jože,** gl. št. 54 in 62.
- Toporišič Jože, Jakob Rigler:** Komentar k načrtu pravil slovenskega pravopisa. — 1977, 69—106, 311 do 358. 123
- Toporov Vladimir Nikolaevič:** Slovenica. — 1958, 157—168. — 1. Ob odnom arhaizme v Frejzingenskih otrivkah. 2. O nekotoryh predložnyh konstrukcijah v slovenskem jazyke. 3. Sloveno-germano-romanskaja parallel'. — Slovenski povzetek. 124
- Urbančič Boris:** Ob novem slovenskem pravopisu. Problem »bravca«. — 1963, 211—228. 125*
- Završnik Cvetka:** Zapleteno zložene povedi. — 1975, 425—437. — Na gradivu Hiengovega romana Gozd in pečina ter Javorškovega romana Spremembe. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 126

DRUGI JUŽNOSLOVANSKI JEZIKI

- Babić Stjepan:** Sustav u tvorbi hrvatskih umanjena. — 1972, 19—28. — Slovenski povzetek; angleški sinopsis. 127
- Cronia Arturo:** »Glagolitica jadertina« del seculo XVII. — 1957, 129 do 144 s 5 faksimili. — Slovenski povzetek. 128
- Jurančič Janko:** Rasprave Instituta za jezik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, knjiga 1, Zagreb 1968. — 1969, št. 2, 411—414. 129*
- Jurančič Janko:** O slovenskem in srbskohrvatskem akcentu. — 1972, 43—49. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 130
- Kalenić Vatroslav:** Usoda kajkavskega dialekta. — 1969, št. 2, 183—193. — Angleški povzetek. 131
- Kalenić Vatroslav:** Raba sklonov v slovenščini in srbohrvaščini. — 1970, 107—128. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 132
- Kitičić Božica:** Krunoslav Pranjić, Jezik i stil Matoševe pripovjedačke proze. — 1974, 240—241. 133*
- Matić Tomo:** Leksički pabirci iz starih čakavskih pisaca. — 1951, 60 do 65. — Francoski povzetek. 134
- Mazon André:** Quatre fragments d'évangile de la Macédoine méridionale. — 1950, 237—247. — Slovenski povzetek. 135
- Pavlović Milivoj:** Romanskog tipa nastavak -ule u debarskom dijalektu. — 1957, 94—101. — Nemški povzetek. 136
- Rode Matej:** Bolgarski frazeološki slovar. — 1976, 292—294. — Ocena: K. Ničeva, S. Spasova-Mihajlova, Kr. Colakova, Frazeološki rečnik na bŕlgarski ezik. Sofija 1974. 137*
- Rode Matej:** Frazeologija v Jurančičevem slovarju. — 1976, 299—302. — Ocena knjige Srbskohrvatsko-slovenski slovar, 1972.² 138*
- Rode Matej:** Frazeologija v Slovensko-srbskohrvatskem slovarju. — 1977, 114—117. — Ocena dela Stanke Škerlja, Radomira Aleksića in Vida Latkovića, 1975. 139*
- Svane Gunnar:** Crkvenobesednički program Klimenta Ohridskog. — 1974, 425—444. — Angleški sinopsis. 140
- Simundić Mate:** Neke glasovno-naglasne osobine današnjega govora Imotske krajine i Bekije. — 1969, št. 2, 319—351. — Nemški povzetek. 141
- Sivic-Dular Alenka:** Thomas F. Magner, Ladislav Matejka, Word accent in modern serbocroatian. — 1973, 482—486. 142*

- Šivic-Dular Alenka:** Čakavska rič. — 1974, 122—124. — Ocena letnika 1971. 143*
- Šivic-Dular Alenka:** Blaž Jurišić, Rječnik govora otoka Vrgade, usporoden s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima, II. — 1974, 124—125. 144*
- Vaillant André:** La flexion verbale dans la glagolite croate. — 1950, 248—255. — Slovenski povzetek. 145
- Vuković Jovan:** Posebna vidka vrednost aorista kod ponekih glagola stanja u srpskohrvatskom jeziku. — 1957, 237—252. 146

SEVERNI IN VZHODNI SLOVANSKI TER DRUGI JEZIKI

- Aitzetmüller Rudolf:** Ein baltisch-slavisches Elativsuffix und seine Entsprechungen in den übrigen indogermanischen Sprachen; der griechische Superlativ auf *-atos/-atos*. 1950, 289—296. — Slovenski povzetek. Popravek: SR 1951, 156. 147
- Aitzetmüller Rudolf:** Über einige Šestodnev-Handschriften. — 1957, 268 do 278. 148
- Badalić Josip:** »Slovo o polku Igoreve« u hrvatskom prijevodu. — 1957, 217—229. — Pregled srbskih in slovenskih prevodov in objava enega speva v lastnem hrvaškem prevodu. 149
- Bezljaj France:** Drobna poročila. — 1950, 218—220; 1951, 151—156, 306 do 314; 1954, 407—422. — Poročila o novih jezikoslovnih knjigah in časopisih. Med njimi ocene: (1951, 306 do 314) Petar Skok, Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, I—II (Zagreb 1950); Max Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch, I—II (Heidelberg 1950); André Vaillant, Grammaire comparée des langues slaves, I (Lyon-Paris 1950); R. G. A. De Bray, Guide to the slavonic languages (London 1951); — (1954) Hans Krahe, Sprachverwandtschaft im alten Europa (Heidelberg 1951); J. Hubschmid, Praeromanica (Bern 1949); isti, Sardische Studien (Bern 1953); E. Schwarz, Deutsche Namenforschung (Göttingen 1949—50); N. S. Trubetzkoy, Altkirchenslavische Grammatik (Wien 1954); Franciszek Sławski Słownik etymologiczny języka polskiego, 1 (Kraków 1951); Słownik staropolski, 1 (Warszawa 1955); Petar Skok, Toponomastički problemi (Beograd 1952). 150*
- Borkovskij Viktor Ivanovič:** Uslovne predloženija s sojuzom *aže* v drevnerusskih gramotah. — 1957, 145 do 152. 151
- Derganc Saša:** O slovanskih lingvističnih atlasih. — 1976, 325—341. — 152*
- Ellis E.:** Russian words in contemporary Czech. — 1954, 350—352. 153
- Ellis Jeffrey:** W. J. Entwistle & W. A. Morison, Russian & the slavonic languages. London 1949. (Faber great languages series.) — 1954, 370 do 373. 154*
- Georgiev Emil:** »Knigite« na slavonskija prosvetitel Konstantin-Kiril, prevedeni ot negovija brat Metodij na slavonski (starobalgarski) ezik. — 1957, 119—128. 155
- Gorškov Aleksandr Ivanovič:** O stanovlenii norm sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka na urovne teksta. — 1977, 425—435. — Slovenski povzetek; angleški sinopsis. 156
- Grivec France:** Pripombe k Žitju Konstantina. — 1951, 264—268. — Francoski povzetek. 157
- Grivec France:** Vselenskij — sobornyj. — 1957, 14—33. — Latinski povzetek. 158
- Grošelj Milan:** O priponi *-in*. — 1972, 41—42. — Nemški povzetek. 159
- Horálek Karel:** K problému veršové intonace. — 1957, 185—193. 160
- Ivšić Stjepan:** O značenju prijedloga *sz* s akuzativom u slavenskim jezicima. — 1950, 360—368. — Francoski povzetek. 161
- Jagoditsch Rudolf:** R. Nahtigals Beitrag zur Igorlied-Forschung. — 1957, 306—314. 162

- Jakobson Roman:** O stihotvornih relikhtah rannego srednevekov'ja v češskoj literaturnoj tradicii. — 1950, 267—273. — Slovenski povzetek. Popravek: SR 1951, 156. 163
- Jakobson Roman:** Stihotvornye citaty v velikomoravskoj agiografii. — 1957, 111—118. 164
- Jakopin Franc:** Drobna poročila. — 1955, 141—144, 257—260. — Poročila o novih jezikoslovnih knjigah in časopisih. Med njimi ocene: Irena Grickat, O perfektu bez pomočnog glagola u srpskohrvatskom jeziku i srodnim sintaktičkim pojavama (Beograd 1954); — Scando-Slavica, I, 1954; Tadeusz Lehr-Splawiński, Władysław Kuraszkiwicz, Franciszek Ślawski, Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich (Warszawa 1954). 165*
- Jakopin Franc:** B. O. Unbegaun, Selected Papers on Russian and Slavonic Philology. — 1970, 263—267. 166*
- Jakopin Franc:** V. V. Martynov, Slavjanskaja i indoevropskaja akomodacija. — 1971, 317—323. 167*
- Jakopin Franc:** K vprašanju substantivizacije pridevniških besed v slovanskih jezikih. — 1973, 265—277. — Referat za VII. mednarodni slavistični kongres, Varšava 1973. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 168
- Jakopin Franc:** Tretji odzadnji slovar ruskega jezika. — 1974, 352 do 358. — Ocena knjige Obratnyj slovar' ruskogo jazyka, Moskva 1974. 169*
- Kalenić Vatroslav:** Primerjalna slovnica slovanskih jezikov Stjepana Ivšića. — 1971, 327—330. — Ocena knjige Slavenska poredbena gramatika, Zagreb 1970. 170*
- Kelemina Jakob:** Ivan Koštiál, Slovenski elementi v koroški, štajerski in vzhodnotirolski nemščini. Svoboda. IV, 185—192. — 1955, 144, 171*
- Kiparskiĵ Valentin:** Eščë o kolebanjah udarenija v ruskom literaturnom jazyke. — 1957, 214—216. 172
- Kolarič Rudolf:** Mednarodni slavistični sestaneek v Beogradu (15.—21. IX. 1955): A. Sekcija za jezik. — 1955, 251—254. 173*
- Kolarič Rudolf:** Zdzisław Stieber, Zarys dialektologii języków zachodnio-słowiańskich z wyborem tekstów gwarowych. Warszawa 1956. — 1956, 207. 174*
- Kolarič Rudolf:** Konferencja pomorska (1954). Prace językoznawcze. Warszawa 1956. — 1956, 207—208. 175*
- Korošec Tomo:** Sintezna stilističnih raziskav v češkem jezikoslovju. — 1973, 93—100. — Ocena: Alois Jedlička, Věra Formánková, Míloslava Rejmánková, Základy české stylistiky. Praha 1970. 176*
- Lunt Horace G.:** Ligatures in old church slavonic glagolitic manuscripts. — 1957, 253—267. — Slovenski povzetek. 177
- Matthews William Kleesmann:** The phonetic value of *jať* in old russian. — 1950, 256—262. — Slovenski povzetek. 178
- Matthews William Kleesmann:** The phonemes of tenth-century East Slavonic in the light of Byzantine evidence. — 1957, 160—171. 179
- Nahtigal Rajko:** Nekaj pripomb k pretresu Hrabrovega spisa o azbuki Konstantina Cirila. — 1948, 5 do 18. 180
- Nahtigal Rajko:** Slovo o polku Igofevč. (Odlomek iz slovenske prireditve izdaje.) — 1950, 369—396. — Francoski povzetek. 181
- Nahtigal Rajko:** Trenja v ruski lingvistiki. — 1951, 254—262. 182*
- Nahtigal Rajko:** Blodnje o staroruskem pismenstvu. — 1954, 86—98. — O članku: A. S. L'vov, K voprosu o proishozhdenii ruskoj pismennosti. Russki jazyk v škole, 1951, št. 6. 183*
- Nahtigal Rajko:** Popravki k izdaji »Staroruskiĵ ep Slovo o polku Igofevč«. SAZU, Ljubljana 1954. — 1956, 356—357. 184*
- Novak Vilko:** Raziskovanje slovanskih izposojenk v madžarščini. — 1971, 167—187. — Ruski povzetek, angleški sinopsis. 185

- Petrič Jerneja:** Slovenski in angleški nedoločnik. — 1974, 283—298. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 186
- Preobraženski Nikolaj:** Russkie i slovenskie odnosostavnye predloženiye. — 1958, 115—121. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Moskva 1958. 187
- Pretnar Tone:** Primerjalna slovanska metrika. Ritmični slovar. — 1975, 223—256. — Popravek: SR 1975, 495. 188
- Pribić Nikola:** Eduard Winter, Die Pflege der west- und südslavischen Sprachen in Halle im 18. Jahrh. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, 1954.) Veröffentlichungen des Instituts für Slavistik Nr. 5. — 1955, 138—140. 189*
- Ramovš Fran:** O praslovanski metatoni. — 1951, 157—161. — Francoski povzetek. 190
- Rode Matej:** Bolgarsko-ruski frazeološki slovar. — 1975, 442—444. — Ocena: A. K. Košelev, M. A. Leonidova, Bolgarsko-russkij frazeologičeskij slovar'. Moskva-Sofija 1974. 191*
- Rode Matej:** Nemško-ruski frazeološki slovar. — 1977, 378—380. — Ocena: L. E. Binovič, N. N. Grišin, Nemecko-russkij frazeologičeskij slovar'. Moskva 1975*. 192*
- Rode Matej:** Slovaški frazeološki slovar. — 1977, 381—382. — Ocena: Elena Smiešková, Malý frazeologičeský slovník. Bratislava 1974. 193*
- Rojs Jurij:** Grujičev Russko-serbsko-xorvatskij škol'nyj slovar'. — 1972, 459—463. 194*
- Sadnik Linda:** Zur Frage des slavischen -ěno- Suffixes. — 1950, 297 do 300. — Slovenski povzetek. 195
- Sadnik Linda:** Akzentstudien. — 1957, 230—236. — Spätgemeinslavisch *dýmъ »Rauch«. Die Masculinen n-Stämme. 196
- Skubic Mitja:** Sosledica časov v beneškem govoru Pirana. — 1972, 127 do 134. — Italijanski povzetek; angleški sinopsis. 197
- Sivic-Dular Alenka:** Chr. S. Stang, Lexikalische Sonderübereinstimmungen zwischen dem Slavischen, Baltischen und Germanischen. — 1973, 472—475. 198*
- Sivic-Dular Alenka:** Gerald Stone, Lexical changes in the upper Sorbian literary language during and following the national awakening. — 1974, 243—244. 199*
- Sivic-Dular Alenka:** Rocznik slawistyczny, XXXIV, 1973, št. 1. — 1974, 358—359. 200*
- Sivic-Dular Alenka:** Staročeský slovník. — 1974, 519—522. 201*
- Sivic-Dular Alenka:** Christian S. Stang, Opuscula linguistica. Aus gewählte Aufsätze und Abhandlungen, Universitetsforlaget, Oslo 1970. — 1975, 262—264. 202*
- Solar Jakob:** Mara Dluška, Fonetyka polska. Cz. Artykulacje glosek polskich. Biblioteka Studium slowiańskiego uniwersytetu Jagiellońskiego. Seria C, Nr. 5. Kraków 1950. — 1951, 150. — Francoski povzetek. 203*
- Tesnière Lucien:** B. O. Unbegaun, Grammaire russe. Lyon, I. A. C. 1951. — 1951, 139—140. — Slovenski povzetek. 204*
- Tomšič France:** Vita Methodii. (Tekstnokritične pripombe.) — 1955, 195 do 208; 1956, 65—79. — Francoski povzetek. 205
- Tomšič France:** Josef Kurz, Evangeliař Assemanův, Kodex Vatikánský 3. slovanský. II. Praha 1955. — 1956, 206. 206*
- Trypučko Józef:** O pewnej nie dostreżonej funkcji przedrostków czasownikowych w języku rosyjskim. — 1950, 327—342. — Slovenski povzetek. 207
- Urbančič Boris:** Staročeský slovník, úvodní stati, soupis pramenů a zkratek. Praha, Academia 1968. — 1969, št. 2, 415—417. 208*
- Vaillant André:** Les citations des Écritures dans le Suprasliensis et le Clozianus. — 1957, 34—40. 209
- Vašica Josef:** K lexiku Zakona sudného ljudem. — 1957, 61—66. 210
- Zor Janez:** R. G. A. De Bray, Guide to the slavic languages. — 1971, 216—219. 211*

ETIMOLOGIJA

- Ankeria Santeri:** Beseda »semja« v ruskih bilinah. — 1951, 87—92. — Francoski povzetek. 212
- Ankeria Santeri:** Rusko маймист. — 1951, 244—249. 215
- Barić Henrik:** Ime reke Bojane. — 1950, 356—359. — Francoski povzetek. 214
- Bezljaj France:** Johannes Hubschmid, Vorindogermanische und jüngere Wortschichten in den romanischen Mundarten der Ostalpen mit Berücksichtigung der ladinisch-bairisch-slovenischen Lehnbeziehungen. (Sonderdruck aus der ZfrPh LXVI, 1951.) — 1951, 289—291. 215*
- Bezljaj France:** Václav Machek, Quelques noms slaves de plantes (Nadbitka z »Lingua Posnaniensis« II). — 1951, 291—295. 216*
- Bezljaj France:** Sinonima za pojem »locus fluminis profundior«. — 1954, 125—145. — Nemški povzetek. 217
- Bezljaj France:** Rudolf Badjura, Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje. Državna založba Slovenije. Ljubljana 1953. — 1954, 374—391. — Nemški povzetek. 218*
- Bezljaj France:** Carinthia I, 140, 1950. E. Kranzmayer, Der Ortsname »Mailsberg« und seine Verwandten; isti, Namenkundliche Studien um den Magdalensberg; isti, Sagengebundene Kärntner Bergnamen; E. Messner, Zur Kärntner Namenkunde, Die Herkunft der Ortsnamen »Trixen« und »Diex«. — 1954, 592 do 598. — Nemški povzetek. 219*
- Bezljaj France:** Gunter Glauert, Deutsche und slovenische Hof- und Geländennamen im Bereich der Wasserscheide zwischen Drau, Sann und Save. Ein Beitrag zur Siedlungsgeschichte. »Südostforschungen« IX, 1946—1952. — 1954, 598 do 402. — Nemški povzetek. 220*
- Bezljaj France:** Krčevine. — 1955, 1 do 23. — O besedah na Slovenskem, ki odražajo oblike nekdanjega gospodarstva. — Nemški povzetek. 221
- Bezljaj France:** J. Hubschmid, Alpenwörter romanischen und vorromanischen Ursprungs. Bern 1951. J. Hubschmid, Pyrenäenwörter vorromanischen Ursprungs und das vorromanische Substrat der Alpen. Acta Salmaticensia, Filosofia y Letras, T. VII, núm. 2; Universidad de Salamanca 1954. — 1955, 132—138. 222*
- Bezljaj France:** Pozabljene besede. — 1957, 172—178. — Sloven. *Sovatna*. Sloven. *smet*. — Francoski povzetek. 225
- Bezljaj France:** Stratigrafija Slovanov v luči onomastike. — 1958, 35 do 56. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Moskva 1958. — Ruski povzetek. 224
- Bezljaj France:** Etimološki doneski. — 1958, 169—177; 1959/60, 224—229. — 1. Slovensko *abranek* »leskov cvet« in sorodno. 2. Slov. dial. *ale* »pisanica« in *alnice* »črešnje«. 3. Slovensko *člěti*, *člějem*, *člim* »hrepeneti, težiti«. 4. Slovensko *Netek* »ime demon«. — 5. Slovensko *brámor*, *mrámor* »Gryllotalpa vulgaris«. 6. Slovensko dial. *leca* »napitnina«. 7. Slovensko *olik* in *olih*. 8. Slovensko *sodra*, *sodrga* in sorodno. — Francoski povzetek. 225
- Bezljaj France:** Pomenska kategorija »gozd« v slovenščini. — 1959/60, 114 do 150. — Francoski povzetek. 226
- Bezljaj France:** Eberhard Kranzmayer, Ortsnamenbuch von Kärnten. I. Siedlungsgeschichte Kärntens von der Urzeit bis zur Gegenwart im Spiegel der Namen. II. Alphabetisches kärntner Siedlungsnamenbuch. Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie. Band I., LI. Klagenfurt 1956—1958. — 1959/60, 287—293; 1961/62, 505—511. 227*
- Bezljaj France:** Dragutin Simonović, Botanički rečnik. Srpska akademija nauka. Posebna izdanja, knjiga CCCXVIII, Institut za srpskohrvatski jezik, knjiga 3. Beograd 1959. — 1959/60, 296—302. 228*
- Bezljaj France:** Ob izidu poskusnega snopiča etimološkega slovarja slovenskega jezika. — 1963, 209—210. 229*
- Brandstein Wilhelm:** Haupt- und Nebenfluss. — 1950, 501—505. — Slovenski povzetek. 230

- Bunc Stanko:** Pogled v slovensko onomastiko. — 1951, 77—86. — Francoski povzetek. 231
- Čop Bojan:** Etyma balto-slavica. — 1954, 227—237; 1956, 155—161; 1959 do 1960, 170—193; 1961/62, 181—210. — I. 24. Slov. *xajo*, *xajati*. 25. Slov. *juriti*. 26. Slov. *sžmēti*. 27. Slov. *so-titi*. 28. Letonsko *vairs* »več«. — II. 1. Rus. *lezvejō*. 2. Lit. *žievē* »skorja«. — IV. 1. **Borāviti*. 2. Sl. **kōpina*, **kōpa*. 3. Sl. **šēdž* in **šērb*. 4. Lit. *asys*, *esys* »preslica«. 5. Sl. *šatri-ti*. — V. 1. Sl. *koristb*. 2. *Bārati*. 3. Sl. **drevje*. 4. Slvn. *tāpati* in 5. *obotā-ljati se*. 6. *Tuñe*. 7. Sl. *žvzlž*, *žvzlo*. — Francoski povzetek. 232
- Čremošnik Gregor:** Trebnje. — 1957, 325—327. 233
- Debeljak Anton:** O mrtvih velarnih predponah. — 1954, 169—177. — Francoski povzetek. 234
- Dickenmann Ernst:** Stefan Hrabec, Nazwy geograficzne Huculścyzny. Prace onomastyczne Nr. 2. Polska akademia umiejtności. Kraków 1950. — 1950, 468—470. — Slovenski povzetek. 235*
- Eklblom Richard:** Drei slavische Ortsnamen altnordischen Ursprung. — 1950, 277—283. — Slovenski povzetek. 236
- Fouché Pierre:** Latin *aesculus et ilex-alex*. — 1950, 274—276. — Slovenski povzetek. 237
- Grad Anton:** Nekaj pripomb k langobardskim spominom pri Slovencih. — 1972, 29—40. — Francoski povzetek; angleški sinopsis. 238
- Grivec France:** Jan Stanislav, Slovenský juh v stredoveku. Izdala Slovaška matica (Matica Slovenská). Turčiansky sv. Martin 1948. — 1949, 332—336. 239*
- Grivec France:** Krajevna imena v srednjeveški Panoniji. — 1951, 314 do 315. — Poročilo o oceni A. Dostala (Slavia 1951) Stanislavove knjige Slovenský juh v stredoveku. 240*
- Grošelj Milan:** Predgr. *ΦΟΡΜΙΓΞ*. — 1951, 250. — Francoski povzetek. 241
- Grošelj Milan:** Neizkoriščene glose. — 1951, 262—264. — Razlaga treh grških besed iz Hesychiosovega leksikona. — Francoski povzetek. 242
- Grošelj Milan:** Etyma slavica. — 1954, 121—124, 423—424. — I. 1. Slov. *prazen*. 2. Slov. *trebuh*. 3. Slov. *velik*. 4. Slov. *votel*. — II. Sle. *rep*, rus. *chvost*. Sle. *snaga*. — Francoski povzetek. 243
- Ivšič Stjepan:** Značenje turske riječi *tutsaq* »ratni zarobljenik« u hs. riječi *tucak*. — 1950, 142—143. 244
- Jakopin Franc:** Stratygrafia slowiańskich nazw miejscowych S. Rosponda. — 1977, 110—114. 245*
- Kelemina Jakob:** Kazaz, kosez. — 1950, 464—465. 246
- Kelemina Jakob:** Langobardski spomini pri Slovencih. — 1951, 177 do 196. — Francoski povzetek. 247
- Kelemina Jakob:** Tujke v slovenskih terenskih nazivih. — 1955, 85—89. — Francoski povzetek. 248
- Kelemina Jakob:** Sovatna »závod« in slične besede. — 1956, 180—182. 249
- Kolarič Rudolf:** Brigača. — 1955, 105 do 107. 250
- Kolarič Rudolf:** Zdzisław Stieber, 1. Toponomastyka lemkowszczyzny I. Nazwy miejscowości. Łódź 1948; II. del Nazwy terenowe. Łódź 1949. 2. Atlas językowy dawnej lemkowszczyzny. Zeszyt 1. Łódź 1956. — 1956, 204—205. 251*
- Kos Milko:** Pustota. — 1950, 397—404. — Francoski povzetek. 252
- Ludvik Dušan:** Nekaj krajevnih in vodnih imen. — 1956, 189—195. 253
- Ludvik Dušan:** O imenih zdravnih rastlin. — 1972, 71—85. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 254
- Ludvik Dušan:** Nekaj hidronimov na Slovenskem. — 1972, 181—205. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 255
- Ludvik Dušan:** Dopolnila k imenom zdravnih rastlin. — 1972, 419—425. — Gl. št. 254. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 256
- Ludvik Dušan:** Se o imenih zdravnih rastlin. — 1974, 169—182. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 257
- Machek Václav:** Slavische Verba mit suffixalem *sk*. — 1957, 67—80. — Slovenski povzetek. 258
- Mahnken Irmgard:** Die Personennamen des mittelalterlichen Patriziats

- von Dubrovnik als Quelle zu ethnographischen Untersuchungen. — 1957, 279—295 z genealoškimi pregledi. — Slovenski povzetek. 259
- Mańczak Witold:** Etimologija besede *kumb*. Prevedel Marko Kranjec. — 1975, 59—66. — Francoski povzetek; angleški sinopsis. 260
- Maver Giovanni:** Kanata. — 1950, 308 do 312. — Slovenski povzetek. — Popravek: SR 1951, 156. 261
- Nahtigal Rajko:** Rus. бразда »brazda« in бразда »brzda«. — 1949, 305. 262
- Nahtigal Rajko:** O imenu Косѣль. — 1949, 303—305. 263
- Nahtigal Rajko:** Rasticъ za Rastislav. — 1950, 140. 264
- Nahtigal Rajko:** »Zrec«. — 1950, 141 do 142. 265
- Nahtigal Rajko:** Dudleipa (Dudlěba) : Dudlěbi — Dulěbi. — 1951, 95—99. — Francoski povzetek. 266
- Nahtigal Rajko:** O etimologiji izraza *kosez*. — 1955, 164—168. — Nemški povzetek. 267
- Nahtigal Rajko:** Světovity. — 1956, 1 do 9. — Nemški povzetek. 268
- Ramovš Fran:** Csl. *oslbnŏti* »esurire«, slov. *sla* »fames; cupido, libido« in *snagolten* »avidus«. — 1949, 301—302. 269
- Ramovš Fran:** Trubarjevo *od mladju* »a puero«. — 1949, 305. 270
- Ramovš Fran:** O imenu *Admont*. — 1950, 157—159. 271
- Ramovš Fran:** Trubarjevo *hpomozhian* »na pomoč«. — 1950, 130—140. 272
- Ramovš Fran:** Ernst Dickenmann, Studien zur Hydronomie des Save-systems. Ostmitteleuropäische Bibliothek herausgegeben von E. Lukinich, No. 28/A Budapest 1939. — 1951, 140—142. — Francoski povzetek. 273*
- Skok Petar:** Prilog ispitivanju predrimskih leksičkih ostataka u slovenačkom i srpskohrvatskom jeziku. — 1950, 350—355. — Francoski povzetek. 274
- Skok Petar:** Miklošičevo zanimanje za slovenačku toponomastiku u Furlaniji. — 1951, 104—108. — Francoski povzetek. 275
- Skok Petar:** Grk. — 1954, 76—85. — Francoski povzetek 276
- Steinhauser Walter:** Die altslavische Landstörzerin *sraka*. — 1950, 284—288. — Slovenski povzetek. 277
- Simundić Mate:** Władysław Lubaś, Słowotwórstwo południowosłowiańskich nazw miejscowych z sufiksami -ci, -ovci, -inci... — 1973, 475—479. 278*
- Trubačev Oleg Nikolaevič:** Sledy jazyčestva v slavjanskoj leksike. — 1958, 219—231. — 1. Slav. *trizna*. 2. Slav. *pěti*. 3. Slav. *kob'* i rodstvennoe. — Slovenski povzetek. 279
- Trypučko Józef:** Stosl. *radoštami* i pokrewne. — 1957, 81—93. 280
- Unbegaun Boris O.:** Slovène *opâsen* et son prototype russe. — 1950, 304—307. — Slovenski povzetek. 281
- Unbegaun Boris O.:** Le nom de la boussole en russe. — 1957, 179—184. — Slovenski povzetek. 282
- Zelko Ivan:** Prekmurska vodna imena v knjigi Franceta Bezlaja Slovenska vodna imena. — 1958, 245—252. 283*

II. KNJIŽEVNOST

SPLOŠNA VPRAŠANJA LITERARNE VEDE

- Bernik France:** Ritem in besedni pomen v verzu. — 1977, 141—154. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 284
- Czaplewicz Eugeniusz:** Generativna poetika in nekatere zasnove ruskih formalistov. Prevedel Vlado Nartnik. — 1970, 71—106. — Angleški povzetek; angleški sinopsis. 285
- Czaplewicz Eugeniusz:** Strukturalizem v poljski literarni teoriji. Prevedel Vlado Nartnik. — 1971, 51—54. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 286
- Dolinar Darko:** Literarna umetnost v delu Franceta Kidriča. — 1976, 103 do 118, 267—278. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 287

- Dolinar Darko:** Vprašanja o prevajanju v literarni vedi. — 1977, 277 do 292. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 288
- Drole Franc:** Henrik Markiewicz. Główne problemy wiedzy o literaturze. (Z prac Instytutu Badań Literackich PAN.) Wydawnictwo literackie, Kraków 1965. — 1967, 325 do 327. 289*
- Koruza Jože:** Poskus tipološke opredelitve vložnice in njenih oblik. — 1977, 235—252. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 290
- Kos Janko:** Pozitivizem v literarni vedi. — 1974, 299—316. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 291
- Kreft Bratko:** Tradicija in avantgarda. — 1968, 91—158. — Posebej razpravlja o delih: Majakovskij, Misterij Buffo; Brecht, Ukrep; Nezval, Manon Lescaut, Referat za VI. mednarodni slavistični kongres Praga 1968. — Francoski povzetek. 292
- Pacheiner-Klander Vlasta:** Prevajanje staroindijskih literarnoteoretičnih terminov. — 1977, 253—276. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 293
- Paternu Boris:** Nastanek teorije realizma v slovenski književnosti. — 1963, 153—180. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Sofija 1963. — Francoski povzetek. 294
- Paternu Boris:** Nova dela češkega strukturalizma. — 1976, 275—296. 295*
- Pirjevec Dušan:** Strukturalna poetika in literarna znanost. — 1973, 187 do 215. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 296
- Poniž Denis:** Nekaj misli o Matematični poetiki Solomona Marcusa. — 1975, 264—268. 297*
- Pretnar Anton:** Eugeniusz Czaplewicz, Adresat jako kategoria poetyki. — 1972, 457—459. 298*
- Skaza Aleksander:** Poetika D. S. Liháčova in prevrednotenje ruskega srednjeveškega slovstva. — 1970, 146—153. — Ocena knjige Poetika drevnerusskoj literatury, Leningrad 1967. 299*
- Skaza Aleksander:** Poetika kompozicije. — 1972, 353—360. — Ocena: Boris Andrejevič Uspenskij, Poetika kompozicii. Moskva 1970. 300*

SLOVENSKA KNJIZEVNOST

- Ahlin Martin:** Tehnika širjenja v Pahorjevem romanu Vila ob jezeru. — 1974, 263—281. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 301
- Bačer Karel:** »Nikdo« — Aškerčev psevdonim? — 1951, 133—135. 302
- Barbarič Štefan:** Herder in začetki slovenske romantike. — 1968, 231 do 256. — Referat za VI. mednarodni slavistični kongres, Praga 1968. — Nemški povzetek. 303
- Barbarič Štefan:** Ivan Cankar v madžarščini. — 1969, št. 1, 241—247. 304
- Barbarič Štefan:** Od Nietzschejevega do Cankarjevega Dioniza. — 1969, št. 2, 17—32. — Nemški povzetek. 305
- Barbarič Štefan:** Ideje humanizma v delih slovenskih protestantov. — 1976, 409—420. — Francoski povzetek; angleški sinopsis. 306
- Berkopec Oton:** Delo Ivana Cankarja v čeških prevodih in v luči češke publicistike v začetku stoletja. — 1969, št. 1, 247—277; št. 2, 365—390; 1970, 153—160, 299—315; 1971, 105 do 112, 229—240, 340—351, 474—478. — Spremembe naslova: 1969, št. 2 Ivan Cankar v čeških prevodih in v luči češke publicistike do prve svetovne vojne; 1970, Delo Ivana Cankarja v čeških prevodih in v luči češke publicistike; 1971, Ivan Cankar v čeških prevodih in v luči češke publicistike do konca leta 1918. 307
- Bernik France:** Levstikova redakcija Jenkovič »Pesmi«. — 1967, 230—250. — Angleški povzetek. 308
- Bernik France:** Problem Cankarjeve lirike. — 1968, 169—202. — Referat za VI. mednarodni slavistični kongres, Praga 1968. — Angleški povzetek. 309

- Bernik France:** Cankarjevi prvi nastopi v javnosti in literarna kritika. — 1969, št. 1, 13—25. — Predavanje na Cankarjevem simpoziju, Ljubljana 1968. — Angleški povzetek. 310
- Bernik France:** Problem literarnih zvrsti med romantiko in simbolizmom v slovenski književnosti. — 1969, št. 2, 33—51. — Angleški povzetek. 311
- Bernik France:** Erotika v nekaterih Tavčarjevih prozaih delih. — 1974, 41—53. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 312
- Bernik France:** Inovativnost Cankarjeve vinjetne proze. — 1976, 237 do 265. — Angleški povzetek; angleški sinopsis. 313
- Bernik France:** Prva knjiga Paternujeve monografije o Prešernu. — 1976, 465—470. — Ocena knjige France Prešeren in njegovo pesniško delo, I. 314*
- Boršnik Marja:** Cankar in učiteljstvo. — 1948, 145—156. 315
- Boršnik Marja:** Fragment o Kersnikovem mladostnem delu. (Problem divje rože.) — 1950, 98—106. — Francoski povzetek. Dostavek: SR 1950, 220. 316
- Boršnik Marja:** Knjižna gibanja kot odsev družbenega razvoja slovenskega naroda. — 1958, 57—68. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Moskva 1958. — Ruski povzetek. 317
- Boršnik Marja:** Stilni premiki v slovenski književnosti med klasičnim in modernim realizmom. — 1963, 79 do 110. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Sofija 1963. — Francoski povzetek. 318
- Boršnik Marja:** Tavčarjeva Bogomila. — 1967, 174—217. — Ruski povzetek. 319
- Boršnik Marja:** O slovenski »moderni«. (Ob sedemdesetletnici samoniklega prodora in ob petdesetletnici zatona.) — 1968, 257—313 + priloga. — Nemški povzetek. 320
- Boršnik Marja:** Cankar z novostrujarskim klubom pri Mladosti. — 1969, št. 1, 25—67. — Z objavo korespondence med Mladostjo in slovenskimi sodelavci. Referat na Cankarjevem simpoziju, Ljubljana 1968. — Ruski povzetek. 321
- Boršnik Marja:** O Tavčarjevem poetičnem ritmu. (Študija v zvezi z novo odkrito novelo.) — 1969, št. 2, 53—73. — Angleški povzetek. 322
- Brnčič Vera:** Cankar pri Rusih. — 1969, št. 1, 277—282. 323
- Dobrovoljc France:** Nekaj o Cankarjevem predavanju »Očiščenje in pomlajenje«. — 1948, 270—271. 324
- Dobrovoljc France:** Cankarjevo »Očiščenje in pomlajenje« v francoščini. — 1949, 322—323. — V »Yougoslavie« 1918. 325
- Fabčič Mirko:** Sporočilo odprtega dela. — 1973, 413—436. — O prozi Rudija Šeliga. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 326
- Gantar Kajetan:** Valentin Vodnik in grška poezija. — 1969, št. 2, 85 do 92. — Nemški povzetek. 327
- Glazer Alenka:** Ob peti knjigi Župančičevega Zbranega dela. — 1971, 462—474. 328*
- Glazer Janko:** Anton Aškerc, Zbrano delo. Prva knjiga: Balade in romance. Lirske in epske poezije. Uredila in z opombami opremila Marja Boršnik. Ljubljana 1946. — 1949, 155—160. 329*
- Glušič Helga:** Lino Legiša, V ekspresionizmu in novi realizem. — 1971, 330—334. — Ocena Zgodovine slovenskega slovstva, VI. 330
- Glušič Helga:** Novi roman v sodobni slovenski prozi. — 1973, 77—87. — O romanih Rudi Šeligo, Triptih Agate Schwarzkobler; Jože Snoj, Negativ Gojka Mrča. Predavanje na VIII. Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture, 1972. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 331
- Glušič Helga:** Analitična doslednost in ustvarjalni pogum Marje Boršnikove. — 1976, 3—9. — O knjigi Ivan Tavčar, leposlovni ustvarjalec. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 332*
- Grivec France:** Martin Krpan. — 1956, 176—180. — O Levstikovem literarnem junaku. 333
- Gspan Alfonz:** Poezije doktorja Franceta Prešerna z dodatkom v Poeziji nepriobčenih pesmi. Ljubljana 1946. Uvod in razlago napisal A. Slodnjak. — 1948, 126—137. 334*

- Gspan Alfonz:** O Prešernovi Zdravljici. — 1950, 59—64. — Francoski povzetek. 355
- Gspan Alfonz:** Beseda Ivana Cankarja. — 1969, št. 1, 317—322. — Ocena izbora Borisa Merharja. 336*
- Kelemina Jakob:** Profesor W. K. Matthews (London University) and professor A. Slodnjak (University of Ljubljana): Selection of poems by Francè Prešeren. Translated from the Slovene. Oxford 1954. — 1955, 255—256. 337*
- Kermauner Taras:** Humanistična resignacija. (Premišljevanje ob prvih dveh pesniških zbirkah Kajetana Koviča, ob Pesmih štirih in Prezgodnjem dnevu.) — 1968, 535—588. — Angleški povzetek. 338
- Kitičić Božica:** Problem otudenosti u Hiengovim novelama. — 1975, 413 do 424. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 339
- Kmecl Matjaž:** Nekaj tem iz zgodnjega razvoja slovenske pripovedne proze. — 1972, 207—235. — O prozi v Slovenskem glasniku, 1858—1868. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 340
- Kmecl Matjaž:** Iz slovenske literarnozgodovinske periodizacije. — 1972, 407—417. — Čas med romantiko in realizmom. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 341
- Kmecl Matjaž:** Pregljev Plebanus Joannes. — 1976, 71—82. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 342
- Koblar France:** Ljubljanska dijaška »Zadruga«. — 1949, 75—110, 184 do 230. — Francoski povzetek. 343
- Koblar France:** O Jurčičevih dramatskih načrtih. — 1951, 197—222. — Popravek in dopolnilo: SR 1954, 355 do 356. — Francoski povzetek. 344
- Koblar France:** Za uvod. — 1969, št. 1, 7—12. — Uvodna beseda na Cankarjevem simpoziju, Ljubljana 1968. — Angleški povzetek. 345
- Kocjan Gregor:** Ugotovitve o slovenski pripovedni prozi v petdesetih in šestdesetih letih 19. stoletja. — 1976, 302—307. — Ocena: Matjaž Kmecl, Od pridige do kriminalke. Ljubljana 1975. 346*
- Koruza Jože:** Prežihov Voranc in ljudska tradicija. — 1976, 83—101. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 347
- Kos Janko:** Periodizacija slovenske romantike in Evropa. — 1971, 353 do 383. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 348
- Kos Janko:** Vodnikov Vršac in opisna poezija narave. — 1975, 389—412. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 349
- Kos Janko:** Motiv in ideja Prešernovega Ribiča. — 1975, 385—404. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 350
- Kos Janko:** Vloga in ustroj lirskega subjekta v Prešernovi poeziji. — 1976, 367—392. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 351
- Kravar Miroslav:** Slovenska varianta homerskega heksametra. — 1969, št. 2, 209—225. — O Sovretovem heksametru v prevódih Homerja. — Nemški povzetek. 352
- Legiša Lino:** Iz ozadja Prešernove Nove pisarije: razmerje do Ravnikarja. — 1971, 125—141. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 353
- Legiša Lino:** Marija Pirjevec, Srečko Kosovel: Aspetti del suo pensiero e della sua lirica. — 1975, 84—85. 354*
- Mahnich Joža:** Problem baudelairizmov pri Zupančiču. — 1948, 221—268. 355
- Mahnich Joža:** Roža mogota. — 1950, 125—156. — Pomen besede in njen motiv v ljudski pripovedki, pri Mencingerju, Zupančiču in Preglju. — Francoski povzetek. 356
- Mahnich Joža:** Faksimilirana izdaja Erotike iz 1899. — 1969, št. 1, 322 do 326. 357*
- Martinović Juraj:** Martin Krpan kao parodija. — 1970, 219—240. — O povesi Frana Levstika. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 358
- Martinović Juraj:** Sonetje nesreče: poezija suprotstvaljena apsurdu. — 1973, 321—346. — O Prešernovih Sonetih nesreče. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 359
- Moravec Dušan:** Cankarjeve pozne dramske zasnove. — 1969, št. 1, 99—116. — Nadaljevanje predavanja na Cankarjevem simpoziju, Ljubljana 1968. Angleški povzetek. 360
- Müller Jaka:** Izrazna dvojnost Rebulovega Senčnega plesa. — 1970, 17

- do 54. — Angleški povzetek; angleški sinopsis. 361
- Paternu Boris:** Struktura in funkcija Jenkove parodije v razkroju slovenske romantične epike. — 1968, 7—64. — Referat za VI. mednarodni slavistični kongres, Praga 1968. — Ruski povzetek. 362
- Paternu Boris:** Ivan Cankar in slovenska literarna tradicija. — 1969, št. 1, 117—127. — Predavanje na Cankarjevem simpoziju, Ljubljana 1968. — Angleški povzetek. 363
- Paternu Boris:** Tematska kontinuiteta pri uvajanju novih stilov v slovensko pesništvo od baroka do moderne. — 1969, št. 2, 235—264. — Angleški povzetek. 364
- Paternu Boris:** Gradnikovo mesto v razvoju slovenske lirike. — 1970, 163—178. — Referat za simpozij o Gradniku, Nova Gorica 1970. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 365
- Paternu Boris:** Prešeren in evropska romantika. — 1971, 75—96. — Ocena knjige Janka Kosa. 366*
- Paternu Boris:** Avantgardizem v navzkrižju struktur. — 1971, 241—271. — Ob knjigi Katalog 2, Maribor 1969. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 367
- Paternu Boris:** Poglavlje iz slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva. — 1972, 161—180. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 368
- Paternu Boris:** Problem nadrealizma v sodobni slovenski liriki. — 1972, 377—406. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 369
- Paternu Boris:** Receptija romantike v slovenski poeziji. — 1973, 113—148. — Referat za VII. mednarodni slavistični kongres, Varšava 1973. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 370
- Paternu Boris:** Martinovičev Prešeren. — 1975, 71—79. — Ocena: Juraj Martinovič, Apsurd i harmonija, Sarajevo 1971. 371*
- Paternu Boris:** Izhodišča Prešernovega sonetizma. — 1976, 39—55. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 372
- Paternu Boris:** Martinovičev Kette. — 1977, 107—109. — Ocena: Juraj Martinovič, Poezija Dragotina Ketteja. Ljubljana 1976. 373*
- Paternu Boris:** Bernikov Cankar. — 1977, 376—378. — Ocena: France Bernik, Cankarjeva zgodnja proza. Ljubljana 1976. 374*
- Petrè Fran:** Češka kritika Ahaeljevih »Pesmi« iz 1833. — 1951, 130 do 135. — O Šafarikovi oceni v Časopisu Českého musea. 375
- Petrè Fran:** Vizionarnost Otona Župančiča. — 1955, 68—84. — Francoski povzetek. 376
- Petrè Fran:** Prva slovenska poetika. — 1967, 109—128. — O poglavju v Pohlinovi Kraynski grammatiki, 1768, 1783². — Angleški povzetek. 377
- Petrè Fran:** Struktura poezije T. Sešliškara v zbirki Trbovlje. — 1968, 471—504. — Angleški povzetek. 378
- Petrè Fran:** Tipologija proze Ivana Cankarja. — 1969, št. 1, 129—150. — Angleški povzetek. 379
- Petrè Fran:** Iz Župančičeve poetike. — 1969, št. 2, 265—283. — Nemški povzetek. 380
- Pirjevec Dušan:** Wolfram Walder, Ivan Cankar als Künstlerpersönlichkeit. Wiener Slavistisches Jahrbuch. Graz-Köln 1954. — 1955, 120 do 128. 381*
- Pirjevec Dušan:** Oton Župančič in Ivan Cankar. Prispevek k zgodovini slovenske moderne. — 1959/60, 1 do 94. — Z delno objavo korespondence med njima. — Francoski povzetek. 382
- Pirjevec Dušan:** Ivan Cankar in naturalizem. — 1961/62, 1—48. — Francoski povzetek. 383
- Pirjevec Dušan:** Vprašanje o Murnovi liriki. — 1967, 28—63. — Angleški povzetek. 384
- Pirjevec Dušan:** Vprašanje o Cankarjevi literaturi. — 1969, št. 1, 151 do 182. — Nemški povzetek. 385
- Pretnar Tone:** Poljska antologija slovenske poezije. — 1974, 499—511. — Ocena: Antologia poezji sloveńskiey. Wrocław 1973. 386*
- Rupel Mirko:** Vpliv protestantskega literarnega dela v Kastelčevih Bratovskih bukvicah. — 1949, 111—125. — Francoski povzetek. 387
- Rupel Mirko:** Reformacija in naša literarna zgodovina. — 1951, 66—70. — Francoski povzetek. 388

- Ryžova Marja Il'inična:** Dragotin Kette in ruska literatura. Iz ruščine prevedla Alenka Logar-Pleško. — 1974, 185—205. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 589
- Sliziński Jerzy:** Przyczynek do słoweńsko-polskich stosunków kulturalnych w pierwszej połowie XIX wieku. — 1959/60, 258—265. — O poljskih odmevih na Valentina Vodnika; z objavo Vodnikovega pisma Samuelu Bogumilu Lindeju. 590
- Slodnjak Anton:** Odgovor na oceno poljudne izdaje Prešernovih poezij. — 1948, 297—305. — Gl. št. 354. 591*
- Slodnjak Anton:** Prispevki k poznavanju Prešerna in njegove dobe. — 1949, 1—29, 251—249; 1951, 10—22, 162—176; 1955, 24—38. — I. Slavinja in Prešeren. II. O Sonetnem vencu. III. Problem Gazel. IV. Sonetje nesreče. V. Dvoje neznanih metrik iz dobe naše romantike. — Francoski povzetek. 592
- Slodnjak Anton:** O Stanku Vrazu kot slovenskem pesniku. — 1950, 65—90. — Francoski povzetek. 593
- Slodnjak Anton:** Dodatek k članku o »Sonetnemu vencu«. — 1950, 187 do 188. — Gl. št. 592. 594
- Slodnjak Anton:** O Prešernovem »Slovesu od mladosti« in o literarnozgodovinski rehabilitaciji Antona von Scheuchenstuela starejšega. — 1956, 10—29. — Francoski povzetek. 595
- Slodnjak Anton:** Slovenska romantična poezija (1850—1848) v odnosu do slovanskih in neslovanskih literatur. — 1958, 1—18. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Moskva 1958. — Ruski povzetek. 596
- Slodnjak Anton:** Ivan Cankar, Hiša Marije Pomočnice. — 1969, št. 1, 185 do 191. — Predavanje na Cankarjevem simpoziju, Ljubljana 1968. — Ruski povzetek. 597
- Smolej Viktor:** Nekaj predlog za slovenske partizanske pesmi. — 1965, 199—206. 598
- Smolej Viktor:** Cankarjeva proza na Slovaškem. — 1969, št. 1, 291—307. 599
- Stanonik Marija:** Problematika slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva iz let 1941 do 1945. — 1974, 477—499. 400
- Štefan Rozka:** Cankar pri Poljaki. — 1969, št. 1, 307—313. 401
- Vodnik France:** Ivan Cankar in Slovenska matica. — 1969, št. 1, 193 do 202. — Predavanje na Cankarjevem simpoziju, Ljubljana 1968. — Angleški povzetek. 402
- Voglar Dušan:** Vodnikovo spoznavanje Horaca. — 1961/62, 60—87. — Francoski povzetek. 403
- Zadravec Franc:** Dramatika Slavka Gruma. — 1968, 413—469. — Nemški povzetek. 404
- Zadravec Franc:** Satira v Cankarjevi pesmi, prozi in dramatici. — 1969, št. 1, 205—239. — Predavanje na Cankarjevem simpoziju, Ljubljana 1968. — Ruski povzetek. 405
- Zadravec Franc:** Realistična estetika po ekspresionizmu v Sloveniji. — 1972, 265—284. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 406
- Zadravec Franc:** Slovenska satira v dvajsetem stoletju. — 1973, 149 do 185. — Referat za VII. mednarodni slavistični kongres, Varšava 1973. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 407
- Zadravec Franc:** Tavčarjev literarni in politični nazor v letih 1919—21 ter Ivan Cankar. — 1974, 1—50. — Referat na zborovanju slovenskih slavistov, Skofja Loka 1973. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 408
- Zadravec Franc:** Groteska v Prežihovi prozi. — 1974, 151—167. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 409
- Zadravec Franc:** Subjektivne in objektivne osnove Cankarjeve satire. — 1976, 57—70. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 410
- Zadravec Franc:** Pohujšanje v dolini šentflorjanski in nekatere tuje komedije. — 1976, 139—162. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 411
- Zadravec Franc:** Slovenski predekspressionistični literarni mozaik (1909 do 1918). — 1977, 1—20, 181—204. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 412
- Zigon Joka:** Prešernoslovne študije. — 1959/60, 151—169; 1961/62, 98 do 116. — 1. Gospodična iz Gradca. 2. »Leto... dvakrat devetsto tri in trideseto«. — 3. Zivljenjsko ozadje in pesemske zveze »Žgubljene vere«. — Francoski povzetek. 413

DRUGE JUŽNOSLOVANSKE KNJIŽEVNOSTI

- Bernštejn Samuil Borisovič:** »Vardar« K. P. Misirkova. — 1958, 178—186. — Slovenski povzetek. 414
- Cronia Arturo:** »Glagolitica vaticana« v Karamanovih »Considerazioni su l'identità della lingua litterale slava« iz leta 1755. — 1954, 99—108. — Francoski povzetek. 415
- Frangoš Ivo:** Mažuraničeva »Starodavna lipa«. — 1969, št. 2, 75—85. — Nemški povzetek. 416
- Kudělka Viktor:** Jugoslovanska dramatika v času moderne in njen evropski kontekst. [Prevedla Albina Lipovec.] — 1976, 421—435. — Češki povzetek; angleški sinopsis. 417
- Petrè Fran:** Bruno Meriggi. Le letterature della Jugoslavia. — 1970, 257 do 265. 418*
- Pretnar Anton:** Georgi Stalev, Makedonskiot vers. — 1972, 465—468. 419
- Rode Matej:** Hristo Botev pri Slovincih. — 1967, 315—325. 420
- Rotar Janez:** Umjetnost riječi 1957 do 1969. — 1970, 268—271. 421*
- Rotar Janez:** Književna istorija 1968 do 1969. — 1970, 272—276. 422*
- Rotar Janez:** Ekspresionizam i hrvatska književnost. — 1970, 316—319. — Ocena: Kritika, 1969, št. 3. 423*
- Rotar Janez:** Zbornik Umjetnosti riječi, posvećen Zdenku Škrebju. — 1971, 205—212. 424*
- Rotar Janez:** Dimitrije Vučenov. O srpskim realistima i njihovim prethodnicima. — 1971, 334—339. 425*
- Rotar Janez:** Krleževi Glembajevi v predvojni slovenski kritiki. — 1973, 1—41. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 426
- Slodnjak Anton:** Nov pogled na vznik slovenske in hrvaške reformacijske književnosti 16. stoletja. — 1954, 109 do 120. — Francoski povzetek. 427
- Slodnjak Anton:** Konceptija kritike v literarnih zgodovinah jugoslovanskih narodov. — 1955, 145—163. — Predavanje na mednarodnem sestanku slavistov, Rim 1955. — Francoski povzetek. 428
- Štampar Emil:** Suvremeni hrvatski roman. — 1956, 80—117. — Francoski povzetek. 429
- Štampar Emil:** Odjek ruske revolucije 1905. na Kranjčeviča. — 1958, 78—89. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Moskva 1958. — Ruski povzetek. 430
- Štampar Emil:** Kozmičnost Kranjčevičeve lirike. — 1958, 187—198. — Francoski povzetek. 431
- Štampar Emil:** Radnik u djelima hrvatskih realista. — 1965, 153—152. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Sofija 1963. — Francoski povzetek. 432
- Štampar Emil:** Maska legende u Cesarčevoj novelistici. — 1967, 153 do 173. — Francoski povzetek. 433
- Štampar Emil:** Književni put prozai-ka Vjekoslava Kaleba. — 1968, 505 do 534. — Angleški povzetek. 434
- Štampar Emil:** Kumičićeve dileme i njihov slovenski odjek. — 1969, št. 2, 335—341. — Objavlja tudi dve Kumičićevi pismi Jakobu Sketu. — Francoski povzetek. Popravek: SR 1970, 160. 435

SEVERNE IN VZHODNE SLOVANSKE TER DRUGE KNJIŽEVNOSTI

- Barbarič Štefan:** Sosedstvo kot tvor- ni impulz. Ob knjigi študij Lászla Sziklaya Szomszédainkról (O naših sosedih). — 1976, 294—298. 436*
- Barbarič Štefan:** Celestin kot sloven- sko-hrvatski popularizator Turge- njeva. — 1977, 155—179. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 437
- Brnčič Vera:** Odmevi ruske sovjetske književnosti pri Slovincih v letih 1917—1941. — 1967, 301—313. 438
- Brnčič Vera:** Belinski pri Slovincih. — 1974, 55—64. — Referat za sim- pozij o Belinskem, Beograd. — Ru- ski povzetek; angleški sinopsis. 439
- Čičevskij Dmitrij:** K stilistike staro- russkoj literatury. *Kenningar?* — 1957, 102—110. — Slovenski povze- tek. 440
- Dobrovoljc France:** Slovstven drob- ec iz dobe francoske Ilirije. — 1950,

- 186—187. — O članku: Jean Pierre Brès, Notice sur la ville de Laybach. Annales de la littérature et des arts, 1820/21. 441
- Dolgan Marjan:** Modernizem v zahodno- in južnoslovanskih književnostih. — 1974, 96—99. — Ocena: Modernizm w literaturach slowiańskich. 1973. 442*
- Dolinar Darko:** Thomas Mann in slovenska javnost. Glasovi o Thomasu Mannu v slovenskem periodičnem tisku med obema vojnama. — 1971, 293—315, 405—432. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 443
- Filipović Rudolf:** Shakespeare in Hrvati v 19. stoletju. — 1949, 306—317. 444
- Gspan Alfonz:** Prešernov prevod Grünove Benečanske trojke. — 1951, 23 do 33. — Francoski povzetek. 445
- Jan Zoltan:** Odmevi Alberta Camusa pri Slovencih 1945—1959. — 1973, 347—372, 437—463. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 446
- Kmecl Matjaž:** Miklavž Prosenc, Die Dadaisten in Zürich. — 1967, 328 do 332. 447*
- Kopitar Tatjana:** Olivera Goldsmitha *The Vicar of Wakefield* pri Slovencih do leta 1876. — 1959/60, 194—223. — Francoski povzetek. 448
- Koren Ewald:** Govekar, Zola in »V krvi«. — 1973, 281—319. — Francoski povzetek; angleški sinopsis. 449
- Koruza Jože:** Vpliv Gottfrieda Benjamina Hannekeja na verzifikacijo Antona Feliksa Deva. — 1976, 179 do 218. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 450
- Krakar Lojze:** Prvi ohranjeni slovenski prevodi iz Goetheja. — 1972, 427 do 437. — O prevodih Janeza Nepomuka Primca. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 451
- Kreft Bratko:** Fragmenti o slovenskoruskih stikih. — 1958, 90—108. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Moskva 1958. — Ruski povzetek. 452
- Kreft Bratko:** Dostojevski in utopični socializem. — 1963, 1—24. — Referat za mednarodni slavistični kongres, Sofija 1963. — Francoski povzetek. 453
- Kreft Bratko:** Cankar in ruska književnost. — 1969, št. 1, 69—98. — Predavanje na slavnostni seji ob petdesetletnici Cankarjeve smrti, Ljubljana, SAZU 1968. — Ruski povzetek. 454
- Kreft Bratko:** Belinski o Dostojevskem. — 1976, 343—366. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 455
- Legiša Lino:** Vplivi in vzporednosti. (Hugo, Coppé — Stritar, Župančič.) — 1948, 85—94. 456
- Logar-Pleško Alenka:** Zbornik razprav o rusko-jugoslovanskih literarnih zvezah. — 1976, 470—472. — Ocena: Russko-jugoslavskie literaturnye svjazi. Moskva 1975. 457*
- Ludvik Dušan:** Dr. Breda Požar, Anastasius Grün in Slovenci. — 1973, 89—93. 458*
- Moravec Dušan:** Shakespeare pri Slovencih. — 1949, 51—74, 250—291. — Angleški povzetek. 459
- Novak Vilko:** Slovenska in slovaška pesem iz 1774. — 1970, 129—140 s faksimilom. — Objava in obravnava pesmi Davida Novaka Versus Vandalici in Jana Podhradskega Versus Slavici. — Nemški povzetek. Popravek: SR 1970, 256. 460
- Ocvirk Anton:** Ivan Prijatelj, Izbrani eseji in razprave. Uredil, uvod in opombe napisal Anton Slodnjak. Izdala Slovenska matica v Ljubljani. I. 1952; II. 1955. — 1954, 359—365. 461*
- Pacheiner Vlasta:** Ameriška študija o prozi A. P. Čehova. — 1967, 333 do 335. — Ocena: Thomas Winner, Chekhov and his prose. 1966. 462*
- Partridge Monica:** Aleksander Herzen in njegov Svobodni ruski tisk. — 1954, 246—264. 463
- Paternu Boris:** Nova razprava o Goetheju pri Slovencih. — 1971, 323 do 326. — Ocena: Lojze Krakar, Goethe pri Slovencih. München 1970. 464*
- Polenakovik' Haralampie:** Dva priložna za zapoznavanje so prepevite na K. D. Petkovik' od češki na makedonski jezik. — 1969, št. 2, 285 do 292 + priloga. — 1. Varijanta od »Libušin sud« na V. Hanka vo prepev na K. D. Petkovik'. 2. Tri lirski pesni od »Kraledvorskiot rakopis«

- na V. Hanka vo prepev na K. D. Petkovik'. — Češki povzetek. 465
- Preobraženski Nikolaj:** Gilbert Phelps, The Russian novel in English fiction. London. Hutchinson's university library. 1956. — 1958, 142 do 144. 466*
- Skaza Aleksander:** Tvorcheskie raboty uchenikov Tolstogo v Yasnoj Polyane. — 1975, 80—84. 467*
- Smolej Viktor:** Nekaj čeških literarnozgodovinskih knjig. — 1948, 280 do 288. 468*
- Stefan Rozka:** Prešeren in Mickiewicz. — 1965, 181—198. — Francoski povzetek. 469
- Tauffer Veno:** Prvi odevi Maksima Gorkega v slovenski javnosti. — 1961/62, 117—180. — Francoski povzetek. 470
- Urbančič Boris:** Franku Wollmanovi k sedmdesátinám. Sborník pracé. Praha 1958. — 1959/60, 302—307. 471*
- Vasič Marjeta:** Camusova estetika absurda. — 1971, 143—165. — Francoski povzetek; angleški sinopsis. 472

III. DRUGE OBRAVNAVE

KORESPONDENCA

- Berkopec Oton:** Aškerčeva pisma Jaromíru Boreckemu. — 1959/60, 249 do 258. 473
- Berkopec Oton:** Aškerčeva pisma Čehom. — 1974, 99—121, 220—239, 360 do 380. — Janu Václavu Legu, Adolfu Černemu, Edvardu Jelínku, Josefu Karásku, Janu Voborníku, Jaroslavu Vrchlickemu in Svatopluku Čechu. 474
- Boršnik Marja:** Aškerčeva pisma Vidicu. — 1948, 105—117. 475
- Boršnik Marja:** Doslej neznano Tavčarjevo pismo Hribarju. — 1959/60, 263—265. — Tudi dve Trillerjevi pismi Hribarju. 476
- Boršnik Marja:** Dodatno gradivo k Pismom slovenske »moderne«. — 1974, 241—242. — Murnovo pismo Cankarju. 477
- Boršnik Marja:** K Tavčarjevi korespondenci z Levcem. — 1976, 289 do 292. 478
- Cankar Izidor:** Grohar Cankarju. — 1948, 117—121 z 2 faksimiloma. 479
- Golia Ludovik Modest:** Najdeno Zoisovo pismo. — 1967, 356—367 s 4 faksimili. — Karlu Zinzendorfu. 480
- Gspan Alfonz:** Med nemško okupacijo cenzurirano Cankarjevo pismo. — 1951, 282—283. — Štefaniji Bergman. 481
- Ibrovac Miodrag:** Kopitar i Šarl-Benoa Haze. — 1957, 211—213. — O njuni korespondenci. 482
- Jurišić Šimun:** Nepoznata pisma Franca Ksavera Meška. — 1969, št. 2, 399—403. — Anteju Petraviću. 483
- Ludvik Dušan:** Ozadje Prešernovega pisma Čelakovskemu iz leta 1836. — 1949, 141—151. 484
- Matl Josef:** Neue Beiträge zur Kopitar-Biographie. Der Briefwechsel Kopitar — K. B. Hase. — 1957, 194 do 210. 485
- Müller Jaka:** Ob Bernikovi izdaji Pisem Frana Levca. — 1976, 127 do 135. 486*
- Munda Jože:** Cankarjeva pisma Kraigherju. — 1969, št. 1, 353—393. 487
- Nahtigal Rajko:** Prof. Ramovš o sebi od doktorata do docenture v Gradcu. — 1954, 9—40; 1955, 90—104, 232 do 246. — 56 Ramovševih pisem Nahtigalu. 1955 naslov: Pisma prof. Ramovša od docenture do profesure. 488
- Novak Vilko:** Pismo Franca Tumlina nemškim pietistom. — 1970, 249 do 256 s faksimilom. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 489
- Petrè Fran:** Začetek korespondence med Vrazom in Safarikom. — 1951, 269—281. — Po eno Vrazovo in Safarikovo pismo in 20 slovenskih ljudskih pesmi. 490
- Pribić Nikola:** Cyprien Robert i Nikola Tommaseo. Prilog uz neobjavljenju prepisku. — 1954, 297 do 301. 491

- Rupel Mirko:** H korespondenci Trubar — Bullinger. — 1950, 149—156. **492**
- Rupel Mirko:** Novo Trubarjevo pismo. — 1951, 111—115. — Adamu Bohoriču. — Francoski povzetek. **495**
- Rupel Mirko:** Tisk slovenskih knjig v Vergerijevih pismih Bullingerju. — 1954, 238—245. — Francoski povzetek. **494**
- Rupel Mirko:** Dve pismi Štefana Konzula. — 1961/62, 275—277. **495**
- Spasov Aleksandar:** Okolu prepiskata meg'u Fran Levstik i Franja Košir. (Od zaostavštinata na Vida Baltič, Kerkata na Franja Košir.) — 1969, št. 2, 405—409. **496**
- Škafar Ivan:** Iz dopisovanja med škofom J. Szilyjem in Miklošem Küzmičem v zvezi s sedmimi Küzmičevimi knjigami. (Ob 170-letnici Küzmičeve smrti.) — 1975, 87—112, 269 do 288, 468—495. — Popravek: SR 1976, 135—136. **497**
- Tadijanović Dragutin:** Pisma Ivana Cankara Milivoju Dežmanu. — 1969, št. 1, 315—316. **498**

ROKOPISI, ZAPISKI IN REDKI TISK

- Berkopec Oton:** Doneski k literarnim stikom Prešerna in Čopa s Fr. Celakovskim in Fr. Palackim. — 1961/62, 225—240. — I. Prešernove glose k Novi pisariji. II. Prešernove glose h Gazelam. III. Čopove glose k člankom v IB. IV. Doslej neobjavljeno Čopovo pismo Fr. Palackému. — Francoski povzetek. **499**
- Berkopec Oton:** Južnoslovanski rokopisi na praški razstavi leta 1877. — 1961/62, 284—297. — Objavlja tudi Levstikovo pismo Janezu Kraju, po eno pismo Slomška, Cigaleta in Antona Zoisa Bleiweisu in pesem Luize Pesjak »Palackemu«. **500**
- Boršnik Marja:** Dva Cankarjeva rokopisa. — 1948, 275. — Izjava Lojzki Štebi in posvetilo Hlapca Jerneja isti. **501**
- Corgnali G. B.:** Popravki k Pominalniku B. de Courtenayja. — 1954, 353—354. — Popravlja napake v prepisu latinskih in italijanskih besed. **502**
- Glazer Alenka:** Sovrè in Župančič. — 1969, št. 2, 95—115. — O Sovretovih beležkah v Župančičevih knjigah Čez plan, Samogovori in Sto ugank. — Nemški povzetek. **503**
- Grafenauer Ivan:** Kdaj je bila natisnjena prva slovenska knjiga? — 1951, 100—105. — Nemški povzetek. **504**
- Gspan Alfonz:** Vodnikova Mala praktika za leto 1798. — 1948, 276—280. **505**
- Gspan Alfonz:** Tri nova Zoisova slovenska pesemska besedila. — 1969, št. 2, 119—181. — Nemški povzetek. **506**
- Kolarič Rudolf:** Slovenski Mlinski red 1814. — 1957, 296—306. **507**
- Kolarič Rudolf:** Od kod v Bohoričevi slovnici »Arcticae horulae« 1548 posebna paginacija v II. delu (sintaksi in prozodiji)? — 1972, 51 do 53. — Angleški sinopsis. **508**
- Legiša Lino:** Kranjski »Zapisnik« 1899 do 1900. — 1973, 373—378. **509**
- Novak Vilko:** O slogu prve prekmurske knjige. — 1969, št. 2, 227—252. — O knjigi: Franc Temlin, Mali katechismus. 1715. — Angleški povzetek. **510**
- Preobraženski Nikolaj:** Bleiweis ob Prešernu. — 1957, 330—332. — O Bleiweisovih zapiskih v svojem izvodu Prešernovih Poezij. **511**
- Rajhman Jože:** Admontska »Biblia sacra«. — 1971, 351—352. **512**
- Rupel Mirko:** Novo Prešernovo posvetilo. — 1948, 121—122. — Posvetilo Krsta pri Savici Metelku. **513**
- Rupel Mirko:** Spet novo Prešernovo posvetilo. — 1949, 154. — Posvetilo Krsta pri Savici Jožefu Pillerju. **514**
- Rupel Mirko:** Slovenska pobotnica iz 1743. — 1949, 325. **515**
- Rupel Mirko:** Prispevki k protireformacijski dobi. — 1951, 238—243; 1954, 178—194; 1956, 148—154; 1958, 122—129. — 1. Doba in njen naziv. 2. Novi biografski podatki o kapucinih, slovenskih pisateljih. — 3. Pravila Bratovščine sv. rešnjega te-

- lesa v Dolini 1635. 4. Volitev opati-
ce in nje investitura 1663. 5. Razglas
o poteku opatičine službe 1666. 6.
Dva obrazca ekskomunikacije okoli
1660—1666. 7. Prvo slovensko pismo
1688. 8. Cervičeva oporoka 1685. —
9. Idrijska prisega 1624. 10. Droben
slovenski tisk iz 1713. leta. 11. Leo-
nardo da Porto Maurizio. Pot sve-
tega križa 1762. 12. Čuvaj te duše.
13. Sveta inu clo nuzna viža sveto
mašo slišati 1762. 14. Prva v Rimu
tiskana slovenska knjiga 1756. — 15.
Latinsko-slovensko pismo 1612. 16.
Slovenščina v zapisniku o preiskavi
proti vikarju Gregorju Bedalu 1623.
17. Prisega ribjega tatu 1675. 18.
Prisega nezakonske matere iz začet-
ka 18. stoletja. — Francoski povze-
tek. 516
- Rupel Mirko:** Še eno Prešernovo po-
svetilo. — 1954, 302. — Posvetilo
Krsta pri Savici Andreju Smolnikarju. 517
- Rupel Mirko:** Dva Trubarjeva raču-
na. — 1955, 107—116. 518
- Rupel Mirko:** Slovenski akt ob proti-
reformacijski epizodi v Vipavi 1598.
— 1956, 45—64. — Ukaz nadvojvode
Ferdinanda II. kranjskemu vicedo-
mu. — Francoski povzetek. 519
- Rupel Mirko:** Slovenski katekizem iz
leta 1615. — 1959/60, 104—113 + pri-
loga. — Čandkov prevod Kanizije-
- vega katekizma. — Francoski po-
vzetek. 520
- Rupel Mirko:** Dva nova rokopisna od-
lomka Primoža Trubarja. — 1959/60,
265—268. — Odlomek iz predgovo-
ra v Slovensko cerkovno ordnino
in iz pisem Ungradu. 521
- Rupel Mirko:** Novi izvodi slovenskih
protestantik. — 1959/60, 286. 522
- Rupel Mirko:** Starejši slovenski roko-
pisni teksti v budimpeštanski uni-
verzitetni knjižnici. — 1959/60, 308.
523
- Rupel Mirko:** Nova protestantska
knjiga. — 1961/62, 301—302. — Ca-
tehismus, 1580. 524
- Simoniti Primož:** Jezuitska disputaci-
ja v Gradcu leta 1575. — 1974, 205
do 212. — O disputaciji Heinricha
Blyssema (1575), ki jo je branil pa-
ter Joannes Nicolas (Nikolaj Ko-
privec?). — Nemški povzetek; an-
gleški sinopsis. 525
- Stabéj Jože:** Enu Mala Besedishe 1789.
— 1954, 304—331. 526
- Stabéj Jože:** Hermannov nemško-
slovenski slovar. — 1974, 522—523.
527
- Solar Jakob:** Vorenčev slovar. — 1950,
91—97. — Francoski povzetek. 528
- Zigon Joka:** Kdaj je izšla prva slo-
venska knjiga? — 1954, 331—336 z
1 sliko. — Francoski povzetek. 529

ETNOGRAFIJA

- Berkopec Oton:** Kopitarjevi prepisi
slovenskih ljudskih pesmi v zapu-
ščini Josefa Dobrovskega. — 1961/
62, 253—267. 530
- Bernik France:** Dilo Františka Lad.
Čelakovského za vrchní redakce
prof. dr. Jana Mukařovského při-
pravil k tisku Karel Dvořák, Díl
první. V Praze 1946. — 1954, 402 do
407. 531*
- Bezljaj France:** Matija Murko, Tra-
gom srpsko-hrvatske narodne epi-
ke. (Putovanja u godinama 1950 do
1952.) I-II. Djela Jugoslavenske aka-
demije znanosti i umjetnosti, knji-
ga 41-42. — Zagreb 1951. — 1954,
365—368. 532*
- Grafenauer Ivan:** Turki pred Duna-
jem. Slovenske narodne pesmi iz
leta 1529 in 1685. — 1951, 34—59. —
Nemški povzetek. 533
- Grafenauer Ivan:** Človeška stavbna
daritev v slovenski narodni pripo-
vedki in pesmi. — 1957, 41—60. —
Nemški povzetek. 534
- Krakar Lojze:** Jernej Kopitar, po-
srednik med srbsko in hrvaško na-
rodno poezijo in Goethejem. —
1969, št. 2, 195—207. — Nemški po-
vzetek. 535
- Ludvik Dušan:** Fragmenti srednjeve-
ške živalske zgodbe na Slovenskem.
(»Popotovanje živali.«) — 1971, 189
do 199. — Nemški povzetek; angle-
ški sinopsis. 536
- Ludvik Dušan:** Viri srednjeveške ži-
valske basni. — 1972, 468—472.
537

- Matičeto Milko:** Pregled ustnega slovnstva Slovencev v Režiji (Italija). — 1968, 203—229. — Referat za VI. mednarodni slavistični kongres, Praga 1968. — Francoski povzetek. 538
- Nahtigal Rajko:** Pri nas neznan ruski prevod Miklošičeve razprave o slovanskem narodnem epu in nekaj pripomb o njej. — 1954, 279—280. — O prevodu razprave Die Darstellung im slavischen Volksepos: Izobrazitel'nyja sredstva slavjanskago eposa, prev. A. E. Gruzinskij. Drevnosti 1895. — Nemški povzetek. 539
- Novak Vilko:** Delež zahodnih in vzhodnih Slovanov v raziskovanju slovenske ljudske kulture. — 1971, 385—403. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 540
- Smolej Viktor:** Štúrov spis o Národních písnych a pověstech plemen slovanských v slovenščini. — 1956, 182—188. — O prevodu Franca Žličarja za Čitalnico 1866. 541

BIOGRAFIJE

- Badalić Josip:** Fran Celestin kao osnivač lektorata slavenskih jezika i književnosti na zagrebačkom sveučilištu (1878—1895). — 1950, 24—38. — Francoski povzetek. 542
- Badalić Josip:** Juraj Križanić i Slovenci. — 1969, št. 2, 9—15 + priloga. — Ruski povzetek. 543
- Bernik France:** France Koblar (1889 do 1975). — 1975, 257—262. 544
- Bezljaj France:** Fran Ramovš. Pogled na njegovo delo. — 1950, 225—235. — Francoski povzetek. 545
- Bezljaj France:** Petar Skok — sedemdesetletnik. — 1951, 93—95. 546
- Bezljaj France:** Ob sedemdesetletnici profesorja Jakoba Kelemine. (19. julija 1952.) — 1954, 275—277. 547
- Blaznik Pavle:** Prispevek k življenjepisu Primoža Trubarja. — 1955, 247—248. — O Trubarjevi prvi ženi, roj. Sitar. 548
- Cankar Karlo:** Stric Šimen. — 1948, 269—270. — Simon (Šimen) Cankar. 549
- Deanović Mirko:** Jean Dayre. Nekrolog. — 1954, 336—338. 550
- Dobrovoljc France:** Cankarjeve ljubljanske »izbe«. — 1950, 143—149. 551
- Filipović Rudolf:** Bowring i Kopitar. — 1951, 113—130. — Z objavo šestih Bowringovih pisem Kopitarju. 552
- Grivec France:** Staroslovanski viri Italske legende sv. Cirila in Metoda. — 1955, 261—264. — Ocena: P. Devos, P. Meyvaert: Trois énigmes cyrillo-méthodiennes de la Légende Italique résolues grâce à un document inédit. Analecta Bollandiana 1955, 455—461. — Latinski povzetek. 553*
- Grošelj Milan:** Prof. Karel Oštr — petinosemdesetletnik. — 1974, 83 do 88. — Nemški povzetek. 554
- Gspan Alfonz:** Prešernov grob v Kranju. — 1949, 30—50. — Francoski povzetek. — Popravek: SR 1949, 336. 555
- Gspan Alfonz:** Prispevek h genealogiji in biografiji Antona Tomaža Linhart. — 1954, 289—297. 556
- Jakopin Franc:** Viktor Vladimirovič Vinogradov (12. 1. 1895—4. 10. 1969). — 1970, 141—146. 557
- Jurančič Janko:** Mate Hraste. In memoriam. — 1971, 201—203. 558
- Jurančič Janko:** Nikola Pribić, Studien zum literarischen Spätbarock in Binnenkroatien, Adam Aloisius Baričević. — 1971, 219—221. 559*
- Kalan Pavle:** Ob petdesetletnici Mirka Rupla. — 1951, 251—254. 560
- Kermavner Dušan:** Anton Aškerc in Vasilij N. Korablev. (Prispevek k Aškercovi bibliografiji.) — 1958, 231—236. 561
- Kermavner Dušan:** O publicistu, advokatu in Cankarjevem mecenu dr. Karlu Slancu. — 1969, št. 1, 282 do 290. 562
- Kidrič France:** Prešernov kritik Buchenhain. Članek je bil zasnovan za stoletnico Prešernovih Poezij in njenih kritik. — 1948, 19—26. 563
- Koblar France:** Člani ljubljanske dijaške Zadruge. — 1950, 156—166. 564

- Koblar France:** Josip Klemenčič. — 1954, 281—289. — Objavlja tudi tri Klemenčičeva pisma Jurčiču. 565
- Koblar France:** Ivan Gornik. Prispevek k Stritarjevi dobi. — 1956, 118—147. — Francoski povzetek. 566
- Kolarič Rudolf:** Prof. dr. Rajko Nahtigal. (1877—1947.) 1. Življenje in delo. — 1948, 95—100 + portret. 567
- Kos Janko:** Anton Ocvirk in slovenska literarna veda. — 1977, 124 do 140. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 568
- Kreft Bratko:** Dr. France Kidrič. (23. marca 1880—11. aprila 1950.) — 1950, 5—15. 569
- Legiša Lino:** Petdesetletnica dr. Antona Slodnjaka. — 1949, 138—140. 570
- Legiša Lino:** Dopolnilo h kranjskemu »Zapisniku« 1899—1900. — 1975, 85—86. — O Josipu Ribariću. Gl. št. 509. 571
- Logar Ivan:** Helena Justin in njeni spomini na Ivana Cankarja. — 1951, 135—156. — Z objavo spominov. 572
- Logar Janez:** Ob smrti Janka Šlebingerja. — 1951, 283—285. 573
- Ludvik Dušan:** Čopov zapuščinski akt in Čopova knjižnica. — 1949, 151 do 154. 574
- Ludvik Dušan:** Prešernova prošnja za štipendijo šolninskega fonda v letu 1819. — 1949, 317—322. 575
- Ludvik Dušan:** Prešeren — varuh Lovšinovih otrok. — 1950, 173—185. 576
- Nahtigal Rajko:** Trdina o Miklošiču. (Prispevek k Miklošičevi karaktersistiki.) — 1950, 189—202. 577
- Novak Vilko:** Avgust Pavel. (1886 do 1946.) — 1956, 197—200. 578
- Ocvirk Anton:** Ivan Cankar in Karel Širok. — 1948, 272—274. — Objavlja tudi dve Cankarjevi pismi Široku. 579
- Ocvirk Anton:** V spomin Franceta Kidriča. — 1950, 1—4 + portret. 580
- Ocvirk Anton:** Franu Ramovšu za šestdesetletnico. — 1950, 223—224. 581
- [Osmrtnica Rajku Nahtigalu.] — 1958, št. 1/2, priloga. 582
- Paternu Boris:** Prešernova osebnost. — 1974, 383—423. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 583
- Rupel Mirko:** Kdaj je bil Trubar v Lauffenu. — 1954, 303—304. 584
- Rupel Mirko:** Povabilo in odpoved Gašperju Melissandru. Značilna epizoda v razvoju slovenskega protestantizma. — 1955, 209—224. — Objavlja tudi Kreljevo pismo Nikolaju Gallusu, dve Klombnerjevi pismi Gallusu in ukaz nadvojvode Karla kranjskim odbornikom. — Francoski povzetek. 585
- Rupel Mirko:** Trubar in škof Kacijanar. — 1955, 249—250. — O Kacijanarjevi oporoki. 586
- Rupel Mirko:** Primož Trubar v Kempenu. — 1958, 199—205. — Francoski povzetek. 587
- Rupel Mirko:** Trubar in Hrvati. (Ob 400-letnici ustanovitve biblijskega zavoda v Urachu.) — 1961/62, 49 do 59. — Francoski povzetek. 588
- Rupel Mirko:** Trubar išče novega pridigarja za Ljubljano. — 1961/62, 211—224. — Z objavo petih Trubarjevih pisem Lovrencu Schmidlinu, Dietrichu Schnepfu (?), Viljemu Bidenbachu in Luki Osiandru. — Francoski povzetek. 589
- Skaza Aleksander:** Bratko Kreft dostojevskolog. — 1975, 3—26. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 590
- Slodnjak Anton:** F. Petrè. Rod in mladost Ivana Cankarja. Zbirka »Pogledi« 11—14. Slovenski knjižni zavod. Ljubljana 1947. — 1948, 291 do 297. 591
- Slodnjak Anton:** In memoriam. Govor ob krsti Frana Ramovša na ljubljanskih Žalah dne 18. septembra 1952. — 1954, 1—2. 592
- Slodnjak Anton:** Matija Murko. 1861 do 1952. — 1954, 41—75. — Francoski povzetek. 593
- Slodnjak Anton:** Miodrag Ibrovac. Kopitar in Francuzi. Prilog biografiji sa neizdatom korespondencijom. (Iz Zbornika filozofskog fakulteta.) Beograd 1953. — 1955, 128 do 132. 594*
- Slodnjak Anton:** Naš jubilar in literarni zgodovinar. — 1957, 10—13. — O Rajku Nahtigalu. 595
- Smolej Viktor:** France Rebec in Čehi. — 1959/60, 271—283. 596

- Smolej Viktor:** Barbka Höchtlova. — 1969, št. 2, 309—318. — Angleški povzetek. 597
- Stabéj Jože:** Mihael Zagajšek in njegova dela. — 1973, 43—75. — Popravek: SR 1974, 95. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 598
- Stabéj Jože:** Še o Mihaelu Zagajšku. — 1974, 89—95. 599
- Stabéj Jože:** Slovarnik Vid (Dominik) Penn. — 1975, 41—57. — Nemški povzetek; angleški sinopsis. 600
- Stanonik Janez:** Smolnikar in Valentin Vodnik. — 1972, 205—232. — Angleški povzetek; angleški sinopsis. 601
- Sedivý Jan:** Franc Miklošič v mariborski gimnaziji. — 1958, 258—244. 602
- Skafar Ivan:** Jožef Borovnjak in Anton Trstenjak. (K medsebojnim stikom.) — 1972, 237—244. 603
- Skerlj Stanko:** Enrico Damiani. (1892—1953.) — 1955, 117—119. 604
- Skerlj Stanko:** Petar Skok. (1881 do 1956.) — 1956, 171—176. 605
- Slebinger Janko:** O. Župančič, kandidat za tajništvo »Slovenske matice«. — 1951, 108—111. — Objavlja tudi tri Župančičeva pisma Franu Zbašniku. 606
- Solar Jakob:** Fran Ramovš. I. Življenje. — 1950, 441—445. — Popravek: SR 1951, 156. 607
- Thörnqvist Clara:** Alfred Jensen et les Slovènes. Notices bibliographiques. — 1957, 327—350. 608
- Tomšič France:** Prof. dr. Rajko Nahtigal — osemdesetletnik. — 1957, 1—9 + portret. — Francoski povzetek. 609
- Toporišič Jože:** Življenje in jezikoslovno delo o. Stanislava Škrabca. — 1970, 179—217. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 610
- Vodnik France:** Ob šestdesetletnici Franceta Koblarja. — 1949, 292 do 301. 611
- Zadravec Franc:** Josip Vidmar. — 1975, 115—151, 321—354. — Ruski povzetek; angleški sinopsis. 612
- Zadravec Franc:** Evgenija Ivanovna Rjabova. In memoriam. — 1977, 383—384. 613
- Zigon Jože:** Prešeren in trije Antoni Scheuchenstueli. — 1955, 183—194. — Francoski povzetek. 614
- Živančević Milorad:** Vraz kao polonofil. — 1969, št. 2, 355—365. — Ruski povzetek. 615

BIBLIOGRAFIJE

- Badalič Josip:** Pro domo. Badaličeva bibliografija Jugoslavica usque ad annum MDC i njezini kritičari. — 1961/62, 311—312. — Gl. št. 638. 616*
- Berčič Branko:** Rokopisno gradivo iz zapuščine Ivana Cankarja v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. — 1969, št. 1, 329—333. 617
- Bibliografija spisov prof. J. Kelemine.** — 1954, 277—279. 618
- Bizjak Zvonko A.:** Spisi prof. dr. Rajka Nahtigala. — 1948, 100—105. 619
- Bizjak Zvonko A.:** Fran Ramovš. II. Delo. — 1950, 446—458. 620
- Bulovec Štefka:** Izbor rokopisnih prešernian v Narodni in univerzitetni knjižnici. — 1969, št. 2, 390—399. 621
- Damiani Enrico:** Cultura slovena in Italia. (Appunti bibliografici.) — 1950, 458—464. — Dopolnitve v SR 1951, 156; Sulla Cultura slovena in Italia. 622
- Dobrovolje France:** Popravki in dostavki k Cankarjevi bibliografiji. — 1948, 122—125. 623
- Hampejs Zdeněk:** Bibliographie des travaux de Petar Skok (t. 3. II. 1956), publiés dans les revues et mélanges tchèques. — 1957, 332—335. 624
- Jakopin Franc:** Spisi prof. dr. Rajka Nahtigala od leta 1948 dalje. (Nadaljevanje bibliografije znanstvenih in strokovnih spisov prof. Nahtigala, objavljene v SR I, 1948, 100 do 104.) — 1957, 333—334. 625
- Jenč Rudolf:** Južnoslovensko a Južnoslovjanska we lužiskoserbskej literaturje. — 1957, 315—325. 626
- Kalan Pavle:** Bibliografija. — 1948, 138—144, 306—320; 1949, 164—176. — Literarnozgodovinska dela s pod-

- ročja slavistike pri Slovencih: 9. V. 1945—31. XII. 1945; 1946; 1947. 627
- Kersche Peter:** Simon Gregorčič v nemških prevodih. Bibliografija. — 1970, 289—298. 628
- Kersche Peter:** Anton Aškerc v nemških prevodih. Bibliografija. — 1972, 253—264, 368—371. 629
- Kersche Peter:** Dopolnitve k Prešernovi bibliografiji Štefke Bulovčeve. — 1976, 313—324. — K nemškim prevodom Prešerna. 630*
- Koblar-Horetzky Ana:** Bibliografija Franceta Koblarja. — 1969, št. 2, 419—464; 1975, 455—468. 631
- Kranjec Marko:** Bibliografija Antona Bajca. — 1972, 3—17. 632
- Kristan Cvetko A.:** Pripombe k »Slovenski bibliografiji 1945—1947«. — 1949, 324—331. 633*
- Munda Jože:** Bibliografsko kazalo Slavistične revije. I—XXV, 1948 do 1977. — 1977, 491—527. 634
- Novak France:** Richard C. Lewanski, A bibliography of slavie dictionaries. Volume II. The New York public library. New York 1962. — 1965, 229—236. 635
- Pogačnik Jože:** Bibliografija Antona Slodnjaka. — 1969, št. 2, 465—485. 636
- Prunč Erich:** Zadnji letniki nemških in avstrijskih slavističnih periodik. — 1970, 276—289. 637
- Rupel Mirko:** Josip Badalić. Jugoslavica usque an annum MDC. Bibliographie der südslawischen Frühdrucke. Aureliae Aquensis MCMLIX (Bibliotheca bibliographica Aureliana II). — 1959/60, 294—296. 638*
- Rupel Mirko:** Še enkrat Badalićeva Jugoslavica. — 1961/62, 312. — Gl. št. 616. 639*
- Salvini Luigi:** Italijani o slovenski kulturi. — 1951, 137—158, 286—287. 640
- Sliziński Jerzy:** Sienkiewicziana słoweńskie. — 1961/62, 298—301. 641
- Smolej Viktor:** Dr. Oton Berkopec. Česká a slovenská literatura, divadlo, jazykozpyt a národopis v Jugoslavii. Bibliografie od r. 1800 do 1935. Knihy a časopisy. Izdal Slovanský ústav v Pragi 1940. — 1950, 205—218. 642*
- Smolej Viktor:** Českoslovaška dela o jeziku, zgodovini in kulturi slovenskih narodov od leta 1760. — 1973, 378—387. — Ocena: Milan Kudělka, Zdeněk Šimeček, Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Praha 1972. 643*

SPLOŠNO

- Angyal Andrija:** Razvitak madžarske slavistike. — 1961/62, 278—284. 644
- Barbarič Stefan:** Studia slavica 1955. — 1956, 201—204. 645*
- Budal Andrej:** O slovenistiki v Italiji po drugi svetovni vojni. — 1961/62, 267—275. 646
- Dobrovoljc France:** Oxford Slavonic Papers. — 1951, 315—316. — Poročilo o letnikih 1950—1951. 647
- Gerlanc Bogomil:** Oprema slovenske knjige ob nastopu moderne. (Dve pismi arh. Ivana Jagra.) — 1954, 328—350. 648
- Glazer Janko:** Verske igre v Rušah. — 1950, 166—172. — Odlomki iz latinske kronike, ki govore o igrah. 649
- Jan Zoltan:** Slovenski gledališki leksikon. — 1973, 479—482. 650*
- Jan Zoltan:** Mimo Slovenskega gledališkega leksikona. — 1973, 450—453. — Gl. št. 659. 651*
- Koruz Jože:** Knjiga o repertoarju slovenskih gledališč. — 1971, 96—105. — Ocena: Repertoar slovenskih gledališč. Ljubljana 1967. 652
- Kos Albert:** Družbeni nazor slovenskih protestantov. — 1948, 59—84, 157—198. 653
- Lukman Franc Ksaver:** Ob Slovenskem biografskem leksikonu. — 1951, 103—104. 654*
- Maixner Rudolf:** Mirko Deanović. Anciens contacts entre la France et Raguse. (Bibliothèque de l'Institut Français de Zagreb, t. III. 1950.) — 1954, 368—370. 655*
- Mihelič Stane:** Kmetijska družba in ustanovitev »Novic«. — 1948, 27—58. 656

- Prunč Erich:** K zgodovini slovenskih predavanj in slavistike na graški univerzi. — 1970, 241—248. — Ni zaključeno. — Angleški sinopsis. 657
- Rotar Janez:** Razpust in obnova Slovenske matice med prvo svetovno vojno. — 1969, št. 2, 293—308. — Objavlja tudi Finžgarjevo pismo Ilešiču. — Nemški povzetek. 658
- Smolej Viktor:** O Slovenskem gledališkem leksikonu. — 1974, 511—519. — Gl. št. 650. 659*
- Stanonik Marija:** Izbrana dela H. Polenakovik'a. — 1975, 444—449. 660*
- Suhadolnik Stane:** Dvoje novih leksikografskih del. — 1974, 340—352. — Ocena: Leksikon Cankarjeve založbe, 1973; Mala splošna enciklopedija, I, 1973. 661*
- Zadravec Franc:** Dušan Kermavner, Ivan Cankar in slovenska politika leta 1918. — 1969, št. 1, 326—327. 662*

SLAVISTIČNO DRUŠTVO

- Gspan Alfonz, Z[vonko] A. B[izjak]:** Letopis Slavističnega društva od 5. do 11. poslovne dobe. — 1948, 288 do 290. 665
- Paternu Boris:** Letopis Slavističnega društva od 15. do 17. poslovne dobe (april 1952 do jan. 1955). — 1954, 357—358. 664
- Pirnat Avguštin:** Letopis Slavističnega društva od 11. do 14. poslovne dobe. — 1951, 287—288. 665

SLAVISTIČNA REVIIJA

- Anton Bajcu ob petinsedemdesetletnici čestitajo. — 1972, 1 + priloga. — Seznam sodelavcev pri Bajčevem zborniku. 666
- Conceptus gratulantium. — 1950, 221 do 222. — Seznam sodelavcev pri Ramovšu posvečeni številki. 667
- Obvestilo. — 1950, 476. — Seznam prispevkov, ki jih niso mogli uvrstiti v Ramovšu posvečeno številko. 668
- Oevirk Anton:** Slavistična revija in literarna zgodovina. — 1948, 1—4. 669
- Sporočilo uredništva. — 1954, 624. — O zamudi pri izhajanju in o spremembi uredništva. 670

AVTORSKO KAZALO

- A. B. Z. gl. Bizjak Zvonko A.
 Ahlin Martin 301
 Aitzetmüller Rudolf 147, 148
 Angyal Andrija 644
 Ankeria Santeri 212, 213
- Babić Stjepan 127
 Bačar Karel 302
 Badalić Josip 149, 542, 543, 616
 Bajec Anton 20—22
 Barbarič Stefan 303—306, 436, 437, 645
 Barić Henrik 214
 Belić Aleksandar 1
 Berčič Branko 617
 Berkopec Oton 307, 473, 474, 499, 500, 530
 Bernik France 284, 308—314, 551, 544
 Bernštejn Samuil Borisovič 414
 Bezljaj France 2, 23, 150, 215—229, 532, 545—547
 Bizjak Zvonko A. 619, 620, 665
 Blaznik Pavle 548
 Borkovskij Viktor Ivanovič 151
 Boršnik Marja 315—322, 475—478, 501
 Božič Zoran 24
 Brandstein Wilhelm 230
 Braun Maximilian 3
 Brnčič Vera 323, 438, 439
 Budal Andrej 646
 Bulovec Štefka 621
 Bunc Stanko 231
 Buttler Danuta 4
- Cankar Izidor 479
 Cankar Karlo 549
 Corgnali G. B. 502
 Cronia Arturo 25, 128, 415
 Czaplejewicz Eugeniusz 285, 286
- Čiževskij Dmitrij 440
 Čop Bojan 232
 Cremošnik Gregor 233
- Damiani Enrico 622
 Daneš František 5
 Deanović Mirko 550
 Debeljak Anton 234
 Derganc Saša 152
 Dickenmann Ernst 235
 Dobrovoljc France 324, 325, 441, 551, 623, 647
 Dolgan Marjan 442
 Dolinar Darko 287, 288, 443
 Drolc Franc 289
 Dular Janez 26—28
- Eklblom Richard 236
 Ellis E. 153
 Ellis Jeffrey 154
 Eri-Birk Marijana 29
- Fabčič Mirko 326
 Faska Helmut 6
 Filipovič Rudolf 444, 552
 Forché Pierre 237
 Frangeš Ivo 416
- Gantar Kajetan 327
 Georgiev Emil 153
 Gerlanc Bogomil 648
 Gjurin Velemir 7
 Glazer Alenka 328, 503
 Glazer Janko 329, 649
 Glušič Helga 330—332
 Golia Modest 30, 480
 Gorškov Aleksandr Ivanovič 156
 Grad Anton 238
 Grafenauer Ivan 504, 533, 534
 Grivec France 31, 32, 157, 158, 239, 240, 333, 553
 Grošelj Milan 8, 9, 159, 241—243, 334
 Gspan Alfonz 334—336, 445, 481, 505, 506, 555, 556, 663
- Hajnsšek Milena 33
 Hamp Eric P. 34
 Hampejs Zdeněk 624
 Hofbek Matjaž 35
 Horálek Karel 160
- Ibrovac Miodrag 482
 Ivšič Stjepan 161, 244
- J. Š. gl. Šolar Jakob
 Jagodišič Rudolf 162
 Jakobson Roman 163, 164
 Jakopin Franc 36, 37, 165—169, 245, 557, 625
 Jan Zoltan 446, 650, 651
 Jedlička Alois 10
 Jenč Rudolf 626
 Jesenovec France 38
 Jevnikar Martin 39
 Jurančič Janko 129, 130, 558, 559
 Jurišič Šimun 483
- Kalan Pavle 560, 627
 Kalenič Vatroslav 11, 131, 132, 170
 Kelemina Jakob 171, 246—249, 337
 Kermauner Taras 338
 Kermavner Dušan 561, 562
 Kersche Peter 628—630
 Kidrič France 563
 Kiparskij Valentin 172
 Kitičič Božica 133, 339
 Kmecl Matjaž 340—342, 447
 Koblar France 343—345, 564—566
 Koblar-Horetzky Ana 631
 Kocjan Gregor 346
 Kolarič Rudolf 40, 41, 173—175, 250, 251, 507, 508, 567

- Kopitar Tatjana 448
 Koren Evald 449
 Korošec Tomo 42—45, 176
 Kortlandt Frederik 46
 Koruza Jože 290, 347, 450, 652
 Kos Albert 655
 Kos Janko 291, 348—351, 568
 Kos Milko 252
 Kotnik Janko 47
 Krakar Lojze 451, 535
 Kranjec Marko 632
 Kravar Miroslav 352
 Kreft Bratko 292, 452—455, 569
 Kristan Cvetko A. 655
 Kudělka Viktor 417
- Legiša Lino 353, 354, 456, 509, 570, 571
 Lenček Rado 48, 49
 Logar Ivan 572
 Logar Janez 575
 Logar Tine 50—54
 Logar-Pleško Alenka 457
 Ludvik Dušan 253—257, 458, 484, 536, 537, 574—576
 Lukman Franc Ksaver 654
 Lunt Horace G. 177
- Machek Václav 258
 Mahnič Joža 355—357
 Mahnken Irmgard 259
 Maixner Rudolf 655
 Mańczak Witold 260
 Martinović Juraj 358, 359
 Matičetov Milko 538
 Matić Tomo 124
 Matl Josef 55, 486
 Matthews William Kleesmann 178, 179
 Maver Giovanni 261
 Mazon André 135
 Mihelič Stane 656
 Mišeska-Tomić Olga 12
 Moravec Dušan 360, 459
 Müller Jaka 361, 486
 Munda Jože 487, 654
- Nahtigal Rajko 56, 180—184, 262—268, 488, 539, 577
 Neweklowsky Gerhard 57
 Novak France 635
 Novak Vilko 58, 185, 460, 489, 510, 540, 578
- Oevirk Anton 461, 579, 580, 581, 669
 Orožen Martina 59, 60
 Orzechowska Hanna 61
- Pacheiner-Klander Vlasta 295, 462
 Partridge Monica 465
 Paternu Boris 294, 295, 362—374, 464, 585, 664
 Pavlović Milivoj 136
 Pečar Marjeta 62
- Petre Fran 375—380, 418, 490
 Petrič Jerneja 186
 Pirjevec Dušan 296, 381—385
 Pirnat Avguštin 665
 Podbevšek Katja 65
 Pogačnik Jože 656
 Polenakovik' Haralampie 465
 Poniž Denis 297
 Preobraženskij Nikolaj 64, 187, 466, 511
 Pretnar Tone 19, 188, 298, 386, 419
 Pribič Nikola 189, 491
 Prunč Erich 657, 657
- Rajhman Jože 512
 Ramovš Fran 65—68, 190, 269—275
 Rigler Jakob 69—87, 123
 Rode Matej 13, 88, 137—139, 191—195, 420
 Rojs Jurij 89, 194
 Rončević Nikola 90
 Rotar Janez 421—426, 658
 Rupel Mirko 91, 387, 388, 492—495, 513—524, 584—589, 658, 659
 Ryžova Marja Il'inična 389
- Sadnik Linda 195, 196
 Salvini Luigi 640
 Simoniti Primož 525
 Skaza Aleksander 299, 300, 467, 590
 Skok Petar 274—276
 Skubic Mitja 197
 Sliziński Jerzy 390, 641
 Slodnjak Anton 391—397, 427, 428, 591 do 595
 Smolej Viktor 398, 399, 468, 541, 596, 597, 642, 643, 659
 Spasov Aleksandar 496
 Srebot-Rejec Tatjana 92
 Stablj Jože 526, 527, 598—600
 Stanonik Janez 601
 Stanonik Marija 93, 400, 660
 Steinhauser Walter 277
 Suhadolnik Stane 94, 95, 661
 Svane Gunnar 140
- Sedivý Jan 602
 Simundič Mate 14, 141, 278
 Šivic-Dular Alenka 142—144, 198—202
 Škafar Ivan 497, 605
 Škerlj Stanko 15, 604, 605
 Šlebinger Janko 606
 Solar Jakob 16, 17, 56, 96—98, 205, 528, 607
 Štampar Emil 429—435
 Stefan Rozka 401, 469
- Tadijanović Dragutin 498
 Tauffer Veno 470
 Tesnière Lucien 99, 204
 Thörnquist Clara 608
 Tokarz Emil 100

Tomšič France 101—105, 205, 206, 609	Vodnik France 402, 611
Toporišič Jože 34, 62, 104—123, 610	Voglar Dušan 403
Toporov Vladimir Nikolaevič 124	Vuković Jovan 146
Trubačev Oleg Nikolaevič 279	Winner Thomas G. 19
Trypučko Józef 207, 280	Zadravec Franc 404—412, 612, 613, 662
Unbegaun Boris O. 281, 282	Završnik Cvetka 126
Urbančič Boris 18, 125, 208, 471	Zelko Ivan 283
Vaillant André 145, 209	Zor Janez 211
Vasič Marjeta 472	Žigon Joka 415, 529, 614
Vašica Josef 210	Živančević Milorad 615

KAZALO PREVAJALCEV

Kranjec Marko 61, 260	Nartnik Vlado 285, 286
Lipovec Albina 417	Pretnar Tone 19
Logar-Pleško Alenka 389	Toporišič Jože 5, 100

AVTORJEM

Prispevki za *Slavistično revijo* naj bodo pisani v slovenščini (izjemoma tudi v drugih slovanskih jezikih ali v angleščini, nemščini, francoščini, italijanščini).

Rokopisi, poslani uredništvu v objavo, naj bodo tipkani s širokim razmikom (30 vrstic po 62 črk na eno stran) in samo na eni strani trdega lista belega papirja. Vsak list naj ima na levi strani 3 cm širok prazen rob. Vse pripombe pod črto naj bodo na posebnem listu. Ležeči tisk se zaznamuje z eno črto, polkrepki z dvema, razprti s črtasto črto; navadna + črtasta črta pomeni ležeče razprto. Citati naj bodo zaznamovani z ».....«, prevodi, pomeni itd. pa z '.....'.

V sestavkih, pisanih z latinico, naj se lastna imena (osebna, zemljepisna, predmetna itd.), citati, naslovi in primeri iz jezikov s cirilsko pisavo transliterirajo po naslednjih načelih:

Ukrajinski	r h	Ruski	x x
Makedonski	ř ĝ	Srbohrvatski	x h
Srbohrvatski	ђ đ	Srbohrvatski	ц dž
Ruski	e e	Ruski	щ šč
Ruski	ë ë	Bolgarski	ш št
Ukrajinski	э je	Ruski	ь ' /
Ukrajinski	у y	Bolgarski	ъ ä
Ukrajinski	і i	Ruski	ы y
Ukrajinski	ї ji	Ruski	ъ "
Ruski	й j	Ruski	ѣ ě
Makedonski	к k	Ruski	э è
Srbohrvatski	љ lj	Ruski	ю ju
Srbohrvatski	њ nj	Ruski	я ja
Srbohrvatski	ћ é		

Rokopis razprave naj ne presega 25 avtorskih strani, kritike 12, poročila 2—4. Jezikovno in tehnično nedognanih rokopisov uredništvo ne sprejema.

Razpravi naj bo priložen povzetek v tujem jeziku (največ 2 avtorski strani) in posebno besedilo (v dvojniku) za sinopsis. To besedilo naj obsega do 9 tipkanih vrstic, informira pa naj o rezultatih razprave.

Avtorji ob prvi objavi v SRL pošljejo odgovornemu uredniku svoj točni naslov (navesti je treba tudi občino) in številko žiroračuna (vse tudi ob morebitnih spremembah). Če jim žiroračuna ni treba odpirati/imeti, pošljejo uredništvu ustrezno izjavo. Nejugoslovanski sodelavci morajo za izplačilo honorarja odpreti poseben žiroračun v Jugoslaviji (ustrezne informacije daje in prejema Založba Obzorja, ne uredništvo).

Če prispevki tem določilom ne ustrezajo, jih uredništvo ne sprejema oz. njihovim avtorjem ne izplačuje honorarja.

Korekture je treba vrniti v 3 dneh.

Prispevke za SLAVISTIČNO REVIJO pošiljajte glavnima urednikoma za jezikoslovje oz. literarne vede (Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana). Roki za posamezne številke časopisa so: 1. december, 1. februar, 1. maj in 1. avgust.

V OCENO SMO PREJELI

- Josip Vidmar*, Razumijevanje književnog stvaranja. IP Veselin Masleša, Sarajevo, 1977, 495 str.
- Rocznik slawistyczny*, T. XXXVIII, cz. I, II. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk. 1977, 472 str.
- Simpozij* o Ivanu Cankarju, 1976. Slovenska matica, Ljubljana. 1977, 311 + IX str.
- Bruno Hartman*, Celjski grofje v slovenski dramatik. Slovenska matica v Ljubljani. 1977, 159 str.
- Književnost i jezik*, 1/1977, 178 str.
- Umjetnost riječi*, XX, 1976, 2, 3; str. 129—388.
- Umjetnost riječi*. Časopis za znanost o književnosti. XXI, 1977, 1-3, 279 str.
- Zaliv*, Trst — št. 58—59, 124 str.
- Radovi Pedagoške akademije*. 2 Split 1977. 354 + VI str.
- Slavica* XIV, XV. Debrecen, 1977, 201, 142 str.
- Berthold Lipka*, Die Kurzwörter in der heutigen russischen Standardsprache. Dr. Dr. Rudolf Trofenik. München, 1977, 260 str.
- Horst Kämmerer*, Untersuchungen zur Flexion der Substantive in der bulgarischen Schriftsprache des 14./15. Jahrhunderts. Dr. Dr. Rudolf Trofenik. München, 1977, 470 str.
- Symposium slavicum*. Vorträge der II. Tagung österreichischer und bayrischer Slavisten. Dr. Dr. Rudolf Trofenik. München, 1977, 257 str.